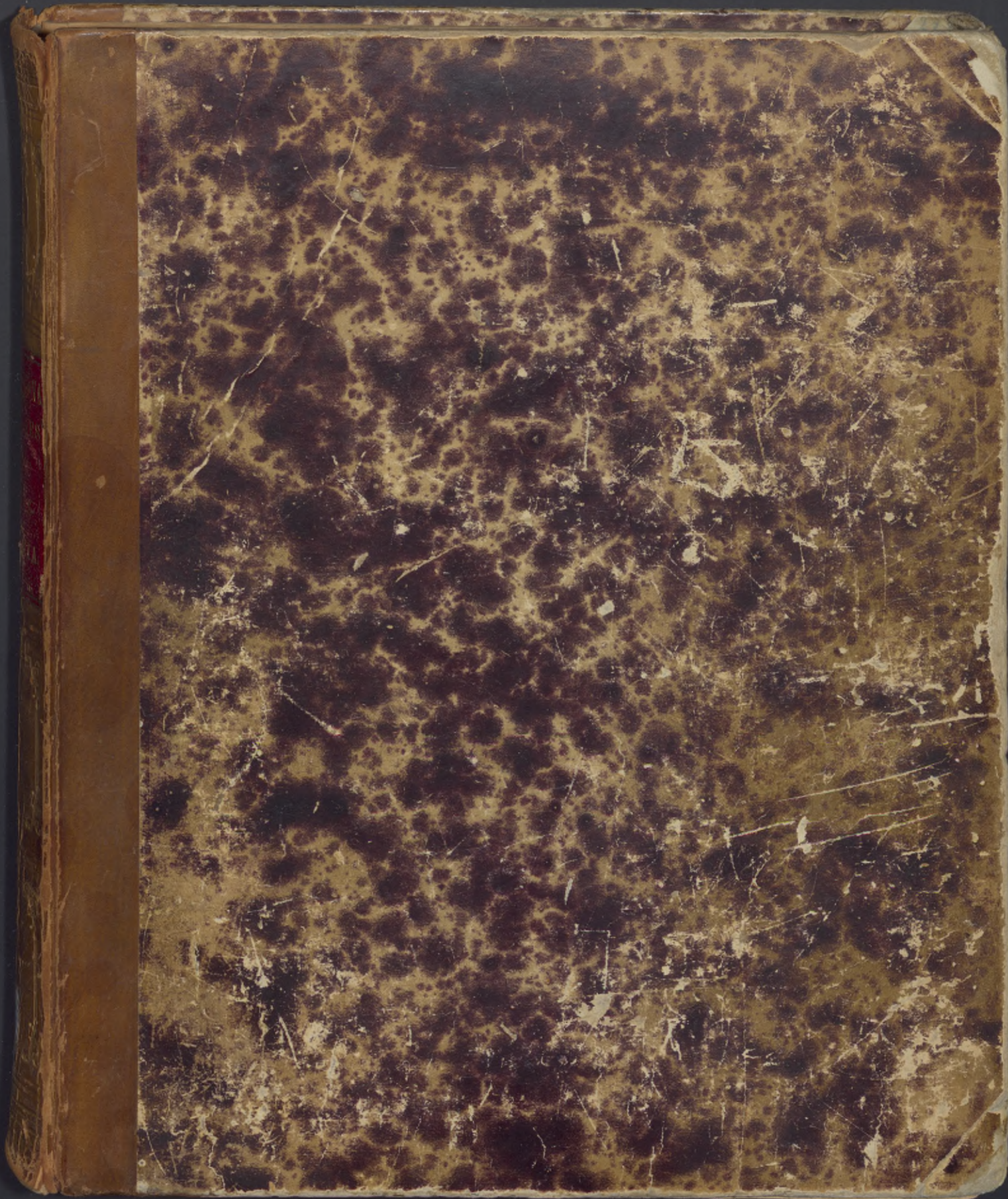

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Ekonomiska biblioteket

55 599

17/984

Föreläsningar

uti

Sveriges Yttre Rätts-historia,

af

Professor Oliverona.

kan matkar och blodförvandter, ättan, släkten
 och i de större förmåningar, som tillsammans ut-
 göra samhället, der kärleken såsom patriotism
 är verksam, och rättshänskan, som skyddar
likheten, i det hon hänför alla individuella
 olikheter under begreppet person, uppställer
 stränkor för den menckliga viljans Herras =

OTEK

Eko

J

HANDELSHÖGSKOLAN
I CÖT BORO
22 MRS. 1960 55599
BIBLIOTEKET

17/784

A. Inledning.

Människan såsom ett förnuftigt väsende måste ega frihet, men, för att kunna i stället komma en förnuftig, sammanhängande med andra människor, är nödvändigt att allas frihet begränsas på ett sätt så att den enes frihet icke kommer att upphäfra den andres. Det blir alltså nödigt att efter förnuftiga grunder reglera de förhållanden, hvori individer kunna komma till kvarandra, och de förhållanden, som äro reglerade af en gällande rättsregel, kallar man rättsförhållanden. Det är i ett samhälles rättsförfattning, det är i den positiva Rätten som dessa rättsregler uttalas, såsom det inom ett folk befinns medvetande om det rätta. Ett dylikt rättsmedvetande gifver sig tillkänna äfven hos de råaste nationer, i deras seder och rättsbruk. De andliga band som sammanhålla människorna på alla kulturgrader äro 2^{ne}, nemligen Kärleken, på hvilken beror bandet emellan makar och blodsforvandter, ättan, släkten och i de större föreningar, som tillsammans utgöra samhället, der Kärleken såsom patriotism är verksam, och rättskänslan, som skyddar likheten, i det hon hänför alla individuella olikheter under begreppet person, uppställes skrankor för den mänskliga viljans Herras.

4.
välde, och i den högerliga lagen linner sitt
uttryck. Rättbegreppen hafva blott smärning-
om erhållit sin nuvarande utbildning. I no-
madlivet var det mera slägtkärleken och
vördnaden för föräldrar, än rättshänskan,
som synes hafva utgjort det inom ätterna
sammanskallande elementet. Då de till ett
folk sedermera förenade ätterna i gemen-
samt språk, gemensam religion, gemensamt
förovar m. m. funno föreningspunkter blif-
det för detta samma ett behof att genom nå-
gon få det rättas herravälde upprätt-
radt. Detta skedde förut genom ättfa-
den såsom det naturliga kufundet, men
hos ett folk måste den rätteliga ordningen
sjelf creera sitt kufund, att ställa i spet-
sen för sig en öfverhet för att upprätthå-
la det rättas herravälde. Först då en öf-
verhet för ett folk kan i handling upprätthå-
lla det af folkets rättsmedvetande ut-
talade rätta, blir en egentlig utveckling
af rättbegreppen möjlig. Först med folken
begrinner Rättens Historia.

Om, såsom man någon gång före-
gifvit, de menckliga samhällena uppstått
genom öfverenskommelse emellan ett större
eller mindre antal individer att lefa till-
sammans, det är såsom verkliga bolagsföre-
ningar, eller genom en despots våld eller list,
skulle all historia vara utan vikt och intres-
se. Sagone i ett sådant samhälle, hvilka blott

5.
utbröckte den suveräna vilja som skapat dem,
skulle i sig innebära enda grunden för sin
tillvaro och endast studium af lagtexten skul-
le då, vid deras tolkning, liksom vid tolk-
ning af ett kontrakt, vara af någon vikt. Des-
sa meningar om samhällenas uppkomst äro
dock numera vederlagda både af historien
och en förnuftig uppfattning af förhållandena.

Historien i sin äldsta form framträdde
såsom kronika det vill säga såsom ett naket
uppräknande af yttre företeelser, men för att
vara historia i verklig mening måste hon gifva
en klar och äskädlig bild af såväl den inre
som den yttre samhällsutvecklingen, ej blott
af folkens yttre öden, utan också af samhälle-
förhållandenas inre bildning. Först i sedna-
re tider har man insett vigten häraf, hvilket
gifvit åt den historiska forskningen en bättre
och rikligare riktning.

Ett samhälles utveckling uppmanar sig
tydligast i dess rättsförfattning, i vetenskaper-
nas och konsternas utveckling. Vid skrifvande
af folkens historia har man vanligen förbiset
rättsförfattningen. Hos våra historiskrifvare
finnas visserligen värdefulla underrättelser
om vår lagstiftning eller upplysningar om
de faktiska förhållandena som medförde
förändringar i lagstiftningen, men ingen es-
sentiel framställning af rättsförfattningens
verkliga utveckling från äldsta till sedna-
ste tider och de orsaker som frambringat

6.
densamma. Till en sådan framställning fördras
och alldeles speciella studier och forskningar
i förening, med rent juridiska kunskaper,
hvarför den och med skäl blifvit af jurister
behandlad såsom en särskild gren af Historien.

Rättshistoria i vidsträckt bemärkelse
= vetenskaplig framställning af den del af
människoslägtets historia, som har till för-
mål rättstillståndets successiva utveck-
ling, sålunda de borgerliga samhällenas
uppkomst, deras offentliga författning och
rättsförhållandena mellan enskilde på
olika tidsperioder. Kännedomen här är ej
blott i allmänhet utan särskildt för juri-
ster af största vikt. Detta inses lätt om man
från rätt synpunkt uppfattar det bestående
rättsystemet. Detta är nemligen ingalunda
ogonblickets skapelse, de föregående århundra-
dena hafva, hvar i sin mån, derpå arbetat.
Då således ett historiskt element alltid
finnes i det gällande rättsystemet, är det
naturligt att studier i rättshistorien äro all-
deles nödvändiga för att fullt uppfatta det
bestående. Detta kan blott förnekas af den,
som i den positiva Rätten endast ser ett
aggregat af särskilda lagstiftningar utan
genfylligt inre sammanhang. Rättshistoriska
studier äro af vikt ej blott för den, som skall
tolka den gällande lagen, utan äfven för
den lagstiftaren, som ej gärna kan ändra
något i den bestående Rätten utan att hafva

ra kumtut råd af historien i likartade fall.
Nid all lagstiftning är hufvudsaken att ut-
beta lagstiftarens mening; en jurist bör der-
för icke blott veta bokstafven utan äfven kän-
na den mening, som bör derunder, och ge-
nom Rätthistorien får man stundom just
de bästa upplysningar om lagstiftarens me-
ning. Lagstiftaren som vill vidläga förändrin-
gar i den bestående lagen har äfven att
tillse den föregående lagstiftarens mening,
och att efterforska i hvad afseende denne icke
uppnått sitt med lagbudet äsyftade ändra-
mål, och deraf slutat sig till, i hvilka punk-
ter en reform måhända är nödig.

Denna grundsats, att den bestående lag-
stiftningen på det innersta sammanhänger
med den äldre och att reformer af det be-
stående i denna anda böra vidlagas har,
ehuru klar den förefaller, likväl blifvit
bestridt. En skola af jurister, hvilken icke
varit utan anhängare i vårt land, har upp-
ställt den grundsats, att lagstiftning kan göras
utan afseende på folkets historia och
dessa bestående lagar, och endast vara en pro-
dukt af filosofisk spekulation. Den skola,
som kallat sig den rationalistiska har
numera dock mindre inflytande än den ha-
de för 30 à 40 år sedan. Hon uppstod i
Tyskland derigenom, att Kant ville för rätts-
vetenskapen lägga en oomkullöblig grund-
val i Natur-Rätten, Fichte och hans an-

8.
Langare fortsatte på samma väg. Denna skö-
l. uttalade den grundsats, att reform i
lagstiftningen kunde vidtagas alldeles obe-
roende af folkets seder och historier, endast
med tillhjelp af filosofien. Detta är bestäm-
dast uttaladt utaf Tribaut * 1840 uti hans
bok: Ueber die Nothwendigkeit eines allge-
meinen bürgerlichen Gesetzbuches für Deutsch-
land. Heidelberg 1814. Han iöfvtade dermed
att lägga en grundval för Tysklands enhet
genom pågående af en allmän lagcodex
för Tyskland byggd på Natur-Rättens prin-
cipen. Dessa grundsatsen hafva haft min-
dre inflytande på Civil-Rätten, men så myc-
ket mera på Kriminal-lagstiftningen. I
öfverensstämmelse med dessa grundsatsen
redigerade Tuerbach * 1813 das Strafgesetz-
buch für das Königreich Baiern, men detta
aprioriska förök mistlyckades totalt och af-
skräcknings teoriens konsequenta genomförande
bedde till en sådan grymhet, att samma lag
redan 1816 måste helt och hållet omarbetas.
Åtskillige yngre tyska jurister ställde sig
äfvän på rationel grund, ehuru med någon
modifikation. De förnämsta bland dem äro:
Grohman * 1829, v. Kleinschrod * 1824 Weber *
1817, v. Gönner * 1827 och Martin * 1857 hvil-
kas åsigtar ovetligen inverkat mycket på
criminal-lagstiftningen i Tyskland. Äfvän
hos oss hafva dessa åsigtar haft inflytande.
Tyskverket hos Lag-Committeen, särdeles i

1814

V. 1813

det äldre Forolaget till Kriminal-lag, följt
samma grundsatser och uppköpte denna
lag efter de nyare Tyska. Ehuru Committéen
vid Riksdagen 1809-10 blott erhöi i upp-
drag ^{att} revidera 1734 års lag, förklarade den
sig ej kunna utföra sitt uppdrag, i händelse
den ej fick alldeles fria händer, hvaraf af-
ven följden blef att en alldeles ny lag ut-
arbetades.

I motsats mot och strid med den ra-
tionella skolan uppstod i Tyckland en annan
skola, hvilken på en gång ville lägga rätts-
historien såsom grundval för lagstiftningen
och förvara den älsigt, att ett visst folks rätts-
tillstånd i en viss tidpunkt är en produkt
af dess rättshistoria. De påyrkade därför
i rek strid mot rationalisterna att rätts-
vetenskapen skulle historiskt behandlas. Den-
na sig så kallade historiska skola har haft
den obestridliga förtjensten, att hafva lagt
en säker grund för all rättsvetenskap genom
att hänvisa till rättskällorna och genom
att förklara den positiva Rätten hafva ett
historiskt element, hvilket vid lagstiftning
bör iakttagas, på det man städse må vinna
historisk Kontinuitet. Hon har verkat der-
sån, att Rättshistorien blifvit erkänd så-
som en del af Rättsvetenskapen och såsom
sådan vid Universiteterna studerad.
Den förste som framhållit Rättshistoriens
vigt för vinnande af grundliga juridiska

1788-1846

1861

10. Hunskeper var Huege, Professor i Göttingen 1788-1846, men den egentlige stiftaren af den historiska skolan var v. Savigny, mitidens utmärktaste jurist. Han var först Professor i Berlin, sedan Justitie-minister, * 1861. Han uppträdde först emot den rationella skolan och Thibauts skrift med sin berömda afhandling: „Von Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft“ Berlin 1814. - Såsom organer för den historiska skolan utgafs i Tyskland 2 tidskrifter, den ena utgifven af v. Savigny, Eichhorn, och Göschel, kallad Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft, (fortgår ännu) den andre, utgifven af Niebuhr, Bluhme, Puchta, Hasse, Röcking, med flere, kallad Rheinisches Museum für Jurisprudenz.

I Tyskland har den historiska skolan, hvad tyska Rätten beträffar, delat sig i 2 grenar, nämligen Romanister - som betrakta Romerska Rätten såsom egentliga källan för tyska Rätten (v. Savigny med flere) och Germanister - som i de gamla Germaniska rättskällorna vilja söka Tyska Rätterns ursprung, och åt dessa källor vilja vindicera en högre betydelse än som förut varit dem tillerkända. Till dessa sednare höra Mittlermayer, Grimm, Wald, Warukönig, Reischer, Merkel med flera.

Den tyska historiska skolan har sträckt sitt inflytande äfven utom Tysklands gränser. I Frankrike har under de sista 30 åren en

Ek

dylik skola uppstätt. Hennes grundläggare
var Klimrath från Strassburg. Den utmärkt-
aste bland dem som tillhöra denna skola:
är Laferrière (* 1861), som skrifvit Histoire
du droit Français. Vidare höra dit Sabou-
lage, Königswarter, Guinouvilliae, Troplong
med flere. De hafva haft synnerlig vikt på
studium af de gamla franska coutumes, såsom
en källa, hvarur Code Napoleon till g ringa
del framgått.

1861
I Danmark har och bildat sig en histo-
risk skola. Hennes förnämsta representanter
äro Kolderup-Rosenørnge, som författat en
Danck Rättshistoria och utgifvit Danmarks
gamla Säger, Schlegel och Larsen, (alla
numera döde).

Hos oss kan man ej egentligen säga, att
någon historisk skola uppstätt, åtminstone i
samma mening som i Tyskland och Frankri-
ke, men säkert är, att den Tyska historiska sko-
lan äfven hos oss haft inflytande och att Rätts-
historien förvärfvat ett inflytande som hon
ej förut haft, infort henne bland föremålen
för universitetsstudier och gjort att af-
seende på henne måste läsas vid lagre-
formis. De mest framstående bland dem
som lyllat dylika grundsater äro utrifvel-
aktigt Schlyter och Hans Järta, dernäst
W. Brdström. Äfven Geijer, sekunde ej jurist,
sökte framhålla viktens Rättshistorien och
vi hafva till en ej obetydlig del hans in-

^{12.}
flytande att tacka för att beslut fattades
och med det anslagos till utgifvande af de
gamla Lagarne, hvarigenom först det blif-
vit möjligt att studera Rätts-Historien,
Såsom representant hos oss af den rationella
skolan, skall man, om man så vill, kun-
na anse Holmbergson.

All rättvetenskap har till mål att
besvara följande frågor.

- 1°) Hvad är den nu gällande Rätten?
- 2°) Hurur har han blifvit gällande? Hurur
har rättstillståndet förut varit bestäffadt?
- 3°) Öro de gällande Lagarne ett riktigt
uttryck af Folkets rättsmedvetande eller
huru skola de ändras och förbättras för
att motsvara detta ändamål?
- 1°) besvaras af Rättsdogmatiken = som hem-
mas en öfversigt af det gällande Rätts-
systemet
- 2°) besvaras af Rättshistorien = som framstäl-
ler Rättsförfatningens hela successiva
utveckling hos ett folk.
- 3°) besvaras af positiva Rätts filosofi och
högskiftningspolitiken?

Vid Rättshistoriens vetenskapliga fram-
ställning har man från längre tider till-
baka rätteligen skildt emellan den yttre
och inre Rättshistorien.

Yttre Rättshistoria = historisk fram-
ställning af uppkomsten af de positiva Rätts-
källor. Hon angifver således de allmänna sak-

ta, som stå i sammanhang med lagarnes uppkomst, tiden då de uppstå, den auktoritet som gifvit dem Kraft af lag, tiden när och sättet huru de uppgå, rättsböckernas ursprung och förändrade form, Kommentarierna öfver dem, samt i öfrigt alla upplysningar om ^{rätts} Rätternas användning m. m.

Yttre Rättshistoria = historisk Framställning af själva Rättsförfattningens successiva inre utveckling, under olika tidsperioder hos ett folk.
Huru angifva således rättskällornas innehåll, antingen på det sätt, att hela rättsförfattningen dervid betraktas såsom ett helt, eller så att de särskilde delarnes innehåll hvar för sig göras till föremål för Framställningen. Den yttre öfver således egentligen Rättskällornas, den inre Rättsinstitutionernas historia. Den förra är grundvalen för den sednare. Begge behandlas lämpligast hvar för sig, ehuru det ej är möjligt att behandla dem tillsammans. Den yttre Rättshistorien är nödv. kritisk, ty de äldre rättskällornas autenticitet är stundom tvifvel underkastad och underrettelserna om dem äro ej alltid tillfredsställande. Den inre behandlas lämpligast i sammanhang med Framställningen af den gällande Rätten. Såsom en förberedelse till Rätts-Historiens studium, borde några underrettelser hvara meddelas om:

Rättshistoriens litteratur och hjälpmedel.

1. Rättshistoriens litteratur.

Vi äro ingen fullständig svensk Rätts-

14
Historia, men väl hafva särskilda författare behandlat än den yttre Rättshistorien, än den inre, än spridda delar af begge. — Ofven kan va viktiga Rättshistoriska undersökningar blifvit företagna i skriften, som egentligen behandla särskilda delar af den gällande Rätten.

1. — Rent Rättshistoriska arbeten.

1672
Stjernhök: De jure Proconum et Gothorum vetusto. Libri Duo. 14: Stockholm 1672.

Detta är ett i alla afseenden klassiskt arbete. Det för egentligen till den inre Rätten och hemmer blott en kort öfversigt af Rättskällorna. Författaren, Svenske Rätts-Historiens fader, Lulle Johan Olsson Dalekarlus, var född i Rättniks socken 1596, som till Kaplaren dörstades Claus Petri, studerade i Uppsala, Leipzig, Wittenberg och Rostock, Juris, et Politices Lektor i Westeras 1624, advokat i Åbo Hof Rätt 1630, tillika Juris Prof. dörstades 1640, deltog i 1643 och 1645 årens Lagkommissioner, Revisions Lekt. 1647, adlad till Stjernhök 1649, deltog, ehuru nästan blind i Lagkommissionerna 1664 och 1668, blif samma år Hofråd. Erhöll befälning att författa en Historia juris patrie, hvilka utkom 1672, då han redan var blind, * 1675.

Utom en mängd disputationer och små afhandlingar har han afven utgifvit flera större. Det viktigaste är imidlertid det ofvan citerade. Det är skrifvit på klassiskt latin, utgör ej något kompendium, utan en storvåd tabla af det allmänna svenska rätts-

tillståndet, utmärkt af djup och klarhet. ¹⁵ Wis-
serligen förkomma många misstag, men des-
sa äro en följd af den tid i hvilken författaren
lefde och af de källor som voro för författaren
tillgängliga; dertill har ock bidragit att Stjern-
hök var då han författade sitt arbete, nästan
blind. Detta arbete har haft ett stort och väl-
görande inflytande. det har underhållit kärle-
ken till våra ärfda Lagar och bildat en mot-
vigt mot Romerska Rättens påtryckning under
17de århundradet samt bidrog säkerligen i litet
att åt det under detta århundrade fortgående
lagstiftningsarbetet gifva en nationel prägel.
Intet svenskt juridiskt arbete är så kändt ut-
omlands som Stjernhöks Rätts-Historia.

Jacob Wilde: Sveriges beskripta La-
gars grund, art och upprinnelse samt ålder,
omöftelsei och förnyelse, Stockholm 1736. Om-
tryckt i Backmans Sagsamling.

Jacob Wilde var född 1679 i Curland, kom
1710 såsom flykting öfver till Sverige, blev 1713
kallad till Professor i Greifswald, men antog i
denna Kallelse, liksom i Siller den Kallelse han
efter Carl XII:s död mottog af Hertigen af Hol-
stein att vara Prof. i Kiel, utnämndes af Fredr.
I till Rikshistoriograf. * 1755. Han var en man
af stor lärdom, kvarom isynnerhet hans ¹⁷ ~~Rätts~~ ^{Historia} ~~Historia~~
pragmatica Stockholm 1713 vittnar. Han
var den förste som öfveraf den rådande åsig-
ten om Sveriges samhällsförhållningars utomor-
dentligt höga ålder. Hans öfvan omnämnda

1736

16.
de laghistoriska arbeten skulle tjäna till förutal
å 1734 års lagbok. men så det dels var för vid-
tyffligt, dels rent historiskt, så blef det ej till
dessa ändamål antaget, utan trycktes sär-
skildt. Det rör sig utelutande på den
yttre Rätts område. I afseende på lagar-
nes ålder fasthången han vid det gamla för-
reställningsättet och hänför de äldsta skrif-
na lagar till Odin. Arbetet innehåller män-
ga misstag och är numera obrukligt, men var
för sin tid ganska förfinadt. Misstagen äro
en följd af brist på goda källor och deraf att
Wilde, liksom Hjernaook led af försvagad syn-
förmåga. Den bästa delen är den korta fram-
ställningen af utarbetandet af 1734 års lag, ehuru
den denna framställning ej är på långt när full-
ständig.

Äron: Kort samling om ursprunget
till ättkälliga folks skriftligt författade
lagar. Stockholm 1746.

Författaren Isaac Olive: rona född 1681
blef 1758 Hof Rätts Råd i Sora Hof Rätt. Förmåre
Landsköpman 1764.

Denna skrift är ett utkast till yttre Rätt,
ej blott Sverige, utan och alla öfriga civiliserade
folks. Ej utan förfinadt berömd efter sin tid, men
numera oändantbar.

Äron: Utkast till historisk beskri-
ning om Sora Rikes äldre Provins- eller Law-
skaps-Lagar såväl som allmänna Lands- och
Stads Lagar, med tillägg om 1734 års allmänna

Lag. Stockholm 1775 8:

Författaren hos varit Råd. Hochschild
i Stockholm. Skriften, som behandlar den yttre
Kallan, är af föga betydelse.

Tableaux Burman: Kritisk afhandling
om provinslagarnes älder och hvad anled-
ning de gifva till närmare Kännedom om
nationens tillstånd.

1792

Denna skrift inskänktes 1792 af Vit-
terhets-, Historis- och Antiquitets-Akademi-
en och trycktes i Linné's handlingar 1800. Författa-
ren var Docent i Upsala, sedan Lektor i Her-
nösand. Meningen med denna skrift var att veri-
sa genom jämförelse med Germaniske Lagar, att
våra gamle Lagar ej vore från dem hämtade,
utan snarare tvärtom. Författaren har gjort
sig mycket måda att bevisa, att våra Lagar vore
i skrift upptecknade före Adels tid, ehuru
han medgifvit att formen då möjligen var nå-
got olika. I skriften innehåller 2 afhand-
lingar, den första om provinslagarnes älder, ~~den~~
den 2de om folkets seder och bruk i forntiden.
Författaren ädagaflägger mycket flit i be-
nämning af Källorna, men saknar nödig kritik,
hvarigenom många grofva misstag uppstått.
Många af dessa kunna dock tillskrifvas Kal-
bornas dåliga beskeffenhät. Den sednare af-
delningen är alldeles utan system, men ej utan
intresse i detaljerna. Eft, såsom Schlyter, kal-
la denna skrift ett "litterært Kuriosum" synes
vara för strängt.

18. Hans Järta: Försök att samställa
Svenska Lagfarenhetens utbildning från Gu-
staf 1^a anförde till regeringen intill slutet
af 17de århundradet.

Blott 1^{sta} afdelningen har blifvit i tryck
utgifven och sträcker sig från Gustaf I till slut-
tet af Carl IX. Denna afhandling är belönad
med stora pris af Witterhets-, Historia-
och Adelsvetenskapsakademien 1832 och är
tryckt i Finnes Handlingar B. XIV. Behandlar
egentligen inre Rätten; är en med mestadels
utförd teckning af rättutvecklingens hufvud-
momenten. Såsom ett fragment af den sed-
nare, aldrig tryckta afdelningen kan be-
traktas.

Hans Järta: Om de anstalten till
förfärring af lagskippingen i Sverige, som
föregings och förberedde stiftandet af 1734^{de}
års allmänna lag. Tryckt i Tidsskriften Tryk 1771.

Denna afhandling är väl skrifven och ehuru
fragmentarisk upplysande i många detaljer. Visar
djupa kunskaper i Fäderneslandets historia och
vidsträckt rättsförfattningar.

J. P. Nordstrom: Bidrag till den
Svenska Samhälloförfattningens Historia.
Helsingfors 1837. 40. I-II.

Detta är det mest omfattande och i detalj
gående arbete inom Rätts litteratur och be-
handlar utslutande den inre Rätten. Endast
i förtälet kom författaren in på den yttre Rät-
ten, då han vidrör frågan om Landskaps Rätternes

19.
ålder. Arbetet förhåller sig allmänhet y längre
än till medlet af 17de århundradet. Det är af-
deladt i 2 delar. Den 1de afdelningen afhandlar
den offentliga Rätten. Der är Kaeter författa-
ren först en blick på den Isländska författa-
ningen såsom den renaste framställning af den
ursprungliga nordiska Rätten, afhandlar der-
efter Landskapsförfattningen, Koningen, Landska-
gens offentliga Rätt, arfvet m. m. och i 2de stycke.
Sed de olika klasserna af samhällets medlemmar,
hvarvid redogöres för de nuvarande ständens uppkomst
och utbildning. Den 2de afdelningen handlar om
de enskilda uti sina rättsförhållanden med lagen.
1ste stycket om ättorförfattningen, 2de stycket om
brotten och deras försoning, 3de stycket om frids-
garantien och rättsförfattningen, 4de stycket om
bevisningsmedlen.

Detta om vidsträckt studie och djup kärlek
vittnande arbete förhåller sig till läsare, både till följd
af ämnets eget intresse och till följd af de nya och
större artade vyer, som den frambygger. Det skall
alltid af författaren förvaras en önskelig ära och
intaga ett värdigt rum bredvid Hjirnhöcks arbete.
Förste afdelningen är ofröjligt bäst sydd. I
den 2de förkomma åtskilliga misstag, i detal-
jerna hvilka dock i ett arbete af så betydande
omfång lätt kunnat insmugga sig. I stycket om
brotten och deras försoning, der författaren synes
hafva följt den mening, angående den äldre Staff-
Rätten, som Rogge i sin bok Über das Gericht-
wesen der Germanen (Halle 1820), antagit, äro

20.
sigtet framställda, hvilka icke synas bestå vid
en närmare pröfning.

Johan August Pesse: Bidrag till
Svenska Lagstiftningens Historia från slutet
af 16de århundradet till stadfästelsen af 1734
års lag. Stockholm 1850.

Författaren en lärjunge af Yarta, har i detta
hans arbete hemnat en klar och redig öfversigt af
den yttre Rätten, med mycket urskilning be-
räknat betydliga handskrifter och med aktningvård
pietet följt och anmärkt de upplysningar som ha
af Yartas öfversatta skrifter erhållit. Synner-
het är det sista stycket af värde. Det lemna den
enda fullständiga teckning-: ga, af det lagstift-
ningsarbete, som följt utarbetandet af 1734
års lag.

2. Sådana arbeten hvilka beröra eller
afhandla vissa delar af Rätts Historien.

Carolus Rudolffus (f. 1638 d. 1714) Samol-
xis primus Getarum legislator. Upsala 1687.

Detta arbete är ett prof på det visserligen
aktningvårda hos historiskskrifvare och förforska-
re i 17de och 18de århundradet rådande benägan-
de att tillägga våra institutioner en utomor-
dentligt hög ålder. Rudolffus har förstått oförlig
hårdhet för all bevis, att våra gamla lagar tyg-
va sitt ursprung från en yfthagoras' frigjorda träl
vid namn Samolxis. Han finner stöd för detta
antagande i en anteckning af en anonym person
ut i en codex från Johan III: s tid, hvarest det he-
ter: "Thensamma gaf sig i ena jörnkula och salt

sig, att studera och vid han thus satt drog han ut
Sveriges lag, thut flera minige man skall sig
threfte rätta. Sundius har ej haft någon aning
om historisk kritik, det hela är byggt på lösa
hypoteser, hvaran hans arbete är alldeles ory-
ktigt och omständigt.

Olaus Rabenius. De factis litteraturae ju-
ridicae. Upsala 1772. De antiquis Vestrogothia
legiferis. Upsala 1768.

Rabenius var Juris practica Professor i
Upsala 1766-72 och har skrifvit flera värderika
akademiska afhandlingar. Han var en man med
vidtäckta studier, skarpt ontone och kombina-
tionsförmåga. De 2 ofoan nämnda afhandling-
arne är blann hans bästa och de förste kriti-
ska Rattsafhandlingar som äro skrifne i förre sek-
let. Därför uppträdde han i många stycken i op-
position mot Sundius och har isynnerhet i den
förre granskat hans åsigt om vara lagars höga
ålder. Att R. sjelf begått många misstag är
naturligt så han blott hade tillgång till otill-
förlitliga källor och okritiska upplagor af de
gamla Lagarne. De slutsatser till hvilka han
kommer, kunna derfor ej alltid gillas. Den sed-
nare skriften fullbordades aldrig, deraf fin-
nes blott 128 sid. Rabenius dog 1772.

Calonius. De prisco in patria servo-
rum jure, Ups 1788. Omtryckt: Hans Opera Om-
nia Stockholm 1829.

Calonius var Sveriges kanske störste jurist och
utmärktaste rättslärare.

22. Han var född 1738 i Tavastland, studerade
i Upps, tog derstädes ingen filosofisk grad, men
blef 1764 offentlig föreläsare i Upps. Dessert.
De nova facie orbis Europaei circa saeculum
reformationis exorta, i anledning af hvilken han
utnämndes till Ökonomic Doctent, blef 1777 Adjunkt
i filosofiske fakulteten och akademie-sekretären
samt förordnad att föreläsa juris prudentia pab-
trix civilis, blef 1778 juris Prof. och föreläste
såsom sådan i Upps. Svenske Rätten samt en
gång öfver Pandekterna, var 1793-1800 ledam-
ot i H. D. återvände sedan till sin profession,
blef emeritus 1816 d. den 13 Decemb. 1817.

Denna afhandling, liksom Calonii afrijs
ädagalaggen sin författares djupa lärdom, skarp-
sinnighet och förmåge af klar framställning, och
att reda tvistiga frågor. Huru afhandlas trälde-
mnens uppkomst och omfånget af herraväldet öf-
ver träben, trälldomen i Sverige under äldre ti-
den jämföres med lifegenenskapen i medelste och
södra Europa, en framställning göres af trä-
bens förhållande i civilt rättsväsende samt huru
träbens brott bestraffades. Afhandlingen är
högt förtjinstfull och säkerligen en bland de
bästa monografierna i hela vår juridiska littera-
tur. Mäst i H. D. De jure Praemium et
Folkorum velutis är detta Calonii arbete mest
bland svenska juristers arbeten kända af utlän-
ningen.

Detta arbete är öfversatt på svenska
af Doktor Hoffman under titel: Om de ford.

23

na trälarnas rätt i Sverige. Jönköping 1836.
 C. J. Schlyter, Pentamina ad illustran-
 " " dam Historiam juris Scan-
 " " dinavici. Lund 1819 (F. Documtus) 1819
 " " Om laghistoriens studi-
 " " um. Stockholm 1835. Om Sve- 1835
 " " riges äldsta indelning i land-
 " " skor och landskapslagar.
 " " nes uppkomst. Upsala 1835.
 " " Juridiska Afhandlingar.
 " " H. 1. Upsala 1836.

Den sednare skriften innehåller Konungs-
gavel, Eriksgata, Kroning, Konungsliga rättigheter
(edsvorbotten), Förhållandet emellan domare och
namnd. Den sista särskildt tryckt i Upsa.

Såsom skrifter förjima all grundligt
 studeras. Hans juridiska afhandling är den bästa
 kommentar till de 9 förste flokternas i
 Uplands Regens Konungsbalk, som utmärker sig
 för lärdom, noggran forskning och Kombinations-
 förmåga. Oberätt har han använt den sorg-
 fälliga kritik, hvar för afven hans uppgiften
 är fullt till förlitliga. Med skrupulos nog-
 granhet har han granskad de gamle Regens
 text. Derjämte har han träd i opposition emot
 rättsläraarnes 17de århundrades. Han varnar
 för alla hypoteser om våra lagars höga al-
 ders. Endast på stället som är kända ut för-
 garne sjelfor har han uttalat sin åsigt om
 deras ålder. I hans polemiska skrifter för-
 rekomma och några Rätt^{ste} upplysningar.

24 Det är egentligen i förutalen till de nya v-
delimerna af landskapslagarne som han utte-
lat sina åsikter om deras äldre och angif-
vit de inre kriterierna derför.

Schrewelius: Om arfvejord med serde-
les hänsende till Sveriges äldre lagar.
Tryckt i Jur. Arkiv. VIII.

Denna afhandling har blott ett speciellt
inre till föremål; men då arfvejords sy-
sklet är en af de viktigaste delar af våra
förfäders privat rätt, så har författaren valt
ett tacksamt ämne. Han redogör för begrep-
pet arfvejord, orsaken till arfvejordens uppkomst,
tiden från hvilken i Sverige skiltas gjordes
emellan arfve- och aflingsjord, sättet på
vilket jord kan antaga egenskapen af arf-
vejord, vederlag m. m.

Afhandlingen är levand och upply-
sande, vittnar om vidsträckt beläsnings och
flitigt studium af källorna, det bästa som
flutit ut Schrewelius penne fött från det rätts-
språk, som ejist utmärker sig i skrifter.

Nils Aug. Fröman: De jure retractus

" " gentilitatis observationes.

" " Upsala 1844.

" " Önmärkningarna om Böds-

" " Rätten. Stockholm 1846.

Den sednare afhandlingen är en öfver-
sättning af den förra. I afhandlingens början
har han historiskt utredt Böds-Rättens upp-
komst och utbildning på ett i många stycken

upplysande sätt.

25.
af H. Sjöström (Professor i Helsingfors). Om Edoniske Rättens inflytande på Sveriges Lagstiftning. Helsingfors 1851.

Författaren har här behandlat ett viktigt ämne. Vår lagstiftning och hela Rättsförfattning har upp-
vuxit ur national grund. Ingen främmande lag har
blifvit oss påtryckt, men nekas kan ej, ett främmande
lagar haft ett visst inflytande på vår Rättsförfatt-
ning, nemligen det som hvarje högre civilisation nöd-
vändigt utöfrar på den lagre. Genom Kristendo-
mens införande i Sverige kommo våra förfäder i be-
röring med den högre civilisationen i södra Europa
och dennes rättsmästare uttryckt i Romerske
och Kanon. Rätten. Den sednare, liksom Romerske
Kyrkan, uppträdde med anspråk på ofelbarhet
och allmängiltighet. Härigenom uppstod Kollis-
sion emellan Romern och vår inhemska Rätt,
hvaraf följden blef att den sednare i åtskilligt
blef modifierad. Det är detta successiva infly-
tande på vår Rätt, som författaren skildrar. Han
redogör för dess inflytande på 1) Allmänna med-
borgar Rätten; 2) Regeringsmakten; 3) Rikts-
ständen; 4) Kyrkan och Upplysningen; 5) den all-
männa välfärd; 6) Skattefriheten; 7) äktenska-
pet; 8) Arfs-, sak- och obligations Rätten; 9) Brott
och straff. 10) Rättsgången.

Ämnet, som är rikt, hade kallt en mera
detaljerad utveckling i vissa stycken (till exem-
pel om äktenskap, testamenter och inquisitor
proceduren) än som författaren nu derät eg-

26.
nat. afhandlingens är emellertid förgjint af
uppmärksamhet.

Johan Philip Palmén: Rättshistoriska
bidrag till tolkning af 1734 års lag.
Helsingfors 1852.

Författaren, som är Professor i Helsingfors,
har sökt historiskt utreda följande frågor:

- I. Om fördel af bo oskifte.
- II. Om lands- och stads-Rätterns tillämpning
vid arfskifte.
- III. Om testamentens form.
- IV. Om fideikommiss-stiftelser.
- V. Om betalning af makars guld.

Författaren har vid tolkningen fastat följande
uppmärksamhet vid Lag- Kommissionens
Förslag till de särskilda balkarna och vid Kom-
missionens protokollen. — Ett arbete af ganska mycket
förgjint.

Olivercrona: Om makars gifforätt i
bo. Stockholm 1859.

Förre afdelningen innehåller en fullständig
framställning af Gifto-Rätterns historia, visande den-
na rättsinstitutionens uppkomst och utbildning, så
väl enligt Sveriges äldre lagar som enligt de sam-
mande länders lagar, der gifforätt förekommer.

Erik Thorre: Sur l'ancien droit de
la Suède. Tryckt i den af Mr. Felix utgifne
Revue de droit Français et étranger T. IX.
Paris 1847.

Denne skrift gör ej anspråk på att fram-
lägga några nya resultat af forskningar,

blott att bibringe Fransmännen en idé om våra
rättskällor. 27.

Till denna klass hörer äfven följande Utl.
landska Författare, hvilka af vår Rätt equat upp-
märksamhet. I allmänhet kunna vi hos dem ej
vänta mycket nytt. De hafva nästan alltid
följt Hjernhook och Calonius. Först på sednare
tider hafva de börjat själfständigt undersöka våra
rättskällor och derigenom kunnat lemna be-
drag af mera intresse för vår Rätt.

Jacob Grimm: Litteratur der alt-

nordischen Gesetze

(Zeitschr. für Geschicht.

Rechtswissenschaft III. i.)

Berlin 1817. Deutsche

Rechtsalterthümer.

Göttingen 1828. 2da uppl. 1856. 1857.

I det förre arbetet har Grimm ej sträckt sin un-
dersökning längre än till Landskaps Lagarne. Det
sednare mycket berömda arbetet vittnar om stor
hårdnadt och vidsträckt forskning. Det är af stor
vigt vid det komparativa Rättsstudiet.

Schildener: (Prof.: Greifswald &c.): Be-
merkungen zu H. J. Grimms Abhandlung:

Litteratur der altnordischen Gesetze. Greifswald 1818.

Hörningen med denna skrift var att veder-
lagge ärostelliga Grimms påståenden om Gotlands Ra-
gens äldra, af hvilken lag Schildener utgifvit en
edition.

Wilda: Das Straf Recht der Ger-
manen. Halle 1842 utgör förste delen af ett

28.
tillämnadt arbete: Geschichte des Germanischen
Straf-Rechts; men som aftröts genom författarns död 1854.

Detta är det viktigaste arbete i Rätten, som
af tyske Germanisterna blifvit utgifvit. Wilde,
som var Professor i Halle, Breslau och Kiel, har
med stor flit granskat och studerat alla Germa-
niska Sagar. Han har mera än någon annan
utländning (sic Konom) i detalj studerat våra
Landskaps Sagar, jmförd dem med Isländske, Dan-
ske äldre Sagar, med ^{legges} Barbarorum och med
Anglosaxernas gamle Sagar. Resultatet af denna
forskning är högt intressanta. Han räknar de
skandinaviska folkens äldre Sagar till de Germa-
niska folkens. Han protesterar isynnerhet mot
den hos Rogge: Das Gerichtswesen der Ger-
manen rådande åsigtan att våra förfäder icke haft
något begrepp om Straff Rätt och Straffmakt, utan
att allt på inskild väg försonades genom böter ut-
an själfhämnd. Han visar att begreppen brott
och straff g. vore för de gamle germaniska folk-
stammarne frammande, ehuru de betraktades från
olika synpunkter än nu, att det fanns offentligt
straff, som i statens namn utkräfdes, och huru
från dessa straff isynnerhet frihetsstraffet,
de nuvarande straffen utgätt. Wilde har vis-
serligen begått ett och annat misstag i följd af
dåliga editioner af våra gamla Sagar och min-
dre säkra kunskap i isländskan och gammal-
svenskan, men dessa misstag äro dock jmförd-
vis obetydliga mot arbetets utmärkte förtjän-
ster. Det tillhör Jac. Grimm och Wilde att haf-

29
va visat hvad iigt de skandinaviska rättskällor-
na hafva för studium af den gamla Tyska Rätts-
Conrad Maurer: Beiträge zur
Rechtsgeschichte des Germanischen
Nordens. München 1852.

Hvarf har blott utkommit 1 Häftet
hvilket behandlar den Isländska Rättsförfatt-
ningen. Efter detta skulle följa den gamla
svenska rättsförfattningen.

Löpf (Höfrad) Deutsche Rechts-
geschichte. Heidelberg 1858.

Uppåga die Schwedischen Rechtsbücher
(= Landskaps lagar) bland Tyska Rättsens Käl-
lor. Denna bok innehåller dock flera origi-
neten till följd deraf, att författaren i samt
väst gamla lagoprakt, utan beqväm oförvält-
ningar

3. Sådana arbeten, hvilka lemna
upplysningar angående den äldre Rätts-
författningen utan att dock vara Rätts-
Historiska.

a. Systematiska eller dogmatiska arbeten of-
ver vår äldre Rätt.
b. Kommentatoriska arbeten ofver våra
äldre lagar.

a. Systematiska arbeten.

Johannes Loecenius: Synopsis juris
privati ad leges
Tuecanas accomo-
data. Alton 1653. 3te utg.
upplagan Gottheborg 1673.

Johannes Soecorius. Synopsis juris
publici Rœmani
Göteborg 1673.

S. var född i Ytchoe i Holsten 1598. Jur. Dr.
i Leyden 1625, Juris Romani Professor i Upsala 1634
1648. Bibliotekarie derstädes 1648. Juris Instituci
Prof. Honorarius 1665-69 & 1677.

I det förste af de ofwan nämnda arbetena
har han sökt att inpassa den Svenske Rätten i
den Romerske. Arbetet är förtjänstfullt för sin
tid och ännu af vigt derför att man derur kan
se, huru åtskilliga nu förändrade och förändrade
rättsinstitutioner uppfattades på sin tid.

S. har på Latin afvärat Lands- och Stads-
Lagarn, Uplands- och N. L. Lag utgifvit ett Lexicon
Juridicum 1674 som ej är utan förtjänsten och An-
tiquitatum Juris Gothicarum libri tres
Stockholm 1654, Upsala 1670.

Claudius Kloot. Them Swenska Lag-
farenhetens spegel. Göteborg 1676.

Et arbete af föga betydelse, äfwen för Rätten.

Edas Rålamb. Observationes juris
practicæ. Stockholm 1664 och 1679.

R. var född 1622 och var en praktisk jur-
vist af stort anseende, först diplomat, sedan
Landshofding; i Upsala 1660 Riks-Råd 1664
Öfver Stålkällare; i Ghem 1673, President; i Go-
tha Hof Rätt 1678. & 1698. Han var en man
af ovanlig lärdom, beskyddare af vetenskapli-
ga studier, stor kunnare af vår äldre Rätt,
och uppfattade med en saken praktisk blick

den på hans tid gällande Rätten. Detta hans
arbete är riktigt för att vara kända praxis
på hans tid. Det är äfven af stor betydelse
för den inre Rätten, isynnerhet hvad angår
rättegångsväsendet.

David Nehrman: Inledning till
Then Svenska Jurisprudentiam ci-
vilem. Lund 1729.

N. var en bland Sveriges utmärkaste
jurister och den som med sina skrifter må:
handa mest utmärkt. Han var född i Malm.
ö 1675. blev Jur. Prof. i Lund 1720, adlad 1746
till Ehrenstråle, erhöll Revisionen Lekt. namn
heder och värdighet 1749, emeritus 1753. & 1769.
Han lefde och verkade såväl under de Lands
och Stads Lagar som 1734 års lag gällde. He:
de mycket insigt i Romerske Rätten, men
sökte alltid motarbeta den Romerske Rät:
tens inflytande på den Svenske Rätten.
Hans ofvannämnda bok innehåller Civil-
Rättens system enligt Lands- och Stads-
Lagarna. Boken innehåller en kort histo:
risk öfversigt af våra gamle Lagars innehåll.
Det är i många afseenden upplysande med af:
seende på våra äldre Rättsinstitutioner så:
dane de uppfattades på hans tid. Nehrman
utgaf sedermera Then Svenska Jurispruden-
tia civilis efter Sveriges Rikets Ar 1734 an-
tagna Lag förbättrad. I Åhm 1746.

Detta arbete är dock mycket kort och
knapphändigt. — Har äfven utgifvit Jurispru-

32
dentia Criminalis och Processus civitis &
processus criminalis.

b. Kommentatoriska arbeten.

Johan Skytte: Explicatio juris
civilis. Manuskript.

Detta innehåller en Kommentar till
stadslagen och följes allmänt under 17^{de}
århundradet. Många exemplar deraf finnes
i äldre manuskriptsamlingar, till exempel i
Nordiska och Palmköldska. Detta arbete
lemnas åtskilliga Rätts-historiska upplys-
ningar af värde.

Carolus Lundius: Collegium Jus
vidicum. Manuskript.

Innehåller Föreläsningar öfver de särskilda
balkarna i Lants Lagen. Finnes i
flera manuskriptsamlingar. Begagnades
och fordom vid domstolarna. För Rätten är
visserligen åtskilligt kunnat all henta, dock
hör det lika med de öfriga arbeten begagnas
med stor förvigthet ty hans uppgifter
är ingalunda tillförlitliga, och ibland har
han diktat dem med afsigt.

P. Abrahamsson: Anmärkningar
till Christoffers Landslag. H. M. 176. IV.

1726
O. var en praktisk jurist af stort an-
seende. Han var Lods 1668. Hvarads-höfding
1693, afsatt till löjd af onåd (Domen finnes
i Palmköldska Samlingen), återfick tjän-
sten 1704. Fick afsted 1719, adlad 1727
med bibehållande af sitt namn 1741.

23.
Hans utgåf först Anmärkingar till Stads-
och Lands Lagen. Stockholm 1702. XII°. Hans
oförrättade arbete är af stor vikt, inne-
hållande dels upplysande anmärkingar, dels
utdrag af Förfatningen, dels viktiga upplys-
ningar om praxis. Till lättnad vid bokens
begagnande är utgifvet

H. Drysell: Ordaregister öfver
Abrahamssons Anmärkingar till Stads-
Lagen 1728.

Israel Arnell: Anmärkingar
till Stads-Lagen. Stockholm 1730. IV°.

Arnell var Borgmästare i Lidköping.
Planen liksom Abrahamssons, hvilken
han temmeligen nogt följt, hemmar dock
i så goda Rätts-historiska upplysningar som
Abrahamsson.

B. Rättshistoriens hjälpmedel.

De kunna delas i följande klasser

1. Filologiska hjälpmedel
2. Åtskiltliga hjälpmedel, nemligen a.
diplomantik, b. historia, c. arkeologi,
d. geografi.
3. Komparation emellan väres och närbe-
släktade främmande folks gamle
lagar.

1. Filologiska hjälpmedel.

a. Sådana äldre skrifter, hvilka
vid jämförelse af språket lemna ledning
till tolkning af väres gamle Lagar.

1. På vårt eget äldre språk,
Styrilse Konungarna och Höfdingarna. 11te

1300talet

Denna bok är författad i början af ~~14de~~ ^{14^{de}} århundradet (ungefär samtidigt med Ylva och Urub^{na}). Författaren har uppgifvits vara Thorkel Knutson, men detta är mindre sannolikt. Tryckt i Stockholm 1634 af Riksarkivarien Johannes Thomae Bureus och 1650 af Hjertqvist samt på latin med anmärkingar af Schefferus in folio. 1667.

Kronikorna, nemligen

1°) Den gamla Svenska Kronikan
 Tryckt af Johan Messenius 1615, af Dymetius Meurer 1643 och i Scriptores rerum Suevicarum I. 1818 (Upsala).

2°) Den gamla mindre Rimkronikan. Tryckt af Messenius Stockholm 1615, af Meurer 1643, Hadorph 1674 i Scriptores etc.
 Författaren uppgifves vara Kanonikus i Westera Laurentius Andreæ, hvilket dock är mindre tillförlifligt.

3°) Den stora Rimkronikan. En del tryckt af Messenius 1616, sedan af Meurer 1643. Fullständigt af Hadorph 1674 ^{del I}.

Enligt en annotation skall Laurentius Arosiensis Lappa år 1481 skrifvit sista förhöllningen af denna Kronika.

Åtskilliga rimmade sagor och folkvisor.

2. På Poländska språket

1°) Poländska sagorna.

Dessa äro till stort gagn för all lära

35.
Känna de äldre rättsföreläggarna, Isynnerhet viktiga äro Nials Saga och Egils Saga. I de-
sa förkomme skildringen af förfädernas rätts-
gäns förfarande, Straff Rätt, husliga förhållan-
den, arfs Rätt, äktenskap, m. m. De äro tryck-
ta i Müllers Sagobibliotek. 3 vol. 1817-20,
samt af Arne-Magneanska Kommissionen
i Köpenhamn. Viktiga äro Snorre Sturleson's
Konungasögur Köpenhamn 1777-1826 1-41.
Stockholm 1816-30. 1-10.

2°) Eddorna, nemligen
Edda Samundr hins föde = den po-
etiska eddan.
Snorre Sturlesons Edda = den pro-
saiska eddan.

b. Grammatikaliska arbeten

1. För vårt eget språk

Detta är först i sedvan tiden behandlat:

J. E. Rydqvist: Svenska Språkets Sagar

C. Säve: Om de starka verberna i Dal-
ska.

Gottlandsmälet

2. För Isländska språket

Rask: Isländsk Proglare. Köpenhamn
1811 Översatt Stockholm 1818.

Munch og Unger: Det oldnordiske
sprogs Grammatik. Christiania 1847.

J. Grimm: Allgemeine Deutsche
Grammatik. Göt. 1822-4 (1ste uppl.)

c. Lexicografiska arbeten

1. För vårt eget språk

26. Johan Loeccenius: Lexicon juris Sue-
Gothici. Åhm 1674.

H. Yrelius: Index linguae veteris
schyto-Kandica sive Gothica. Åhm 1671.

Utgifret med anmärkning af Sunds:
ns. Et förjinst fullt arbete.

J. Pihre: Glossarium Svec. Gothi-
cum. T. 12. Fol. Ups. 1769.

Pihre var var kanske utmärktaste filo-
log, utmärkt för vidsträckt forskning —
Dette är det bästa arbete i denna räk, näst
Schlyters Glossarium, att beqagna vid studium
af de gamla lagarna.

Pjerrshjelm: Glossarium till
West-Götha-Lagen. af föga betydelse.

Hadorph: Ordabok till hans
editioner af så kallade Dalelagen, Gotlands-
lagen och Bjarkoa Rätten. Foga användbar.

Collin och Schlyter: Glossarium till
West-Götha-Lagen och Ost-Göth-Lagen.

Schlyter: Glossarium till de afrija lagarna
Omfattligt det bästa arbete i den-
na räk.

Pihre: Svenskt Dialect-Lexicon.
Upsala 1766.

Hof Dialectus Vestrogothica
Stockholm 1772 VIII°.

Möller: Hallandsdialekten. Åhm 1800.
2. För frammande språk.

Björn Haldorsen: Lexicon Island-
Lat-Danicum. cura R. H. Rask. Åhm 1817. 2. 318°.

Ganska bristfälligt.

Glossarierna till editionerna af po-
etiska eddan, Köbenhavn 1787 och på ströne
Magneanska Kommissionens betrodna Niels
Pagz 1809, till Grægs Köbenhavn 1829 af
Tord Sveinbjörnsen.

Ostensen Weile: Glossarium ^(juridica) Dani-
cum. Köpenhamn 1641. Innehåller åtskil-
liga jämförelser med Svenska Sager.

Peder Kofod-Anker: Glossarium
till editionerna af Jydske Lov. — Upp-
lysande; åtskilligt.

Kolderup-Rosenvinge: Ordfor-
klaringer til de gamle Danske Love.
vid ed. af samling af gamle Danske Love.

Egilston: Lexikon over det Forn-
nordiske Skaldesprog. Stamme og Fællestan-
digt utgivet.

Haltans: Lexicon lingua Germa-
nicae mediae Aevi. Lips. 1758. Ett omfat-
tande arbete som äfven berör det förenade språket.

Ducange: Glossarium ad scriptores
medice et infime Latinitatis. Paris 1678,
1733-36, 6 vol. Folio.

Ny upplaga af Henschel, Paris 1840
in påbörjas.

Thorlacius: Om det gamle Nor-
dske Lovsprog, Fr. i Kgl. Danske Videns-
skabernas Selskabs Handlingar. Vol. IV 1794.

Innehåller åtskilliga undersökningar om
våra Landets kapstolar.

38. Petersen: Det Danske, Svenske och Norske sprogs Historie. Kbhvn 1839, 40, 2 voler
P. et. Munch: Om det aldste fælleds nordiske sprogs udseende. Trykt i Annalen for nord. Oldkyndighed 1846.

2. Åskellige Hjælpevetenskaber.

a. Diplomatik = den vetenskap som angifver huru gamla handskrifter eller diplommer skall undersökas till sin ålder, rätteligen läsas med förklarningar, tecken etc, varianses lectiones afskrivas m. m.

Da många olika handskrifter finnes af våra gamla sagor, så är denna vetenskap af vigt isynnerhet vid kritik af deras text. Följande äro de riktigaste allmänna böcker i ämnet.

Labillon: De re diplomatica. Paris 1681.

Schonemann: Versuch eines vollständigen Systems der allgemeinen Diplomatie. 1810.

Waller: Lexicon Diplomaticum Göt. 1745.

b. Historia.

Bland våra hjälpevetenskaper äro isynnerhet Sagerbring, Rüks, Geijer och Strinnholm hemnat vigtiga upplysningar om förfädernas rättssaker och de förhållanden som gifvit anledning till förändringar i lagstiftningen. Af vigt för Rättslära äro följande arbeten.

Scriptores rerum Suecicarum

modii avi. T 1, 2. 1818-28 Upsala.

Diplomatarium Suecarum. Åhm 1829. 80.
utgifvet först af Siljeström, sedan af Hildebrand.

Diplomatarium Dalecarlicum. Åhm 1842. 46.
utgifvet af Kroningsfränd.

C. Arkeologi.

Loeconiud: Antiquitatum Sueco-
Gothicarum libri III. Åhm 1654 (Upsala 1670).

Tinn Magnusen: Nordiske Arke-
ologi. Köhn 1820.

Ledetraad til Nordisk Oldkyndig-
hed udg. af det Kgl. Nordiske Old-
skriftselskab. Köhn 1836.

Grimm: Deutsche Rechts- alter-
thümer. Göt. 1828.

d. Geografi.

Denna vetenskap är af rikt vid följa
om bestämmandet af de territoriele gränserna
na för de gamle lagarnes verkningokrets och
de uti dem förekommande namn på orter.

N. N. Petersen: Haandbog i
den gammel-nordiske Geografi. Kbh.
Köln 1834.

Densamme: Bidrag til en oldnor-
disk geografisk præbog. Köhn 1837.

Fehlyter: Sveriges äldsta in-
delning i landskap.

3. Komparation emellan våre och
närbeslägtade folks gamle Lagar.

Då hvare lag är ett uttryck af folkets
rättsmedvetande på den tid då lagen gafs;

men detta medvetande klarare uttryckes allt
 efter som Kulturbvecklingen förgår, och
 denna utveckling i allmänhet förskrider i
 jämbredd hos alla folk af samma stam, när
 icke särskilda omständigheter förändrat för-
 hållandet, så måste de likartade rättsin-
 stitutioner hos dessa folk samtidigt förete
 en smärtek utbildningsprocess. De olikheten
 åter som förefinnes uti närbeslägtade folks
 rättsinstitutioner äro en följd af egendom-
 ligheter i klynnat och de seder, som deraf
 uppkommit, samt äro stundom icke mindre
 upplysande än likheterna. En jämförelse emel-
 lan de äldre lagarne hos de med oss närbes-
 lägtade folken och våra egna äldre lagar
 är således af rikt för att förklara hvad som
 kan synas dunkelt i vår gamla lagstiftning
 men som finnes närmast bestämdt i en
 närbeslägtad lags bättre angifna föreskrif-
 ter. Det är egentligen i sednare tider, som
 man bör sig att uppkalla värdet af den
 komparativa rättsforskningen. Också har
 genom denna metod Rättsens resultat
 i afseende på våra gamla rättsinstitut
 mer blifvit något helt annat, än hvad de
 voro för 100 år sedan, då man nöjde sig
 med upptällande af de djurfaste hypo-
 teser och deraf obehindradt drog de slut-
 sätter, som man behagade finna tjenliga
 för ändamålet. Till detta resultat har
 och en noggrannare textkritik i betydlig

41.
man bidragit. Den jämförelse som för att rik-
tigt förstå våra gamle Lagar är för oss af stör-
sta vikt är den med de gamle Isländska, Norske
och Danske Lagarna. Ty dessa äro af samma
stam som våra egna. Emellan våra och Syd-
Germanernas äldsta Lagar finnas visserligen
åtskilliga ganska viktiga beröringspunkter, men
och flera genomgående olikheter. De äro
således af jämförelsevis mindre vikt för oss.
Syd-Germanernas rättskällor äro dessutom,
sådana de komma till oss, upplandade med
främmande element och hafva uti den Ra-
tiska uppteckningen förlorat åtskilligt af
sitt egentliga skaplynn. Med följande
rättskällor kunna vara kompareras.

A. De Skandinaviska rättskällorna

a' De Isländska rättskällorna.

Bland alla Nordbornes äldra Lagar äro
gifva inge högre de äldsta rättsederna än
de Isländska. Deras innehåll vittnar om de-
ras höga ålder. Isländarna hafva och, i följd
af deras afskilda läge, långst bibehållit de
rent nordiska rättsederna.

1 Gragas = den äldsta Isländska
Lagbok.

Det är genom historien bekant, att Is-
land bebyggdes från Norge, såsom det hos 874
För att man måtte kunna anordna Islander-
nas rättsförfattning i ⁸⁷⁴ ~~874~~ sammansättning med
förfädernas, sändes 925 till Norge för att kom-
ta underrättelse om den Norske rättsförfat-
ning.

874
925

42.
 727 ningen. Han återkom 929 efter väl förrättad
 årande, och emedan skrifkonsten ej var allmänt
 känd, så föredrog han muntligt för folket på
 730 All-tinget 930 sin gjordalagsamling, hvil-
 ken och med detsamma antogs. Denna förste
 samling förplantades muntligt nära 200 år
 Bergthor 1117 först 1117 förestog lagman Bergdörr att
 traditionen skulle upptecknas. Det uppdrogs
 1118 åt honom och Hæflid Marsson 1118 att verk-
 ställa en sådan uppteckning. Att föga af den
 muntliga rättssamlingen ingått i den skriftli-
 ge (Hæflids Skraa) är mycket höligt, men
 att afjora hrad och huru mycket detta var
 är väl för alltid omöjligt.

Den äldste skriftlige uppteckning som
 kommit till oss är Grägás. Deras finnes
 blott 2 pergament-Landskriften, den ena i
 Örne-Magneanska, den andra i Kgl. Dan-
 ska Biblioteket i Köpen. Att dessa in-
 nehålla den förste 1118 redigerade texten
 är mycket höjrelaktigt. Deras text är
 säkerligen yngre. Detta säker och Lehlegel
 visa uti: Commentatio historica et cri-
 tica de Codicis Grægás. Origine, indole
 etc. Denna afhandling utgör förstat till
 den förste tryckte edition af Grægás, hvil-
 ken utgafs på den Örne-Magneanska
 Kommissionens beordnad titel:

Yfir Fornu Lögbók Islendinga som
reknist Grægás. ed. J. F. Lehlegel. Haonic
 1829. I-II.

Den är försett med ett Glossarium af ^{43.} Frä.
Freinbjörnsen.

Resultatet af Schlegels kritiska undersök-
ning är att Grägas Kommit till oss så upp-
blandad med nya tillsatser och förklaringar,
att den är all anse säsom ett alldeles nytt arbete
samt säsom en blandning af lagbok och
kommentar. Detta sednare antagande är dock
i grundadt på fullt giltiga skäl. Den är
nog fullt och hållet en lagbok ehuru i reso-
nerande stil.

Namnet Grägas = vildgås (en benäm-
ning från 16 hundra talet) är synonymt med
den mycket gamla Lagen, ty det troddes att
vildgäsen uppnådde en mycket hög ålder i
Det kommer deremot i säsom nägre gissat der-
af att han varit inhäffad i skinn af vildgås.

En ny edition af Grägas är af Wilhelm
mur Finsen utgifven i Nordiske Oldskrifts-
selskabets Handlingar 1853.

Grägas är bland de gamle Lagarne den
utförligaste i afseende på allmänna bestämmelser
i privat-, kriminal- och process-Rätten
och den framträdande rättsinstitutionerna i den
äldsta för oss kända form, om man undan-
tager det obetydliga, som ur de gamla nord-
iska sagorna kan hemtas.

Säsom upplysande förtjina att läses:

Wilhelm Finsen: Fremstilling af den
Islandske Familie-Ret. Fr. i Annaler
för Nord. Oldkyndigh. cd. 1849, 55.

29. Innehåller jämförelse emellan Grägas och
Norska samt våra Landskaps Lagar.

Jon Arnesen: Historisk Inledning
til den gamle og nye Islandste Ratter-
gang. Kjöbenhavn 1762.

Entligt hrad Grägas gifves vid Landen var
landet deladt i 4 delar efter de olika vä-
dersträcken; hvardera af dessa delar var äter
indeladt i 3 häradar, utom den norra som
var delad i 4. Hvarje härad delades uti
3 mindre delar som kallades godord. I
spelsen för hvarje godord stod en så kallad
(39 kommuner) godi som hade kommunens angelägenheter
och utöfvarde den verkställande makten.
Högsta makten öfver hela landet hade
lagmannen eller logsoqni-madr. Han
välades för 3 år, var Ordförande för Altinget
och skyldig att hvar 3de år recitera lag-
samlingen och hvarje år den afdelning, som vore
de rättgång. Dette skedde utminnet till
dessa med Christendomen skrifkonsten inför-
des. Lagmannen hade hos Isländarna såle-
des samma funktion som lagmannen hos oss
entligt landskapslagarne.

Grägas är kallen i resonerande stil och
söfaktligen vidlyftigare, än andra gamle La-
gar. De formella stadganden äro blandade med
de materiella. Den är delad i 10 Pattr mot-
svarande våra balkar.

När Island 1264 blifvit fullkomligt
underkufadt af Norge och den republi-

45
Svenska Lofättningen gick med, som Gragas
ur bruk. I stället infördes.

2. Järnsida eller Hakonärbok
Förteck på Olaf Magnussons Kom-
missionens bekräftad med titel
Hein Lorna Lögböte Islendinga
som nefvist Järnsida och Hakon-
närböte. Nyöversättning 1847 IV°.

Med latinsk öfversättning och Glossarium
af P. Sveinbjörnsson. Effren tryckt i Munch och
Kejsers Pambing af gamle Norske Lov. B. I.
Christiania 1846. Den räknas nemligen den till
Norges gamle Ragar och är intagen såsom bi-
hang till Frostathings Ragen.

Denna lag erhöll namnet Järnsida af
Isländarne därför att de lanne bökselöppan
för brott uti konom ^{VIII} för öfverdrifet hårda.
Namnet Hakonärbok fick han af Konung
Hakan som 1258 uppdrog åt Gissur Thora-
valdson att författa en lagbok för Island
i öfverensstämmelse med Norske minster.
En sådan lagbok författades då af konom
dels enligt äldre Frostathings-dels enligt
äldre Gulathings Ragen. Hakan som Mag-
nus Hakanson införde konom på Island.
Han mötte i början motstånd och oafgjord
är ännu när han blef gällande. Sveinbjörn-
son påstod att han i utbrände Gragas för
år 1271. För att mildra konom underkastade
des han en revision i öfverensstämmelse med
den författade Gulathings Ragen, hvilken

1258

1271

1274
1280
1281

⁴⁶
Normannen 1274 fött. Denne förbättring stad.
Lästades 1280 och skickades till Island 1281
med lagman Jon. Den blef slutligen, ehuru
en gubben motstånd erkänd såsom lag med
namn af:

3. Jonsboken.

1576

Jonsboken trycktes först i Holum på Is.
land 1576 sedan flera gånger och i Köpenhamn
1763 af Thorhaldsen åtföljd af en Dansk
öfversättning.

Ännes ännu i dag gälla på Island,
ehuru han visserligen i följd af sin höga ål.
der till en stor del är antiquerad, eller
blifvit ersatt af tid efter annan utgifna
nyare författningar.

4. De Norska rättskällorna.

4 distrikter

För Norge inträffar tiden för den inhemska
Rättens utveckling i för en stark Konungamakt
Koncentrerades hos en Öfverkonung,
hvilken gjorde sig Fylkeskonungarne
underdånige. Dandeb, som först varit
deladt i många fylken; hvilka stam-
cheferna ledde öfverläggningarna och voro
anförare i Kriget, delades slutligen i 4 distrikter
eller tingslag, inom hvilka in-
vänarna sammantredde för ett gemensamt
afgöra sina angelägenheter. På detta sätt
utbildades inom de olika distrikten olika
rättsövningar, hvares sedan följden blef
att 4 särskilda rättsamlingar uppkommo,
hvilka i det närmaste motsvara våra lands-

skaps-lagar. Dessa voro:

1. Eidsivathinglagen som gällde för Gullbrandsdalen, Hedemarken och Oplanden. Hon har fått sitt namn af stället, där Tinget hölls, nu = Eidsvold. Snorre Sturleson säger i Hakon den Godes saga att den skall vara från Halfdan den Svartes tid (841-63), men om och instake städganden vittna om hög ålder, än kan dock sådana ha kommit till oss, vida yngre. Vi hafva af honom 9 mera kvar än Kyrkobalkaren eller såsom den kallas Christens Rets och ett fragment, innehållande 3 Kap. ur en brottmålsbalk.

Tryckt i Munch och Keyzers edit. B.I. Christiania 1846 och i Pass: Samling af gamla Norske Love. Kbhvn 1752.

2. Borgarthinglagen som gällde för Viken = s. o. Norge, hvar till hörde Norska delen af Bohuslän. Namnet kommer af Borge = nuvar. Larpborg. Af denne finnes afom blott Christens Rets i behåll.

Tryckt första gången 1760 af Johannes Finneus med titel: Plus norvegia ecclesiasticum, quod vicensium sive priscum vulgo vocant Christi-Rætter Vikværie, sedan i Munch och Keyzers Ed. B.I

Ovaken hvarför just Kyrkobalkaren blifvit bibehållen är, att, då den yngre Landslov undantånge dessa lagar, kvarstod dock den kyrkliga delen i gällande Rets. De verlds-

(841-63)

styg brett

Munch:
medit af
100-tal

491

Munch:
Se förg.

48
liga balkarne bokstures då från Landokrif-
terna och pergamentet användes till annat än
damäl.

3. Frostathingo-Lagen som gällde för
Fronnhjems distrikt det vill säga n. Norge.
Namnet kommer af tingsstället Froste nära
Fronnhjem.

(936-60)
-Häkond. gode

Sturleson påstår att denne lag är från
Häkans Ättelstens tid (936-80), andra an-
gifva till och med ett bestämt årtal, men om
och ett och annat stadgande är af hög ålder,
visa dock alla inre kriter. att lagen i sitt när-
varande skick ej kan vara så gammal.

Häkans Häkanson har gjort tillägg till
Lönen och indelat Lönem i 16 Partes i stäl-
let för de 8 Balkar hvori den Lönut synes haf-
va varit delad. I sitt närvarande skick kan
Lönem ålder ej sättas högre än till första häl-
fen af 13de århundradet. Möjligt är visserligen
att äldre skriftliga uppteckningar funnits, men
säkerligen inga från 10de århundradet. Förut
förplantades den genom muntlig tradition.

Denne är bland Norske Lagarne kan-
ske den som mest liknar Gräges. Man åter-
finner här stadganden, hvilka vittna om myg-
ket hög ålder. För Sverige är han och af in-
trässe därför att han varit gällande i Jemt-
land, som egentligen från början varit en ko-
loni från Norge.

Föyekt i Munch och Meyers Saml.
P. I samt i dansk öfversättning hos Paris.

1244.

ember. 1258

4. Den äldre Gulathingssagen som gällde för distriktet Bergen eller västkusten af Norge. Namnet kommer af tingstället Guløy eller Gulø (dock blott udde) nära Bergen. Blott en fullständig Codex finnes af honom i behåll, hvilken enligt Munch och Keyser skall vara redigerad i midlet af 12te århundradet. Man har ock påstått den vara från 10de århundradet, men detta är påtagligen orktligt och den är snarare yngre än Munch och Keyser påstå. Offt äro funnits en äldre redaktör deraf synes klart dels af rubrikerna, dels af anmärkingar som äro inryckta i texten (exempel: rubriken nymale, orden: baper (Magnus den gode och Hof den Helige) märkta detta och så vidare).

nr. 1150.
Frol. vid 1200-

Numera indelad i 320 Kap. Dess stads ganden i många afscenden upplysande vid förhållningarna af våra äldre lagar. Den har en viss likhet med äldre V. G. Lagar, hvilket är naturligt följd af att V. G. Land gränsade till Norge. - Tryckt i Munch och Keyser Edit. af. 1812.

De nämna i distriktet
1° från 1100 till 1200.

5. Den yngre Gulathingssagen = den yngre Lands Lov. Den är afstättad i skrifte under den berömda Magnus Hakanssons regering (1263-80). Magnus Hakansson som till tacksamhet för sin omsorg om rättväsendet fick tillnamnet "Lagabater", lät nemligen 1267 föranställa om en ny redaktion af alla de 4 förutnämnda lagarne. Resultatet af denna redaktion blef, att alla stäptes i en form, hvar:

1263-80

1267

80.
vid Gulathingssagen lades till grund för
den nya lag, som skulle blifva gemmensam
lag för hela Norge. Detta tillgick så, att för
de öfriga tingslagen gjordes af denne nye Gul-
lag afskriffrar, utel hvilka blott orternas namn
och dylikt förändrades. Dessa afskriffter sändes
till de 3 öfriga distrikterna, hvarst de
snart utträngde de der gällande äldre lag-
garne. Redaktionen fulländades 1274. Be-
hofvet af en allmän landslag var förmodli-
gen så kännbart, att man var glad att er-
hålla en sådan genom Gulathingssagens om-
arbetning för detta ändamål.

Denne lag är indelad i 9 Böcker med
särskilda rubriker och tillägg af "Ratterbo-
der" = särskilda stadganden. Han slutar
med anmärkningen: "Dessa bok var bogtekin
at Gulapingi anno 1274." Hvar på följer en rim-
mad bön. Både företalet och slutet bära
spår af prestehand.

Jemförd med äldre Gul. lagen har han
ett obestridligt förträde genom större klar-
het och noggrannare bestämnelser. Hans
språk är öfver vida lättare att förstå, än de
gamle Norske Landskaps Lagernes, hvarför
man vid studium af de Norske Lagarne bör
börja med denne.

Fryekt: 1) på Arne - Magn^{sk} Korn-
missionens bekräftad med titel "Magnus
Lagabaters Gulathingsslag" Köpenhamn
1877. 2) Munch och Meyers edit. etc. B. II.

1267 - 1274

Se Mamm: 2
Norske Lagar.

Christiania 1848. I den sednare editionen äro
äroverallt hänvisningar gifna till parallellst.
i de äldre Lagarne.

C. Den så kallade Biarkö-Rätten.

I städerna måste i följd af de olika
förhållandena, industrien och handelen med-
före, rättsförhållandena uppstå, hvilka äro
skiljaktiga från landsbygdens och på hvil-
ka följaktligen jordbrukande folks lagar ej
äro tillämpliga. Deras förklarar uppkom-
sten af särskilda stadslag. Namnet kommer
antingen af "bjark" = handel, eller af "bark" =
"birk" = borg (I Danmark är birkedomare ännu
= borgmästare) = befästad plats = stad. Biarkö
Rätt således = lag för köpstadsman eller
ock = lag för personer som lifva i stad, det
vill säga stadslag.

Han är närmast lik Frost-Lagen och
är egentligen att anse såsom en uppteckning
af de sakförhållandena emellan
bonne och rättsredvärderna i städerna. Han
synes egentligen endast varit ämnad för städer-
na i Frostethings Låns distrikt, och orisat
är, huruvida han gällt ännu städer, eller
om ej i de olika städerna olika Biarkö Rät-
ter funnits. Minstone finnes flere frag-
menter af olika sådana ^{ännu} behåll. Biarkö
Rätten finnes ej heller kvar i fullständig
stick. Bäst behållen är Kristen Rätt
af Mankelphis och öfriga R^{tt} finnes
flott fragmenter hvilka likväl lemna

nyligen upplysningar vid jämförelsen med
Frostatingslagen och öfriga Landskaps
Lagar.

Man har velat tillägga af den Biarkö
Rätten en mycket hög ålder. Så har man
påstått den vara från Magnus Barfods
söners, Eistens och Sigurds Jorsalafers
rars, tid (1103-50); men om och många stads-
garden vittna om att de äro från början af
12de århundradet, så måste dock lagen, i
det skick den kommit till oss, anses vara
yngre än Frostatingslagen, hvaran hans
ålder ej kan sättas högre, än till midlet
af 13de århundradet.

Ingebj. 1) P Smig af gamle Norske in
Lover af Paris. Kbhvn. 2) P Munch och
Kjusers edit. & Korrektare.

7. Den så kallade nyere by-lov
eller Biarkö Rätten, Redigerad under
Magnus Lagabeter. Han står i samma
förhållande till den nyere Landslov, som
den äldre Biarkö Rätten till Frostatings
Lagen det vill säga det i nyere Lands-
Lagen som passar för stad är här bibehå-
let, det som är olämpligt är antingen för-
ändradt eller utelämnadt.

Han är indelad i 9 bokkar med
rubriker och tillägg af "Retturböcker". En-
ligt slutorden blef han antagen på ett
allmänt ting i Bjorgvin = Bergen 1276.
Utskrifts i särskilda exemplar till Oslo,

nr 1250

1276

Bergen, Trondheim och Nidaros med blott de^{33.}
förändringar som de särskilda lokalerna för-
anledde. Detta har gifvit anledning till den fö-
reställning, att Magnus Lagabaters kätet redigere
såka stadsbrev för de olika städerna, men Munch
och Regner hafva upplyst om verkliga förhållandet.
För anledning af nämnda föreställning har denne
lag blifvit utgifven af Fougeres Lund under titel
Bergens gamle By-lö. Kjöbenhavn 1829. Ut Munch
och Regners samling finnes han uti B. II.

Exm. I afsende på de under Magnus La-
gabaters tid utkomne lagar märkes, att de alla
blifvit förmågen på allmänt ting antagne af Ko-
nungen, prestskapet och allmogem.

§. Sittskellige så kallade Christen
Peter = kyrkobalkar, nemligen Konung Sverres
Christen Ret. Man tillägga Sverre (1184-1202)
dessa sammanskrifvande, men han synes ha ett och
hället vara en kompilation af Gulatings och
Frosethings lagarnes Christen Peter. Tryckt i
Munch och Regners edit. B. I.

B. 2. Magnus Lagabaters nyere Borgar-
Kings och Gulatings Christen Peter.

Man kan med förmågen säkerhet antaga, att
den revision som gaf dessa till resultat började
under Hakon Hakanssons eller i de första åren
af Konung Magnus Hakanssons regering. Och
en viss osäkerhet rådde i kyrkliga lagstiftningen,
den kloreciets röst gällde lika mycket, om öm-
ra än Konungens, derom vittnar den olikhet som
rådder i de olika bearbetningarna och tilläggen

1184-1202

fr. 1269-73

ops. 2
77-571

54.
till handskrifterna. Måhända hafva dessa
Christen Reter aldrig uppnått kraft af lag, i sam-
ma mening som nyere Landslov och Byeloven.
De borde snarare varit gällande i följd af ett slags
lyst samtycke då Konungen och Klericiit y. Kon-
de blifva ense om en ny Lyksobalk, som kunde
tilläggas den nyere Landslov.

Fr. i Munch och Keyser's edit. B. II.
Y. Erkebiskop Pons Christen Ret.

Jon hofde i 15de århundradet och var erkebis-
kop 1267-82. Detta arbete kan betraktas som
ett förslag till en allmän Lyksobalk för hela Norge.
Det blifvot aldrig antaget, ty det var allt-
för ensidigt författadt i prästerskapets intresse.
Dock har det säkerligen begagnats in subsidium
eller såsom supplement till de äldre Chr. Reterna
sågar hafva blifvit offentliggjordt 1280.

Tryckt i Munch och Keyser's Samling B. II.

9. Det så kallade Hirdskraa = en spe-
ciell lag för Konungens hoffolk (Hirdmän) (Kraa
= skriftligt dokument.) Gardsvärd är en annan
benämning på samma sak. Derifrån de setnare
tidernas Hof- och Krigs-artiklar.

Hirdskraa anses vara från Magnus
Lagabeters tid. Det innehåller, om Konungens
Kansler och andra som stodo Konungen när-
mast, vidare åtskilliga bestämmlser om för-
lyftelsen af Konungens embetsmän och Krigsmän
Togsmäkt är af rikt det inflytande, det haft
på utbildande af den allmänne lagstiftningen.
I allmänhet kan säjas, att i det uppenbar sig

7-920. y
hirdskraa

1274-77
s. 290.

55.
starkast inflylandet från frammande Rätt.
Detta har gjort att genom detsamma åttokillige
utländska rättsprinciper sedermera trängt
sig fram till de öfriga Norska Lagarne. Detta
förde härleda sig derifrån, att Konungens när-
maste män, som vanligen hade vidsträcktare
bildning än andra, äfven hade kännedom om
Romerska och Kanoniska Rätten och sökte gö-
ra denna kunskap gällande. I slutet af Maj-
ni Lagabaters Hirdskraa finnes en föreskrift
att den skulle uppläsa för Konungens folk en
gång om året vid jultiden. Det är tryckt i Munch
och Keyser edition. B. II. I Pans öfersätt-
ning upptages en gärdsvätt som skall vara
äldre än denne, men åldern är oviss.

Först sedan alla nu nämnda Norska
rättskälla blifvit med offentlig underötd
och efter en grundlig kritik af Munch och
Keyser utgifne i 3 delar 1846-49, hafva de
kunnet blifva föremål för forskning. Des-
sa 3 delar innefatta alla lagar, som utkom-
mit intill 1387.

Öfver Magni Lagabaters död 1280-1387
utbildades lagstiftningen genom en mängd
special-städgar eller så kallade "Rätter-
böcker". Hela samlingen af dessa finnes i 3^{de}
delen af ofvannämnde edition.

Under Unionstiden utfärdades af Un-
ions Regeringarne dels för Rikena gemensamma,
dels särskilda Förordningar för Norge. En del,
känd under namnet Reasser äro utfärdade

Magnus Lagabater = 1262-1280.

1280-1387

(PP-052)

56.
af Konungens ståt-pållare och fogdar, men des-
sa blefvo sedan vanligen af Konungen fast-
ställda

Christian III äroftade en ny Lands Lag för
Norge. Förberedelser dertill gjordes 1557. Hans
död synes hafva förändrat att denna plan ej
blef realiserad. Först under Christian IV ut-
föres denna verk, hvare resultatet blef.

10. Kong Christian IV's Norske Lov

Han är att anse endast såsom en förbättrad
redaktion af Magnus Lagabates "nyere Lands-
Lov" på det nyare Norske språket och tillika
en kodifikation af de nyare stadganden eller
"retterbøder". Genom denna sednare omstän-
dighet intager han ett ganska viktigt rum i
den Norske lagstiftningen.

Han utgafs 1604. Genom honom upphäf-
des alla äldre stadgar med undantag af Kyr-
kolagarna. Norge fick dock 1607 en allmän
Kyrko-Ordinans.

Förskott 1) samma år som lagen utkom, 2)
Christiania 1855 genom Professor Hallagers
och Stipendiaten Brandts förslag.

11. Kong Christian V's Norske Lov.

Denne ännu i Norge gällande lag utgafs
1687. Christian V hade 1683 utfärdat en ny
allmän lag för Danmark, hvilken, om man
undantages stadgan om förhållandet emellan
grannes på landet, om jagt, om fiske och om
odelsrätten (motvarande vår bröderätt), är
med hans Norske lag alldeles lika. Dock

1604
(1588-1648)

1604

1607

1667.

(1670-99) obs

1687.

har jag genom Konung den Norske rättsförfattning-
 ningen blifvit med ens ombildad. Ivärtom
 var det som var byggd på den äldre Danske
 Rättes ingelunda frammande för Norrmännen,
 och mängden af Recesser som under förningen
 utgått för båda rikena var lagd såsom en för
 båda gemensam grund. Denna lag är visser-
 ligen i många stycken minnes upphäfvad, men
 utgör ännu själva grundvalen för den Nor-
 ske rättsförfattningen. Upphäfda äro, utom fle-
 ra andra afven de böcker, (Norske Sagen inde-
 las nämligen i 6 böcker) som röra brottmål, se-
 dan Norge den 20 Augusti 1842. Gäll en ny Kri-
 minal-Lov.

1842.

c' De Danska rättskällorna.

Hvad ättillige äldre författare förtälja om
 hagar gifne af Odin och hans efterträdare häru en-
 last kunna betyda, att vissa grundsatser af omisshän-
 nelig, hög äldre blifvit tillagde den förste ordnaren
 af samhällsförfattningen och sedan bibehållit sig
 till sednare tider. Då man liksåledes tillagt
 Harald Blåtand en lag om jernbord och Sven
 Tves tillagges en lag om arfsrätt, så har sådant
 mera skett gissningsvis, än stödt på historiska
 facta.

För de särskilda delarna af riket bildade
 sig smärningom särskilda sedvänje Rättes
 afven i Danmark voro rättsbruket af rätt för
 Klarliga skäl olika på landet och i städerna
 der det Landbruksvidkande eller Handelsvidkande
 borgerskapet hade andra intressen än jordbru-

58
Korn på landsbygden. Den kyrkliga lagstift-
ningen som sökte göra en frammande rätts prin-
ciper gällande, nemligen den Canoniska Rättens
måste de bräda i stid mot den världslige lag-
stiftningen.

Det är således enligt de Danska rättokällor-
na en märkbar olikhet emellan lagstiftningen
i landet och i staden samt Kyrkolagstift-
ningen, men i ett bestämt sammanhang med
sjelfva samhällsståndens (- bondeståndets, borg-
reståndets och det andliga ståndets) politiska
utveckling. Konungens Gårds Rättes fingo sednare
betydelsen af lag för adeln, så att på detta sätt
kan stilkjaktigheten mellan de särskilde äldre dan-
ska lagarna lätt förklarar ur de 4 ständens o-
lika seder, sysselsättningar och intressen.

Den äldste af de nämnda behåll varande la-
garna är

1. Konig Knut den stores Witherlagoret
som egentligen är en gårdsrätt för Konungens stä-
nde Krigshä. Anses vara författad 1018-1036. Af
ingressen synes att lagen är författad i England på
föranstående af Erkebiskopen Absalon. Förfat-
taren är Konungens Sekreterare Oppe Snialle
och hans son Eskil Oppeson. Blev sedan länge
gällande med tillåtelse af efterföljande Konungar.
Förskt 1) öfversatt på latin af Ben Sageren, som
han utgaf för Kongen 1642 i Torve sedan han blifvit
omarselat. 2) På Gammat Dansk af Pader
Rever 1672. 3) I scriptores rerum Danicarum
af Sangebeck, 4) af Koldewy - Rosenvinge i

Hans "Samling af Danmarks gamle Lov" B. V.
2. Kong Waldemars Sjællandske Lov.

Waldemar 12

Danmark räkna en annan lag såsom den äld-
ste af deras landskapslagar, nemligen Skans-
lagen, hvilken Svenskarna dock med bättre rätt
kunna vindicera till sitt land.

Yhru Sjællandske Lov. beträffar, äro att
märka: 2 redaktioner, bygge tydligen privata
samlingar af de på Seeland gällande rättsvid-
enor. Den äldre Sjællandske Lovin antas
ges verkligen vara yngre än skännelagen, men för-
hållandet ^(äro) har ej kunna afgöras.

1181-1182

Somliga tillskriva Waldemar I denne
lag, andre anse honom hafva blifvit stadfästade
af Waldemar II. Det sist antagandet saknar
giltig grund, ty inre kriterier gifva vid handen
att äldre Sjællandske Lovin är äldre än Jyd-
ske Lov. (mycket äldre? ty annars hindras väl detta ej)

1182

1202-41

De Danske landskapslagarne äro ej inder-
skade i balkar och flockar, utan i böcker och
kapitel. Således är äldre Sjæll. L. indelad i
3 böcker, af hvilka den förste behandlar Familje-
Rätten, den 2de manhelgden och den 3de gods-
ganderätten, men ämnena äro temligen klarr-
dada om hvarandra.

Den äldre Sjæll. L. är delad af Ko-
fod-Äncker såsom bilag till 1de delen af
Hans Danske Lovhistoria.

tryckt

3. Kong Eriks Sjællandske Lov =

den yngre Sjællandske Lov
Koldrup-Roseninge siger i förtalet till

2183

60.
sin edition af denna lag, att denne Liab. R.
vore äldre än den förre, men i sin Rethorik.
vid han han återgått till den vanlige osigta
lärom.

1286-1319

1315

1311-

14-2021

H. Erik skall enligt Hofod-Änket va:
ra Erik Meno, ehuru man ej ejer några
tillfredställande bevis härfor. Hvilket har
uppgifvit, att lagen 1315 skall blifvit stadfa:
stad af Erik Meno. Tanningen borde man
komma närmast om man antager, att denne
lag, liksom den äldre, är en privatmans upp:
teckning af de på hans tid på Seeland gällande
rättsord. Denna privata rättsamling
visar sig innehålla bestämmelser hvilka vi:
sa en högre rättsutveckling än bestämmelser:
na i Waldemars Liabandske Lov, hvaref föl:
jer att den är yngre än den sednare. När den
undantäckt den sednare kan ej uppgrivas. På
goda skal antaga Horderup Roseninge att
Eriks Liabandske Lov är äldre än Jydske
Lov, något som bevisas vid jämförelse af des:
se lagars bestämmelser om själfrämmande m. m. samt
durf att den Romiska Rätterns jus represen:
tationis (fistada-Rättern) i den sednare förkom:
mer. *mju ej i den föra-*

1491

1497

Han är indelad i 3 böcker. Den 1^{sta}
handlar om äktenskap, arf och fälag, den
2de om allskanda brott och ävorken, den 3^{de}
om jordaförstå, stöld, rättegångar m. m. Det
hela är utan något egentligt sammankang.
Han är af ha källan i en resonerande stil, hvil:

- 61.
- Den visar den private mannens egne omdömen:
- 1) af Goffried af Gemen. Kbhon 1505.
 - 2) af Natts Wingaard. Kbhon 1576.
 - 3) af Roldenup. Rosenorings Samling.
B. II. Nybenaarn 1821.
 - 4) Waldemar II^{de} Jydske Lov.

Han är förest med ett företal, som inne-
 hålles, att Konung Waldemar II. på en riks-
 dag i Wordingborg i Mars månad 1241 gill-
 sade och antog, samme lag, i samråd med bi-
 skopar och landets förnämste män. I fö-
 retalet står visserligen 1240, men Profes-
 sor Larsen i Kbhon har kommit till det re-
 sultat, att 1241 är det rätta. Företalet som
 börjar med de bekanta orden "med lag skall land
 byggies" &c., innehåller åtskilligt, som påmin-
 ner om företalet till Uplands Lagen, hvil-
 ket ej kan förklaras på annat sätt, än att
 den, som hjälpt Birger Magnusson att skrif-
 va företalet till Uplands Lagen, hvilken är
 ett halft sekel yngre, äfven haft sig bekant
 innehållit af Jydske Lov, eller öck, att de
 begge hemtal mögsträ till företal till
 ett och samme kall. Jydske Lov har äfven
 gällt på öarne Fyen, Langeland, och Lyttice
 Föhr, Samsöe. — Langeland och Pehlegel hafva
 på ett sätt, att meningarna med Jydske Lov var
 att utfrange de äldre lagarna, men denne
 insigt är vidertaga först af Falck, sedermera
 fullständigt af Larsen.

Jydske Lov är indelat i 3 böcker, utom

Waldemar II

1241

1241.

(1296)

62.
system) och ordning. Den 1ste boken handlar
om familje-Rätten, egande-Rätten, jordköp
m. m. den 2de om processen samt svärare
brott. den 3de om hvarjehanda brottmått, det
hela utan egentligt sammanhang.

Han anses ännu i dag vara gällande för
Slesvig, hvilket Lodom kallades under Jylland.
Då Holsteinska huset kom på Danmarks
tron förbehöll sig Slesvigarna att få behålla
sin gamle lag, hvarför Christian V: Danste
hob aldrig derstädes blifvit gällande såsom
allmän lag.

ett Tydske Lov finnes en platt-tyck
öfersättning af Peckenberger och genom ett
Kgl. Patent af 1592 förklarades, att denna
öfersättning skulle vid Slesvigiska domstolarnas
begagnas. Det är naturligt, att denne lag nu-
mera är i många stycken upphäfd genom
sednare författningar, eller genom äldre an-
tegnad.

- Fr. 1) P. Ribe 1504 med latinsk öfersättning.
2) " " 1508 af Gottfried af Gebmen
3) P. Kbhon 1783 af Kofod. Cneker med la-
tinsk öfersättning under titel: "Lex Civi-
tica antiqua ^(senius) Danica."
4) P. Koldbergs-Rosenorings Samling B III
Kbhon 1837 (Först tillägnad), sedan på jern-
broda spalter den platt-tycka samt
en latinsk och en germal-dansk öfers-
ättning.
5. De Danske Stadslagarne

63.
I Danmark blefvo i nästan hvarje bety-
dande stad särskilda uppteckningar gjor-
da af de gällande rättsbruket. Dessa pri-
vate uppteckningar blefvo sedan ofta med
tillägg af Konungarne sanktionerade. Flera
af Biskopätterna hafva på detta sätt till-
kommit, andra hafva blifvit utfärdade i form
af privilegier. Så hafva till exempel ¹¹⁷⁰ ~~1170~~
Helsingör blifvit utfärdade, tid efter annan,
i mindre än 17 särskilda stadslagar. Den
äldste 1254 på latin af biskop Jacob Br.
Lundsson. Ettokillige andra städer hafva
och flera stadslagar. Den skesvigsk på
latin har påstått vara skrifven 1156, således
i Poen Goethes regeringstid, men Koldrup-
Rosenvinge har adalagagt, att han ej kan va-
ra äldre än från början af 14de århundradet.

1254

Flere allmänna stadsrätter hafva af-
ron, tid efter annan, blifvit utgifna, nemligen

1200 talet

Se Maurer
s. 133.

- 1) af Erik Slipping.
- 2) af Drottning Margaretha
- 3) af Christoffer af Bajer.
- 4) af Konung Hans.

De innehålla nya upplysningar om Dan-
marks äldsta rättsförfattning. De äro tryck-
ta i Koldrup-Rosenvinges Samling B. V.

I nära samband med de egentliga Stads-
Rätterna i Danmark stå de så kallade Gil-
des-skræaerne för Flensborg, Odense med
flere. Några bland dem äro tryckta i Kof-
skrubers samt de Juridiska skrifter.

1200 talet

De Danske Stads-Rätterne äro i skrift till större delen redigerade af Köpstadsborgarna själfler och krefva, sedan de en tid förut brukats, blifvit af Konungarne stadfastade. I dem finnes många från Provinslagarne afvikande grundsätter, särdeles i Närings- och Bröttmålslagstiftningen samt rättegångsordningen. Skräffbestämmelserna i dem äro vida strängare och rättegången lämpligare enordnad, än i landskapslagarne. De i dem förekommande nya principer krefva sedan småningom öfvergått i lagstiftningen för lantsbygden. Skälen till dessa grundsätters tidiga framträdande i stadslagarne äro älska att söka i stadsborgarnes tidiga beröring med frömande länder och dessas rättsbruk och det inflytande dessa hade på städernes lagstiftning. Tyngsättet har Lybeck, genom sin lag, inverkat på de Danske Köpstads Rätterne, i hvilka många kapitel påtygligen äro från honom hänade. Äfven den Romerska Rätten inpräri haft ett visst inflytande kan g nekas, men i högre grad har den kanon. Rätten visat sitt inflytande i ekklesiastiska mål. På stadges i Köpenhamns Stads-Rätt af 1294: "omnes causas ecclesiasticas secundum statuta canonum debent discutiri et definiri". Då man besinnas att i Danmark de utmärktaste rättslärdar under medeltiden voro präster, såsom Erkebiskoparne absalon och Jensen, Biskop Gunnar med begge af tredje skäften

65.

Flere, så är det ej underligt, att den Kanoniska Rätten hemnat spår efter sig i de Danske Lagarne. Detta är så mycket naturligare, som de andlige bildade sig vid universitetet i Paris, der den Kanon. Rätten grundligen studerades. Hvad Konung Hans almindelige Stads-Ret betriffar, som är gifven 1484 eller 1487, är det ej utan intresse, att han till en icke obetydlig del är hentad från Sveriges yngre Lands- och yngre Stads-Lag. Man antager, att K:ng Hans dermed äsyftat att närmare befästa den politiska föreningen emellan Sverige och Danmark. Haldorup Rosmunge säger i Företalet till 5te bandet af Samling af gamle Danske Love, att han likväl triffar på att alla de från desse lagar hentade bestämmelser någon sin vunnit kraft och efterlefnad i de Danske städerna, samt att Hans ej äsyftat någon genomgripande reform af den Danske lagstiftningen, utan att hvarje köpstad fortfarande skulle få behålla sin särskilda Stads Rätt, och att den allmänna blott skulle fylla bristerna i dem.

Under den långa tid från det provinslagarne i skrift först uppsattes och intill dess en allmän lag stadfästades, utbildades lagen genom en massa af Kongl. Förordningar, Recesser och Mandater. Parvis erhöll Jydskt Lov ett väsentligt tillägg genom de så kallade Thord Degus

66.
1354
Artiklar, hvilka ursprungligen voro en pri-
vat uppteckning af rättsförväningar, hvilka
förändrat den gällande lagen. Dessa ar-
tiklar, som erhållit sitt namn af uppteck-
naren blefvo stadfästade af Waldemar IV,
enligt hvad det antages 1354. En särskild
klass af allmänna Förordningar är känd
under namn af Handfästningar. De an-
gå hufvudsakligast den offentliga Rätten,
men beröra äfven Privat Rätten. Alla des-
sa Kongl. Förordningar kunna anses såsom för-
regångare till den allmänna Lagen. De äro
tryckta i Koldrup-Rosenvinges Samling.

1522
B. IV. Nu följa i ordningen de allmän-
na Lagarne och bland dessa den äldste:
6. Christian II:s ordinants eller
verldstige Lov af 1522.

Den härvid endast några få äro kända
varit gällande. Den uppväckte nemligen all-
mänt missnöje i landet, varför han blef
offentligen uppbränd vid ett allmänt lands-
ting i Wiborg, då Fredrik I besteg tro-
nen 1534.

Fr. i Koldrup-Rosenvinges samling B. IV.
Under Fredrik III:s tid väcktes tan-
ken på att omarbete de gamla Lagarne och
att utgifva en allmän Lag, men detta
verkställdes först under hans efterträ-
dare. Från slutet af 16de århundradet
erhöll visserligen Gydske Lov en vidsträckt
lära tillämpning sån förut, hvartill bis-

drog att han under Christian IV:s tid 1590
reviderades, men han kan dock ej betraktas
såsom allmän Landslag. Den förste af
dette slag är
Christian V:s Danske Lov
stadfästad 1683.

1683

Denne är ännu i dag basen för den
Danska rättsförfattningen. I Schleswig ut-
gör deremot Gydske Lov en sådan bas med
tid offta annan utkomne författningar. I
åtskilliga Schleswigiska städer gälla dere-
mot ex novo Romerska Rätten. I Holstein
gälla das gemeine Recht. Han är indelad
i 6 böcker, hvilka afhandla:

Den 1ste: Om Rätten och Rätterns personer = dom-
stolar och processer.

Den 2de: Om Religionen och Geistligheden
= Kyrko-Rätten.

Den 3de: Om Werldslig och Herus-stand = om
Konungens embetsmän, privata per-
soner, borgare i städer, äktenskap,
förmyndarskap m. m.

Den 4de: Om J-Rätten.

Den 5te: Om adkomst, Gods og Guld = Kon-
traktslåran.

Den 6te: Om missgärningar.

Skonena äro således bestade om hvar-
andra utan något egentligt system. Lagen
är affattad, iigunnahet i början, i en revo-
nerande långoläpzig stil. Naturligtvis är
den för närvarande i många stycken

68.
Leds förändrad dels upphäld genom en mängd
af särskilde författningar. Se till exempel
af 6te boken nästan helt och hållet för-
ändrad genom Förordningar "om stöld, rån
och bedrägeri", samt "om drap och annat
personligt våld." Likaledes är hela upps.
läran förändrad genom en Förordning af
1845. Man har nemligen ej vilat åforn-
tyra att uppföra hela den gamle Lagen
för en ny Lag-böcker, om hvares lämplighet
meningarne varit delade, utan huldre vid-
tagit partiella förändringar i den gamle
Lagboken.

c. Öfriga äldre Germaniska rättskällor.

Vi hafva högst ofullständiga, nära
nog inga skriftliga underättelser om Syd-
Germanernas äldste rättsförfaranden. De fort-
plantades nemligen flera århundraden ge-
nom muntlig tradition. Tacitus berättar här-
på. De äldste historiska berättelser omfö-
måla, att de Gotiska stammarna i med-
lersta och södra Europa under 6te århun-
dradet haft skriftligt upptecknade lagar
nemligen de så kallade Bellagines (enligt
Grimm af gamle Tyska ordet Bilagen =
Beplagen) = domslut eller prejudikatsam-
lingar. Om deras innehåll är likväl intet
kändt. De rättskällor hvilka till vår tid
blifvit bevarade tillhöra tiden från 5te
till 9de århundradet, isynnerhet det siste

De innskållade; skrift gjorda urteckning-
gar af de olika rättsederna hos de olika
stammarna, i hvilka urteckningar yngre,
från Romerska Rätten hämtade, stadgan-
den blifvit inflickade. Gyllnas text är
i sällan uppblandad med Romersk Rätt.
Flera kapitel äro tydligen derifrån afskrif-
na. Dessa rättsamlingar gifva följaktli-
gen i några bögen bild af det äldste Ger-
maniska samfundslifvet. Sådane upplys-
ningar kunna mycket bättre hämtas från
de Skandinaviska rättskällorna. De Syd-
Germaniska stå nemligen på öfvergångs-
riiden emellan den antika och moderna
bildningen, och den omständighet, att de
äro urtecknade på ett frammande språk,
nemligen medeltidens barbariska latin, har
gjort att många egendommeligheter äro gått
förlorade. De äro alla tillsammans kända
under namn af: Leges Barbarorum. *Leges barbarum*
Ordet "leges" betyder på medeltids-latin, i
såsom hos Romarna formliga lagstadganden,
utan en samling af rättsedvaror. Leges Bar-
barorum hafva öfverbehållet den gammel-
Tyska benämningen Ewa = Fordrag; skun-
dom kallas de och Pactum, eller på me-
deltids latin Pactus.

Om man undantager Anglosaxernas
gamla lagar, hvilka äro skrifne på original-
språket, så äro öfriga Leges Barbarorum
skrifne på latin. Skälet dertill var, att

vid den tid, då uppteckningen skedd, det in-
 hemiska språket var så lågt utbildadt, att
 det Latinska språket fördrags visom varam-
 de under medeltiden hela den bildade
 världens skriftspråk. Dessa oförsättning-
 gar hafva dock ofta vållat mistag och
 för att kunna uttrycka den rätta mening-
 en måste man ofta latinisera landets in-
 diomis. Reges Barbarorum sysselsatte
 sig, förträdessvis med Straff-Rätten och
 innehålla ofta fullständiga bötestaxor. För
 öfrigt är i dem den offentliga Rätten högt
 utbildad. Minst utbildad är den egentli-
 ga Privat-Rätten, så att karan om kon-
 trakter nästan alldeles saknas. De spår
 som dock deraf här och der finnes hafva
 säkerligen sitt ursprung från bekantkap
 med Romerska Rätten. Framställningssättet
 är älderdoms, ytterst enkelt och kort, ja
 stundom svårt att förstå af det skäl, att
 ord förstås inunder, som läsaren måste sjelf
 supplera. De särskilda ämnena äro, liksom
 i alla äldre Ragar, uppställda utan ord-
 ning, och blandade om hvarandra. — De or-
 saker som föranlett upptecknandet äro över-
 sekande och olika mis afseende på de folk-
 stammar, hvilka utgått för att göra erövning-
 gar på det Romerska Rikets bekostnad,
 och med afseende på dem, som kvarstodnet
 hemme. För de förra låg orsaken nemligen
 nödvändigheten att söka bevara sina

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000

Förfäders rättsedvanor, hvilken nödvändighet
var ännu mera trängande i de länder, der
Romerska Rätten förblef gällande för länge
det gamla innerväns (hvilket af de eröf-
vande Germanerne medgafs). De synes nem-
ligen så högt hafva uppskattat sina rätts-
sedvanor, att de ej ansågo Romarne värdige
att efterse dem. ja, de Germaniske
Könungarne själfo läto stundom föranstäl-
la om Romerska rättsamlingar. Se för-
anställtade Vestgöta-Könungen Otharick
506 om sammanskrifvandet af det så kal-
lade "Breviarium Otharicianum" som
hufvudsakligast är hentadt från Codex
Theodocianus Gaji institutiones och sävidare
och blef gällande för de i Södra Frankrike
och Spanien under Vestgöta-väldet hef-
vande Romarne. Ofta förvarnas likväl, snart
olikheter emellan eröfrarnes och de eröf-
vades lagar och sammansmälte till ett så-
som i Vestg. Lex Visigothorum. För de stam-
mar^{lätt} hvilka icke drögo ut att söka nya bo-
städer lag oroben till rättsedvanornas upp-
tecknande i ett förhållande som var snar-
likt upprättandet i våra dagar af poli-
tiska Konstitutioner. Upptecknandet af
vissa leges barbarorum kånge tilliam-
mans med historien om utbredandet af
Frankiska väldet och Frankernes för-
vigt öfver de öfrige Germaniske stammar-
ne i norra och medelste Tyskland.

72
Frankiske Konungarna bekräftade nemligen
och stadfästade de kufvade Germaniska
stammarnes lagar. De föranstaltade till
och med att deras rättsordvånor uppteckna-
des genom så kallade "sapientes". Meningna
med denne Concession var att garantera de-
ras nationella själlständighet och bygga
det inre samhällslifvet. Isynnerhet känd
Carl den store, efter antagande af Kejsar-
titeln, föranstaltade om en allmän revision
af de gamle lagar hos alla underkufvade
Germaniska stammar samt om uppteck-
nande af deras rättsordvånor, der detta
i förut skett. Detta upptecknande gällde
isynnerhet de i norra delen af Tyskland
boende Saxer, Friser, Angler och Faringer.

Såväl i allmänhet, som i afseende på
jämförelse med våra rättskällor äro bland
Lages Barbarorum följande de viktigaste:

1. Lex Saliica eller Saliica Francorum

Of denna lag har funnits flera re-
daktioner från olika tider. Den äldsta har
rästättts vara från 5te århundradet, hvilket
dock är osäkert. Sedan Chlodwig och Fran-
kenne antagit Christendomen hafva u-
tan tvifvel många ändringar deri för-
tagits. Den siste revisionen rästättas van-
ligen hafva skett under Carl den stores
Rege och kallas: Lex Saliica emendata.

Jacob Grimm förnekar likväl detta.
I alla handskriften finnas uti den

Norra Frankr.

fr 400 F.

Latinska texten ord inryckta på gammal Fran-
kisk dialekt, förmodligen sådana, hvilka
konceptisten ej kunnat öfversätta. Från des-
sa böra dock skiljas de under namn af Mal-
bergiska glosserna bekanta ord af en gam-
mal Frankisk munart, som lemnat åt språk-
forskaren och juristen ett vidsträckt fält för
gissningar. Ordet Malberg utmärkte
egentligen stället der Ting hölls och lagen
upplästes (= Lögberg) i Grägas. Derifrån har
betydelsen öfvergått till att blifva = själfa
lagen (liksom forum judicium hos V. Göttharm
ifrån att utmärka en plats blif namnet på
sjelfva lagen). Dessa Glosser hafva dels
förklarats vara öfverlefvor af den gamle
Frankiska texten, dels förklaringar på folk-
språket af de viktigaste orden i den Latin-
ska texten, hvilka ord domstolens ledamö-
ter ejist ej kunnat förstå, dels gränslövor af
en gammal, efter Chlodwigs tid författad,
Frankisk-Tysk öfversättning af den Latiniska
texten. ändtligen har Doctor Heinrich Leo
uti en särdeles hård afhandling: Die
Malb. Glosse, ein Rest altkeltischer sprä-
che und Rechtsverfassung (Halle 1842-45)
sökt bevisa dem vara af Keltiskt ursprung
och följaktligen vara hemningar af de
gamla Gallernes språk och rättssedvanor.
Denna åsigt har dock blifvit vederlagd
af Clement Holman och Jacob Grimm,
(i föreläset till Merkels ut af Lex Salica)

hvilken sedanare påstår, att de äro inskjutna
ord skrifna på en uråldrig Tydsk dialekt.

Salste Lagen innehåller en massa stad-
ganden, som vittna om mycket Lög ålden och
återgifva således ^{förklaring} förklarare än de öfriga Ger-
maniska lagarne de gamle Germanernes rätts-
seder. Af skilliga stadganden om arfvojord
och arfsordning påminna om de gamle Nor-
diske Lagarnes stadganden. På samma
sätt med brottnämsstadganden

(Undersökningen om lagens äldes, ur-
sprung, territorium, jemförelser af Texter-
na, förklaring af de Skalbergiska glosser-
na, Laga Lagit rättsländes, språkförklaring,
och arkeologers förutningar i anspråk. Huru
om detta är skrifvet utgör liksom en del
af delning för sig af den rättshistoriska
litteraturen. Territorium för lagens verk-
samhet anses Laga varit norra Frankrike
och en del af Holland och Belgien.

En mängd editioner. Bland de ny-
are märkas:

1) Pardessus: Loi Salique. Paris
1843. Innehåller text efter 7 olika hand-
skrifter och åtföljes af en serie mycket in-
träsanta handlingar öfver lagens in-
nehåll. Pardessus synes likväl gjort sig
skyldig till det misstag, att Laga vilje
vindicerat ett Rättsligt utöppning af ån-
skilliga rättsinstitutioner, som dock ej Laga
va dylikt utöppning.

2) Lex Saxonica. Berlin 1850, utgitt af
af Professor Merkel i Halle. 75.

Detta är den bästa edition. Jacob
Grimm har dertill författat ett företal
på 88 sid. der han förtagit en noggrann
undersökning om och förklaring af de mab.
glossorna och vederlagt sina föregångares
äsigter i afseende derpå.

2. Lex Ripuariorum.

Är en för Ost-Frankerne utarbetad
redaktion af Sakske Lagen, med hvilken
han i många delar afserensstämmer.

3. Lex Alamannorum.

Antages vanligen vara från Chlod-
vigs söners regeringstid, men har otvifvel-
aktigt blifvit flera gånger reviderad, och
minstone finnes kapitel som äro yngre.

4. Lex Bajuvariorum.

Synes vara samtidig med L. Alam,
men är troligen i sin nuvarande gestalt om-
arbetad under Carl den store. Alla des-
sa 4 lagar hafva en viss inbördes likhet och
bildat liksom en särskild grupp bland Sa-
xes Barbarorum.

5. Lex Frisionum.

Är sannolikt, såsom det också antages,
från Carl den stores tid.

6. Lex Anglorum et Werino-
rum eller Lex Huringorum.

Är samtidig med den Lores och till
omfånget den minste af Saxes Barbarorum.

76.
Vägre påstå att han gäblt för de stammes
som bott i Holstein och södra Pleswig,
andre för Thüringen, andre åter, och des-
sa med bästa skäl, för södra delen af
Holland på venstre sidan om Rhenfloden.
Den synes iförn hafva varit gällande bland
folkstammarne omkring Elbe. öfverfördes
till England, der han var känd under namn
af Lex Danorum.

I sednare tider ut iförn 2 gånger.

1) Das alte Gesetz der Thüringer.

Breslau 1834 utgifven af Gaupe med en
vidfogad parafra, kritisk afhandling om
lagens äldre, hemland. m. m.

2) Lex Angliorum et. Verinorum.

Berlin 1851 utgifven af Merkel i Halle.
Den bästa editionen.

3) Lex Saxonum.

Påstås hafva blifvit upptecknad för
Carl den stores tid. Sakrast är att antaga,
det han på Riksdagen i Aachen 802 blif
reviderad i det stück han till. af Kommit.

Förskt. 1) med Kommenter af Ga-
upe i Breslau med titel: Recht und Ver-
fassung der alten Sachsen. Breslau 1837.

2) af Merkel under titel: Lex Saxo-
num. Berlin 1853.

Denne lag är af alla Germaniska
lagar den strängaste i sina straffbestäm-
melser, der förekommer dödsstraff affa-
re an i någon annan.

De 3 sist omnämnda lagarne innehålla
de kanske mest äldriga stadganden och
stå i många hänseenden närmare de skan-
dinaviske rättskällorna.

I. Lex Burgundionum.

Rättas vara redigerad under Burgun-
diske Konungen Gundobalds regering (470-
516). Kvarför den i medeltiden kallades Gom-
bata (Lex Gondebad) eller i Frankrike Loi
Gombette. Man synes under de sednare Ro-
manerna hafva undergått flera ändringar.
Synes hafva varit ämnad att gälla emellan
Burgunderne inbördes samt emellan dem
och Romarne. Emellan Romarne inbördes
gällde deremot den Romerska Rätten.
Visar starkt på inflytande af Romerska Rät-
ten och ett bemödande att ställa Burgundi-
ska och Romerska inrebyggan i landet i
jämnbred i afseende på rättigheten.

II. Lex Visigothorum, Gällande Loi Westgöte i Spanien.

Har undergått flera revisioner,
innan den blifvit i det skick, hvori den kom-
mit till oss. Den förste skriftliga upp-
teckningen antages vanligen hafva egt rum
i 5te århundradet och omarbetningen derför
i 6te. Sannolikt är att den i sitt nuvarande
de skick är redigerad 633 på det 4^{de}
Concilium i Toledo, och hafvoredaktören
synes Biskop Teodoros af Sevilla haf-
va varit. I bredd med German. stadgan

78.
af mycket hög ålder, finnes i Romom många ställen hvilka äro medelbarligen hem-
kade från Romerska Rätten. Han är i
likhet med Justiniani Codex indelad i
12 böcker, hvarje bok i vissa tituler, hvar-
je tituleras i vissa capita. Anordningen
är smärlik de Romerska Pandekternas.
Redaktören synes hafva varit mycket be-
vändrad i Romerska Rätten. Första bo-
ken: "De legibus et legistatore" är en
slags rättsfilosofi och byggd på grund-
satsen från Romerska Rätten. Den är att
tillskrifva Theodoros och liknas mycket
dennes Origines = en slags encyklopedi
af de då kända kunskapsgränser och stod
under medeltiden i högt anseende. Lex
Visig. bunnar en bild af rättsstillståndet
i södra Europe, sedan Romerska Rätten
kunnet göra sitt inflytande gällande. Den
var ämnad att gälla för Spaniens både ge-
niiska och romerska befolkning, deraf den
sammansmältning af germaniska och ro-
merska rättsbestämmelser, som deri för-
finnes.

Af en redaktion som var äldre än
den Theodoriske har man i senare tid
funnit ett fragment bland Pariser-bib-
liotekets Handskrifter. Det är utgifvet
af Blume med titel: Die Westgothische
Antiqua. Halle 1847.

Lex Visigothorum är och är känt under

namn af Forum Judicum, af hvilket ^{79.}
under Ferdinand den 3de regering (i första
hälften af 13de århundradet) en öfverätt.
ning gjordes på det Castilianskt - spanske
språket under titel: Fuero Juzgo. Den
äger sin märkvärdighet deraf, att han
ännu i dag anses utgöra grunden för
Spaniens rättsförfattning och i trifolaka-
tiga fall, då i någon yngre lag deri gjort
ändring, ha för Domstolarne rätt att
åberopa sig derpå.

Basta ed. är tryckt i Madrid 1815.

10. Leges Longobardorum. För
Longobarderna i norra Italien.

Af dessa leges finnas flera
på olika tider gjorda samlingar upp-
kallade efter de Konungar som låtit upp-
teckna dem, nemligen:

1°) Edictum Rotharis (643).

2°) Leges Grimoaldi (668).

3°) Leges Luitprandi (713-24).

4°) Leges Rachi (746).

5°) Leges Astulfri (754).

I dessa påträffas en sällsam bland-
ning af forn German. och Romerska rätts-
saker. Grad som bibehållit sig af Ger-
maniskt ursprung, har, märkvärdigt nog,
hos en folkstam bosatt så långt söderut,
nästan större likhet med de skandi-
naviska rättsederna, än som påträffas
i någon annan af leges Barbarorum.

medel af
1200.

I texten äro inskjutna en mängd forn-
 tyska ord, troligen därför att författaren
 i frukt sig, att kunna öfversätta dem
 på latin. Af desse lagars är nyligen
 en god edition med förtal utgifven
 af Carolus Baudi a Vesme. Turin
 1855. Förfrikt äro alla desse Leges Bar-
barorum tryckte i Walters Samling: Cor-
pus Juris Germanici Antiqui. Berlini 1827.

Såsom en särskildt klass af Leges Bar-
barorum kunna betraktas:

11. Anglo-saxernes Lagar.

Dessa äro till större delen skrifu på
 Anglo-saxiska språket. De hafva blifvit
 upptecknade under tiden från Konung
 Ethelbert (561) till Wilhelm Erof-
 varen. Några af de yngre bland dem
 äro skrifu på Normanisk Franska och
 några på latin.

Ingen annan Germanisk folk-
 stam har af eftervärlden hemmat så
 många prof på det äldste rättstill-
 ståndet som Anglosaxerna i England ge-
 nom sina lagar. De äro af intresse i
 blott därför, att man här finner den
 äldsta grundval för Englands nuvarande
 de rätts- och statsförfattning, utan af-
 ven genom den utveckling af deras egent-
 ligen Germaniska Karakter hvilken har
 göres åskådlig för hela 500 år under
 medeltiden. Och de Germaniske elemen-

terna gravsta här vid en tidpunkt, då i ^{St.} Ty. sk.
land den Romerska Rätten redan undan-
frängt det mesta af de germaniska rätts-
sederne. Först i senare tider har man
insett dessa lagars vigt för Kännedom
om den Germaniska rättsförfattningen
i äldre tider. Sedan dess har man
ock ifrigt studerat dem och med lyck-
lige resultat.

Of. löse Lager finnas flera e-
ditioner. Bland äldre sådana märkes:
1) Leges Anglo-Saxonum, London 1721. Med
latinsk öfversättning utgifven af Wilkins.
Bland yngre åter märkas: 2) Thorpe's
Ancient laws and institutes of England
med engelsk öfversättning, London 1840.
3) Die Gesetze der Anglo-Sachsen Leip-
zig 1858 utgifven af Schmid i Bern, med
Anglosaxisk text, latinsk och Tydsk öfver-
sättning och ett rikhaltigt antiquariskt
Glossarium. Detta är den bästa edi-
tionen.

Disse Lager äro af särdeles vigt
för komparation med de skandinaviske.
De fleste skandinaviske rättsinstitutio-
ner återfinnas med större eller mindre
likhet deri.

För studium af de nu nämnde
Sgd. Germaniska rättskällor är af vär-
de följande upplysande och sakrika ar-
bete:

Davoud. Oghlou: Histoire de la
Legislation des anciens germains. Ber-
lin 1845.

Den lärd författaren en Armenier,
var anställd vid Turkiska missionen i Ber-
lin och studerade under Jacob Grimm.
Det ofvan citerade arbetet behandlar den
inre Germaniska Rätten och lemna ett be-
vis på dess författares vidsträckt kompari-
tiva förståelse. Man kan endast beklä-
ga, att författaren ej kände de skandinaviska
rättskällorna.

B. Den yttre Rätts Historien.

I hvarje historisk framställning är nöd-
vändigt för att derät gifva någon samman-
fattning, att man uppsöker vissa hällpunkter,
kring hvilka de särskilda historiska facta
grupperas, som på utvecklingen af det ämne,
hvarem är fråga, haft något märkligt in-
flytande. Bland mängden af dessa fac-
ta visar sig alltid några af en mera fram-
stående beskaffenhet, hvilka liksom bilda
epok eller afsluta en viss följd af likartade
företeelser. Med afseende på dessa är det
lämpligt att sönderdela framställningen
i vissa hufvudafdelningar eller perioder.
Om sådan indelning kan vid Fäderneslän-
dets yttre Rätts Historie göras efter flera o-
lika grunder. Vi anse emellertid att hon
lämpligast indelas i följande 4 perioder,
nemligen:

I. 1^{sta} Perioden omfattande den äld-
sta Forntiden så långt historiska under-
rättelser gå tillbaka och intill den tid då
med säkerhet kan antagas att våra Forfäders
riktssedvanor först blifvit i skrift uppteck-
ade det vill säga till början af 13de århund-
radet.

II. 2da Perioden börjar från rätts-
sedvanornas första upptecknande i skrift
och slutar vid den tid då landet fick den

1200-1347

84
Förste för hela landsbygden gemensamma
Landslag. Således från början af 13de år-
hundradet till 1347. Denne period kan
kallas Landskaps- Lagarnes period. Upp-
tecknandet af rättsvanorna skedde derunder
rentligen genom enskilda personers föranstäl-
lande. Sedan var fortfarande den väsent-
ligaste källan, hvori rättsmedvetandet sök-
te sitt uttryck.

1347 - 1736

III. 3de Perioden omfattar den tid,
då en gemensam Landslag fanns för lands-
bygden och en gemensam Stadslag för stä-
dernas jurisdiction var erkänd, den omfat-
tar således tiden från 1347 till 1736. Den-
na period kan kallas Landslagarnes peri-
od, den utmärker sig genom ett tydligt be-
mötande till en enda för hela landet
gemensam lag sammansmälta de olika
landskapsens rättsförfattningar.

1736 - 1850

IV. 4de Perioden från 1736 till när-
varande tid eller den tidrymd under Koilens
nåvarande, för land och stad gemensamme
lag, varit gällande.

I.

Första Perioden

Från äldsta tider till början af 13de århundradet.

Så långt historiska underättelser gå
tillbaka har Sverige varit bebyggt af be-
v.

85.
ne särskilda men beståghade Folkotam-
mar Götar och Svear. Fära äldste histo-
rikskrifvare, bland dem Snorre Sturleson, kan-
tyda på att Götarne redan voro broatte i
Sverige då Svearne dit inkommo under Oden.
Denna invandring synes dock icke hafva för-
anledt några blodiga krig, utan de yngre
Svearne genom fredlig afväpningskommelse be-
kommit sin anpart af landet. Tiveden och
Kolmården blefvo en naturlig gräns emellan
de båda stammarna, på det sätt, att Sve-
arne fingo landet norr om, och Götarne sö-
der. Landet söder om nämnde höjdssträck-
ning, intill dess begge stammarna samman-
smätte till ett folk. Det är med afsynde hän-
på som Christofers Landslag i Konungs
Balker Kap. 1 börjar på följande sätt:
"Sveriges Rike är af Hedarna värld sam-
mankomit, af Svea land och Götha: Sve-
a kalladis nordan Skogh, och Götha sun-
nan Skogh". Dessa ord berättas hafva blif-
vit tillsatta på begäran af Erkebiskop Nicolaus
laus i Upsala, hvilken förut varit närvarande
på Synodet i Besel och der förvarat
Svea- och Göta- rikets höga älder. Detta
sammankänne och med de derpå i Lands-
lagens följande orden: "Eg finda Götha namn
i Hverom Landom fast ständande, utan
i Svea Rike for mig, at aff them ut-
spriddis Götha namn i annor land som
skriften säger". Härigenom vilke man

86.
antydde, att från Skandinavien skall hafva
utgått alla folkvandrande stammar. Om
och Svearne och Götarne förtedde vissa
karakterslikheter, hvilka ännu i dag
gj äro fullkomligt utplånade, så sam-
mansmälte likväl dessa stammar små-
ningom under stöden emellan. Erikska och
Svekeriska ättarne. Götarne moderland
1130-1250 synes hafva varit Vestergötland, ty allt an-
tyder der på den äldsta kulturen. Der-
ifrån utvredde de sig till Östergötland.
Svearnas stamband var Upland och derifrån
utbredde de sig i söder, väster och norr,
till Södermanland, Westmanland, Nerike,
Dalarne, Helsingland och de norra orterna.
Se vidare hvarom "Schlyter: Sveriges äldsta
indelning i landskap".

Gemensamhet i lörd, religion och seder
äro vanligen de förste samhällsband.
Sedermåra kommer dertill gemensamt för-
svar mot yttre fiender. Den äldste, mest
erfarne inom stammen blir vanligen ut-
sedd att vara ledare för de gemensamma
angelägenheterna, förståndare för offer-
tjänsten och anförare vid krig och landets
försvar. Så synes förhållandet med Oden
hafva varit. Svearne under Oden sasom
anförare synes haft sin äldste offer-
plats i Håls Herad, hvarest Forn-
Sigtuna låg, men stället kan nu ej med bestämd
het afgöras. Yngve Frey gjorde Upsala

87.
till hufvudsäte för effren. Under hans ef-
terträdare splittrades väldet och snart
uppväxte i Upland och i friga landokaps
en mängd Kolonier, hvilkas anförare, de så
kallade Ylarads-Konungarne, gjorde sig
allt mer och mer oberoende, så att Up-
sala Konungen ^{snart} hade mera kvar af sin
fordna makt, än att vara andeligt äfver-
hufvud, anförare för haren och innehaf-
vare af Upsala-öde. Ingiard Pörrada
krossade med våld och list desse Ylar-
radskonungars valde och underlade sig
Svealand och Vestergötland. Ivar Vid-
famne förbättrade hans verk. Från Vitthio
förblef tvifvelsutan Ostergötland, Små-
land och södra Sverige skildt allt intill
dessa Bojörn Jernsida blef Konung äfver
hela Sverige.

800-1000
Efter denna tid tillsatte Konungarne
sina höfdingar, som kallades jarlar el-
ker länsherrar, att mottaga deras befall-
ningar, upptaga skatt af folket och hål-
la det till vapen. De hade dock intet
med rättsförföringen att göra, ännu min-
dre hade de någon del i lagstiftningen.
Wid landets första bebyggande och Ko-
loniers anläggande i de särskilda land-
skapen kunde lätt de uppkomne hoister-
na af hufvuderna slitas i enlighet med
de gamla rättsordningarna. Enkla seder
och en naturlig instinkt om det rätta

88.
ersätta i folkens barndom de noggranna-
re föreskrifter, hvilka sedermera blifva
af nöden. Det snart sagt enda, som
vi, i afseende på denna period, känna
om våra förfäders rättsbruk är hvad
som kan kunnas ur spridda ställen af
de Isländska sagorna, hvilka derför
är äro af stort värde. Med dessa sa-
gor kan äfven jämföras hvad Tacitus
yttrar "De moribus Germanorum". Nå-
gra stiftade lagar hos Germanerne om-
talar han ej, utan säger "Plus ibi bo-
ni mores valent quam alibi bonae le-
ges". De Isländska sagorna äro, i afse-
ende på de få upplysningar, hvilka de
hemna, en verklig skatt, ty utan för-
bepåll och närligt skildrad de rättvisan
hos våra förfäder i hennes rätta form.
Nåstan allt hvad i dem antydes åter-
finnes, om än modifieradt, i de äldsta
till vår tid komna skriftliga uppteck-
ningar af våra gamle lagar.

I äldre äldsta tider, med de enk-
laste rättsförhållanden då samfunns-
lifet var föga utbildadt, måste rätts-
kunskapen hafva varit en allas till-
hörighet, som muntligt braderades
från en generation till annan. Geijer
säger i sin bok "Feodalism och Republika-
nism": "Deras lifrande lagbok var alle fri-
e mans minne." Likväl blef denna, lik-

29
som all annan kunskap, snart för vidlyftig
för all af mängden kunna fullt upp-
fattas. Derigenom öfvergiök den till en
tillhörighet för näjre få, hvilka genom
anlag och skicklighet voro dertill lämp-
lige. Såsom vi af våra äldste historiske
källor finne, var inom hvarje landskap
en, som liksom hos sig koncentrerade den-
na kunskap. Den bland menigheten som
var känd för sina kunskaper i de från
löfädsurn ärfde rättsbruket blef nem-
ligen vald till landskapets lagman. Lag-
mannen ätnijet stort anseende och fick
snart förhöendet att vidare utbilda
lagstiftningen. Han var tillika den hög-
ste Domaren inom landskapet. Hvarje
landskap indelades i mindre delar, som
i Götalandskaperna kallades Harad, i
Svealandskaperna "Hundare", inom hvilka
rättskunnige män, i förre landskaperna
kallade "Harads höfdingar" i sednare "Do-
mare", valdes att på de mindre ringen do-
ma. Men hos lagmannen koncentrerar-
des de representativa funktionerna.
Han var menighetens mälsman inför
Konungen, en inom landskapet af folket
sjelft vald man i motsats till den af
Konungen utsedde Jarlen. Derigenom att
han var af folket vald. — "Lagmanen skal
bonden sijn være" (A. S. Göt. Lagens R. B. 34),
intog han en sjelfständig ställning emot

90.
Konungen och Lansmän. När lagmansembete-
tet uppställt är osäkert, dock är visst, att
det förskrifves sig långt tillbaka från hed-
na tider. I Uplands Lagen säges om Vi-
gers Spa, som var lagman i Upland, att
han var en hedning. Vid West Götö Lagen
finnes vidfogaden forteskning på Vestgöta-
lagman. I land desfet säges uttryckligen
om 2, nemligen Lumber och Piorn Kialki,
att de voro hedningar. I Schlyter drager ut
Snorre Sturlesons berättelse om lagmannen
i Tiundaland den slutats, att lagman
Lunnits, så de särskilda landskapen sam-
mansatte till ett rike under Upsala Ko-
nungen. Om det höga anseende lagmans-
nen inför Konungen å Snjötö får man en
föreställning genom Kap. 46 af Olaf den
heliges Saga af Snorre Sturleson: "I hoarje
del af landet är landsting och egen lag
i många stycken. Lagmannen råder näst
bönderna, ty det skall vara lag som han
säger" etc. Denna berättelse förtjänar
så mycket mera trovärdighet som lag-
mansembetet fanns vid samma tid på Is-
land och i Norge och Sturleson säkert
gj. skulle underlåtit att anställa en jün-
förelse om lagmannen gj varit lika an-
sedd i Sverige som i Sturlesons hemland.
Man kan deraf sluta, att i början af 13^{de}
århundradet hoarje landskap hade sin
egen lag och lagman och att således

hvarje landskap var ett samhälle med ^{en} egen organisation och en lagman i spetsen. Om man hertill lägger de gamle Lagarnes stadgar, att lagman skall genom dom erkänna en nyvald Konung, så får man ett begrepp om lagmannens inflytande och betydelse. Lagmannens befattning innefattade följande:

1°) Att såsom landskapsmenighetens representant föra dess talan inför Konungen och vid offentliga öfverläggningar.

2°) Att bestämman hvad i hvarje till hans pröfning hänskjutet mål skulle anses vara lag = "lag skilia".

Uplands Lagen Wip. B. 16:1. "Fore allor þe sakir. sum wærpør æi þarr ok æi takin. ok æi ær vitnis. mal. þom skil iðk allum lagk fore sik. hwar æptir. sinum brutum;" såsom man finner talas här lagmannen sjelf. Då lagmannen skulle i särskilda fall, der ingen lag fanns, bestämman hvad som var rätt, måste han göra det med afseende på de rättsreglor som i analoga fall användes. Hvar på syftas Thurlson (a. st.) Det skall vara lag som lagmannen "ræðir up æt quæða;" och de i sådana fall uttalade rättsreglor bevaras till följande likartade fall.

3°) Att bevara rättsedranornas muntliga tradition, till hvilket ändamål vinnande han skulle hvarje år föra mening =

92.
Lehen på tungen ur minnet uppläsa lagom
= "lagh talia."

Så länge skrifkonsten var obänd är det klart, att muntlig tradition var enda sättet att bevare de gamla rättsorderna. Denna tradition var tillika för vigtig för att handlost öfverlemnas åt hvilken som helst. För att derät skänka auktoritet och tillika bevare karakteren af ursprunglighet, var derfore nödvändigt att traditionens fortplantande uppdrogs åt den, som hade landskapets förtroende i alla vigtiga ärenders afgörande, det är åt lagmannen. Till underlåtande af minnet begagnades utan tvifvel den utvägen att gifva rättsreglorna en poetisk form genom en viss rytm och bokstafsrim (alliterationer). I äldre tiden uppställdes och rättsreglorna så, att de i bilder angäfvos hvad som skulle uttryckas. De erhöles derfore ofta formen af korta sentenser eller domareglor. Spår häraf finnas ännu i våra gamla lagar. Så är till exempel nästan hela 1^{sta} Pl. af äldre Västmanlands Lagars B. B. bibehållen i sin ursprungliga poetiska form. Den börjar på följande sätt: "Byggi Karl Y by, attli bolstad jörpa, a rap karll at selia, oc saldi fiörpung i by meþ fastum oc fulsum skidellum. en skierpi sko at foti etc." Offren i våra Domareglor, i de =

ras nuvarande skick uppsatta säson de äro
 af Olav Petri, ega vi ålöstellige prof på den
 forntida versifierade formen på sådana min-
 nesreptor. Ex: "kott är med ingo bott", med flera.
 Den massa af alliterationer och omstriknin-
 gar 2 gånger af samma sak som i våra Land-
 skaps Lagen förekomma äro och säkerligen
 lemnningar från traditionernas tid, till exem-
 pel i Uplands Lagen "grup oc grid", "grupum och
 gislum". Ost Gota Lagen Ord. 3:1 på gangar de
 kottar til ok kuma från" med flera. En ytt-
 terligare påminnelse om traditionens versifier-
 rade form är den omständigheten, att de min-
 dre afdelningar i hvilka landskapslagarne äro
 delade kallades flockar, och flock betyder
 såväl en samling som ett kort poem = en vers.
 På Island kallades lagmannen: Lögsogo =
 mästare = den som utsäger lagen. I Östgötas Laga
sogom. Därför säges också, att han var pligtig, att
 hvar 3de sommar recitera hela lagen och hvar-
 je sommar afdelningen om rättgång. I Got-
teckningen på Vest. Gota lagmannen säges
 om flere, att de "taldi lagh". Så säges om den
 4de Alli, att han "taldi lagh a Sirkome wal-
 lum". Att lagmannen nägon gång sökt in-
snyga nya tillsatser synes af samma förteck-
ning, det det heter om samme Alli "En war
 wrangvis. oc fföre sins wrangleks sakir.
 stedhi han. i. lagh war. margha urætti. oc
 broka. oc ilk braghd. Om den 10de lagmannen
Aozur af Hæru säges det, att "han taldi och

Yngre och äldre sommar helt
 afhan (18. 1. 9)

hvar sommar
 1/3 af hela lagen

94
Bywar Lan kallaðkar Kringalli. westgota
lagh al. a. enom lagh. þy. eno sinni. oc al.
drigh mer. Fore þy at Lan do skamp var æf-
ter. Om en annan Orðer Ketu det att "Lan
kaldi rat lagh". Traditionens bevarande un-
derlätades derigenom, att lagmansembetet
synes hafoa gillt i arf från far till son, så
att sonen redan från barndomen inhämtade
rättstraditionerna af fadren. Embetets ärf-
lighet är ej någonstädes uttryckligen bestämt.
Men att det ofta inträffat att befattningen
gillt i arf visar sig af nämnde förteck-
ning på Vestgotalagmän. Om den munst-
lige traditionens underhållande genom lag-
männen och om deras skyldighet att före-
draga lagen på tinget vittna och dels eddi-
tamenterna till Vest Gota Lagen 15 stycket, der
det säges om Konung Inge, att Lan "bröt al-
drigh lagh. þy kaldi waru oc takin i Swaric
lands. Kappi. ; dels ett B. af Innocentius
III af 1206 i hvilket Päven uttrar "legislatores regni
eius annis singulis tenentur coram populo
legem consuetudinis publicare" (Syliggen: Di-
plomatarium D. II nr. 131). Uppläsandet, som kal-
lades "Laghsaghu", bibelotit: äfom sedan lan-
garns blifvit i skrift upptecknade. Detta sy-
nes af sistä B. B. i Ost Gota Lagen: "Nu þygge
hvar at tut sinum i laghum. Nu ar lagh.
saghu ipur lyktap ok ut saghp." Byggnad.
Sorden; Smalands Lagens Kristna Bakk an-
tyda alldeles deltsamme: "Nu skulu men til

pingo fara ok laghsaghu vara hona. Hona
þe sum har ætt. ok sigþia þem sum he-
ma sitia. en laghsaghu var hon byrias
sra &c.

Om denna periods rättshälles rita vi
således i korthet följande:

1°) Att de allena bestått af rätts-
sedvanor, hvilka genom muntlig tradition
förplantades från generation till gene-
ration.

2°) Att lagmannen i de särskildas
landskapen var den egentliga värdaren af
dessa traditioner.

3°) Att dessa traditioner ursprung-
ligen bestått i Korte minnesverser i poetisk
form, hvartill sedan lagts prosaiska till-
sätser i anledning af prejudikater i före-
komna rättsfall.

4°) Att den muntliga traditionen
underhölls och kontrollerades genom lag-
mannens skyldighet att ur minnet årligen
på tinget för menigheten upplasa Leta rätts-
samlingen.

II.

Andra PeriodenFrån början af 13de århundradet till 1774.

Långt in i denna period forfar seden att vara den egentliga rättskällan. Rättstillståndet i ett land måste vara långt utvecklad innan egentligen stiftade lagar (jus scriptum) uppkomme. Sedvane-Rätten (jus consuetudinarium) är alltid äldre och kan upphöra ej att vara Sedvane Rätt därför, att den är skrift upptecknes. Det förvras ett temligen utveckladt kultur-tillstånd för att lagar skola stiftas. Det förutsätter nämligen ett så pass ordnat samhällsleed att det är bestämmande huru den lagstiftande myndigheten skall vara att uttrycka hvad som skall anses såsom lag. Den lagstiftande makten hemtar också så alltid i början för sine stiftade lagar näring och ledning från sedvane-Rätten. Det är därför blott smärningom som stiftade lagar komma att uttränga de blott traditionellt meddelade rättsederna och blifva de aförvägande. Ifrågasättande period karakteriseras just deraf, att under densamma de muntliga rättsederna efter hand i skrift upptecknades. På detta sätt erhöles de särskilda landskapen sine samlingar af gamle rättsbruk = Landskapslagar.

hvilka säson Svevane Rätt utgjorde den första hufvudsakliga rättskällan under denna period. 1. 5. 104

Wid sidan af denne Svevane Rätt finnas och stiftade lagar utgånna under form af Skadgar från Konungamaktta från Björge Jarl och Konungarna af Folkunga ätten, hvilka utgöra den 2de hufvudsakliga rättskällan under denna period. 2. 5. 230

Denna period 3de hufvudsakliga rättskälla utgjordes af den Kanoniska Rätten hvilken säson ut per receptum utöfande ett väsentligt inflytande på vår Rätt och var en källa för Kyrko-Rätten såväl under denna period som under en lång tid af den följande. 3. 5. 236

Et. Undersökning om några verkliga bevis finnas att Sverige egl i skrift uppsatta lagar hvilka äro äldre, än de till vår tid bevarade landskapslagarna.

Att med tillförlitlighet bestämma tiden då de muntligt bräderade rättsord denna först i skrift uppsattes låter sig icke göra. Det är endast med den största sannolikhet man kan antaga, att någon sådan uppteckning gjordes före Christendomens införande i Skandinavien, ty först då blefvo det Romerska alfabetet för skriftspråket och pergamentet berömdes kända. Det är visserligen sant, att runor skuras i trä eller sten före Christi

98
sländomans införande, ehuru de flesta så-
dana till vår tid bevarade inskrifver för-
skrifve sig från tiden efter Christen-
döms införande, men att utan några po-
sitiva bevis antaga att de gamle Lagarne
så upptecknades, går ej an, om man verk-
ligen sträfsar efter historisk sanning.

I Förteckningen på Vestgöta Lagman
säges att den "Fyrti" war Lumber. oc af
hanum äru Lums lagh kallad. Fore fy. at
han sight. have huxat. oc gjort en mykia
lotk off laghum warum." Om honom sä-
ges och att han war en Hedning, hvarfor han
på gammalt Hedniskt sätt begraf. Om den
17de Estil heter det "at han spuroti innar-
like. och litta pi all Lums lagh." I So-
retabet till Uplands Ragen säges, att Wiger
Spa war laghs yrkir = en som sysselsätter
sig med författande af lagar och att han
war en Hedning. Der säges tillika, efter en
anmärkning att Uplands Ragen är sam-
mansatt "med Wigers flokkum": "Hwarat
er wi hittum. i. hans laghsaghu er allum
mannum parfflikt er. pat sathium wis.
i. bok posse. pat sparfft er. at pat wilium
wir ulen lykka." - Harvid upprotar nu
således den frågan, hvar som menas med
Lums lag och Wigers flokkar? Menas
dermed, att Lumber och Wiger hemnat
i skrift uppsatte lagar, som förnär i be-
hall då Vest Göta Ragen och Uplands Ra-

Lums lag

Wigers flokkum

gen redigerades sådane som de till oss kom-
mit? Nej! detta kan ej vara meningen.
Lumber befde brohigen i 10de ⁹⁰⁰⁻¹⁰⁰⁰ ⁵⁰⁰ ¹⁰⁰⁰ möjligen
till en del i 9de århundradet. Wiger Spa
befde förmodligen samtidigt, och ingalun-
da i 6de eller 7de sekellet såsom man falok-
ligen föregifvit. Ty hoad som i den år 1089
kyrkte upplagan af Uplands Lagen blifvit
inflickadt inom parentes om Wiger Spa
(han var utsändt af Ingiold Svres Ka-
munge) är en uppenbar förfalskning af
textens ord, och återfinnes icke i någon
Landskriff. Ett nämnde lagman skulle
hafva känd skrifkonsten och begagnat
sig deraf till ifrågasättande ändamål, der-
om saknas alla säkra bevis. Sundius på-
står niverligen i noterna till sin edition
af Pafon Obgapeti II: förfalskade buk-
ka 1351, att han utlettat fragmenter till
de så kallade Ingiold Skrådas lagar
som skulle vara i skrift uppsatta af Wi-
ger Spa, men hans påståenden är an-
ingen ren dikt, eller och byggde på
de löaste förutsättningar. Hoad som
deremot kan antagas vara sant, delo till
följd af förbeckningen på Vestgöta lag-
man, dels till följd af konfirmationen
på Uplands Lagen, det är att Lumber
och Wiger Spa, hoar i sin ort, ordnat
och brohigen i poetisk form samman-
bragt de gällande rättsreglorna. Wiger

Lumber. -
Lumber.

Kinnis. Lagen Över
vita mot Lundius.

^{100.} Flockar skulle förläppligen vara ungefär
detamma som Wiger's domarereglor el-
ler rättsreglor. Dessa deras samlingar
blefvo troligen först hänkt efter Lum-
bers och Wiger Spas tid i skrift uppteck-
nade af personer, som intresserat sig för
dessa samlingars bevarande it minnet.
Man kan med sannolikhet antaga att
dessa skriftliga uppteckningar funnos
till under 12de århundradet. Det är nu-
kan tvifvel på dessa skriftliga uppteck-
ningar som uttrycket om lagman Estel
syftar (se föregående). Likaså är väl me-
ningen med orden i Konfirmationen på
Uplands Sagen: "j. perre laghman sum strö
ningium Kaffrus i flerum flockum"
som väl utmärker att uppteckningar fun-
nits gjorda på olika tider och af olika
personer och i spridda stycken har och
der, men att dessa uppteckningar sam-
ledes af den männad som fält i upp-
drag att redigera Uplands Sagen. Man
kan derför med full tillförlitlighet an-
taga, att redan före Kandake Sagas
tid i begin af 12de århundradet fun-
nos åtskilliga strödda skriftliga upp-
satser af Lumberoka och Wigeroka
traditioner, skuru de gj af desse sjelfor,
utan hänkt sednare, i skrift uppteck-
nades.

Da inga äldre handskrifter än

från 12te århundradet kommit till oss, så
 är det sannolikt, att dessa skriftliga
 uppteckningar före landskapslagarnes
 period ej kunna vara äldre än från
 12te århundradet. Emedelst har man
 förut varit af en annan tank, då man
 isynnerhet under 17de och början af 18^{de}
 århundradet sökte ådagalägga, att stift-
 lade lagar hos oss funnits långt in
 i forntiden och att de bevarats genom
 inristningar i sten och trä. På påstod
Messenius i föreläset till en af konon
 1614 ombesörjd edition in af Erkebiskop Rag-
 valdus Ingemundi gjord latinsk öfver-
 sättning af M. E. L. S., att Rehter och
Prear, Göta och Peter voro alldeles sam-
 ma folk, hvaran han med stöd af latinske
 och grekiske författare slutar, att våra la-
 gar förskrifva sig från en Dythagora fri-
 gijm trä Lamolis, hvilken kommit till
Rehtern, der vunnit stort anseende och
 gifvit dem lagar. "Ideo infallibili nobis
 licet conjecturâ nunc colligere primes
forme Successorum Gothorum que leges
a Lamole conditas," säger han. Några
 bevis för denna åsigt riktighet äro dock
 ej af konon anförda. Messenius åsigt blif-
 sedan ifrigt författad af Carolus Lundius
 uti den bekante skriften "Lamolis pri-
 mus Getarum legislator", hvarst han
 vidare utvecklade denna mening. En

högsta 109

annan äsigtl om tiden för våra äldste lagars
 uppkomst är uppställd af Jacob Wilde
 uti hans 1736 utgifne arbete: "Sveriges
 beskrifna lagars grum, art och upprinnel.
 se" m. m. Der tillskrifvas våra lagar Oden,
 som skall först hafva inför bruket af ru-
 nor och först i skrift uppsatt våra lagar.
 Hvar till kan slutas af några ord i Hörnamn.
 Samma mening håller Dalin i sin "Ivea Ri-
 kes Historia I: 4: 21 och 7: 2. Han påstår
 att vi härifrån med visshet kunna räkna
 vår gamla Svenske beskrefne lags första upp-
 rinnelse. Klart är, att han här för sig anför
 några bindande bevis. En 3de mening,
 som haft flere anhängare, är Stjernhök,
 hvars anseende mycket bidragit till att den
 varit mest omfattad ända intill våra da-
 gar. I sin bok: "De jure Suecorum et Gotho-
 rum velustis" uppställer han den mening-
 en, att Wig ska skall hafva lefvat
 under Yngvald Thrådas tid samt haf-
 va sammanskrifvit våra äldste lagar, in-
 synnerhet Uplands Lagen. Denna äsigtl
 var visserligen redan först framställd
 af Loecinius uti Antiquitates Sueo-Gothi-
 ce 2: 2, men väckte sig någon uppmärks-
 samhet för än genom Stjernhök. Emed-
 lertid har Stjernhök uttryckt förfevels-
 må, hvaride ^{han} skriftligen uppteckningen
 skett under Yngve II eller Yngvald Thråda,
 hvarvid mannas likhet förutsetts. Hifvel

103.
samt Lön tillägges, att det är möjligt att
den följt under dem begge, så, att den
hörjät under Ingjald och slutats under In-
gerus. Ut i en Dissertation: De runarum
in Suecia antiquitate hos Uno v. Troil
antagit, att Wigens Blockar skola hafva
utgjort den 1ste skriftliga uppteckningen
af Swerges Lagar och att den skall hafva
blefvit verkställd under Ingjalds Alfridas
tid förmedelst runors inristning i trä-
taflor, men hela bevisningens rikt faller vid
närmare undersökning. Det viktigaste skäl
som Stjernhök anför är, att uti den af Y.
Thoma Bureau utgifna edition af Uplands-
Lagen, det i Konfirmationen efter orden ut
lagha yrkis var Wiger Spa. hedins i. hed-
num time inom parentes finnas till-
lagde orden "han var utsändt af Ingjald
Swea Rununge." Då nu Schlyters upply-
ser att dessa sista ord saknas i alla
nu kända handskriften till Uplands-
Lagen, så följer deraf att antingen Bu-
reus ej till insatt dem, eller ock att han
följt någon numera förlorad handskrift,
hvilken dock ej emot de öfriga Runor
hafva vittor, hvaran detta ställe må-
ste hafva under 15de eller 16de århund-
radet blefvit inflickadt. Då denna
grund således är falok, så faller i ock
med detsamma Stjernhöks derpå
byggda åsigt. Den som först trädde

af år 1607.

upp mot dessa 3 omnämnda ämnen var O. Rabenius som i sin dissertation: "De fatis litteraturae juridicae in Suecia" underkastat dessa meningars en genomgåend kritik. Han uttrar att bland dem endast Hjernhøoks mening kan hafva sannolikhet för sig, men att man dock ej får antaga någon skriftlig uppteckning på den tid då Wiger Spa lef. de. By skriftliga dokumenter ej hos oss ej hänger, än till Erik den heliges tid, och att antaga någon uppteckning med runor är betänkligt utan några bevis. —

B. De särskilda rättskällorna.

1. Sedvane-Rätten (jux non scriptum eller consuetudinarium).

Sedvane-Rätten är till vår tid bevarad i de skriftliga uppteckningar, hvilka inom de olika landskapen tid efter annan ept rum. De flesta af dessa uppteckningar äro af rent privat natur, och utgöras af anteckningar af lagmän, hvar inom sitt landskap, i ändamål att bättre bevara de muntliga rättsederna, till hvilket ändamål de sammanfördes och ordnades under vissa balkar. Det är blott 2 af dem, om hvilkas ålder och skriftliga redaktion man har full visshet, nämligen Ups.

2. Sedid 230

3) Sedid 236

105

lands Lagen och Bohemianlands Lagen om hoilkas
redigerande de Kongl. stadshöfvetrefrens
temna upplysning. Skuru dessas redak-
tion ombesörjdes af en af Konungen till-
satt nämnd, kunna de likväl ej anses
såsom stiftade, från den lagstiftande mak-
ten omedelbart utgående, lagar, utan
blott såsom en skriftlig uppteckning af
gamla rätts seder, hvilka befoit genom
prejudikater bekräftade. Vi kunna der-
för räkna alla Landskaps Lagen till
sedvane-Rätten.

α. Landskaps-Lagarne.

b). s. 217 *Stadslagarne*

Liksom Svea och Götas rors kenne
särskilda, skuru beslägtade stammar,
hvilka delade sig i särskilda rättsam-
fund, så förete och deras lagar sinsemel-
lan vissa olikheter, under det att alle
Svealagar sinsemellan, liksom Gotalagar-
ne, å sin sida, förete vissa genomgående
likheter. Vi skola därför särskildt be-
handla Gota-landskapens och särskildt
Svea-landskapens Lagen.

α' Gota-landskapens Lagen.

Vi börja med dessa af det skäl att
de äro äldre än Svealagarne, och följakt-
ligen trognare afspiegla det äldste rätts-
tillståndet. Den äldste bland dessa La-
gar ar

1 Westgöta-Lagen

Såsom vi förut anmärkt var Vester-

148 Westgöta 3. 270
 härad i Småland
 om 1711

götland Götarnes stamland. Det erhöft
 dock namnet Westergötland först sedan
 dess koloni Östergötland blifvit mera
 betydande och såsom ett helt afstigit från
 moderlandet, det egentliga Götaland. Till
 bevis ^{härpå} kan anföras att Tinget i Westergö-
 tland ^(Erflyttas) "ping alla Götä". Y afscende på
 den gamla Westergötlands gränsen hemmas
 lagen sjelf upplysningar. I texten förekom-
 mer nemligen en särskild rubrik: "Hvora
 ping lot skal skipta"; och i slutet en
 förteckning på Westgöta kyrkior. Af
 dessa synes ätt Westergötlands närvaran-
 de 31 Häradar af älden tillhört Westergö-
 tland. Af dessa voro de 3, Sefredahlis,
Åskims och ön Hisingen, som numera till-
 höra Bohuslän, bekanta under namn af
"utlandet". Vidare hörde till Westergöt-
 land Mo härad i Småland såsom ett bis-
 kang, i judiciellt och ecclesiastiskt hän-
 seende. Orsaken hertil var att Mo Härad
 innevarare, hvilka utan tvifvel voro ko-
 lonister från Småland, likväl fingo sine
 förste Christne lärare och sin civilisation
 från Westergötland, hvareaf följden blef
 att det räknades till Skara biskopsdö-
 me och i följd deraf begagnade samme
 lag och ting som Westgötarne. Slutligen
 hörde till Westergötland den då bebygg-
 da delen af Dalsland, eller såsom
 den i Christofers Lands Lag P. B. 23 Kap.

Kallas: "Daal i Westergötland," ¹⁰⁷ hvars inbyggare derför också benämndes: "Westgötas västan Väner."

Öf West-Göta Lagen har man 2 bestämde skilda redaktioner. Sedan den 1de blifvit i skrift upptecknad, gjorde man nemligen smänningom, allt efter som nya rättförhållanden uppstodo, en mängd tillägg, och då dessa tillägg blefvo för många och vidlyftiga, oredigerade men det hela. Begge redaktionerna af West-Göta Lagen måste anses såsom helt och hållet private och äro sannolikt gjorda af lagmän i Westergötland.

2. Den äldre redaktionen
eller den så kallade Westgöta Lagen.

Vid jämförelse af denne lag med den yngre West-Göta Lagen och öfriga Landskäro Lagen finner man att han säkerligen är i skrift uppsatt i början af 10de århundradet. Någon närmare bestämning härutinnan är svårt att gifva. ¹²⁰⁰ P. J. Lättaren är ej med visshet känd, men med den största sannolikhet har man antagit honom vara Lagman Estkil i Westergötland, den 17de lagmannen enligt den ofvan nämnda förteckningen. Estkil lefde i början af 10de århundradet och omtalas af Snorre Sturleson, som 1219 var på besök hos honom, såsom en lagman af särdeles stort anseende.

108.
I nämnde Förteckning säges ock om Konom,
"at sent födtes annas slikes matper;"
samt att "han spuroði innur. like. oc
lettæði all lums lagh. oc annarrær.
at nytra hafð landsins for aldri. sid-
ðan þan þan landsins lagh. þa hucad-
ði þan þem með myklli snilli. oc sy-
alpsins forseo." Vidan säges: "at þan at-
ti snilli myklla. fore adrum mannum.
þan hafði oc clarkdom erlikæn iæmth
godpom clarkum." Ock att Eskil var
skrifkunnig bevisas deraf att af þans
hand finnas annu i behæll i Orubjelmoka
Sæmlingun 2me pergamentsbref.

Om den äldre West Gota Lagen
an är redigerad af Lagman Eskil i
början af 13de århundradet så finnes
dock af konom ingen äldre hand-
skrift i behæll, an från slutet af 13^{de}
århundradet. 1200-700

Lagen

1192

att den äldre West Gota Lagen
ij kan vara från en sednare tid, an bör-
jan af 13de århundradet, bevisas deraf,
att þan ij kænner edsorebrottin under
denna benämning, utan kallar dem "Or-
bota mat" under det att deremot ordet
edsore förekommer i yngre West Gota-
Lagen. Birger Jarl utgaf nemligen
1269 det första stadgande om edsore,
ock dette stadgande har sedermera
influtit i den yngre redaktionen. Den

1263

afordning, som förkommer i ströfska B.¹⁰⁹
af aldre West Göta Lagens inneskiltu och,
att son ej är samarfa med dotter eller
i allmänhet ej qvinna med man i samme
led. Och Laras kan man ifrån draga en
slutsats, i afseende på lagens äldre, ty
det första påbudet, att son och dotter skola
vara samarfa gafs likaledes af Birger
Jarl 1262, och kan på samma sätt inhä-
lit plats i den yngre bearbetningen. Då
vi kan följa Collins och Sklyters åsigt
om den äldre West Göta Lagens äldre,
så böra vi ej lemna oanmärkt, att andre
velat tillägga konan en yngre äldre, nem-
ligen från 12de århundradet, dertill för-
anbedde dels af det äldre domliga i Spri-
ket, dels af åtskilliga stadganden, hvil-
ka tydligen äro af yngre äldre än från
början af 13de århundradet, men dessa
skäl: och för sig, bino icke egentligen intet
i afseende på aldern. Bland den näm-
da åsigtens kämpar märkes Wilde, hvil-
ken i "Das Strafrecht der Germanen"
sätter den äldre West Göta Lagens äldre
till sednare hälften af det 12de århun-
dradet (1160-90); det vill säga under knut
Erikssons regering. Han grunder sin
mening på följande bevis. Uti äldre
West Göta Lagen garstas rättigheten
för borgarna att sjelf pants ut sin för-
drans att läga namn, hvilken rättig-

1262
byggnad till 115

1167-95

110.
Det deromst g. mynna Linnus i yngre West. Göt-
Lagen, men i Ost. Göt. Lagen 3. 2 Räksta
10. upplyses på gafs pet af et i Knuts Kon-
ninges dagrum at ege matte næma. Hvi.
af skall höja att äldre West. Göt. Lagen är
från Knut Erikssons tid (1160-90). Hvar-
mot kunde sägas att det är ganska våd-
ligt att på en enda sidan castaka om-
ständighet vilja bygga en dylik tidbestäm-
melse, utan måste man dertill ha för fle-
re inre kriterier för att kunna draga en
sådan slutsats. Det är visserligen sant,
att Ost. Göt. Lagen säga att rättigheten
att nämna upphäffdes af Knut Eriksson,
men det är ej därför sagt, ja ej ens bro-
tigt, att ett sådant påbud gånast efter-
leddes i alla landsändar. Konungamak-
ten hade visserligen vid denna tid tillväxt
i styrka, men ännu var den ej nog stark
för att gifva tillräckligt eftertryck åt
gjorda påbud och uppnådde ej en dylik
styrka för, än med Folkungarne efter
Birgers Jarl. åtminstone är säkert att
Konungens påbud på denna tid om ett
gammalt och rotfast bruk bruks upp-
höfande ej gånast förmådde upphäffa
detta bruk, åtminstone ej i en aflägsen
landsort. På förhåll det sig till exempel
med Magnus Ladulås påbud om vild-
gästning af en 1285, som icke heller ^{gånast} (som
älydnes), utan måste flera gånger för-

nyas. I Ost-Göta-Lagen 17 F. Ex. 3. B.
Seter dit och: "sipan birgkin iare kan gaf
af iare birgkin." etc. Hvarf synes at Edin-
ger Jarl afskaffade jernborden, men den-
na kom likval ej strax ut bruk, såsom
det vises sig af H. Lagen B. 3. p. 1.
som berättar att 1320 ett nytt förbud mot 1320.
jernborden måste gifvas. På samme sätt
förhåller sig med arfsordningen. Den nya
arfsordningen infördes 1262, men i äldre
Westmanland Lagen, som är redigerad långt
efter Birgers Jarl, kvarstår dock den gam-
le arfsordningen. Och allt detta följis, att
man ej uppgifven om afskaffandet af
nams ej kan draga någon sak utslutts
om West-Göta-Lagens äldre, lika litet
som af andra uppgifven om påbud, som här
och der influerat i lagarna. Derfor må-
ste man anse, att Wälde ej förmodt be-
visa riktigheten af sin mening. Dess-
utom är det ett misstag, att rättighet-
ten till nams är alldeles borttagen i
ynge West-Göta-Lagen, ty det fanns enligt
N. 1. g. 3. B. 3. 3. ännu gres de någon
förordning om Lilla gårdesgård. Då nu
redan i äldre West-Göta-Lagen (och
mantrapi 3. 4) stadgas: eller tingi skal
Lalghis bot ok taca ok eigh. nams
til. hvarigenom början till nams afskaf-
fande är gjord, men oförannunda stad-
gande ännu fanns i yngre West-Göta-Lagen,

112.º
 se synes deres att denna pläges bokh. sa-
 ningens kande utrotas. Att nam ännu
 1387 brukades; Södermanland synes af 16°
 Lerm. Lagen B. B. 1, när att loket med
 nam afdrades. Ännu Lallösa är vil-
 das förmodan, att lagman Eskil (van fö-
 fattare till den yngre; stället för den
 äldre Neri. Gola. Lagen), af den orsak,
 att inre kränks tala för att den förre är
 författad under Birgers Jars tid. Dette
 bror på det misstas, att Birger Jarl och
 Lagman Eskil skulle ha varit samti-
 dige, hvilket g. var sandelst, emedan den
 sedanre lefde tidigare: i början af 13^{de}
 århundradet. 1200 talet

Den äldre Neri. Gola. Lagen är in-
 delad i 14 Bolkar nemligen:

- 1) Kirkus bolkar (K. B.); 2) at man-
 drapi (M. d.). 3) at sara malum bolkar
 (S. B.). 4) at vasa sarum (V. S.). 5) Bardagha
 bolkar (B. B.). 6) Orbota mat (O. m.); 7) at spar
 bolkar (S. B.). 8) Fiatar bolkar (F. B.). 9)
Retlosa bolkar (R. B.). 10) Tordpar bol-
 kar (T. B.). 11) Huru myulnu skal gara (H. g.).
 12) Puruu bolkar (P. B.). 13) Fornamir sakir
 (F. S.). 14) Fornamir bolkar (F. B.) 14) = forhat.
 Landet emellan grannar isynskett av:
 Kan = B. B. i yngre lagar.

Effter dessa bolkar följä närm till:
 kagg: 15) Lecara ratar (L. R.). 16) Conrags

113.
bolkar (C.B.) egentligen = en beskrifning på
riksgrensens efter Danaholms möte. bc.
stat. 17) Hovs ting, lot skal skipte (Fl.), 18)
Biscups bryniöfs skapue (P.B.) angående ti-
onde, gifom 1281 samt. 19) Forteckning på
Westgöta kyrkior (P.K.).

3. Den yngre redaktionen eller den
så kallade yngre West-Göta-Lagen.

Denna redaktion måste anses vara
författad; sedan en halften af det 13^{de}
århundradet, således närmare ett århun-
drade sedan än den äldre West-Göta-
Lagen. Den måste nemligen vara redi-
gerad efter 1262 emedan den omfattar
dels edore, dels den förändring i arfs-
ordningen som Birgers Jert samma år
införde. Då det nemligen i äldre West-
Göta-Lagen, (C.B. Fl. 1), heter: "Sun ar
fapurs arvi. Ar eig sun. pa ar dotter,"
så heter det i yngre West-Göta-Lagen, (C.B.
Fl. 1), "Sun ar dotter aru fapurs aruar."
Edore nämns endast på 2 ställen; i texten,
nemligen i Fris P. Fl. 11 och i Orboles mel
1:13. På sedan stället heter det, sedan
flera grofva bråk blifvit uppräknade:
"all þessi mät aru oron konungs," sbbvit.
7 innehåller bländ stadga om edore. Den
omständighet, att denna stadga står vid
skutet och 7 inflickas i texten, synes gif-
va en ledning till den formolån, att
yngre West-Göta-Lagen blifvit i skrift

birger

2 (1219:1280)

1205
1219:1280
1220

120

uppsatt Kort för 1285. Det är ej sann-
 likt, att det skett senare, ty då hade bro-
 ligen denna Fo blifvit inryckt i texten
 visom förhållandet är i Öst-Göta-Lagen,
 hvilken är redigerad efter 1285, men då
 edöre förekommer i texten, så visar sig
 deraf, att han ej kan vara äldre än 1282,
 då påbudet om de 4 friderna gafs och
 då brott mot dessa förklarades vara
 brott emot den ed som konungen och her-
 varne svurit. Skilyter under yngre West-
 Göta-Lagen vara i skrift uppsatt i stu-
 tet af 13de århundradet eller i det när-
 maste samtidigt med Uplands Lagen
 1296. Till stöd för denna mening an-
 för han hufvudsakligen, att lovd han
 innehållen om bondens fördelning är
 yngre än Biskop Brynials stadga, hvar-
 dan den yngre West-Göta-Lagen skall va-
 ra från tiden 1281-1300, då Lydekini
 anteckningar synes blifvit gjorda. Det-
 ta bevisar emellertid ej vidare än att
 den yngre West-Göta-Lagen är författad
 efter 1281, men nyssnämnde omständig-
 het att edörestadgan vidfogats såsom till-
 lägg till texten och icke i själva texten,
 synes och bevisa att lagen är redige-
 rad före 1285, och närmare i bestäms-
 melse af tiden kan man ej gerna kom-
 ma genom endast inre kriterier. Tyd-
 ligt är att om denna lag skulle vara i

115
skrift upptäcknad först omkring 1296 det
ej gärna vore möjligt, att den i alla af-
seenden så vigtiga. Upsala stadga skul-
le blott bebyggats såsom bibel, hvar-
det just i följd af denna omständighet
är vida naturligare att antaga, att la-
gen blifvit redigerad kort före 1285,
hvilket vinnes så mycket större sanno-
likhet som denna stadga förekommer
bland de främsta tilläggen, nemligen
i addit. 6 och 7. En ytterligare bekräftel-
se på denna åsigt ligger deri, att i al-
la sednare Landskaps Lagar edsöres brod-
ten förekomma i själva texten, ja, att
Öst-Göta-Lagen och äldre Westmanlands-La-
gen till och med hafva egna Edsöres
Balkar. En omständighet, som skulle ta-
la för den åsigt, att den yngre West-
Göta-Lagen vore från något af de sivi-
sta åren under 13de århundradet och
till och med något yngre än Uplands-
Lagen, är att man i förtalet till Ro-
norn upptäcker en stofs, som påminner
om en dylik i Uplands-Lagens förtalet.
Det heter nemligen i Uplands-Lagens för-
talet. ¶ Lagh skulu gömas ok haldas fa-
tökum til wærnar, spakum til fripar, en
o spakum til næfst ok ognar. ¶ Lagh sku-
lu wære ratwisum ok snallum til som-
dær. En wrangum ok o snallum til
ratningar. wærin allir ratwisir þa þurfa.

116
"ti ei lagha wif." I företalet till yngre West-
Göta-Lagen heter det åter: "Lagh aru
skipat ratwisum ok spacum til fridar
ok wrangwisum ok ofpakum til reddu-
gha. oc ræfst." Denna likhet kan likväl
förklaras derigenom, att företalet till
den yngre West-Göta-Lagen möjligen
är författadt sedan i terten och
att dervid författaren hemtat ingifvelser
från Uplands-Lagens förtal. Detta är
så mycket mera möjligt, som vi af den
yngre West-Göta-Lagen blott ega en en-
da defekt handskrift, hvilken är från
medlet af det 14de århundradet. Möj-
ligt är ock att begge förtalens förfat-
tare haft kanoniske Rätten för ögonen,
och ur samma källa hemtat ledning
för de tankar, som blifvit uttryckte.

Den yngre West-Göta-Lagen är
indelad i Balkar, men tyvärr saknas
hela saramat balken och de 9 första
flockarna af Balken. Af wape saram
i ofrannämnde codex, något som troligen
uppstätt derigenom att Kyrko-Balken
hortskurits för att bifogas Magnus Eriks-
sons Lands Lag, hvarvid de närmaste per-
gamentsbladen lossnat och sedan gått
förlorade.

Den yngre West-Göta-Lagen inne-
håller följande:

1) Prefatio (Pref); 2) kyrkubalken

- (K.B), 3) Af vapa jarum balkar (V.B), 4)
 Friþ balkar (F.B), 5) Orbota mal (O), 6)
 Drapare balkar (Dr.B), 7) strua bal-
 kar (st.B), 8) Gipta balkar (G.B), 9)
 Retlose balkar (R.B), 10) þiuftua balkar
 (þ.B), 11) Jorpa balkar (J.B), 12) skólno-
 balkar (sk.B), 13) Fornæmis balkar
 (Forn.B), 14) Ut gjarpa balkar (U.B);
 15) additamenta (Add.).

Compositio.
 15 Balkar.
 Additament.

Uti både äldre och yngre West-Gö-
 ta-Lagen finnes en balk som heter Ret-
lose Bz. Collins och Schlyters förklar-
 ning i Gloss. öfver ordet Retlose = Ret-
 lose synes i vara fullt tillfredsställan-
 de. De säga det nemligen vara = "orätt,
 laglöshet" under detta namn innefat-
 tades åtskilliga förbrytelser emot egan-
 derätten: *damnum injuria datum*. Men
 Retlose kommer ofvifvelaktigt af det
 gamla ordet Rætt = böter för föro-
 lampning (*injuria*) och speciell = 3marks-
böten, hvare också den tekniska bety-
 delsen af Rætt = 3marksbot för min-
 dre förolampningar. Denna betydelse
 återfinnes på mångfaldiga ställen i
 de gamle Nordiske Lagarne. Så heter
 det på flera ställen i West-Göta-Lagen
 "mæþ lagha rættum" = medelst böters
 erläggande och "rætt göra" = böta. I
 Norske Lagarne, isynnerhet i Gulathings-
 och Frostathing Lagarne är denna

118.
betydelse ännu vanligare. Om någon för
ordelades, så egde han genast fördrä
böter, der han i förverkad dem ge-
nom nedriga handlingar eller ett för-
aktligt yrke. Rättligheten att för per-
sonliga förolämpningar såsom skymford,
slag och vissa egendomsbrott kunna ut-
kräfa upprättelse kallades: "egha rätt
a sör". Så i Add. till yngre West-Göta-
Lagen IV. 20: 2 "¶. Þvð sum rättr. æl-
derar eru. værpa þer bardper fa æl-
drigh rat a sör. Kallar kusrörkin
kuskona." Så äfven i Skåne Lagen tilläg-
get om Orbolornab. För injurier emot
en fri man bötades i hela Norden 3 mark,
hvarför denna bot i Frostathing-Lagen
kallades: "fullrätter" eller "lagha rätter"
och skymforden: "full" eller "halfrättsord"
allt efter som för dem skulle erläggas hel
eller half injurie-bot. Häraf följer att
Rettosa þr i West-Göta-Lagen betyder
den balk, som afhandlar de förvelser, för
vilka rätter = 3 marks bot skall erläg-
gas. Vi hafva ännu i språkbruket Rätt
= straff. Så Tjuvs Rätt = det straff tju-
ven lider, afrättsplats, rättareplats i
1734 års lag. Då på samma ställe i
Gloss. "levaria rätter" återgifves med
spelmanns rätt eller lag, är detta ej
riktigt. Af det föregående följer, att
detta ord bör anses betyda = den upp-

rättelse för försläpning en spelman¹¹⁹
kunde få.

Om West-Göta-Lagen Finnas
Foljande tryckta editioner:

1) West-Götha Lagbook etc. --
sammansatt af Georg Hjernerhjelm
etc. Stockholm 1663.

Har äro äldre, yngre Cod., Lydikini
och sednare anteckningar sammanslag-
na till ett helt och indelade i Balkar,
allt utan ordning.

2) Legum W. Gothicarum in
Swionia liber etc. Troligen från tiden
straxt efter 1693.

Denna är en öfversättning gjord
af Loecenius; med anmärkingar af
Lundius och utgifven af O. Rudbeck.
Större delen af upplagan upptrann i
Upsala 1702.

3) Codex Juris Vestrogothici etc.
Lund 1812-22. 21 partes; utgifven af Pro-
fessor Ebbe Samuel Bring.

4) West-Göta-Lagen, utgifven
af D. H. P. Collin och D. C. J. Schlyter.
Stockholm 1827.

Den enda duglige upplaga att
använda. Hon innehåller: 1) Den äldre
Cod., 2) Den yngre Cod., 3) Lydikini excer-
pter och anteckningar. Samlades vara för-
fattade omkring 1300 af munken Lydi-
kinus och innehåller dels jämförelser

emellan den äldre och yngre Cod., dels
 upplysningar från obekanta källor. 4)
 Öfverskilliga anteckningar af okänd förfat-
 tare. Några äro skrifna af en prest
 i Vidhems (nu Vedums) Loken i Laske
 Herad omkring 1325, några af en munk
 af Johannes af Jerusalem orden om-
 kring samma tid, några på Svenska,
 andra på latin. 5) Appendix: Konung-
 utskyller af artiklo oc gods landske
 västergötlandh. 6) Glossaria et Ju-
 dices Nominum Propriorum.

Falle Bourman har uti "Kritisk
 afhandling om provinslagarnes äldre
 etc." sidan 227 påstått, att West-Göta-
 Lagen äfven gällt i Nerike till och
 med sedan detta landskap fått sin
 egen lagman. Såsom stöd för denna
 sin mening anför han äldre West-Gö-
 ta-Lagen §. B. Pl. 12, men om man läs-
 ser detta ställe med uppmärksamhet,
 så finner man att det ej innehåller
 annat än, huru, då i fråga om klan-
 der af lös egendom den ena parten
 bor på andra sidan Råglan, förhål-
 las skall med parternes inskillelse
 vis Tinget. Men häraf får man in-
 galunda sluta till att West-Göta-
 Lagen varit gällande i Nerike. Obs.
 och yngre West-Göta-Lagen §. B. 44, där
 man från "nerikie" kallas utländska.

brjfa
 se sid 17.

121.
Da man dessutom vet, att Sverige i slutet af 13de århundradet haft egen lagman (Uplands Lagen *U. B. Pl. 1.*), så torde man deraf, utan fara för miss-tag, kunna sluta, att landskapet genom sin lagman låtit besörja om en egen samling af sina rätts seder, ehuru denna samling ej bibehållet sig till vår tid. Man har äfven påstått att West-Göta-Lagen gällt i Wermland, men detta är lika ogrundadt ty om ock Wermland i ecclesiastiskt hänseende förordom varit förenadt med West-Göta-Land, följer ej deraf, att äfven i judiciellt hänseende så varit förhållandet. Dessutom vet man med säkerhet att Wermland i 11de 1100-talet århundradet haft egen lagman, hvaref en analog slutsats kan dragas med den ofoan i afseende på Sverige.

West-Göta-Lagen torde ej så hastigt blifvit undanträngd af Magnus Eriksons Lands-Lag som mananda de ofrige landskapslagarne. Efter hvad som säges i ingressen till en stadga som tillskrifves Erik af Pommeren 1416 skulle West-Göta-Lagen först under Drottning Margarethas tid ha föa hemnat rum för "Sveriges lag uppe i landet." (1389)

2. Ostgöta-Lagen.

Denne lag gällde i det landområde som utgöres af nuvarande Öster-Götland och de till Småland ursprungligen förvarande, men med Öster-Götland judiciellt förenade Tjust, Kinda, Ydre, Wista (med Visingsö), Trita, och norra och södra Vredbo Heraderna. Öster-Götland var således judiciellt begränsadt, i norr af Kalmar: den och i söder af den Smålandska skogsbygden. Orsaken till norra Smålands förening med Öster-Götland, i judiciellt hänseende var, att, om ännu Smålandsningarna koloniserat detta land, det likväl genom Christne missionärer från Öster-Götland fått sin första odling, och derigenom kommit i en närmare beröring med detta land, så att innebyggarna hänskjutit sina tvister under landstinget i Liongastorpungor, (Linköping).

Ost. Göta-Lagen, sådan den ^{kan till oss} kommen, är från slutet af 13de ^{12^{de} 13de} århundradet, och antagligen något yngre än yngre West. Göta-Lagen. Den bestämde blifvit författad efter 1285 är klart deraf, att en särskild Episkops-balk finnes, hvori de särskilda eposvrotten afhandlas i nära aförenstämelse med Alms Stadsa. af 1285. Den store

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

utförlighet i detaljerna, rörande dessa
 brott, visas att lagen ej kunnat i skrift
 upptecknas förr än sedan den knapp-
 härdiga Bloms-Stadgan kunnit bli
 under några år tillämpad och sedan
 prejudikaten närmare stadgat föreskrif-
 ternas tillämpning. Ost. Göt. Lagen
 borde därför hafva blifvit i skrift
 upptecknad åtminstone ett decennium
 efter 1285, eller något af de sista å-
 ren af 1200-talet. Effven andra stäl-
 len i lagen antyda hans ålder vara
 från slutet af 13de århundradet. Se så-
 ges i Eghna Salur Fl. 20 § 2: "Köpa
 biskuper egku ok dö kan þa aruir kan
 kirkian en kan kauri egh skap arua".
 Då nu celibatet infördes 1248 och Ost-
 Göt. Lagen talar om biskop som han-
 de, bröstarfingar så följer deraf att
 Ost. Göt. Lagen ej kan vara yngre
 än att dess författare varit någon
 biskop, som ännu hade bröstarfvin-
 gar. Det sätt, hvorpå arföordning och
 arfs fördelning omtalas i A. B. Fl. 2 och
 3 angifves och att lagen är skrifven ef-
 ter den tid då Birger Jarl i dessa
 ämnen lagstiftat, hvilka stadgan-
 den ock kallas "nya lagen". Se flera
 ställen, till exempel Egh. B. Fl. 14, Dr.
 B. Fl. 3 och 14. Vap. Fl. 6: 5, A. B. Fl. 41,
 R. B. Fl. 3: 2 heter det: "sua gaf birgher"

Högsta
 127-

2)

3)

124.
iart." I Vap. Pl. 35. heter det ock: "På
sin laghin gaf Konung magnus." "Yar:
ef. följis att Öst-Göta-Lagen måste va-
ra författad efter Birgers Yarle och Mag-
nus Ladulas' tid. Collin och Seklyten sp-
ga i Företalet till sin upplaga af Öst-
Göta-Lagen sid. 2. not 1, att Öst-Göta-
Lagen kan anses vara i skrift uppteck-
nad ej långt efter Konung Magni Bir-
gerssons död, eller omkring år 1290. Med
större sannolikhet kan antagas, att det
skett något af de sista åren på 1200-
talet. Ty ejot är ej troligt att Edsons-
Bⁿ kunnat hinna blifva genom pre-
judikaten så utresklad som den visar
sig i jennförelse med Alonso Stadga.
Fullkomligt orätt är Fahlé Burmans
påstånnde. d. st. sid. 228, att Öst-Gö-
ta-Lagen täflar med Lumbs lag i
älder och att man af titeln kan se
att Knut Eriksson stadgat honom 1168
och Birger Jarl förbättrat honom 1260.
Man kan nemligen af Kristna Bⁿ se,
att han är redigerad under Kristna
tiden och således ej under Lumbs tid
och de öfriga tidsbestämmelserna be-
ro helt och hållet på titeln till den
1607 utgifna editionen (se nedanför).
Denna uppgift i titeln, angående tiden
för lagens redigerande, står helt och
hållet för utgifvarns Burei räkning,

+1290.

125
ty hon finnes i någon af de Kända Land-
skrifterna. P. har holigen fått henne
derifrån, att åtskilliga stadganden i la-
gen uppgifvas vara från Knut Erikssons
och Birger Jarls tid, hvaregenom han
blifvit förledd till den gissningen, att
desse vore lagens stiftare. Othoend
Ljernhook: De jure Proconum et Gotho-
rum vetusto p. 15 har jemväl af Burei
uppgift blifvit förledd att tillägga
Öst-Göta-Lagen en högre ålder, än
han i verkligheten eger. Till och med
Schildener har i förtal till Guta-
lag begått samma misstag.

Öst-Göta-Lagens ^{egentligen} författare är ober-
kant. Utan tvifvel är lagen blott
en privat uppteckning af gällande rätts-
traditioner, sådana lagmannen dem
munthligt på allmänna Tinget reciterat.
Det är möjligt att en Klerikas biträde
vid skriftliga uppsättningen, ty många
föreskrifver finnes, särdeles i Kr. P. B.,
som förräda bekantskap med Kano-
niska Rätten. Att han är en sådan
privat uppteckning för sagde ändamål
synes af lagens slutord i siste kapitel.
Uti P. B.: Nu är laghsagha ipur lyk-
kap ok ut saght. I allmänhet utmär-
ker sig denne lag framför West-Göta
Lagen genom en större utförlighet
sin ofta resonerande stil och sitt didak-

126
tiska framställningsätt. Författaren
till Öst-Göta-Lagen tycks hafva haft
vidsträckt insigt och bildning samt
större stilistisk förmåga. Den resone-
rande framställningen angifvas och att
uppteckningen är privat. Genom den
större utförligheten innehåller den
ganska viktiga upplysningar för rätts-
forskningen. Ordningen och indelin-
gen i balkar är i Öst-Göta-Lagen gjor-
da med större urskilning och plan än
i West-Göta-Lagen. Man får af honom
en allmän och bättre öfversigt öfver
rättsläget i Götalandskapen i slutet
af 13de ¹²⁰⁰ århundradet, än af West-Göta-La-
gen. Spören spörjes här måhända tyd-
ligare än i öfriga landskapslagen i
öfversigt af de nya lagstiftnings-grund-
sätser, som började med Birger Jarl
och fortsattes under hans efterträdare.
Öst-Göta-Lagen angifves nämligen ^(de nya) stad-
ganden som ändrade Ledsane-Rätten och
hvad som deraf skall omedelbart tillhöra
vas Birger Jarl och Olof Magnus Ladsås.
Den lemman därför flera ^{viktiga} rättshistori-
ska upplysningar. Han angifves varit
gen hertig hvar Lordom var stadgadt
och tillägger sedan den nya lagstift-
ningen. Se till exempel Petrus Lib i R.
R. Pl. 3 32 om gjeltpantning. Nu varit på
sua först.....: på gafs på af i

127
Knutas Konunges daghum. Nu
gaf þat sua birgkir iarl Uti
Es. Pl. 8 letur det, om klandur af fast e-
gendum: Nu staddis þat sua i glohol-
mun: Nu byggin þar at bon-
der at sua er þatla nu stat.

Yðra Gloholmun egentligen var be-
ligen är numera i bekant. Formodli-
gin var det något ställe i Öst. Got-
land, der allmänt Rästas Ting hål-
lits och något prejudikat i afseende
på klandur af fast egendom blifvit
gifvit. Ofllt stöd saknas således för
Fahle Kurmans gissning att Öst-
Göta-Lagen, sådan han blifvit af Magnús
Eriksson upptecknad skall blifvit an-
tagen på ett möte i Gloholmun. Om
detta egde grund, borde det väl nå-
gonstädes i lagen nämnts, war han
blifvit stadfastad.

Öst-Göta-Lagen är liksom de öf-
ste LandskapsLagar indelad i Bal-
kar och Kvarje Balk i Klokar. Bal-
karnes antal är 10, nemligen 1) Krist-
na balkar (Kr. B); 2) Konunges
epstöre (Eps); 3) Drapa balkar (Dr B); 4) Uapa
mal ok sara mal: hor ran ok stylda
(Uap); 5) Girta balkar (G B); 6) Urfpa
balkar (U B); 7) Eghna salu (E.); 8)
Vinsorpa balkar (Vins B); 9) Rästas
balkar (R B); 10) Bygda balkar (B B).

128. Af Öst-Göta-Lagen Finnas Följande tryckta upplagen:

1607
1. Östgötha Laghen, Thän a' Fortna Swea ok Götha Kunungar ok Regänter, ok särdeles Kunung Knuth Erik Hin Helliges son ok Birger Jarl, Stadgad'n ok Förbättrad' är widh åkrom 1168. ok 1260. Tryckt i Stockholm, af Stund Olafsson. Anno Christi MDC. VII. In fol.

Denna edition är sannolikt utgifven af Johannes Thoma Bureau, hvilken dervid likväl tyvärr ej förfarit med någon urskilning, utan begagnat än den ena, än den andra läsarten efter olika handskrifter utan att uppgifva från hvilka han hentat läsarterna. Hela denna edition är osnygg.

2. Sweriges Rijkets Lands och Stads Lagh, Medh ett nytt och gagneligt Register widh ändan bifogat: Sampt Uplands-Östgötha-Helsinge-Laghen. Medh Hön. Kon. Majest. Nådige Befallningh af Trycket utgångne. Stockholm 1643. In quarto. Följt St. reg.

3. Sweriges Rijkets Gamble Laghböcker, sasom Uplands-, Östgötha-, Helsinge-Laghen. Sampt Konungas Styrilde. Stockholm 1650. In 12°. Likaledes efter 1607 års edit.

4. Sveriges Rikes Lagh - Böcker¹²⁹
som äre, Landa-Lagh, Skåne-Lagh,
Uplanda-Lagh, Västgöthas Lagh, Östgöthas Lagh,
Älsterman-Lagh, Wästmannas och Hel-
sing Lagh, etc. Tryckt i Stockholm, aff
Ignatius Meurers - Åhr 1666. In fol.

Denne edition är oöversatt af Prof.
i Dorpt Claudius afberman och af-
tryckt efter 1609 års edition.

5. Östgöta-Lagen, utgifven
af D. G. J. Collin och D. G. J. Schlyter.
Stockholm 1830.

Till grund för denne ur-laga lig-
ger en handskrift från mittlet af 14de 1300 talet
århundradet från Kongl. Biblioteket
i Stockholm. Detta är den enda till-
förlitliga urplaga. Innehåller Text och
Latinsk Glossarium.

En tillfälligt öfversatt Latinsk öf-
versättning af Öst-Göta-Lagen gjord
af Loeccnius finnes på Kongl. Bib-
lioteket i Stockholm. Han har der-
vid troligen begagnat än den ena, än
den andra af de på hans tid Landa
handskrifterna, dock utan att uppge
vilken han nyttjat.

3. Gottlands-Lagen

Denne för till Göta-Lagarne, by Göt-
lands invånare, som kallade sig, Gutar,

Gotl. d. fr. släktet 30.

1208 40. 102

varo af Gotiska stammen.

Man har velat tillägga Gotlands-
Lagen, sådan han blifvit till oss beva-
rad i en enda fullständig Landskrift
på originalspråket från medlet af 14^{de}
1300-talet århundradet, en mycket högre ålder, än
sednare kritiska undersökningar gif-
vit vid handen. Hadorph, som af Got-
lands Lagen utgifvit en edition, säger
i föreläset dertill, att Gotlands Lagen
blifvit i hedna tider på Gotland af
alla snällaste män sammanskrifven
och brukad, men i Christendomen med
många Christna mål förbättrad; men
denna mening vederlägges deraf, att in-
re kriterier angifva, att denne lag blif-
vit redigerad sedan Christendomen
hätt fast fot på Gotland. Calonius har
ock, uti "De prisca in patria servorum
jure & V, utan skäl antagit Gotlands-
Lagen vara från början af 11de eller
början af 12de århundradet. Fahle Burr-
man a. st. sid. 229 har, med hufvudsak-
ligt stöd af Gotlands Lagens ålderdom-
liga språkformer, utlemnande af balk-
indelnungen och frånvaro af Konungens
andel i dräpsböter, slutat sig till, att
Gotlands Lagen skulle vara från medlet
af 12de århundradet, men blifvit läm-
pad efter Christendomen på Knut O-
riskofores befälning. Schildner har,

med återopande af bejymelse-orden, an-
tagit honom vara från slutet af 11te
ärhundradet. Wilde har i "das Straf-
Recht der Germanen" uttalat den ä-
sigt, att, om Gotlands-Lagen än blif-
vit i skrift uppsatt förr, än i 11te eller
första hälften af 12te århundradet, han
dock sedermera blifvit förändrad och
förlorat sin gestalt, men att han i
alla händelser är äldre än den äldre
West-Göta-Lagen, det vill säga den äld-
ste af våra landskapslagar.

Till bestyrkande af Gotlands-Lagens
Laga ålder hafva följande stäl blifvit
anförda:

1) Ett bref af Pápen Gregorius
IX af den 23 Januari 1230 till prester-
skäpet på Gotland (Fv. Diplom), deri,
jemte stadganden om testamenten och om
formålande af presterskaps rätt till
tionde, talas om sockneboarnes skyldighet
att reparera och bygga hus åt prest,
hvar efter siges att allt detta stadfäst
stes af Pápen "sicut in eorum auten-
ticiis dicitur plenius contineri." Ett
såsom man påstått, med ordet "auten-
tica" skulle minas den för oss bekanta
Gotlands-Lagen kan ej vara förhållan-
det; ty det i ofvan anförda bref åter-
ropade stadgande om prestgårdsbygga-
nad finnes ej i Gotlands-Lagen såden

Kan komma till vår tid.

2) Också tilliga bref af Biskopen i Riga Albertus med flere från början af 13de till början af 14de århundradet, i hvilka förmåles att Rigas invånare skulle njuta det jus Gothorum, som från stadens grundläggning (omkring 1200) varit dem medgifvet. Man har påstått, att med jus Gothorum skulle menas Gotlands Lagen. Detta är ett fullkomligt misstag, dermed menas blott vissa friheter som Gotlänningarne äro njöta såsom och i ett bref af 1225 närmare bestämmes.

3) Språkets äldriga Karakter. Härvid har man sagt särdeles vikt, men att derifrån draga några slutsatser i afseende på Gotlands Lagens ålder torde vara vågat, då man betänker, att i anseende till Gotlands afskrifda lag och egna förhållanden någon säker grund för jämförelse ej finnes emellan denne lag och öfriga landskarorlagar. Ännu i dag märkes en betydligt äldre Karakter hos språket på Gotland, än på fastlandet.

4) Kap. 5 Gotlands Lagen som omtalar presthusar och presbyter, af hvilken omständighet man velat slutta, att Gotlands Lagen är äldre än Skerlinge möte 1248. Haremot kan ora

135.

samtidig med yngre West-Göta-Lagen, Ost-Göta-Lagen och Uplands-Lagen. Såsom ytterligare stöd för denna mening, anför Schlyter, att språket är lika med det som finnes i de dervid följande historiska berättelserna (= Gula Saga). Euru dessa berättelser grunda sig på gamla traditioner, kan dock af det som i slutet säges om det fall att en Konung i Sverige blir bortdrifven från sitt rike, och som alluderar på det som handt Birger Magnusson, slutas att dessa berättelser i sin nuvarande form blifvit författade efter 1318.

Om det Schlyter har sävt: "Gutniska Urkunder" framställt flera af de vigtiga anmärkningarna. Han anser Schlyters skäl af fullt afgörande ehuru han medger svårigheten att uppställa någon viss annan äldre tidpunkt för författandet. Han säger, att det ej är otänkbart, att en senare tids städganden vid en förmjad afskrifning af en lag kunna inflickas i den för öfrigt vida äldre texten. Dessutom tyckas de ifrån språkets beskaffenhet hemtade bevisen för lagens och sagans jernaldrihet ej vara tillfyllestgörande. Vid noggran jämförelse emellan dem finnes man nemligen vissa skiljaktigheter hvilka ej tyckas kunna förklaras på annat sätt, än att begge äro affattade af olika personer på skilj-

läpp har bytt plats vid inbundenheten

da tider, ehuru kanske ända en eller annan
olikhet i ord och ändelser kan hafva blif-
vit utjmnad af sednare afskrifvare. Men
den här antyddade olikheten emellan språ-
ket i lagen och i sagan sträcker sig likväl
icke till hela lagens text, utan igen rum
emellan de första 61 Kapitlen i ena si-
dan samt slutkapitlen 62, 63 och 65 af
lagen och sagan i andra sidan, hvilken
sednare synes tillhöra en något yngre tid.
I afseende på Schlyters bevis i anledning
af stället om en Konungs fördrifvande
anmärker Lave, att hela detta stycke om
Konungs fördrifning, som utgör sagans slut,
står i ett ganske löst sammanhang med
allt det föregående, och att det omökligen
i hög grad har utgående af att vara ett sed-
nare gjort tillägg. Af allt detta slutar
Lave, att Gutes Lags äldste del måste
vara samlad till ett helt, åtminstone
ett, kanske halftannat århundrade fö-
re de till tiden bestämbara äldste
runinskrifterna af 1306 och 1326, hvaran
Gotlands-Lagen borde anses vara i skrift
upptecknad snarare före än efter år
1200, och således vara den äldste bland
Landskaps-Lagarne.

Emidlertid synes det vanokligt
att befordrakligt på grund af språkets
beskaffenhet bedöma en lags ålder. Det
är nemligen möjligt, att författare eller

5123.

imas att detta mötes beslut ej genomt
kunnat gå i verket tillighet, hvilket för
Gotland är så mycket sannoliktare, som
det ej gjorde så på Fastlandet efter hvad

5) Saknaden i Gotlands-Lagen af
båter till Konungen, en omständighet i an-
ledning, hvaraf Fahle Burman velat till-
skrifva Gotlands-Lagen en mycket hög
ålder, men harvid är att märka, att då
Gotländingarne (Hist. 2, 6) först underka-
stade sig Svea-Konungens väld, åtog
de sig en årlig skatt af 40 markor till
Konungen och 20 markor till Jarlen, och
förbunds sig äfven derefter att följa
Konungen i ledning och utlagga de der-
med förenade utskyldes, hvaran in-
ga båter till Konungen kunde komma i.
Fråga. Wisby Stadslag, som ostridligen är
från Magni Erikssons tid, innehåller ej
hellre några båter till Konungen.

6) Saknaden af stadganden om eds-
resbrott i Gotlands-Lagen, men lätt förklar-
ligt att edsresstadgan ej så snart fick
insteg på Gotland, då vi till exempel sett
huru med järnbordens afskaffande i fle-
ra landskapen fördröjdes långt efter
det påbudet derom först utgafs.

Schlyter anser den till vår tid kom-
na uppteckningen af Gotlands-Lagen bå-
ra anses vara i skrift uppsatt tidigast i sednare

ds. s. från senare tid

Schlyter

134.
hälften eller närmare slutet af 13de århund.
drödet. De bevis som för denna åsigt anför
äro: 1) Det sätt hvordan trälar i Lagen om:
talas uti en tid för trældomens upphö-
rande i det de, efter en viss tid, förklarats
berättigade att frigifvas, hvadan Lagen må-
ste vara skriven vid tiden för trældomens
afskaffande på Gotland, eller efter hvad
andra historiska underättelser gifva
vid handen vid slutet af 13de århundradet. Det
ta synes ock deraf att de Kapitel om trälar,
som förkomma i den tyska öfversättningen,
äro uti slutna i den till vår tid komna
original-handskriften. 2) Hvad 24: 5 säges
om agotländskt folk, att 2 systers ärfva
lika med en broder. Med agotländskt
folk åsyftas tydligen, ej i Wisby varande
utlänningar, utan svenskar från fast-
landet som bodde eller uppehölls sig
på Gotlands landsbygd i Hares följis
att Gotlands-Lagen är skriven vid en
tid då Birger Jarls stadga om arfs-
ordning kunnit blifva på Gotland känd
och gällande för dem som dit från fast-
landet öfverflyttat. Då man nu vet att Bir-
ger Jarls stadga om förändrad arfsordning gafs
i 1266, följis deraf att Gotlands-Lagen, som om-
mäter den deri upptagne föreställning om systers
rätt att vara samarfa med broder, måste
vara af sednare datum. Gotlands-Lagen
bor således enligt Schlyter, antagas vara

137

afskrifvare velat använda mera äldriga
ordformer för att lågen gifva ett mera
vördnadsbjudande utseende. De språks-
prof vi hafva i runstenarne äro för öfrigt
så ringa till omfånget att det blir
svårt att af en jämförelse emellan runor-
nas och lagens språk komma till en
tillförlitlig åsigt om den sednares ålder.
Det bästa stödet för att grunda en dylik
åsigt äro inre kriterier som framgå af i
lagtexten upptagna städganden, hvil-
kas ålder kunna med historiskt visshet
afgöras. Ett dylikt bevis är det af Schly-
ters andragne angående tillämpning af
Birger Jarls stadga om systers samarf-
varätt vid fråga om bodelning efter eget-
ländska personer. Jare har visserligen
erinnrat, att det ej är otänkbart, att det-
ta ställe blifvit vid en sednare afskrift
inflickadt, men då han ej speciellt be-
visat, att detta kan om 24:5 misstänkas,
så kvarstår Schlyters derifrån hemtade
bevis i sin fulla kraft. Sådana inflick-
ningar pläga och lätt igenkännas,
hvarpå Uplands-Lagen och Magni Erik-
sons Lands-Lag företa flera exempel.

af Götlands-Lagen hafva flera
redaktioner funnits och bland dem har
blott den yngsta blifvit till vår tid
i original bevarad. Orsaken till dessa
olika redaktioner ligger deri, att, då

skriftliga uppteckningar af lagen för prak-
tiska ändamål på olika tiders behöfdes
och af olika personer gjordes, de vid in-
frågarörande tid antiquerade stadgan-
den utlemnades och de sedan sista redak-
tionen tillkomna i stället tillades. Att
flera redaktioner af Gotlands-Lagen
verkligen funnits bevisas af de öfversätt-
ningarna, som vi hafva i behåll och hvil-
ka tydligen äro gjorda efter olika upp-
teckningar af lagen, alla aldre än den
original-text, som blifvit bevarad till
vår tid. Dessa öfversättningar äro

1. En Tysk Öfversättning uti en Kongl.
Biblioteket i Stockholm tillhörig pap-
percodex. Denna öfversättning är, enligt
anteckning därå skrifven 1701. Språket
är en blandning af Hög-Tyska och
Platt-Tyska, utan tvifvel sådant det
talades af de Hög-Tyskar som bodde
i Wisby. Hon anses vara gjord af hospi-
talforeståndaren Svure på föranskal-
tande af den Tyska Riddarordens
ambetsman i Wisby.

Denna öfversättning är af värde
såsom upplysande den rätta tolkningen
af åtskilliga stycken af Gotlands-
Lagens text. Vid jämförelse emel-
lan denna öfversättning och det till
ofs komna originalet till Gotlands-
Lagen märkes, att Kap. 62, 63 och 65

139
i Finlands; öfversättningens original —
handskrift, men att deremot den Fin-
lands 2 Kap. (43 och 50) om trålar, hvil-
ka saknas i vår nuvarande handskrift.
Häraf kan man med säkerhet sluta,
att den handskrift som den tyska öfversät-
tningen följt, var äldre än den till vår
tid komma och måste hafva varit från en tid,
då tråldomen ännu var erkänd såsom
fullt rättsgiltig, hvaran vidlyftigare stad-
ganden derom behöfdes.

2. En Dansk öfversättning uti en
Universitets-Biblioteket i Köpenhamn
tillhörig pappershandskrift från medlet
af 16de århundradet. Lagen är deri in-
delad i 83 Kapitel = Det ena Kapit-
let om trålar, som den gamla Gotland-
ska handskriften nämner; förteckningen
på kapitlen, men sedan förbigår, finnes här
(43 Kap.), men det andra saknas. Kapitlen
36 och 53 saknas, men deremot äro till-
lagda 10 Kap. (13, 51-59), som ej finnas
i någon annan bekant handskrift. Häraf
af kan slutas att denna öfversättning är
gjord efter en 3de handskrift, som är
äldre än den som legat till grund för
den tyska.

2
Båda dessa öfversättningar äro af
stort rätthistoriskt värde, ty man får
genom dem ett begrepp om de äldsta skrift-
liga uppteckningarnes utseende och om

140.
rättstillståndet på Gotland, för tiden
för den till våra dagar bevarade redaktio:
nens upptecknande i skrift.

Huru länge gällde Gotlands-
Lagen på Gotland? Det är ganska san:
nslikt att han gällt intill dess Gotland
genom freden i Brömsebro 1645 åter ha:
des under Svenska Kronan, ehuru Schly:
ter anser det svårt att afgöra denna frå:
ga, då inga gamla domböcker linnas
i behåll. I en Förordning af Konung
Hans 1492, der den gamle Gudlands
bough, med alle sine artickler och pun:
ter i allmänhet, och särskildt i någ:
ra stycken, stadfästades, synes ätmin:
stone klarligen, att Gotlands-Lagen ännu
gällde i slutet af 15de århundradet. I
ett de Danske embetsmännen i förste:
de originalit, synes hafva gifvit anted:
ning till öfversättningen på Danska. I
Dä likväl Gotlands-Lagens stadganden redan
vid nämnde tid måste hafva varit till
en stor del oanvändbara och obegripliga,
isynnerhet för de Danske embetsmännen,
så kan man ej förundra sig öfver den
klagan som ett århundrade sednare
fördes i Konung Christian IV^{te} bref den 12
Juli 1595, att stor oordning i lagens till:
ämpning rådde på Gotland, hvorfor
påbids, att Konungens undersåter på
Gotland skulle rätta sig efter den Skan:

1492:4
Hans 1492

1595

ske Lagen. Skånske Lagens införande på
 Gotland mötte dock starkt motstånd.
 Också förmåles i en den 30 Augusti 1618
 utfärdad ~~Örds~~ ordan i rättgångssaken
 förför, och att hvad genom Kongl. Brefvit
 1595 hade blivit stadgadt ännu intill
 denna dag icke blivit härlit och efter-
 kommet. Förmodligen afstod man se-
 dermera från försöket med Skånska
 Lagens införande på Gotland. Gotlands
 Lagen gällde troiligen i alla delar, uti
 hvilka han yvar föräldrad jemte de
 särskilda Förordningar, som de Danske
 Konungarne ^{efterhand} utfärdade. 1645 blefvo Chri-
 stofers Lands Lag och yngre Stads Lagen
 på Gotland gällande.

1645 Chr. 1.
 1100-Tab. 1

Ingen af våra landskapslagar har
 all upproisa till innehållit så gamla stad-
 ganden som Gotlands Lagen. Öfvarne ha-
 de enoist bibehållit de gamla rättsinsti-
 tutionerna, och de af Birger Jarl och
 hans efterträdare införda förändringar,
 om de 4 friderna, arfsordningen och jerns-
 bördens vunno intet insteg på Gotland.
 Osymmetri var Familje Rätten der älders-
 domlig. Ej all ord finnes i Gotlands Lagen
 om gifte-Rätt, ehuru den redan i 12de år-
 hundradet fanns på fastlandet. Med
 arfsordningen är samma förhållande
 Stadganderna om mansbot, själfhämnd
 och sårbot hänvisa och till det äldsta

1100-Tab. 1

rättstillståndet. Ingenstädes finnes en så
 detaljerad bötestaxa som i 19 Kapitlet
 Gotlands-Lagen. Hon påminner om dy-
 lika taxor i Leges Barbarorum isynner-
 het i Lex Allmannorum och Lex Frisio-
 num samt de Anglo-Saxiske Lagarne. Döf-
 rigt närmar han sig, Frögås genom en
 skildring som gifvit en åskådlig bild
 af Folkets sjelfstyrelse och utöfning
 af rättskipningen i dess enkla urgam-
 la form.

af Gotlands-Lagen hafva vi
 följande tryckta upplago.

1. Gotlands-Lagen På gam-
 mal Gothiska, Med en Historisk
 Berättelse wid ändan, ----- Med
 en brukelig Svensk Uthfolkning, och
 Fullkomligt Register på alla dhe
 Måål i Denne Lagbook finnes. -----
 Stockholm åhr 1687. Tryckt af Henrick
 Keyser, In Fol.

Utgifvarn är Johan Hadorph,
 som bifogat en öfversättning, som riss-
 tigen är felaktig, men dock så god
 som man på Hadorphs tid kunnat be-
 göra. Med slutet en ordelista, af full-
 ständig.

2. Gute-Lagh das ist: Der
 Insel Gotthland altes Rechtsbuch --
 -- von Dr. Karl Schildener. ---
 Greifswald --- 1818. In 4te.

143

Lagttexten är tryckt i spalt, så, att den Gotländska texten, den gamla Tyska öfversättningen efter en afskrift från Biblioteket i Stockholm och den af Schildners tillagda nya Tyska öfversättningen stå i bredd med hvarandra. Schildners öfversättning är enligt Schlyter felaktig till följd af bristande filologiska insigter.

3. Gotlands-Lagen utgifven af D. C. J. Schlyter. Lund 1852.

Denne särdeles omsorgfulla upplaga innehåller 1) Förordet. 2) Texten jemte en god Svensk öfversättning. 3) Historiska berättelsen och additamenta. 4) Den gamla Tyska öfversättningen. 5) Den gamla Danska öfversättningen. 6) Ett skillegång af Danske Konungar utfärdade Förordningar. 7) Glossaria och indices nominum propriorum.

4. Gutniska Urkunder: Guta Lag, Guta Saga och Gotlands Runinskrifter språkligt behandlade af Carl Löve. Stockholm 1859.

Innehåller originaltexten jemte anmärkningar om olika läsarter och om språket.

5. Svea-landskapens Lagar.

1. Uplands-Lagen.

Vi börja med denne, ty dels är

Han den äldste i denna afdelning, dels äga vi om hans ålder de säkraste underrättelser, dels är han den som fullständigast bland alla landskapslagar uttrycker rättstillståndet vid slutet af 17de århundradet.

Denne lag gällde i Upland det vill säga de 3 Folklandin och Rodin (= nuvarande Roslagen). Denna landskaps indelning synes hafva uppkommit vid landets första occupation af de intågande Svea-stammarna och ändamålet dermed var militäristet (Folk = Krigshä). Dessa 3 Folkland voro: Tiunda land, sttunda land och Tjeddrunda land. Hvardera af dessa indelades i visst antal Hundari, som åter delades i visst antal Hamnar. Ändamålet med denna indelning var, att i händelse af krig från hvarje Hamna skulle utrustas 1 eller flere stridsfärdige män. Rodin delades i vissa Skiplagh, hvarje sådant i vissa Ar (= äror). Hvarje Ar uppställde en utrustad roddare till de Fartyg som skeppslaget skulle utrusta. Indelningen i Hundari berodde derpå, att de intågande Svearne voro indelade i afdelningar af 100 man (= storhundrade = 120 man).

Uplands gräns var den tiden i söder och öster Mälaren och Östersjön,

i vester Lervuström (nu Lagan), i norr skogen Odmoorp (nu Tönnebro-skogen) på gränsen emellan Gestrickland och Helsingland; ty Gestrickland hörde i fordoma dagar till Upland.

I förtälet af Uplands-Lagen omtalas Wiger Spa och säges att hrad i Lans lag var nyttigt och brukbart blifvit i Uplands-Lagen upptagit. Wigers Floekar äro kärnan i Uplands-Lagen (se föregående). Sundius, som utgifvit en diktad bulla af Päven Sixtus, har ock i förtälet till Rudvicks år 1700 tryckta edition af Uplands-Lagen återat några fragmenter af Wigers Floekar, hvilka ännu skola funnits i behåll, ("Fragmenta nonnulla etiamnum hodie exstantia"), och hvilka han säger sig hafva fått af en Assessor i Gota Hof Rätt. De skulle varit skrifna på pergament med en gammal stift, ehuru i med runor. Utlikop är dock blott en dikt af Sundius.

Ängående Uplands-Lagens uppsättande i skrift hafva vi mycket fullständigare och utförligare uppgifter, än om Gota-Lagarne. Konung Birger Magnussonns stadfästelsebref, dateradt år 1296, 8de dagen efter Sth Stephans dag vid Jultiden, innehåller en framställning, huru härvid tillgick. Derrvid

Wiger

Wiger

1290-1312

angifves, att orsaken till den nye lagens
 utgifvande var den gamles knapphän-
 dighet och otydlighet. Nu hawer war
 kroun p̄ieniste man. Herr byrghis ty-
 unda laghman" på deras rågor som
 bodde i Folklandin anhallit, att deras
 lag, som då fanns "stronungium," måtte
 underkastas en nödig förbättring. Der-
 på svarade Konungen: "wi dwaldum
 nokre swa stund passe hön at höra.
 Lore þy. at wir wildum ei gamul lagh
 o skiellike um skipte. ok ei ny o
 rattlike til litte." Men sedan samme
 anhällan flera gångr blifvit förnyad,
 lemnade Konungen slutligen sitt bifall
 och uppdrog åt nämnde lagman, att
 med 12 andra som han fick utse, "skilia
 hwat gamul lagh warit hawa. ok swa
 hwat. j. ny lagh skuldi skipas. ok sa-
 man setias." Bland desse af lagman
 Birger walde 12 män sinne man ock:
 "mæstar andris prouest aff upsælum".
 I stadfästelse-urkunden heter det wi-
 dare: "Þi þessir allir haffu gjörlike
 um welt. ok gamul lagh skupaet. ny
 dietap saman sett. ok iwir sett oc balt
 derafter allmunt ting utlystet, der la-
 gen enhälligt antogs, hvarafter nämna-
 den ängo anmält saken hos Konungen,
 som vidare säger: "þa aff kunungliku
 waldi giorn wir fullan lagha ratt

ok krafft p[å] samu nyu lagh[us]n[er].

Dette dokument är märkvärdigt
 i många afseenden. Det ådagalägger, att
 i Upland, der Konungamakt[en] haft till-
 fälle att fullt stadga sig, man redan
 kommit till den åsigt, att en lagbok för
 landskapet, äfven om den blott bestod
 i en uppteckning af gamla rättseder,
 kräfvade Kongl. sanktion för att blifva
 fullt gällande; men att tillika, i an-
 dra sidan, Konungen ej ansåg sig sjelf
 kunna utan menigheten stifka en ny
 lag, hvarför han uppdrog åt land-
 skapets lagman tillika med af honom
 utvalda biträden att redigera texten,
 och att denna lagbok först af Folket
 på allmänt ting antogs innan den blef
 föremål för Kongl. stadfästelse. Birger
 Jarl och hans efterträdare voro de för-
 ste, som ryckte till sig en del af den
 lagstiftande makten, som förut till-
 hörde menigheten allena; men i afse-
 nde på hela landskapets lag tycktes de
 dock ej våga alldeles förbise menigheten;
 ty försigtigheten bjöd, att ej alltför mye-
 ket stöta sjelfständighetskänslan hos
 Folket eller dess kärlek till gamla rätts-
 seder. Anmärkningsvärdt är ock, huru
 Konungen ärovar sin Kongl. makt
 såsom grunden till sin rätt att gifva
 lagen sanktion och följaktligen att del-

laga i den lagstiftning, som från äldsta
tider ansetts allena tillhöra menigheten
på Tinget.

Detta stadfästelsebrev är skrifvet
både på Svenska och Latin, hvilket
sednare antyder, att en Klerikus förfat-
tat det. Det latinska originalet fanns
fordom på Riksarkivet, men häntes af
Lundius till Upsala och gick troligen
förlorat i branden 1702. Det Sven-
ska originalet finnes ej heller i behåll.
Det Latinska Stadfästelse Brevet fin-
nes och tryckt i "Genealogia Brachia" ut-
gifven af Johan Gustavi Örnevinge, Stock-
holm 1649, men är der uppenbarligen fö-
falskad, ty han händer der Konung Bir-
ger säga, att Lagman Birger Persson, hvil-
ken lefde i 13de ²⁰⁰ århundradet, var stam-
far till Grevarne Brachia (som lefde i
14de ⁶⁰⁰ århundradet.)

Man vil ej med säkerhet hvilken
Uplands Lagens egentliga författare är,
och man skulle vid första påseendet för-
moda att det vore lagman Birger Pers-
son, men vid närmare undersökning af
lagens innehåll och form finner man
den största sannolikhet tala för den
meningen, att Domprosten Måster ebn-
ders And i Upsala var den, som i
skrift uppsatt lagen. De viktigaste skäl-
len för denna mening äro följande.

149

I Sverige voro de andlige de förste,
som ägnade sig åt egentligen vetenskapli-
ga studier i lagfarenhet. De blefvo der-
till kungna genom det att på Skennin- 1248
ge möte ålades biskopar och kaniker
att studera Gregorii 18de Dekretalen
Härifrån dateras sig hos oss de förste
rättsstudier, hvilka också därför äg-
nades åt den Kanoniska Rätten, men
då det ej i Sverige fanns tillfälle att
idka dylika studier, måste de pre-
ster, som ville vinna anseende för
lärdom, resa utomlands för att der
söka undervisning i Kanoniska Rätten
och såsom en förberedelse dertill äfven
i den Romerska Rätten. De flesta
bland dem foro då till Paris och kom-
mo ofta tillbaka utrustade med myc-
ken juridisk lärdom, hvilket synes
deraf, att flera äldre historiska be-
rättelser omtala att de erhållit jur-
idiska lärdomsgrader. En bland des-
se lärde andlige var Anders And som
studerat i Paris, der blifvit Doctor
(= Mäster) och var kapt för sin ritäl-
skan för studier. Genom dessa förvärf-
vade juridiska insigter runns Klerici
ett ganoka mäktigt politiskt infly-
kande, hvilket sträckte sig ej blott
till lagstiftningen, utan till och med
till lagskippingen (enligt Lands Lagens

150.
santa Biskopar och andra Klerker i Rådets
Tinget). Måsta Studens etus nämnes
och framst bland de 12 män, hvilka
Lagman Birger Rog, till sitt biträde vid
Uplands-Lagens författande och då han
utan tvifvel var bland dem den kun-
skeparrikaste och skrifkunnigaste, är
det största sannolikhet för antagandet
att han är den sannskyldige förfat-
taren.

Om kriterier i lagtexten och
företalut bestyrke och denna mening,
så heter det i företalut: "Grip sielwer
skripapi fyrstu lagh. ok sendi sinu fol-
ki map moyses. ar fyrstu laghmapar
war. fore hans folki." Y. Kirke-B. Pl.
1: Kristar bop Kirkin byggje. ok tyund
gjora. adambor ok hand synir gjorpu
tyund fyrst. ok salomon Kirkin. hvil-
ka ord tydligen flutit ur en andlig mans
penna, för att bevisa tiøndens höga
ålder och ursprung. Kirke-Boken inne-
håller dessutom många bestämnelser, som
utvise en närmare bekantskap med den
kanoniska Rätten. Hvarje bakk slutas
och med en rimmad bön, men ett syn-
nerligen riktigt bevis för att författaren
kant frammande lagar hemmar stadgan.
det i Pl. 11 Q. B. om istadaratt i descen-
dent- och fyrsta sidolinien intill 5te man.
Man måste nemligen ihågkomma, att

istadar

151
istadarätten y' förkommer i Götalands-
skaps-lagarne, y' ens i Ost. Götalands-
Lagen, emedan principen helt och hållet strö-
der emot grunderne för våra förfäders
anförning. Begreppet om istadarätten
var vid tiden för Uplands Lagens uppteck-
nande utan tvifvel i Sverige alldeles främ-
mande, men för Anders And bekant ge-
nom kannedom om Romerska Rättens
jäs representationis. Ingen annan än
han kan misstänkas att hafva velat in-
föra denna grundsats i Svenske lagstift-
ningen. Af honom i de yngre Locallagarne
och Lands Lagen är istadarätten
dels y' erkänd, dels blott i descendent-
linien och med inskränkning till Medel,
hvilket ock visar att denna rätt, såsom
något främmande för den äldre lag-
stiftningen, hade svårighet att vinna
insteg och erkännande.

Att författaren varit en bildad
och med ovanlig stilistisk förmåga be-
gäfvad man, kan ock ses af framställ-
ningen. Den reviderande stilen och om-
ständligheten visa hans vana vid under-
visning och författarskap. Förtalet
företas ock en anmärkningsvärd likhet
med förtälet till Gydske Lov, som
utgafs 1240; och hela uppställningen är
sådan, att man tvings att antaga, det
författaren till Uplands Lagen varit

34/10/2
A

s. 61.

1240

Jydske Lov och vid vallet af Forital valt denne lag till monoter. Hvad beträffar begynnelsen till Uplands Lagens 1:6 "Land skulu meþ laghum byggias ok ei meþ walarwerkum", hvilka ord och återfinnas i Foritalat till Jydske Lov, så synes denna rätts-maxim lefvat på alla nordiska folks läppar. Den finnes i Frostathingo Lagen: 1:6 "at loqum skal land vart byggias men eigi at sloqum eyda; ordagrannat lika städgar Järnsida, och af 71 Cap. i Nials Saga synes att Nial redan omkring 1000 år efter Christos uttalat samma maxim.

högvar.

8 B.

Uplands Lagen är indelad i 8 Balkar, nemligen: Kirkies balkar (K.B.), Kunungs balkar (K.g.B.), Arfve balkar (A.B.), Manhælgis balkar (M.B.), Jorde balkar (J.B.), Kiörma-la balkar (K.r.B.), Wiperbo balkar (W.B.) och Dingmala balkar (D.B.).

Snordningen är visserligen långt ifrån systematisk; men en viss plan är följd och afsende fastast på den praktiska användbarheten.

På den äldsta tryckta upplagan finnes vid slutet af 1:6 "at till lagg under rubrik: "Hv þom gamble laghum sum i lednum tima brukað huss, um kamp ok enirghe"; men

153.
dette, som i sinnes i några Kända Land-
skriften, är troligen hemtadt från Olaf
Petri Svenska Kronicke.

Uplands-Lagen är utmärkt framför
Göta-Lagarne isynnerhet genom innehållit
af K. B. n, om man undantager Lovd som
förekommer om edöre. De 3 första Fbc.
Karna äro historiskt märkvärdiga. Ty de
äro att anse såsom det äldsta utkast till
en Konstitution. De innehålla stadgan-
den om Konungaval, erikogate, Koning m.
m. visserligen i största Korhet, men i
alla Fall utvisande, huru man i slutet
af 12de århundradet uppfattade Konungens
ställning till folket och hans utväjande.
Först med Birger Jarl och Magnus La-
dulas blef en stadgad Konungamakt hos
oss införd. Det var därför för Birger
Magnusson af vigt att, då de gamla
rättsederna i Upland upptecknades,
äfvän det upptogs som gällde Konungen.
Det är icke osannolikt, att Birger Mag-
nussons ovilja mot lagens uppteck-
nande härrörde från fruktan, att den
makt Konungen på grund af sed innehå-
de skulle genom ett sådant uppteckna-
de komma att förminska. Det var der-
för en ömtålig sak att första gången i
skrift bestämma om Konungavallet och
de Kongl. rättigheterna till nöjes på
en gång för Konungen och menigheten.

Om Konungarådet var en bestämning i skrift
 förmodligen så mycket mera nödvändig
 i Uplands-Lagen, som Uppboarnes ur-
 gamla Rätt, att en annan leri deltaga
 blifvit flera gånger bestridt under skri-
 digheterna emellan Per Eriksson och Erik-
 ska ättarna. Att Folklandens rätt
 just vid 13de århundradets slut höll på
 att upphöra, synes deraf, att redan 1319
 de öfriga landskaperna genom deputer-
 rade faktiskt deltog i Konungarådet.

På samma gång Uplands-Lagen står
 framst bland landskapslagarna genom
 sin fullständighet och derigenom, att han
 ämnar en redig öfversigt af rättstill-
 ändet i Upland, på samma gång före-
 tas han och en blandning af gamla rätts-
 seder med stadganden från en nyare tid,
 hvilkas inflytande på lagstiftningen ej
 i någon annan landskapslag så tydligt
 framträder, som här. Uplands-Lagen
 kan därför utan tvifvel betraktas såsom
 det högsta uttrycket af rättsmedvetan-
 dets utveckling från början af 13de till
 medlet af 14de århundradet. Han bil-
 dar liksom en öfvergång till nästa period,
 ehuru han är den äldsta bland Svea-La-
 garna. De yngre Svea-Lagarna äro tyd-
 ligen författade under mindre inflytan-
 de från södra och västra Europa. Och
 så har Uplands-Lagen sedermera blif-

1317

155

155.
vit den egentlige grundvalen för Land-
Lagarna. Uplands-Lagen: hafva vi i
behåll en stor massa Handskrifter, dels
öfver alla, dels öfver särskilda Böcker,
isynnerhet öfver K. H. B. På Upsala
Universitetets Bibliothek finnes en per-
gamentskodex med årbudet 1309, hvilken
anses vara den äldste och är lagd till
grund för Schlyters edition. I de öfriga
Handskrifterna finnes, men gätt förloren
är temligen säkert.

Uplands-Lagen hafva vi
följande tryckta upplagor.
1. Uplands Laghen, sum af
Burgher Magnusa son Swea ok Gno:
tha Kununge, afkom efter Chr. F.
1295. Förordradhes. Tryckt i Stockholm af
Andrea Gutherwita. Anno Christi 1687.
4a fol.

Utgifvaren har troligen varit Joh.
Thome Bureus, som förmodligen följt
en numera förloren Handskrift, men den
den är dock påtagligen förfalskad. De
heter det i förtälet om Viger Spa in-
om parentes: "Yhan var utöändis af sin:
giäld Swea Kununge" (se föregående). På
öfven det tillägget i förtälet, hvarigenom
eller blifvit förledde att antage året
1295 i stället för 1296 som Lagens stad.
Fästelseår. Tillägget i slutet af P. B.

s. 140

156.
(se föregående) har ock gifvit anledning till
åtskilliga Hypoteser om tiden för ordes
kornas bruk i Sverige, såsom om enriges
Kampjen.

2. Sveriges Rikes Lands-
och Stads-Lagh etc. (se sid.) Stock-
holm 1643.

3. Sveriges Rikes Gamble
Laghböcker etc. (sid.) Stockholm 1650.

4. Sveriges Rikes Lagh-Böcker
etc. (sid.) Stockholm 1666.

5. Dus vetus Uplandiarum quod
Birgerus Magni Filius, Svecorum
Gothorumque Rex, etc. Chr. MCCXCV
recognovit, et Svecico in Latinarum
transtulit Johannes Loccenius, ---
illustravit Carolus Lundius, et edidit
Clavus Rudbeckius. Upsalis etc. c/s. 1666.
(= 1304). In fol.

Det märkvärdigaste i denna upplä-
ga äro utan tvifvel Lundii Prolegome-
na, hvarest han på ett högt vidunderligt
sätt vill söka ursprunget till våra lan-
gas långt bort i hedna tiden: "eas per
multis ante Platonem saeculis floruisse
adeoque ab Atlantide Atlanticos die-
tes originem ad Saturni et Athenis tem-
pora" &c. För öfrigt förkomma här
ej blott samma förfelskningar, som
i 1607 års upplaga, utan ock nya af
Lundii egen hand efter återopade,

aldrig befintliga, membrana vetustis.
sime"

6. Uplands-Lagens Kyrko-
Balk tillsammans med Christoffers
Lands Lag. år 1608.

7. Gemensamt med Magnus
Erikssons Lands Lag är Uplands-
Lagens Kyrko-Balk öfversatt på la-
tin af Ragnald Ingemundsson och
tryckt med titel: Leges Suecorum
Gotthorumque Per Doctorem Ragnal-
dum Ingemundi -----, Anno M. CD.
Sexcentis latinitate primam donato, --
-- Stockholm Typis Christopheri Ren-
neri typographi Regis. Anno MD. LXX. XIV.
(1614) In 4°. Utgifvaren är Messenius som
godtyckligt ändrat hvad han behagat
i Ragnaldi Ingemundi öfversättning.

8. Uplands-Lagen, utgif-
ven af D. C. J. Schlyter. Stockholm 1844.
Den enda dugliga upplaga af
Uplands-Lagen.

2. Södermanna-Lagen?

Södermanna land var samma
område som nuvarande Södermanland.
Sitt namn erhöll det af de Kolonister som
från Upland flyttat söder ut. Grän-
ser: i Söder Kolmorden och i väster
Raglan.

Om Södermanns-Lagens uppsättande
i skrift hafva vi tillförlitliga under-
rättelser genom förtälet och stadfästelse-
brevet. (Uplands-Lagen och Sö-
dermanns-Lagen äro de enda som fått
Kongl. Stadfästelse). Uplands-La-
gens förhållande i skrift synes hafva
förantlidit Södermanns-Lagens. På-
de likheten i själva stadganderna,
förtälet och stadfästelsebrevet bekrä-
ta detta. Brevet är undertecknadt
1327 af Magnus Eriksson under hans
minderårighet. Dock är det obifvel-
aktigt, att en äldre skriftlig redak-
tion legat till grund för den nuvaran-
de. Denna förloade redaktion har
troligen varit uppsatt någon kort tid
efter 1296. Beviset härfor innehålls
i ett tillägg till en på Kejsarliga Pi-
liotheket i Paris förvarad handskrift
af Södermanns-Lagen. Detta tillägg
formulerar, att redan den 26 October
1325 på ett möte i Nyköping dessa
mål blefvo stadgade i Södermannlands
"lagbok", nemligen om kyrkoskrud, Fi-
onden etc. Detta visar således, att re-
dan 1325 en Södermanns-Lag i skrift
funnits, och då tillägget vidare inne-
håller, att om otkärande af kyrko-
indigningen skulle förhållas efter lagbo-
ken och att i afseende på bann och

Obst. sid. 121.

1327

159
menad skall förfaras efter "gamla lagbo-
ken"; så visar detta, att då man 1325 kon-
de kalla lagboken gammal, den måste
vara författad åtminstone ett par årti-
ondin förut, således under Birger
Magnusson. Stadfästelse Brevet är
afskattadt efter Uplands Lagens. Så-
ledes heter det: att emedan gammal
lag snart blir mörk och åtydlig, ha-
de lagman Laurentius Ulfsson på
allas vägnar som bodde i Söderman-
land anhängit hos Konungen, att den-
ne lag måtte införas. Konungen ha-
de i början vägrat, men slutligen
bifallit och uppdragit arbetet åt
lagmannen, som skulle ega utse till
sitt biträde de lagkunnigaste män
i landskapet. Man visar sig, att
lagmannen tillkallat 12 jordegare i
Södermanland (af hvilka en West. Göt-
lagman som var jordegare i Söderman-
land). Sedan godkändes förslaget på
allmänt ting, hvarpå lagen antogs
till stadfästelse hos Konungen.
Om 2 frågor blif man dock ej ense, nem-
ligen om gifvor till kyrkan och om den
Stamant, derom hade odalmännen
och Klerikerne blifvit af olika kan-
kar. Hela arbetet synes hafva va-
rit på väg att stranda i anledning
af denna tvist, till dess man nöjde

sig med att protestera mot dessa punkter och antaga det öfriga. I Uplands-Lagen, der spår öfverallt kreffas af en Klerici hand, hade stor frihet till sådana gåfvor och till testamenten blifvit gifven. Förmodligen hade och den äldre redaktionen af Södermanns-Lagen innehållit samma frihet, men vid den nya redaktionen ville man begagna tillfället att deri göra inskränkningar. Så hade nämnden, i hvilken ingen Klerikus var ledamot, föreslagit, att blott $\frac{1}{10}$ af arfvet, vare sig jord eller löören och af aflinge $\frac{1}{2}$, då testator var frik. men $\frac{1}{3}$ om han var sjuk skulle få bortgifvas. Enligt Uplands-Lagen var dispositionen af aflinge fri, och det var förmodligen denna olikhet, som stötte presterskapet. Eff. sista orden i Fl. 12 Kk Bm: "Alla aflinga jord ma oc man firi siab sine giwa an han vill" hvilka till och tillt strida mot de öfriga stadganderne i Flocken (se oöfan) synes att presterna slutligen fått sin vilja fram.

Konungen gaf med Kongl. makt lagen Kraft och helgd. Stadrästelse-Brevet förkommer i somliga afskrifter, så fattadt, att det skulle kunna förkomma i en allmän Lands-Lag.

1
af fören säges der, att Konungen var ^{16.} Skä.
nes Konung, hvilket visar att Brevet
blifvit omskrifvet efter 1325.

Om Södermanns-Lagens egentlige
redaktör finnes inga säkra underrettel-
ser. Af förteckningen öfver 12-manna
nämnden synes att deri ej sätts någon
klerikus, dock är det sannolikt, att
någon sådan biträdt.

Södermanns-Lagen innehåller
10 Balkar, nemligen: Kirkhus balken
(K.B.), Kanunerbalken (K.B.), Gippinga balken
(G.B.), Arfska balken (A.B.), Yrpa balken
(Y.B.), Bygginga balken (B.B.), Körmas-
ka balken (K.B.), Hanhalghis balken
(H.B.), Vuolnapa balken (V.B.) och Ping-
mata balken (P.B.).

Kirkhus Balken äfvensamt
med Uplands-Lagen med undantag af
Nyrkogäfsor och Testamenten. Kanun-
Balken innehåller om Konungarädet, Kro-
ning, Kongl. rättigheter och edsvresbrott.
Hvad om Konungarädet förekommer är af
vigt säson visande, att man intagit hvar
som seklikt Landt 1319, nemligen land-
skapets rätt att deltaga i Konungar-
ädet.

Södermanns-Lagen är ej så omständ-
lig, men mera systematisk än Up-
lands-Lagen. Den är bildad efter den
förre, blott med intagande af nya

162.
rättsäsigter.

1838
E
Af Södermanns-Lagen finnes ett temligen stort antal handskrif-
ter, isynnerhet af KK Balcken. Den
äldsta, som Schlyter lagt till grund
för sin upplaga, tillhör Kongl. Biblio-
theket i Stockholm och antages vara
skrifven kort efter 1327.

Förteckna Upplagor:

1. Södermanns-Lagen medh fligt afskrifven och medh de
andra Lagböckerne jämfördt af Cla-
udius Ekerman. Tryckt i Stock-
holm hos Ignatius Meurer 1666. In fol. (se föregående).

Har saknas Stadfästelse-Brief.

2. Södermanns-Lagen, utgifven
af D. C. J. Schlyter. Lund 1838.

Den enda tillförlitliga. Efter Lex-
ten finnes 11 additamenta efter en
handskrift i Köpenhamn och såsom
det 12te tillägget är handskriften på
Kysersliga Bibliotheket i Paris. Slut.
Latinskt glossarium.

3. I anmärkningarne till den år
1700 i Upsala tryckta Uplands-La-
gen (se föregående) med Loecennii la-
tinska öfversättning sid. 183 och 184
har Lundius infört de i Ekermans
edition delvicta Fl. 4-6 Kp Bal-
cken af Södermanns-Lagen jemte

163.
Latinsk Översättning; men utan nog-
granhet.

Om Lundius
nr sid 145

4. I Förstalet till den så kallade
Dahle-Lagen. Stockholm 1676.
Har Hadonah infört Magnus Eriks-
sons stadfästelse af Södermanna-Lagen.

5. En Dansk Översättning af
Södermanna-Lagens Riksbalk utgi-
ven af G. J. Thorkelin i Samling
af Danske Kirke-Love, Kbhvn
1781 in 4°. sid. 31-43 under titel: Lex
ecclesiasticum Scanorum inter cle-
rum et laicos.

Orsaken att denna Riksbalk
i nämnde edition blifvit införd, är
att Thorkelin räkat af vissot af
läsa Scanorum i stället för Sveorum,
och af sådan anledning förmodat
att lagbalken var en dansk kyrko-
rätt, tillhörande Skåne.

3. Westmanna-Lagen.

Denne lag gällde i ett land-
skap, som var af större omfattning,
än nuvarande Westmanlän. West-
mannalands befolkades af Kolonis-
ter, som flyttade västerut från
Gäddrundalands och ansågs länge
såsom ett bikung dertill. Denne
under Yngjöld Ylfröda hörde detta

600-talet

164
hafva varit förhållandet. När West-
manland blef från Upland afson-
dradt kan icke med säkerhet afgöras,
dock är det säkert, att detta skedde
sednare, än med Södermanland. Så snart
detta skett bekom det utan tvifvel
en egen lagman och sedan snart nog
egendomligt utbildade rättssejdrar.
De samma män som Kolonisterna flyt-
tade längre ut i nordväst blef land-
skapets omfång större. Så blefvo
Dalarnes småningom befolkade ge-
nom utflyttingar från Westman-
land och ansåddes såsom en del af
detta landskap, hvilket fortfa-
rit ända i 15de ^{1400-talet} århundradet, såsom
kan synas af uttrycket: "Daala i
Westmannaland" i Kap. 23 B B af
Christofers Lands-Lag. Dalarnes
har ända till sednaste tiden haft
med Westmanland gemensam lag-
man.

af Westmannalagen haf-
va vi i behåll 2 på olika tider för-
fattade skriftliga uppteckningar.

1. Den äldsta redaktionen
eller den så kallade Westmannalagen
(ä. k. Dalalagen)
Både Westmannalagen är
så lagmannens minne gjorda privata

uppteckningar af gällande rätts seder.
 Den äldre är den första, temligen
 ofullständiga uppteckningen, den yng-
 re den mera utbildade och förbät-
 tade redaktionen. Genom jämförel-
 se dem emellan kan man lätteligen
 få en klar upplysning om rättsställ-
 ändets utveckling under perioden
 emellan deras upptecknande.

Bland kända handskrifter
 finnes en af pergament på Kongl. Bi-
 bliothek i Stockholm, hvilken Hjerna-
 hoo¹¹ egt och skänkt 1669 till Kongl.
 (= Riks) Archivum. Denna, som af-
 viker från andra kända handskrif-
 ter, anses man länge såsom en sär-
 skild landskapslag för Dalarna,
 hvarför man oriktigt kallade den
 en "Dale-lagen". Hjerna¹¹ hoo¹¹ var den
 1ste, som framställde detta påstå-
 ende. Handskriften synes vara från
 medlet af 14de århundradet. Då
 Hadonph 1676 från trycket utgaf
 denna handskrift, författade Hjerna-
 hoo¹¹ dertill ett förord, deruti han
 utvecklade sin åsigt om denna hand-
 skrift. Han hade redan i sin bok
 "De jure Sv. et Goth. vetustis", pag.
 13 yttrat sig om denna sak. I fö-
 retaget säger han att vid anställd
 jämförelse med de landskaps-lagar,

Br 15.

Br 15
 Bra gjordt af
 Hjerna hoo¹¹, den
 han redan 1673
 offidit!
 1678

som Junnos tryckta (deribland och
 Westmannas Lagen) visade sig, att i
 frågavarande Handskrift icke kunde
 vara någon af dessa. Man må-
 ste derfor vända sig åt annat håll,
 och kom dervid först att tänka på
 Smålands, Lands, Nerikes och Wern-
 lands lagböcker, men bland alla des-
 sa fanns blott för Wernmland nojaktiga
 skäl, ty lagen omtalar Danskar och
 Engelsmän hvilka synes mest hafva
 haft sina commercia på Westergöt-
 land och Wernmland. Såsom för Them
 hörk i förtygande skäl, att lagboken
 1) hörde till Dalarne omtalar han, att
 der förekomma många ord som en-
 dast i Dalarne numera äro brukliga,
 att der talas om "skäfskoj", hvar-
 med skull, minas back som blan-
 das med mjöl till föda; att det
 2) finnes af Kr. B. 6:1, att byerne
 voro belägna långt från kyrkan,
 3) samt att i 11 G. B. förmåles derom
 att vissa der förekommande stad-
 ganden hade gällt alltsedan Dala
 byggdes. Af alla dessa skäl samt
 deraf, att han fått se "en fornamlig
 mans skrift" (någon närmare upp-
 gift harom har han i hemmet), der
 några fragmenter af Dalalagen blif-
 vit utskrifne, hvilka igenfunnits

i början af BB af denna Handskrift¹⁶⁷
kommer Stjernhök till det resultat,
att lagen varit skrifven för Dalarna.
Hadorph har endast sökt be-
visa, att ordet Dala i GB (se oöfven)
betyder Dalarna och ej Dalstland.
Denna åsigt om ifrågasättande hand-
skrift har sedan, hufvudsakligen
på grund af Stjernhöks stora an-
seende, bibehållit sig intill sedna-
re tider. Första gången tvifvels-
mål om dess riktighet, eller rät-
tase förnekande deraf, uttalades
var af G. E. Sundström uti en un-
der Professor J. E. Boëthius preside-
um i Upsala 1827 utgifven etka-
demisk öfhandling: Lex Dalecar-
lica antiqua sub examina revocata.
Författaren har deri sökt försvara den
åsigt, att den så kallade Dalalagen
ej är någon lag för ett särskildt hand-
skap utan blott en privat upptäck-
ning af gamla rättsedvanor från oli-
ka län. Han anmärker, att, då West-
manland och Dalarna haft gemen-
sam lagman, borde de också haft ge-
mensam lag. Vidare anför han fle-
ra skäl, hvarför ifrågasättande lag-
codex ej skulle kunna varit en lag åt-
minstone för Dalarna, såsom: att ic-
ke något förekommer om Fahlu gref.

Oruti

va, Kolning med flera ämnen, ehuru
 redan den tiden den förra var bruk-
 kad och bergsbruk var en hufvudnä-
 ring för Dalarne. Beträffande de
 äldersdomliga orden, anmärker han,
 att dessa Trifolentan vore begagnade
 äfven i andra landsorter, ehuru
 det till följe af Dalarnes afskiljda
 läge der längst bibehållit sig. Eh-
 gäende ordet "Husebygman", hvilket
 Hadorph påstått skulle betyda Ko-
 nungens fogde på Huseby, i Dalar-
 ne, säger han, att namnet Huseby äf-
 ven förekommer i flera andra land-
 skap. — Om Sundström och har rätt
 deruti, att lagboken ej är en särskild
 landskapslag för Dalarne, så har han
 dock begått ett misstag, då han
 antagit, att den ej är någon särskild
 rättsamling för ett visst landskap.
 Alla våra landskapslagar, utom
 Uplands Lagen och Södermanns-
 Lagen (se föregående) äro blott priva-
 ta uppteckningar af i landskapet
 gällande rättsedvanor. För deras gilt-
 tighet erfordrades ej Kongl. stadfästelse.
 De frågarvarande lag, företes nem-
 ligen ganska bestämdt karakteren
 af en rättsamling för ett visst land-
 skap och ej af en sammanflockning
 af rättsedlar från olika landskaper

169
Strän af att hafva fullständigt ut-
redt förhållandet rörande denna
rättsamling tillhör Schlyter. Dels
i Juridiska Afhandlingar Y. 1, dels
i Företaget till Westmanna-Lagen
har han så fullständigt som möjligt
ådagalagt, att den så kallade Dale-
lagen blott är en äldre, ehuru i män-
ga stycken ofullkomlig uppteckning
af de i Westmanland och Dalarne bruk-
liga rättsedvanor. Att denna äl-
dre redaktion verkligen tillhör des-
sa landskap linner Schlyter be-
kräftadt derif, att det i G. B. 11: pr.
heter, att den der stadgade arfsord-
ningen gällt "i sipan dala bygghus"
men att lagboken i Rinnat gälla för
Dalarne ensamt visar sig deraf, att
i Christoffers Lands. Lag omtalas
Dala i Westmanland (se föregående),
emedan Dalarne och Westmanland
hade gemensam lagman. att öfver-
allt omtalas "hundare," hvilka i Da-
larne aldrig funnos, men väl i West-
manland liksom i de öfriga Svealand-
skaperna och att denna innebning
i lagen väl Rinnat omtalas där
den afsåg hufvudlandet Westman-
land, afven om hon ej var tillämp-
lig på bilandet Dalarne. Bäste
beviset för Schlyters mening får

man genom en jämförelse emellan beg-
ge redaktionerna, hvarvid sig visar
att den yngre Westmannna-Lagen blott
är en fullständigare redaktion af
den äldre, förut så kallade Dar-
belagen.

1327-41

Angående den äldre Westman-
na-Lagens ålder har redan Hjern-
hook antagit, att han skulle vara för-
fattad något efter Birger Magnus-
sons tid. Fåhle Burman a st. sid
232 säger, att han är förmågott af å-
ren 1327-1347, utan att dock anföra
några särskilda grunder för denna
sin mening. Nordström: Svensk
Samhällets Forf. Historia. Afh. 1.
Forord. sid VIII säger: "Dabelagen,
som i det hela förde vara en äldre
codex af Westmannna-Lagen, synes,
liksom den äldre West-Göta-Lagen,
höra till början af 13de seklet. Dock
nämnes några stadganden af Birger
Jarl hvilka sannolikt sednare blif-
vit intagna." Detta innefattar dock
ett misstag. I denne lag finnes
en hel balk: "Kunungs edöre", hvil-
ket tydligen utmärkes, att lagen är
författad efter Hlens stadga 1285.
I början af 13de århundradet, till
hvilken tid Nordström förlägger la-
gen, fanns ännu i begreppet edöre

i den Svenska lagstiftningen. Likaså
bedes är det ett misstag, att någ-
ra stadganden af Birger Jarl om-
talas, men väl ett stadgande af
Konung Birger Magnusson, som
regerade i början af 14de århund.
dådet. För att komma till en så-
ker och tillförlitlig åsigt om äl-
dre Westmanna-Lagens ålder behöf-
ves blott en fullständig och sorg-
fällig jämförelse emellan denna
lag och Uplands-Lagen, hvare-
vid man finner, att den förres
författare känt och i många stye-
ken följt Uplands-Lagen. Så i
några Stückar af B. B. (ex:
40 41) och K. B. (ex: 4). Visserligen
kan man vid en jämförelse se, att
äldre Westmanna-Lagen i form är
öfverensstämmande med Södermanna-
Lagen, så att författarna af den
förre måste antagas hafva känt
äfvén Södermanna-Lagen, men här
af allina är man dock ej berättigad
att sluta, att äldre Westmanna-
Lagen beständt är yngre än den
till oss komne Södermanna-Lagen
det vill säga författad efter 1327.
Den Södermanna-Lagen, som ligger
till grund för äldre Westmanna-
Lagen, kan nemligen lika väl haf.

172.
va varit den äldre Södermanns-Lagen
vilken för oss gällt förlorad, och
som i ifrågasvarande flockar varit
lika med den till oss komna Sö:
dermanns-Lagen. Det är därför utan
tvifvel rättast att antaga, att äl:
dre Westmanns-Lagen ej kan vara
tidigare författad än i början af
14de hundraåret. Någon närmare
bestämning af lagens ålder kan
ej med säkerhet göras. Ut i F. 1173
sages visserligen, att om någon obeko:
rigen tog målsägande andelen, skul:
le han gifva Konungen hvad han tar
git och dertill böta 40 markar, loss:
efter tillägges: "Passum lagh gaf
bi(r)gher Konungis." Det sätt, hvorpå
Konung Birger här omtalas antager
Schyter bevisa, att lagen är fö:
fattad sedan Birger 1318 upphört
att regera, ehuru kort efter näm:
da år. Detta bevis kan likväl in:
galunda vara fullt afgörande. I
frågasvarande anmärkning hade allt:
förväl kunnat hafva blifvit tillagd
af författaren medan Konungen
ännu regerade, blott för att ut:
märka, att stadgandet utgätt från
Konungens makt och myndighet.
Det skal, som Sundström anför för
att lagens skall vara äldre än från

1262, att nemligen den af Birger Jarl in-
förda nya arfsordningen i den Finnes stad:
gen bevisar i hvad det skulle bevisa, utan
ädagalägges blott, hvilket ock är natur-
ligt, att Birger Jarls påbud härom
icke genast vann eftersefnad, utan
behöfde en längre tid för att blifva
gällande i Westmanland, liksom för
Skållandet var i flera andra landsorter
(se föregående).

3. Den yngre redaktionen el.
der den så kallade yngre Westmanna-Lagen.

Ingen har bestridit, att denne
lag tillhör både Westmanland och Da-
larna såsom de der haft gemensam lag-
man. Sådant kan blifvit till oss beva-
rad måste han anses vara uppsatt sid-
nare än den äldre Westmanna-Lagen, el-
der under Magnus Eriksson 1319-47,
ty det är ej troligt, att någon efter det
sista året upptäknat rättsfedvanor in-
nom särskilda landskap, sedan Lands-
skaps-Lagen börjat träda i verksam-
het och smänningom undantränga lands-
skapslagarne.

Författaren till denne lag har
ännu förgnare, än författaren till den
äldre Westmanna-Lagen följt Uplands-
Lagen, ja, han har på flera ställen till
och med ordagrant afskrifvit Konung
Nordström. a. st. sid. VIII säger att han

synes vara sammanskrifven i slutet af
 13de seklet, ty först har den en uppen-
 bar likhet med Uplands-Lagen, så
 att den till och med på många stäl-
 len nyttjar samma ordalag, som den för-
 ra, och dessutom anføres i R. P. B.
 och Tunon. P. B. flera stadganden, som
 bestämt härleda sig från Magnus
 Ladulås och Birger Magnusson. Slut-
 ledningen är ej bindande. Den stör-
 re likheten antyder härvid en
 sednare tidpunkt. Skulle, såsom
 Nordström påstår, den yngre Westman-
 na-Lagen vara samtidig med Up-
 lands-Lagen, så återstår intet tids-
 rum, då den äldre Westmannan-La-
 gen kan vara författad, hvilken dock
 måste vara yngre än Uplands-Lagen.
 Nordströms sednare slutsats är dock
 ännu mindre tillfredsställande, då
 man besinnar, att större delen af Bir-
 ger Magnussons regeringstid inföll
 under början af 14de århundradet.
 Lundius berättar i noterna till den
 jemtå Laccenii öfversättning, utgifna
 Uplands-Lagen sid. 165, att Konung
 Magnus Erikssons företal, hvilket
 Lundius funnit i en pergamentshand-
 skrift skulle utvisa, att äfven West-
 manna-Lagen blifvit af denne Ko-
 nung utgifven; men detta, liksom

Lundius uppgift, att bättre Landskrif-¹⁷⁵
ter af Dalalagen än dem som begagnats
vid tryckningen skulle finnas, är blott
en dikt. Dock är yngre Westmanna-
Lagens företal hemtadt från Up-
lands-Lagens.

Den äldre Westmanna-Lagen
är indelad i 7 Balkar, nemligen: Krist-
ne balker (Kr B), Kunungs erore (Eps),
Manhalghis balker (M B), Bygginga
balkir (B B), Gippinga balker (G B),
um þingnadh (þj), Þingh balker (þg B).

Den yngre Westmanna-Lagen är indelad i 8 Balkar, nemligen: Kristne
balker (Kr B), Konungs balker (Kg B),
Orfda balker (O B), Manhalghis
balker (M B), Þorpa balker (Þ B),
Köpmala balker (Kp B), Bygginga
balker (B B) och Dingmala balker
(Dg B).

Kg B = den äldre Eps, O B =
den äldre G B, M B = den äldre M B
och þj; Þingh balker af Þock Kp B är i
den äldre högst afslutningsvis uppta-
get i B B.

Westmanna-Lagens författare äro
alldeles okända. Dock visar formen,
att Lagarne äro blott privata uppteck-
ningar. Redan Hjernhook uppställde
den hypotes, att en Kanonikus fört
pennan. Detta är ock sannolikt. Se be:

Lundius var öfver-
ordad i en
Lagman-
brann.
Se afom sid 145

173

8 B

176.
gynnselorden af Kr. Br. och hvad ofoan
vid Uplands-Lagen är sagdt. I Aros
funnos dessutom många hårde Kanonici
och en uppgift finnes på Domkyrkobibli-
oteket derstädes, af hvilken kan ses, att
der funnos böcker både i Kanoniska
och Romerska Rätten.

Den äldre Westmanna-Lagen
erbjuder för rättsforskningen det me-
sta intresset, ty den omfattar flera
uråldriga rättsinstitutioner, hvilka
blifvit utlemnade i den yngre. Pryn-
närhet intressant i detta hänseende
är G. Br.

U. Westmanna-Lagarne haf-
va i följande tryckta upplagor:

1. Dalle Laghen, Then i Fornä
Tyder hafwer brukat, warit Afwis
alla Dalarna och them som in om
Dala Rämärken bodde. Nyttig
igenfunnin uti ett gammalt MS^{to}
Samt nu Medt Sammanier och
Concordantier Uplagd Med Hans
Kongl. Majts egen bekostnat. 11hm,
Höös Johan Georg Eberdt. Åhr 1676.
In folio.

1676
Utgifvaren är Hadorph, hvars
namn visserligen ej är utsatt på titel-
bladet, men under en dedikation till
Carl XI. Uplagan är försett med 2
företal, ett af Hadorph, och det andra

enligt Geadorps uppgift, af ¹⁷⁷² Stjernbock.
Hvem finnes deri Magnus Erikssons
stadfästelse på Södermanna-Lagen.

En öfversättning af denna upplaga
gjord af Laccenius finnes i handskrift
på Kongl. Biblioteket i Stockholm.

2. Westmanna-Lagbook.

med the andra Lagboc-
ne jämfört af Claudius Ekerman.

Tryckt i Sthm. — Pgnatium
Munck 1666. In fol.

Innehåller endast yngre West-
manna-Lagen.

3. Westmanna-Lagen, utgif.

ven af D. C. J. Schlyter. Lund 1841.

1841

Innehåller begge Westmanna-
Lagarne med Glossaria.

4. Helsing-Lagen.

Enligt Snorre Sturlesons be-
rättelse skall Helsingland fått sin
förste bebyggare genom Kettil Jarntes
sonson Thorer Helsing och de med honom
inflyttade norrmän. De Norske Hæl-
singarne, som till en början voro under
dänige Norge, gaf sig i slaf den Hæl-
siges tid under Sveriges krona och af-
ker denna tid has Helsingland fort-
färit att vara Svenskt landskap.

W30

Helsingland var fordom dags

Helsingene gaf sig under slaf den Hæl-
siges tid under Sveriges krona.

mycket större än nu. Dets gräns i Födes
 var Edmanden (se föregående) och dit
 räknades ej blott Sundhed (nuvarande
Helsingland) utan ock Medelpad
 och Ängermanland, såsom synes af
Helsinge-Lagen N:o 7 och 11 R. L.
 Landet afraför Ängermanland inne.
 Lades ännu till största delen af Kringa
skiffvande Lappar och till en del af
Kolonister, hvilka bosatt sig utefter
 kusten vid de större Svarnes utlopp
 och der idkat fiske och någon handel.
 De begagnade möjligen Helsinge-La-
gen N:o 15 R. L. Helsinge-Lagen
 finnes en gränsbestämmning omfördad
 emellan Sverige och Norge. Det heter
 der: "Sua scriptis Landum II Rununge
 mallum. at swerikis ok norikis by-
 rids i ulu præski ok lator æptir
ysma XV. wikna langum" "kvareftes
 åtskilliga gränsorter utefter Kölen
 uppräknas. Det här omnämnda "ulu
 præsk" har gifvit anledning till åts-
 killiga gissningar. Så har man på-
 skatt, att dermed skulle menas Uleå
träsk i Finland. Denna mening är
 antagen i ett 1374 af Blavus Nicolai
 präst och kyrkoherde i Fyllinge samt
 päfelig notarius publicus utfärdadt
Notarialbetyg till bestyrkande af U-
sala Erkebiskopars rätt att ändå

179
det utsträcka sitt stift och således
derigenom betydligt öka sina inkom-
ster. Orimligheten af detta påstå-
ende visar sig strax så snart man be-
sinnar, att Wikna = sjömil det vill
säga 15 sådana är ej ett särdeles
långt stycke. Af Schlyters un-
dersökningar synes, att "Ullupræsk"
är ett flåk eller en insjö på ford-
na gränsen emellan Sverige och
Norge. Kroligen den på gränsen af
Norge och Femthund belagna sjön
Ringen, som medelst ett långt vat-
terdrag (Ysma med flån), har sitt
slutliga utlopp genom Indalsel-
ven, och vid hvilket några jär-
dar på Norska sidan ännu haf-
va namnen Ulland, Ulen, Ul-
sjön, och en på Svenska sidan nam-
net Hovalsjön, alla påminnande om
den fordna benämningen "Ullupræsk."
Med Ysma har deremot, enligt sam-
ma undersökning, menats ett vatten-
drag på fordna gränsen emellan
Sverige och Norge. Kroligen det som
från Ringen leder Löbbi Hammer-
dals Kyrka i Femthund, och har
sitt utlopp genom Amra, Ragunda
och Indals-elfvarne, i hvilket fall
den då kroligen ännu obebyggda nord-
ligaste delen af nuvarande Femthund

180.
kort till Sverige. Af sammanhanget
synes, att Yrnske kvarken kunnat be-
tyda Kolen (Rudbeck) eller Umeå
Lagerbring m. fl.

Helsinge-Lagen gällde ock i
Finland, hvilket hade sin orsak deruti,
att de Svenske Kolonister, som bosatte
sig på sydöstra kusten voro till
större delen Helsingar.

Af Helsinge-Lagen hafva
vi i behåll blott en enda handskrift,
hvilken skrifen på pergament finnes
på Upsala Bibliotek. Denna
handskrift är tyvärr ej fullständig.
Säkert är att förut funnits flera
handskrifter. Så är den 1609 tryck-
ta upplagan af Helsinge-Lagen re-
digerad efter en numera förlorad
handskrift. Af i slutet af 14^{de}
århundradet funnits åtminstone
4 handskrifter af Helsinge-La-
gen synes af ofvan nämnda nota-
rialbetyg 1374, hvilket innehåller
att, då Erkebiskopen i Upsala Bisc-
per den 16 October 1374 vistades
i en hamn, benämnd Swartasund
i Norråla socken och Balldanas (Bald-
nas) kontrakt, så hade för honom
blifvit framvisade 3 lagböcker, inne-
hållande Helsinge-Lagen och befans
vid noggrann undersökning, att alla

181
dessa 3 lagböcker i början af sistas
kapitlet D. D. noga öfverensstämda
med den lagbok för Helsingland,
som plågade förvaras, fastad med
jernetkedjor, i Silångers kyrka af H.
delpad till landskapets gemensam-
ma begagnande och i rättelse. Den-
na berättelse har gifvit anledning
till många gissningar. Så har man,
hvilket också är uppgifvet i företalot
till 1734 års lag, föreställt sig laga-
böcker, hvilka dels med runor, dels
med då brukliga bokstäfer varit
på träbafvor eller i träbafvas in-
ristade och med kedjor i kyrkor
och andra allmänna eller enskilda
hus fastade och förvarade. @ H.
Helsinge-Lagen var en vanlig landskrift,
synes af öfverannämnde notarialbetyg, der
uttrycket: "liber legum" begagnas och
att denna landskrift med kedjor var
fastfastad vid en vägg i Silångers
kyrka, bör i väcka någon förvåning,
emå det föröfrigt ej var ovanligt att
dyrbare böcker i denna tid med
kedjor fastades vid skåp eller nå-
gon vägg, på det de ej måtte blif-
va bortskulna. Fahle Burman a.
st. sid. 240 säger, att det funnits 2
Helsinge-lagböcker, en norsk för
de norske inbyggarna och en efter

Uplands-Lagen författad efter 1347,
 hvilken sedermera bevarats till vår tid.
 Att äldre uppteckningar funnits är
 visserligen ej obänkbart, men detta
 följer ingalunda af sista Flocken
 i *Q B*, såsom *Bⁿ* påstår, ty der be-
 stämmas blott gränserna mot
 Norge. *Nordström* har å d. st. sid.
 & antagit, "att *Helsing-Lagen* skall
 vara sammanfattad antingen i sista
 slutet af 13de, eller ock början af 14^{de}
 seklet, ty äfven den har stor likhet
 med *Uplands-Lagen*, och i *Q B XVII*
 nämnes åtskilliga förändringar af
 äldre stadganden, som egt rum un-
 der *Magnus Ladulas*, *Birger Mag-*
nusson och det andra året af *Mag-*
ni Erikssons regering". Att *Helsing-*
ge-Lagen skulle vara från slutet af
 13de århundradet är ej möjligt.
 Det fördrades nemligen ej obetyd-
 lig tid innan exemplet af *Uplands-*
Lagens upptecknande i skrift följ-
 des i öfriga landskap, och då flera
 Flockas i *Helsing-Lagen* äro ordar-
 grant lika med *Uplands-Lagen*,
 så bör åtminstone några decennier
 anses hafva förflutit emellan des-
 se begge lagars upptecknande. Om
 såker tidsbestämning erhåller man
 genom 16 *Q B Helsing-Lagen*, der

183
det säges, att 1320, på Erkebiskop Olofs
Remskällan, det järnborden ämnade i Hel-
singland beqagnades, Magnus Eriks-
son utfärdade ett nytt påbud om ken-
nes afskaffande, hvilket påbud är
på samma ställe i lagen intaget i
Hörsaf följes, att Heltinge-Lagen är
författad efter 1320, Holigen kort
efteråt. Man kan således sätta den-
ne lags ålder 1320-47.

1320-47
Heltinge-Lagens egentlige för-
fattare är obekant, dock är det stör-
sta sannolikhets för, att han varit
en klerikus. Detta synes af inne-
hållet, både i förordet och Kk B.
Heltinge-Lagens förordet har en viss
likhet med Uplands-Lagens, dock
ej så ordagrannat lika som yngre West-
mannalagens. Grundtanken är lik-
väl densamma.

Heltinge-Lagen är indelad i
8 Balkar, hvilken indelning är lä-
nad från Uplands-Lagen. Dessa
B: är: Kyrkhus balken (Kk B). Ko-
nunge balken (Kg B). Orfpa balken
(O B). Manhallas balken (M B).
Jorpa balken (J B). Köpmala balken
(Kp B). Wiperds balken (Wp B) och
Pingmala balken (P B).

Tryckta Uplagor:

1. Heltinge-Lagen, som of:

184.
1609
1844
ver alle Nordlanden, sket är Sundhed.
hi, Mädelpada, Angermanland och
Norrebota, London brukades: Efter den
Stormächtige Hochborne Furstes och
Herres H. Carl den Nijondes Swe-
rikes — — — etc. Konungs, nådige be-
faling, af trycket utgående
Ihm etc etc 1609. In fol.

Utgifvaren var troligen Riks-
Antiquarien Johannes Thomas Bureus.
Han har följt en handskrift som se-
dan gått förlorad, och som i flera af-
scenden borde hafva varit korrektare,
än den enda numera i behåll varan-
de. Anmärkningsvärdt är att sista
Blocken § Bn om gränserna emellan
Sverige och Norge (se föregående) all-
deles saknas i texten.

2. Sveriges Rikes Lands- och
Stads- Lagh etc. Stockholm 1643.
(se Ost-Göta-Lagen).

aftryck af 1609 års edition.

3. Sveriges Rikes Gamble Lagh-
boker etc. Stockholm 1650 (se Ost-Göta-
Lagen). Aftryck af 1643 års edition.

4. Sveriges Rikes Lagh-Bö-
ker etc. Stockholm 1666 (se Ost-Göta-
Lagen). Aftryck af 1609 års edition.

5. Helzinge-Lagen m. m. ut-
gifne af D. C. J. Schlyter, Lund 1844.
Utgifvaren har följt den enda

i behåll varande handskrift, och fyllt de
luckor som deri förkomma med aftryck
ur 1609 års edition.

C. Frige Svenske Landskaps- Lagar.

Denna klass utgöres af de la-
gar, hvilka hvarken kunna räknas till
Svea- eller Göta-landskapens lagar,
men dock äro landskapslagar för nu-
varande Svenska provinser.

1. Skåne-Lagen.

Skåne var ursprungligen ett
Dansk landskap och dess lag har he-
la karakteren af en Dansk lag, men
så detta landskap länge varit Svenskt
hafva vi så mycket hildre upptagit
dess lag bland Svenske Landskaps-
lagar, som kan äro af vigt för upplys-
ning af och jemförelse med våra land-
skapslagar.

Skåne, åtminstone den sydlig-
aste delen, var möjligen i äldsta tider
en verklig ö (Skaney). Såsom ett bifång
till Skåne betraktades och från äldsta
tider Halland, som med sin nordliga-
ste spets slutade på Danaholmen,

Utmund d. Gamle
+ 1060 affrälle
Blekinge

186

Hvilken, älmintone från Emund stemmes
tid, var en punkt, der de 3 nordiske ri-
kena stötte tillsammans. Det är y osan-
nolikt, att norra Skåne koloniserats från
Blekinge, ty folkets lynne och seder äro
der mera Svenska, än i södra Skåne.
Blekinge har länge ansetts såsom ett
bihang till Skåne, men det är bevisadt,
att det redan i 9de århundradet räknades
till Sverige, hvaraf följer, att
det var ett Svenskt landskap för, än
det blef Danskt. Utan tvifvel var
Blekinge en koloni från Småland,
ty folkets lynne och språk äro mera
Småländska, än Danska. Blekinge,
Halland och norra Skåne räknades
redan från Erik Segersälls tid
hörn under Sveriges konungarnes valde. Först
genom Danaholms möte afsondrades
de från Sverige. Till Skåne räknades
des ock ön Bornholm.

För Skåne, Halland och Ble-
kinge gällde gemensamme lagar, dels
för landsbygden, dels för städerna,
hvilka lagar hvar för sig voro egen-
domligt utbildade, dels ock en sär-
skild. Kyrko-Rätt. Här behandla
vi der, för landsbygden gällande Skå-
ne-Lagen, hvilken reat εξοχὴν kallas
Skåne-Lagen till skillnad från Skå-
nske Stads- och Kyrko-Rätten.

187
Af Skåne-Lagen äga vi 2 bear. 2 redaktioner
beträffande, en på Danska, den andre på Latin. Längre, och intill sednaste tider, sågen.
Har man tvistat om deras infördes för-
hållande såsom original, öfversättning
eller kommentar, om deras ålder, om
anledningen till deras upptecknande
i skrift m. m.

Den Danska bearbetningen
eller den egentligen så kallade Skåne-
ne-Lagen.

De olika meningarne om Skå-
ne-Lagens ålder hafva till stor del
sin grund deri, att man fördoms-
nödvändigt ville tillskrifva en konung,
tillkomsten af alla lagar. Isynner-
het hafva Danske Rätthistoriker
lyttat denna mening, ehuru de Sven-
ske landskapslagarnes uppkomst prak-
tiskt vederlägger en sådan åsigt. Dan-
skarne hafva derfor länge antagit att
Skåne-Lagen skulle varit gifven af
en konung, Waldemar och isynnerhet
har Hvitfeld såsom säkert antagit, att
Skåne-Lagen är gifven af Waldemar I, ja,
han har till och med antagit, att detta
skall hafva skett antingen 1158, eller också
1163. Hvitfelds mening blef först beskrif-
af Kopod. Stacher, i hans afhandling:
"Undersøgelse om Kong Waldemar den
I have givet den Skånske og Sölland."

183.
ske Lov." i hans "juridiske Skrifter"
III sidd. 77-132, der han søkt vise, at Skå-
ne-Lagen måtte varit författad före
Waldemar I:s tid, men i sin "Loohisto-
rie" i "juridiske Skrifter" I. sid. 74 har
han åter öfvergått till Wittfelds me-
ning, at lagen blifvit författad un-
der Waldemar I:s regering. Sedermera
har Schlegel i "Ny Undersøgelse om den
Skånske og Sällandske Lov med Rette
tillægges Kong. Waldemar I" i "Astron
4de bandet" och "Kofod-Andersens" ju-
ridiske Skrifter" (utgifne af Schlegel
och Nyerup) I sid 220-275 antagit, at
Skåne-Lagen ända till Andreas Su-
nesons tid (början af 13de århundret)
icke var annat, än en privat samling
af Konungarnes, ofta hvarandra mot-
sägande Förordningar rörande Skåne,
men at han sedermera blifvit i blott
en, utan 2de gånger stadfäst af
Waldemar II, siota gången i anledning
af och kort tid efter det att samme Ko-
nung sanctionerat Jydske Loven år
1241. Obt upplaga alla de af dessa
författare andragne skäl är öfverflö-
digt, ty de äro af ringa vikt och innehå-
lla inga positiva bevis.

Genom jämförelse emellan Skåne-La-
gen och öfriga Danske och Svenska lands-
skapslagar visar sig oöfvelaktigt, att

189
Skane-Lagen är en helt och hållet privat
uppteckning af Skanska rättsedranor, hvil.
ken blifvit gjord för privat bruk. Om man
jmför den Danska texten med den La.
tinska, så finnes man snart sådana be.
stämda, både likheter och olikheter dem
emellan, att man måste antaga, det de
hoar för sig tillkommit oberoende af hoar:
andra; men att båda heda sitt ursprung
från äldre i skrift upptecknade Låtor.
Om man jmför planerna, så finnes man
att, oaktadt begge äro fullkomligt sjelf.
ständiga, sjelfor plananläggningen är den
samma, hvilket, såsom Schlyter visar,
ej kan förklaras på annat sätt, än att
till grund för begge legat en äldre re.
daktion af Skane-Lagen, sannolikt från
12te århundradet, hvori dock många am.
nen och särskilda stadganden icke för.
rekommit, hvilka sedermera blifvit till.
lagda, dels i den ena, dels i den andra,
dels i begge de yngre redaktionerna. Jem.
förelsen emellan de begge texterna vi.
sar temligen klart beskaffenheten af
den äldre förlorade texten. Man kan
nemligen i allmänhet antaga, att hoar
som finnes i båda yngre texterna, på
lika sätt i båda framställt och i
samma ordning emellan de samma am.
nen, det har också funnits i den äldre
redaktionen med ungefär samma ly.

1100 klich

179
delse som i den nyare Danska redaktionen.
De stycken som finnes i båda texterna
sinsemellan afverusstämmande, men på
olika ställen införde, är sannolikt så:
dana, som funnits i spridda anteckning-
gar, men antingen tillfälligtvis i Kom-
mit all intagas i den äldre redaktionen
eller blifvit sednare skriftligt föfat-
tade eller varit grundade på sednare
stadganden. De stycken åter, som väl
finnas i båda texterna, men så att äm-
nena äro på mycket olika sätt afhand-
lade, hafva af båda texternas föfat-
tare blifvit hämtade ur olika källor el-
ler först af dem sjelfva skriftligt upp-
tecknade. De stycken som endast finnas
i den ena eller den andra hafva influēt all-
effter som den ena textens föfattare haft
sig bekant något stadgande, som den
andra ej känd eller ej Kommit all på-
minna sig. Slutligen måste ^(i den) äldre re-
daktionen förkommit stadganden, som
med tiden blifvit föräldrade eller upp-
häfda och derfor ej upptagits i nä-
gondera af de begge yngre redaktionerna.

Man har i början af detta århund-
rade vanligen antagit den Skanska tex-
tens ålder till början af 13de århundra-
det (se Kolderup-Rosenvinge: Dansk
Rets Historie I s 18.). Detta är visser-
ligen rätt, men man kan bestämma till

den närmare. Da Konung Knuts Skatte-
tum de Romeridoos af den 28 Decem-
ber 1200, hvilket äfven från annat håll
är bekant, finnes så fullständigt upp-
taget i Kapitlet 84-89 Skåne-Lagen, att
man omöjligan kan anse, att det seder-
mera blifvit inflickadt. Kan texten ej
vara äldre än från början af 13de år-
hundradet. Dock är det, såsom Schlyter
säger, möjligt, att textens upptecknande
i skrift börjat tidigare, men säkert
är, att nämnde uppteckning ej kan haf-
va tidigare afslutats. Da vidare det
som i 122 Kap. af den Danska texten
säges om "Kvad" Konung vil at loz hum
hava" (om hvad en bröt kunde genom
brott förverka), enligt Kvad den La-
tinska texten upplyser ^{helt} vara gifvet af
"Waldemarus rex," som syffas på Wal-
demar II, hvilken blef Konung efter
sin bror Knut 1202, så måste man
antaga, att den Danska texten blef
fullbordad blott få år före den Latin-
ska, hvilken, såsom sedermera skall
risas, är författad något år 1206-15.
Da dessutom i Danska texten lita li-
tel, som i den Latiniska något spår fin-
nes af Konung Waldemars Förordning
om jernbordens afskaffande, hvilken
ej kan vara gifven mycket sednare, än
Lateranska mötet i Rom 1215, och i

1192-14

1200

1200-1217

1202

1202

1215

1812

Danska texten, i motsats mot den Latina, inledd finnes om samme Waldemars Forordning om ättarbotes afskaffande, så följer af allt detta att Danska texten måste anses fullbordad nägot år 1203-12.

203-12

Den Forlorade Skåne. Lagens ålder kan ännu mindre med någon säkerhet bestämmas, men med vissitet kan antagas, att han är äldre än Knuts ofvannämnde Statutum. Sannolikt är, att han var samtidigt med den Skånska Kyrko-Rätten af 1162, dock i ingen hänseelse äldre, än från Waldemar I:s dagar.

1162

Den Latinska textens författare är, i motsats mot den Danske, Känd. Det heter nemligen i en anteckning i slutet af den Forra texten: "Explicit liber legis scanie, quem dominus andreas, lundensis ecclesie archiepiscopus, suehie primas, apostolice sedis legatus, composuit ad utilitatem totius terrae" (= landstapets). Inledningen till Skåne. Lagens uppteckning af Andreas Sunesson, var den, att, då erkebiskopen och kanikerna utöfvade en ganska vidsträckt domsrätt och ofta sitta såsom ledamöter i landstapet, det för dem var nödvändigt att erhålla en ny

Andreas Sunesson

✓

Andreas Sunesson - lat. text. författare

199.
redaktion af lagen med alla sedan den
förre lagens utgifvande utfärdade För-
ordningar. Sunesson har behandlat äm-
nena så, att man ser rättens histori-
ska utveckling. Tillika har han vidfo-
gat anmärkningar om de Konungas, som
utgifvit de nya föreskrifterna och sin-
na egna reflektioner om dessa stad-
ganden. Christfeld, som förut från tryck-
ket utgaf den Latinska texten, antog, att
Sunessons arbete, emedan det är mera
fritt, än en vanlig öfversättning, skulle
betraktas såsom en slags parafras till
den egentliga Danska texten. Denna
mening bibehöll sig intill våra dagar,
då Schlegel, som i en afhandling "Om
de gamle Danes Retsfædramer og auto-
nomie" har påstått, att Sunessons arbe-
te skulle anses såsom den 1ste upptäck-
ningen af Skanska rätten, samt att
den som skrifvit den Danska texten,
såvidt han förstått kallit sig till
Sunessons text, därför han ock uttalem-
nat allt vetenskapligt och allt som
var hentadt från Romerska Rätten,
Sunessons text skulle följaktligen vara
original och den Danska blott en mer
eller mindre lyckad öfversättning af
den förra. Ett originaltexten skulle
vara skrifen på Latin anses han ej
såsom särdeles anmärkningsvärdt i sig

Christfeld
Parafras

Schlegel

Original

Kat. Rosenvinge

Schlyter

att samma förhållande eger rum med he-
 ges Barbarorum. Schlyters åsigt har blif-
 vit vederlagd, dels af Larsen, dels af
Koldrup, Rosenvinge; i företaget till
 den af honom 1846 utgifna "Lex Scania
 antiqua". Han visar der sannolikheten
 för den mening, att Sunesson följt
 en äldre Dansk text. Denna åsigt
 är viktigare, än Larsens, som tror att
 den till vår tid bibehållna Danska
 bearbetningen legat till grund för
Sunessons arbete. Schlyter har den
 obestridliga fördjinsten att hafva full-
 ständigt utredt verkliga förhållan-
 det. Lika med Larsen och Koldrup
 - Rosenvinge antager han, att Sunes-
 sons arbete ej är original; i förhål-
 lande till den Danska texten, ej hel-
 let någon parafras dertill. I fö-
 retaget till sin upplaga af Skåne-
 Lagen har han fullständigt ådaga-
 lagt, att det är ett själfständigt verk,
 så att deri är upptagen en stor mängd
 verkliga lagstadganden, hvilka icke
 finnas i någon handskrift af den
 Danska texten, och om hvilka man
 ej rimligtvis kan antaga, att de fun-
 nat föröfvinna ur alla af oss kända
 handskrifter. På grund häraf med
 flera skäl slutar Schlyter, att Su-
 nesson vid sin bearbetning följt en

195.
aldre, numera förlofad redaktion af
Skåne-Lagen, och ej någon hand-
skrift med den nuvarande Danska
texten, som uppenbarligen tillhör en
yngre redaktion. — Då många stad-
ganden finnas i Danska texten, hvil-
ka ej kunna vara sednare tillägg, min-
saknas i den Latinska, så kan den
förre ej heller vara hemtad från den
sednare, och då många verkliga lag-
stadganden finnas i den Latinska
texten, hvilka ej kunna antagas
vara antingen uppsätliga eller af värds-
löshet förbigåna af den Danska
textens författare, så kan man med
visshet påstå, att denne ej varit Su-
nessons arbete och således an min-
dre lagt det till grund för sitt. Beg-
ge äro således ojällföståndiga yngre
redaktioner, för hvilka en äldre för-
lorad handskrift legat till grund.
Begge synes, enligt de inre krite-
rier Schlyters anför, vara nära sam-
tidigt författade. Andreas Sunes-
sons bearbetning är utan tvifvel för-
fattad några få år sednare än den
Danska. Schlytel antog förök, att
den förre var skriven 1204-22,
under hvilket sednare är han, med
stöd af Hjernhök, trodde att
jernborden blifvit afskaffad, men

106

196
sedan har han i "Om de gamle Danones
Retsvedtægter och Ökonomie" förord
drat denna tidsbestämmelse till 1204
-16, med hvilket sednare är det på
Concilium i Lyon förbjöds presker-
skapet att inviga det glödlände jern-
met och det sjudände vattnet till
berisningsmedel. P. E. Müller har
i "Vita Andree Sunonis" framställt
sina skäl, hvarför han anser, att
Sunesson ej före 1204 eller 1206 kon-
net ha författat nämnde lag, men
Schlyter anser, att då Sunesson omta-
kar flera stadganden af Waldemar
II, som 1202 efterträdde sin broder, så
kan till följd deraf nästan sasom
säkert antagas, att arbetet, om ock
långt förut påbegynt, ej blifvit
fullbordadt före år 1206, då Sun-
nesson återkom från ett krigståg
till Estland, och då icke allenast
stadgarne om jernbörden öfverallt äro
bibehållna, utan ock de utförligaste
föreskrifter äro meddelade om de
olika slagena af jernbörd, och de
3 kapitlen, i hvilka dessa före-
skrifver finnas äro i Danska texten
uteslutna, så följer, att La-
tinska texten ej kan vara skrifven
sedan det blef preskerskapet för-
budet att biträda vid dylika prof

1204-16

jämf. s. 191.

Valdens. II kon.

i Danmark 1202

127.
1314.
V
1206-15
Vilket skeddde på Lateranska mötet
1215. Man kan nemligen i förutsetta, att
Lunesson, som eljest var så väl berömd
i landets lagar, Romerska och Kanoni-
ska Rätten och alla Pöfliche beslut och
Förordningar skulle temnat jernbordens
afskaffande utan anmärkning, ännu mindre
des beskrifvit dess olika arter, om han
författat sitt arbete efter nämnde mö-
te, hoors beslut han såsom Erkebiskop
måste känna. Således måste det an-
tas, att Latinska bearbetningen, om
och möjligen något tidigare påbörjad,
sannolikt blifvit fullbordad något
år 1206-15.

Sedan Skåne, Halland och Ble-
kinge genom Roeskildska och Köpen-
hamnska Frederna 1658 och 1660 blifvit
stijlda från Danmark, var Skåne-Lagen
ännu vid gällande kraft. Meningen var
icke heller att genast afskaffa den gam-
la lagen och påbringa Skånes innebyg-
gare ny, Svensk lag. Malmö's Reces den
18 Septembris 1662: punkt 6 säger: att Sve-
riges lag, stadgar och Konstitutions öf-
ka här i landet icke alldeles negligeras
och hållas för frammande, utan efter
Landens goras kunnige, och brude jämte
Danske Lagen, när någon express lag,
icke finnes, exerceras, dock så förstås
indis, att icke någon hastig ombytning

198.
skall admittteras, utan att folket i lan-
det blifva och dömas efter den lag,
de hertill nyutit hafva och dem aldrea:
bäst är kunnig, intill dess de Svenska
lagen bättre känna och begripa kunna.
Vi se således, att Svenska Lagen det vill
säga Christofers Lands-Lag skulle till
sin början bequämas blott såsom ett
slags ius in subsidium i de stycken,
i hvilka Skåne-Lagen var föråldrad.
På Skåne-Lagens fortfarande bequä-
mende vid domstolarna syftar väl och
den omständigheten, att, då Lunds
Universitet grundades, Hyllenius ut-
nämndes till Juris Suetrici eller Da-
nicii Professor, hvarvid naturligtvis af-
sägs, att Hyllenius skulle föreläsa
öfver den i de eröfrade provinserna
gällande Rätten, det är öfver Skåne-
Lagen. I Malmö Reces § 6. sättes
och ifråga inrättande af "en ny Hof-
Rätt i dessa länder". Sedan freden
med Danmark 1679 knutit ifrågava-
rande provinser med starkare band
vid Sverige, dröjde det ej länge in-
nan Svenska Lagen blef det full-
ständigt införd. Exemplet af Dan-
ske Landskapslagarnes aflysande
1683 påskyndade detta steg, sedan
dessa landskap under 2 årtionden vän-
nit vänja sig vid den Svenska Rätten

Obs.

1679

1683

såsom en subsidiar rätt. ^{199.} Att dockan
dock i Göta Hof-Rätt egt rum, hvar
vilda i afseende på dit från de erof-
rade provinserna rådjade mål den
Svenske eller Danske lagen skulle till-
ämpas, synes af Kongl. Brefvet den
20 Octobr 1683, deri Konungen på en dy-
lik fråga svarar: "Så emedan den Sven-
ske lagen och processen utaf en del
af bemänte provincier sjelfve är be-
gård och vedertagen, samt derpå och
så blivit inrättad, ty är intet mer
än billigt, att såsom de närligare In-
stantierne i bemänte provincier sig
regulera och rätta efter den Svenske
lagen och processen, Dockä efter den
samme med de derifrån till edert af-
hjelpande förekommande saker förfari."
Om sålunda häraf upplyses, att Chri-
stopfers Lands-Lag redan ansetts 1683 ve-
dertagen i de erofrade provinserna, så
är det dock säkert, att Skåne-Lagen än-
nu någon tid derefter varit vid dom-
stolarnes begagnad. Detta synes af Kongl.
Brefvet den 6 Maj 1685 då det yttras:
"ehuruwähl den svenske lagen och Pro-
cessen uti det Skåniske General Gov-
renementet är inrättad, så förnimme
wij dock att uti samt annu, som län-
des gemina allmogem till förtryck och
tvång, förfaras efter danste lagh och

1685
 praxis, särdeles wijd arfskippen. Man
 har påstått, att i Skånska häradsarkiv-
 verna ännu skall finnas domar, hvil-
 ka visa, att Skånsk eller Dansk lag
 blifvit äropropad och tillämpad till
 och med efter 1685. Men det är icke
 sannolikt, att, såsom Kopod. Strucher
 Samlade Skrifter I sid. 129 antagit,
 Skåne-Lagen först genom 1744 års lag
 blifvit sätthelt och hållet utur bruk.
 Då Skåne, Halland och Blekinge
 skildes från Danmark förblef Born-
 holm fortfarande Dansk, och Skå-
 ne-Lagen gällde der intill des Christ-
 ian V:s Lov 1683 afskaffade alla
 Danske provinslagar.

ej mindre brukat
 Skåne-Lagen är, liksom Gotlands-
 Lagen, ej indelad i balkar. I en del
 handskrifter och tryckta upplagor
 finnes deremot en indelning i böc-
 ker och Kapitel, dock på många olika
 sätt gjord och ofta temligen godtycklig.
 I de äldre editionerne finnes of-
 ta ett tillägg under namn af Spisboken,
 hvilket dock egentligen alldeles icke hör
 till Skåne-Lagen. Hon innehåller egent-
 ligen blott hvad som finnes i den äldre
Selands-Lagen. Anledningen, att hon
 blifvit upptagen såsom tillägg till Skå-
 ne-Lagen är följande: De forna Dan-
 ska landskapen begagnade hvarandra i

lagböcker såsom subsidiar rätt. Så be-²⁰¹
gagnades Jutiska och Skånska Lagen på
Seland och Svärtem. Då man nu
trodde, att äldre Seland-Lagen var ut-
gifven af en Konung, Waldemar, blef
han, i motsats mot Skåne-Lagen, som
ock troddes vara gifven af samme Ko-
nung, kallad Konung, Waldemars nya
lag, hvilket namn äfven ofta till-
ägges Svartboken. Det är naturligt, att
man i Skåne ville hafva kännedom om
den nya för Seland författade Lagen,
och att man därför på den tiden, då
sådana samlingar började blifva van-
liga, eller i 15de ¹⁴⁰⁰⁻¹⁴¹⁵ århundradet, bland
andra tillägg till Skåne-Lagen också
bifogade en afskrift af nämnde lag.
Men då det hade varit föspillt mö-
da och pergament, att omskrifva de
kapitel i Seland-Lagen, som voro lika
med Skåne-Lagen, så införde man
blott de, hvilka icke öfverensstämde
med Skåne-Lagen. Svartboken är så-
ledes blott Seland-Lag och denna
i på minsta sätt bearbetad eller för-
ändrad för Skåne. Äldre Seland-
lagen i denna förkortade form i
är äldre, än från början af 15de ¹⁴⁰⁰⁻¹⁴¹⁵ år-
hundradet, eller åtminstone i förr
 varit allmännare känd, kan slutas
deraf, att någon händskrift äldre

in från nämnde tid veterligen ej finnes,
 men att Stiftsboken efter denna tid med
 en visar sig såsom ett mycket vanligt
 tillägg i Landokriften af Skåne-La-
gen. På en sednare tid, då man kån-
 de en helt annan lag (den yngre Se-
lands-Lagen) såsom på Seland gällan-
 de, och den äldre Selands-Lagen der-
 emot blifvit bortglömd och nästan
 alldeles okänd, var det ej underligt,
 att den tillsammans med Skåne-La-
gen så ofta i Landokriften förekom-
 mande "Kong Waldemars Nye Lag" trod-
 des vara en nyare af Skåne gifven
 lag, och att afskrifvaren stundom
 gifvo honom titel af en Skånsk lag
 eller vid Stiftsbokens slut anmärkte:
 "her endes den Skånske lov."

Skåne-Lagen har ej heller en
 särskild afdelning för de kyrkliga
 rättsärenderna. Deremot finnes en
 särskild Skånsk Kyrko-Rätt, som är
 äldre än den till vår tid bevarade
Skåne-Lagen och sannolikt samti-
 dig med den äldre Skåne-Lagen
 (se föregående).

Kyrko-Rätten har, enligt hvad
 i inledningen uppgifves, blifvit af Er-
kebiskop Eskil stadgad på alle Skå-
ningars begäran derför, att den för
 ut gällande Rätten varit alltför hård.

203.
Häraf följer, att det funnits en äldre
redaktion af Kyrko-Rätten, hvilket
och blir sannolikt, då man tänker,
att de andlige måste hafva varit an-
gelägna att skriftligen uppteckna
den gällande Kyrko-Lagen, i hvilken
deras rättigheter voro bestämde.
För erhållande af de mildringas Erke-
biskopen medgifvit, hade Bönverna
i sin sida, enligt sista Kapitlet, ut-
läst sig att erlagga bestialtionde
till Erkebiskopen af all sin sad. I
en så kallad "epitoga," som dock ej fin-
nes i de äldsta numera i behåll var-
rande handskrifter af Kyrko-Rätten,
uppgifves tiden då denne lag blifvit
stadgad, nemligen Lördagen efter
S:t Jacobs messa i Konung Valde-
mars 1⁴de, eller, enligt en del hand-
skrifter, 2de is, då Eskil hade i 35
år varit Erkebiskop i Skåne, på 634^{1/2}de
året efter världens skapelse och 1142^{de}
året efter Christi födelse. Dock har
redan Hofad-Äncker anmärkt, att
dessa tidsbestämmelser äro stridiga
och att detta till en del kan förkla-
ras sålunda, att LX genom skriffel
i någon handskrift blifvit förvand-
ladt till XL. Med antagande häraf
blir Kyrko-Rättens datum den 18
Juli 1162, hvilket är och blir Konung

Erkebiskop Eric

1162

204
2
Waldemars ^{nye} år, och 25te året (då
XXXV rättas till XXV) sedan Eskil blev
Erkebiskop. Detta årtal, som af en
bestämdt uppgifves af Yngve ^{id.}, kan
dock ej anses såsom alldeles säkert,
enar anledning är, att Kyrko-Rätten
borde vara ett eller annat år äldre,
och att hela "epilogus" är af sednare
datum och måhända förest afskrif-
ven efter Sjäändska Kyrko-Rättens
epilogus, men sedermera rättade
eller ändrad, hvarigenom uppgif-
terna blifvit hvarandra motsagan-
de och stridiga. Af Kyrko-Rät-
ten finnes också en Latinok öfver-
sättning. Om Skåniska Stads-Rät-
ten se längre fram.

Af Skåne-Lagen finnes måna-
ga handskrifter. De äldste äro en
pergaments handskrift på Kongl.
Biblioteket i Stockholm och en
lylik skriften med runor tillhö-
rig Universitets-Biblioteket i Kö-
penhamn. Denna sednare har för-
dom gifvit antiquarierna och hafde
förskarne anledning till många
lundringar om dess ålder. Schlyter
har visat att hon blott är en med
runor (curiositatis gratia såsom Laan-
gebeck säger) gjord afskrift af en
med Danoka bokstäfers skriften titt.

205.
Aff Skåne Lagen Ginnas följande
tryckta upplagor.

1. Här begynnes skonska lagh
på rath danska och är skriftl. i
xviij. böcker oc hwer bogh hafver
sitt register. oc är wal offuer seeth
och rättelike corrigeret. Nederst på
sista bladet & Tryckt i Köpenhaffu Ån.
no dni M. d. v. Hoss godfrid aff gemen 1505
In profesto sancti Nicolai.

Utgifvarn har följt en nume-
ra förlorad handskrift, men deri
gjort godtyckliga ändringar och en in-
delning i ny böcker; upplagan är alldeles
obruktbar.

2. Leges Provinciales terræ
Scania ante annos 400. latina
reddita per Andream Tunonis
f. Archiepiscopum Lundensem
Hafnia, impressit Laurentius Bene-
dictus. Anno Domini M. D. XL. 1540

3. Then Gambla Skåne Lagh
Som i forna Tider hafver brukat wa-
rit, och nu aff ett gammalt Perga-
ments MS^o med flit utskrifwin
upplaga Affm, Hoss Johann
Georg Oberdt, Åhr 1676. 1676

Utgifvarn är Hadorph, som följt
en annan i behåll varande handskrift, i
hvilken han gjort ändringar, dock för-
re, än utgifvarn till ^{1^{sta}} upplagan gjort

206
i sin. Uplagan innehåller ock en "Lista
på de gamla Ord i Skåne-Lagen som
förklarade äre" samt "Förklaring på
the mörke Ord-Lag och meningar, som
i denna Skåne-Lag och Loos fölli-
ande stadgar finnas."

4. Bland de af E. J. de West-
phalen utgifna:

Monumenta inedita rerum
Germanicarum praecipue Cimbric-
arum et Megapolensium. Tom IV.
1745 Leipzig 1745 är intagen den Latinska be-
arbetningen af Skåne-Lagen under var-
skild titel.

5. I Samling af Danske Kir-
ke-Love ved G. J. Thorkelin. Kphm
1791. 4° sid. 3-12 förekommer Den
Skånske Kirke-Ret.

6. Pura Sacra Scanensium
Quorum Particulam Primam (se-
cundam etc) Consentiente Amplissi-
mo Philos. Ord. Lundens. Jonas. Sam-
Gestrück, Phil. Mag. et Jur. Docens, et
Hvras. Hilas. Schartau (etc) publico
judicio permittunt. M.C.C.II, M.C.C.III.
Lunda, titens Berlingianis. 8 sidor: 4°
17 2 Juridisk och Ekonomisk
114. Läsning 5te H. Ups. 1814 sid 91-101 läses
Skånska Kirke-Rätten: Svensk öf-
versättning efter Hadorphs edition.
Översättaren okänt.

207.
8. Lex Scaniae antiqua Latina
reddita per Andream Sunonis, archie-
piscopum Lundensem. Med Indled-
ning og Anmærkninger udgivet af
J. L. E. Kolderup-Rosenvinge. Utg.
Samling af gamle danske Love. I. 1. Ki-
benhavn 1846.

Utgiveren hade ämnat i Samlin-
gen I. andra af delningen utgifva den
Danska texten af Skåne- och ^{selands} Selands-
Lagen, men afstod derifrån då han
fick veta, att Schlyter skulle utgifva
Skåne-Lagen. Ovisst är och om han nå-
gonstund gjort några förberedelser der-
till.

9. P. Waldemars Sällands-
ske Lov og Esbalons Sällandske Kir-
kelov, udgivne af det nordiske Lit-
teratursamfund ved P. G. Thoreen. Kjøb.
1852. 12^e sid 67-75 är i bredd med Se. 1852
Sällandske Kirke-Rätten den Skånske
Kirke-Rätten tryckt blott till jem-
förelse.

10. Skånske Lov og Eskils
skånske kirkelov, tillegemid Andra
Sunonis lex Scaniae provincialis,
Skånske Lovbog, og det tilbage-
værende af Knud den 6^e og Walde-
mar den 2^e Lovgivning vedkommen-
de skånske Lov, udgivet af det nor-
diske Litteratursamfund ved P. G. Tho-

1853
den. Koppenhamn 1853.

11. Skåne-Lagen, med Arke-
biskopens i Lund Andreas Junes,
som Latiniska bearbetning, Skånska
Kyrkrätten och Stadsrätten, samt
åtskilliga stadgar för Skåne, utgif-
na af D. C. J. Schlyter, Lund 1859.

1859
Innehåller ett glossarium öfver
ovanligare Danska ord och ett annat öf-
ver vocabula medii ævi latinitalis.

Schlyter har, med afsigt och
hårt emot alle öfriga utgifvare af
Skåne-Lagen, på de skäl ofran äro
anförda alldeles utelämnat den så
kallade Stofboken.

2. Smålands-Lagen.

1859
Nämnet Småland är egentli-
gen ursprungligen en kollektivt benäm-
ning, på de flera Småland, Warend,
Stora och Finnveden, som koloniserades
och uppräddades söder om Götaland och
nämnet gafs af Götarna. Warend sy-
nes hafva varit stamlandet, som ocku-
perades af den folkstam, som kallade
sig Vidar. Warend innefattade ur-
sprungligen Konga, Kinnwald, Albo,
Norrvidinge och Uppvidinge häradar.
Genom utflyttning ditifrån vestier och
norrut uppstodo sedan Finnveden (=

Warend = stamlandet i Småland. Ref. 1859. 208.

skogstrakt, som förut varit tillhöll ²⁰⁹ för
Lappar = Finnar) och Njudung. Finnar
veden bestod af nuvarande Sunnerbo,
Westbo och Ostbo härad; Njudung
af nuvarande Östra och Västra hä-
rad. Om den omständighet, att dessa
bägge kolonier fått sine kristne mis-
sionärer från Öster-Götland; är bevisat
att de ursprungligen voro med detta
land förenade i judiciellt hänseende,
så blefvo de dock, såsom af hand-
lingar från 12te och 13de århundra-
dena synes, snart införlifade med
Värend till den ännu så kallade Öst-
herads lagsaga. Koloni från Värend
är och utan tvifvel Östherad, som
dock både i ecclesiastiskt och ju-
diciellt hänseende förenades med Öst-
her-Götland, derifrån det fått sine
första kristne lärare (se föregående).
Likaså voro kolonier från Värend de
norrut belägna Tveta, Vista, norra
och södra Vedbo, Ydre, Kinds samt
norra och södra Hjuts härad, hvil-
ka i judiciellt hänseende förenade sig
med Öster-Götland. Af samma
slam som Virdarne voro och invånarne
i södra delen af Calmare län eller
Nöre nuvarande norra och södra Nö-
re, Stranda och Hambörs härad.
P Magni Erikssons Lands Lag och

Tis härad
lagsaga.

8 härad

Värend hamlandet i Småland; beskrifning utgifvens kataloget; hveten
förändras 210 med värend och tillade 10 härad domingar

Christofers Lands-Lag, namnet Cal-
mannas Logati (= Calmare län (ut. Tjust)
samt Öland) såsom ett särskildt lag-
mansdomne, hvaraf ohrifvelaktigt följ-
jer, att det och haft egen lag, ehuru
nu den ej till vår tid blifvit bevarad.

Den för Fjörhärads lagsaga gäl-
lande lag finnes, ehuru ej Fullstän-
digt, i beväll. Detta är nemligen just
den så kallade Smålands-Lagen. Af
konv. hafva vi blott Kristna Bal-
ken i fullständigt skick. På Sko-

klosters Bibliotek finnes nemli-
gen en pergamenthandskrift af Mag-
nus Erikssons Lands-Lag, som troli-
gen är skriven i sednare hälften
af 14 de ¹³⁰⁰ århundradet. De första
bladen innehålla Smålands-Lagens
Kristna Balk skriven af annan,
men samtidigt hand. Orsaken till
denna balks sammankäftande med
Lands-Lagen är, att då Presterska-
pet på Herredagen 1347; Örebro
protesterade mot Magnus Erikssons
Lands-Lag, så, all den stund Lands-
Lagen icke desto mindre snart ge-
nom bruket vann helgd af gällande
lag, beqvämades fortfarande de olika
Kyrko-balkarne för de olika landska-
pen. Till detta bruk har man kan-
ske afskrifvit nämnde Kyrkobalk

Kristna Balken

1350-1400

1347

211.
på ofoannämnde ^{exemplars} största sidor, Mer
ock, hvilket är sannolikt, afskrif
vit de ofoan nämnde 6 bladen ur
någon gammal Landskrift af Små-
lands-Lagen och häftat dem fram.
För detta exemplar af Lands-Lagen.

Att ofoan nämnda blad äro
ett fragment af en hel landskapslag
och ej en hel särskildt utarbetad Ryr-
ko-Rätt kan på flera sätt bevisas.
Utom det, att hos oss Ryrko-Rättern
är en integrerande del af de utaf
menigheten erkända landskapslagar,
så angifva själva begynnelsorden
detsamma. Det lites nemligen: "nu
skulu men til pings fara, ok lagh
saghu vara hora en laghsaghe
var kon byrias swa". Hade präja va-
rit om en af Proterokapel affattad
Ryrko-Rätt, så hade lagmannen så:
Skerligen ej räknat det till sin lag-
sage. Att Småland haft en egen
lag, derom vittnar en af Magnus Nic-
lsson är 1340 författad förteckning
på de Konung Magnus Eriksson
tillhöriga saker, som af den förordnades
de blifvit ofoerlemnade i Ingemar
Ragnvaldssons vård. I denna förteck-
ning omnämnes nemligen särskildt
en Smålandsk lagbok (Legisterium
Smalenset). Att denna Kristna Rätt

22.
icke tillhört något Svealandskap syn-
nes derer, att der talas om Lerap och
Leraps nafud, hvilka benämningar
i de Götiske landskapen svara emot
Lundare och Lundaris nemnd. Jät-
rensom flera förekommande ord, till
exempel ^{famig} (skötning) med flera ritna
om gränskapet med Öster-Götland
och Vester-Götland. Då nu denne
lag hvarken kunnat tillhöra Öster-
Götland eller Vester-Götland, men
Tiohärads lagsaga från uråldriga ti-
der utgjort en särskild lagsaga, så
måste det redan häraf blifva be-
ligt, att denna lag tillhört nämna-
da lagsaga. Genom en särskild lyd-
lig slump finnes för denna åsigts rig-
tighet ett positivt bevis. I begynnel-
sen af Kristna Balken hafva nem-
ligen genom misstag influit 2 ra-
der, hvilka tydligen höra till Kyr-
Balken och hvilka handla om dem
som skulle gifva gisslan då Konun-
gen för sin eriksgata. Det heter
nemligen att gisslan skulle gifvas
af "alle the som boa innan mioa-
hol. oc myrtlekis. oc. mallin bru-
tabek oc viurekis". Alla dessa 4
orter äro belägna på gränserna till
Uppvidinge Herad (se Ind. Nom. Propr.
i Schts edition). Detta bevisar och

Smålandslagen förvis slutet af 1203 etc. 2/3. 1200 succ.

att det funnits en Rg. B. och således utan tvifvel äfven en hel Smålands-Lag. Smålands-Lagens älder kan ej sättas längre tillbaka än till slutet af 13de eller snarare början af 14de århundradet. Ty dels visar det sig, att författaren hemtat ledning från Västlands-Lagens Rg. B., dels omtalas ofoannamnde instuckna fragment till förhållande som först existerat i slutet af 13de århundradet, nemligen Eriksgatan.

En Smålands-Lagens Kristna Balk finnes i handskriften, samt dessutom 2 hvilka blott äro afskrifter af den ena, hvilken finnes på Skoklosters bibliotek (se föregående).

Tryckta upplagor:

1. *P. Acta literaria et scientiarum Sueciae anni M. DCCXXXVIII*, 1738 under titel: *Fragmentum Legis Smolandicae, Titulum de Jure Ecclesiastico continens, in Latinum translatum, & e veteri membrana nunc primum editum a Magno Celso*, (Kansli Rådet v. Celse).

2. *Kristna-Balken af Smålands-Lagen*, utgifven af D. C. J. Schlyter. Lund 1844 (6te B. af Berges Samla Lagar). 1844

De återstående landskapen Lapua och utan tvifvel haft egna lagar, ehuru de ej blifvit till vår tid bevarade. Att så varit förhållandet med Nerike, Hermland samt Calmagna fogati med Oland bevisas, såsom förut är nämntt, af de undergåttelser vi Lapua derom allt dessa ^{Landskap} haft särskilda lagmän.

Jemtland berättas först Lapua blifvit befolkadt af en Norsk Koloni under Ketil Jante, af hvilken landet skall Lapua fått sitt namn. Sedan meraärer en mängd utvandrare der satt sig ned, som flyktade för Harald Hårfager. Landet höll sig derefter oberoende af både Sverige och Norge, till dess Norske Konungen Hakon Adalsteins förtre enligt Skuleson grundlade handelsgemenskap med invånarna, och bragte dem under sitt välde samt sätte dem lag före. För vilken lag dermed menas, är svart att afgöra, men förmodligen var det densamma som gällde för det nordliga Norge. Under Olof den Heliges tid gifvo Jemtarna sig under Svea Konungens välde, men Konung Eysten i Norge afvertalade dem sedan att återvända under Norske Konungens lydnad, så att Jemtland från 12te århundradet omtalas såsom Norskt, hvilket det

Jemtland namn af Ketil Jante.

Obs. ann. 20, 12

Hälsingelands
fötre 934-960

Eysten 1122

915
1645
Förblef till dess det genom Freden i Broms-
setro 1645 åter med Sverige förenades.
Likväl räknades det under denna tid
fortfarande i ecclesiastiskt hänseende
under Upsala Erkebiskopsdöme, och
kadt det var skattskyldigt under Ro-
ge. Detta hade troligen sin anledning
deri, att Jemtland från Upsala fått
sin förste Kristne missionären och
sedermere dermed bibehållit den and-
liga gemenskapen och erkänt erke-
biskopens andliga öfverheroskap, att för
hållande som synes ha för fortsatt an-
da till Reformationen. Såsom Irenokt
uppgifves Jemtland ha för utgjort
en egen Lagage redan under Ro-
nung. Anunds tid, (14de seklet) då
en lagman Thorar omtalas. Sedan
det blef Norokt landskap, är det
troligt, att Norokt lings-Lagen der
begynnades, till dess han undantäng-
des af Magnus Lagabeters förbät-
rade Gulathing-Lag. Sedermere gäll-
de der utan tvifvel Christian IV's
Norokt Lag af 1604 och slutligen af-
ter Freden i Bromsetro Christofers
Lands Lag.

Herjedalen berättas ha för fått
sitt namn af en från Haldan Svarts
hof flyktad Norman Herjulf, som
koloniserat landet, hvilken koloni

af 1274

Obs

Herjulf

sedan utvidgades. Det har sannolikt under de olika tiderna haft samma lag som Jemtland, ehuru vi derom sakna alla underrättelser. 1645 under Sverige

Bohuslän i sitt nuvarande omfång utgöres dels af en del af det for-
na Wester-Götland, dels af ett for-
dom sjelfständigt landskap vid namn
Wiken. De 4 på högra eller norra
sidan om Gota elf och söder om Ud-
devatta belägna häradar, hvilka for-
dom tillika med öarna Orust och
Tjörn med ett gemensamt namn kal-
lades Inland utgjorde ursprungli-
gen en del af Wester-Götland, liksom
och de 4 på venstra eller södra
sidan af Gota elf belägna härad,
hvilka med ett gemensamt namn kal-
lades Upland, dit ursprungligen for-
de Wiken utgjordes af den del af nu-
varande Bohuslän, som ligger norr
om Uddevatta, och delades i Norr-
viken = de 4 nordligaste häraderna samt
Sunnarviken = de 5 sydligaste häraderna
intill Uddevatta. Landet var om-
som Svenskt och Norskt i långa
tider, till dess det blef Norskt
genom Danaholms mötes beslut under
Emund den stumme, hvarefter det
utan tvifvel beagnade Borgar-
things-Lagen.

V. Stads-Lagarne.

De första städer synes hafva uppstått på de ställen, dit folket of-
 tare och i större mängd plögade sam-
 mankomma till religiösa samman-
 komster och firande af offerhögtider.
 På dylika ställen uppstod först mark-
 nadsplatser, sedermera bosatte sig
 der handlande och hantverkare.
 Hvarigenom blefvo de äldsta offer-
 platser småningom städer. Först sed-
 nare uppstod köpstäder på de stäl-
 len, der särskilda naturförhållanden
 gynnade varors tillförsel och deras
 omsättning i det inre af landet. E-
 medlertid var det naturligt, att bland
 denna handlande och industrikan-
 de befolkning egendombliga rättsseder
 skulle utbildas sig, hvilka aflocko
 från den omgifvande landsbyggdens.
 Gemensamma intressen, gemensamt
 skydd och försvar sammanköll-
 nemligen köpstädernas befolkning.
 Då samhällsskicket utbildades, ordna-
 des dessa rättsseder, men någon upp-
 teckning i skrift af dem gjordes
 sannolikt ej förr, än sedan lands-
 bygden gifvit föredömet dertill.

1. Bjärköa - Rätten.

Den äldste uppteckning af rätts-
sedvanorna i Körtäderna är den så
kallade Bjärköa - Rätten. "Bjärköa
rätter" kommer af ordet biark, som
betyder handel och vill således blott
saga handelsrätt = lag för handlande
eller köpmän = lag för stadsborgare
= Stads-Lag. Af samma ord biark,
komma säkerligen ätskilliga ortbenam-
ningar i Sverige och Finland. Så Björkö
eller Birka, hvilket således betyder
en ö, der handel drefves. Att det
redan i hedna tider i Sverige fun-
nits en stor handelsplats, kan ej
bestridas. Det är egentligen om dess
läge som meningarne varit delade -
Om Björkö i Skälaren eller någon
annan ort är det rätta stället kan
för oss vara litgiltigt, men viktigt
är deremot att anmärka originiteten
i den af Hadorph, i Föreläset till
hans upplaga af Bjärköa Rätten,
uttalade önskt, att denne lag skulle
vara en särskild, af Conung Björn
832 stiftad, lag för den redan i 11^{de}
århundradet förstörda staden Birka.
Hadorphs bevisning är och ytterst o-
tillfridsställande. Inre Kriterier äro:

galägga tydligen, att Bjärköa-Rätten²¹⁹
är långt yngre och omöjligen kan va-
ra äldre än den äldsta till oss kom-
ne bland Landskaps-Lagarna.

Obs.

Da man begynnar, att i Norge
och Danmark funnits Bjärköa-Rät-
ter, hvilka varit gemensamma för
flera köpstäder, så följer deraf,
att vår Bjärköa-Rätt hufvudsakligen
icke varit en lag för en viss köpstad,
utan en allmän, eller åtminstone för
flera städer gemensam, stadslag.
Detta får dock ej så förstås, som
om denne lag ej skulle ursprungli-
gen vara författad för en viss stad.
I texten finnas nemligen åtskilliga
ortbenämningar, hvilka visa att La-
gen egentligen var författad för Stoch-
holm. Der talas nemligen om Konungs-
Lamm (= Kungshamn), Etse eller Etson
(= den ö, på hvilken Södermalm ligger),
samt Norra och Södra Malm. Det är
ven der förekommande namnet Löpose,
Löpose (= Lödöse vid Gota älf) kunde
gifva anledning att tro, huruvida
lagen ej ursprungligen vore författad
för denna stad och sedan antagen
för Stochholm i stället för motsatsen.
Detta är dock ganska osannolikt, ty
då behöfvel af Stads-Lagens sam-
manskrifvande uppstod, är det troligt,

Obs.

220
att ett sådant behof förr yrpede sig
i Söderösten, än i någon småstad.
Den Landskrift, hos Lypose förekommer
i stället för Stockholm är ock bifogad
en af samme hand skriven Landskrift
af West-Göta-Lagen, utan
krifvet för att begagnas i Lödöse
eller någon annan stad i West-Göta-
land. Ett så varit förhållandet
är tydligt deraf, att afskrifvaren
i B: 2 gjort ändringen utan att besin-
na det omringning derigenom uppkom-
mit. Det heter nemligen: "Ella
på saker sum brytas, mellem Lypose
oc Konunge hamn." hvilket tydligen
är orimligt då Kungshamn ligger
vid inloppet till Stockholm. — I 21
Kap. omtalas ock flere Borgmästare,
och att många Rådman Jun-
nos i den stad, för hvilken lagen
ursprungligen var skriven synes af
12de och 14de Kapitlet. Det omtalas
nemligen, att en nämnd af 12 Råd-
man skulle utses vid Frager om drif.
Hvarf är klart, att man vid lagens
redigerande haft afsende på en
större stad och på en stad som
var så stor, att ingen annan än Stock-
holm kan hafva menats. Lagen var
således ursprungligen redigerad för
Stockholm, men afskrifves af honom

hafva sedan tagits till beqvande
 i andra städer, hvarvid ortnamnen
 förändrats. Den omständigheten att
 en handskrift af Bjärköa-Rätten
 finnes bifogad West-Göta-Lagen gör
 det holigt, att han blifvit beqv.
 nad i West-Göthands städer. Ett
 fragment är ock bifogadt en hand.
 skrift af Södermanns-Lagen, hvar
 för Bjärköa-Rätten och holiqen be.
 gagnades i Södermanlands städer.

Hvad Bjärköa-Rättens ålder
 beträffar, så, då man hemnar i sitt
 värde Hadorphs åsigt, att han till.
 hört det redan före 11de århundradet
 det förstörda Birka, då man be.
 sinnar, att Lagen i det skick vi
 hafva honom är beräknad för Stock.
 holm, måste han antagas vara skrif.
 ven till Stockholms grundläggning,
 hvilken visserligen obika uppgifves,
 men dock vanligen antages hafva
 skett 1255 genom Birger Jarl. En
 omständighet, som bevisar, att La.
 gen ej kan vara äldre, än från sed.
 nare hälften af 13de århundradet,
 är den, att, då svenska städerna
 organiserade sig till egna af landska.
 pet oberoende rättssamfund, man der.
 vid följde de Työkas städernas, isyn.
 nerhet Lybeck's, exempel och således

1255 Skandinavien

Stockholms grundläggning 1255 genom Birger Jarl

222.
inrättade en styrelse sammansatt af Borg-
mästare och Rådman. Sednare under
sökningsen visa, att uppkomsten af stads-
dennas Råd såsom ett Kollegium för
förvaltningen i Tyskland ej inträffat
sednare, än i medlet af 12te århund-
dradet och att Borgmästare ej upp-
kommit förr, än i 13de århundradet.
Troligt är, att ett århundrade förflutit
innan denna administration blev
så känd i Sverige, att den hos oss
blef upplagen. Nordström. a. st.
I sid. 316 säger: "I sitt nuvarande sticket
har denna Bjärköarätt af Birger
Jarl blifvit gifven för den genom
hans omsorgar om ej anlagda, dock
synnerligen befordrade staden Stock-
holm". Den mot säger han "Ej
Borgmästare omtalas här redan
Kap. XX, men uppenbarligen af ett
sednare ursprung och sannolikt till-
komna då lagen undergick sin
sednaste revision under Birger
Jarl". Nordström har således an-
tagit, dels att det funnits en äl-
dre Bjärköa-Rätt, än den vi kän-
na; dels att den yngre blifvit ut-
vidrad af Birger Jarl och af ho-
nom gifven åt Stockholm. Att en
äldre Bjärköa-Rätt funnits till
ligger visserligen inom möjlighetens

gränser, men all visshet derom saknas
likväl, och under tiden emellan Birkas
Lörstöring och Stockholms anlägg-
ning fanns icke heller i landet nå-
gon så betydande handelsstad, att för
densamma någon särskild lag behöf-
des. Det är ej sannolikt, att någon
Stadslag blifvit skrifven till exem-
pel i början af 13de århundradet
för någon af de då befintliga obe-
tydliga köpstadsplatser. Utan trif-
vel har den allmänna uppteckningen
af Landskaps-Lagarne i slutet af 13de århundradet
och början af 14de århundradet va-
rit det som egentligen förantlett upp-
teckningen af Stads-Rätten. En
revision under Birger Jarl är ej kol-
ler brolig, enär man ej eger den rim-
gaste betydning, att någon lag funnits
förut gällande, som kunde blifva i frå-
ga att revideras. Skulle detta hafva
skett af lag som var skrifven för en
annan stad, men af Birger Jarl kom-
pader för Stockholm, så skulle spår
deraf någonstädes i lagen funnits, men
sådant spår är omöjligt att upptäcka.
Nordström säger visserligen att 20^{de}
Kap. (= 21ste i Schlyters Edition) skulle
vara yngre, men anför därför ej något
bevis, blott att det skall vara up-
penbart, men språket visar likväl.

224. Priesthörsåsen från slutet af 1200-talet
alldeles uppenbart, att detta Kap. är
samtidigt med de öfriga. Ej heller
finnes någon anledning att anse det:
te Kapitel vara under en sednare tid
inbickadt. Dessutom skulle en så-
dan revision, om hon blifvit gjord,
varit något så anmärkningsvärdt, att
Lofattaren till stora Rimkrönikan,
som i detalj omtalar allt som angår
Birger Jarls lagstiftning, säkerligen
skulle nämnt något derom. Dess-
utom skulle det sannolikt i själva
Lagen nämnts, att Birger Jarl gif-
vit dessa stadganden, i sikkhet med
hvad som är anmärkt i Ost-Göta-La-
gen m. fl. landskapslagar.

15. 5. 252
Konung. edsvö-
ang hemfrid
kyrkofrid

P 12te Kapitlet omtalas Kon-
ungens edsvö rörande hemfriden och
kyrkofriden, deremot förbigående Ting-
friden såsom ej tillämplig på stä-
der. Deremot talas om allmän frid
å torg och gator. Brott mot kvinnor
omtas också, men ej såsom edsvö u-
tan såsom lifsak eller medföran-
de böter af 40 mark. Stadganden-
ne härom och benämningen Konun-
gens edsvö syfta på en tidpunkt,
då Oslons stadga af 1285 trädte i
fullt verkande. Det är visserligen
sant, att Birger Jarl 1262 stadga-
de den 1ste lag angående edsvösbrott,

225.
26 början af 1800

men intet om innehållet deraf är när-
mare bekant, än det obetydliga som
Stora Rim Kronikan derom vet att
omtala, men hela sammanhanget
i 12 Kap. Bjärköa-Rätten vises der-
emot, att författaren känd bådell
Hlono Skadga och äfven Uplands-
Lagen. Bjärköa-Rätten är således
sannolikt ej äldre än från den tid
då Stockholm blifvit en mera be-
tydande stad eller slutet af 13de år-
hundradet. Hans uppsättande i skrift
har utan tvifvel blifvit föranledt
af Uplands-Lagens Bjärköa-Rät-
ten är således troligen från något
af de sista åren på 13de århundra-
det, eller snarare från något af de
första på 14de århundradet.

af Bjärköa-Rätten finnes
blott en fullständig handskrift,
nemligen en af pergament på Kongl.
Biblioteket i Stockholm. För öf-
rigt finnes ett fragment, bestående
af ett enda blad i slutet af en hand-
skrift af Södermanns-Lagen på
Kongl. Biblioteket i Stockholm.
Af denna handskrift varit full-
ständig, synes deraf, att de öfriga bla-
den tydligen äro bortskurna.

Bjärköa-Rätten är i indelad
i balkar. Utgifvorne af de tryck-

✓
rbo,
ej intressant
i beakt.

226
ta editionerna hafva afdelat konom
i vissa kapitel, dock på olika sätt
i de begge ^(olika) editionerna. Hela La-
gen är kort, och meningen har syn-
barligen varit att upplaga blott
de för en stadsmänighet egendom-
liga rättnormerne. Påtagligt är,
att landskapets lag gällde in sub-
sidium. Skörsta delen af lagen
består af polisordningar och be-
stämmelser rörande handel och
sjörätt. Civil- och Kriminal-Rät-
ten äro mycket knapphändige

Tryckta Upplagor:

1. Biörköa Rätten, Thet är:
Then äldsta Stads-Lag i Sweriges
Ryke, Först brukat i Biörköa
många Hundrade Åhr sedan. Men
af Byrger. Järk sedermera något
förlöft Åhr 1257. och Stockholms
Stad gifwen. Nu först på gam-
mal Pergament igenfunnen och
uplagd. Hwar hars följia någ-
ra the äldsta Konunga Stads-
gar Som Ifrån Konung Magnos
Ladulas til Kon. Gustafs I tidh
äro utgifne och Lordom wid Dom-
stolarne brukade varit. Prägg-
medh fullkomlige Register. Nu
färdigade, och medh Hans Kongl.
Majest. Bekostnadt. Tryckt i Åhr.

år 1607. aff Henrick Keyser et. ^{227.}
Folio

Utgifvaren är Hadorph, som i
företalet framställer sina åsikter om
lagens älder, att han nemligen skulle
vara 832 stiftad af Konung Björn
och sedan tillökad af Birger Jarl.
Det bästa i editionen är de gam-
la Konglig Stadgarn.

2. Bjarköa-Rätten, utgif-
ven af D. C. J. Schlyter. Lund 1844
i 6de Bandet af Sveriges Gamla Lagar.

2. Skånska Stads-Rätten

Denne lag har och det generel-
li namnet Bjarköa rät. I vissa hand-
skriffter finnes en så kallad epilogus,
der det heter: "Etta sunt hæc tem-
poribus Waldemari etc. --- sub an-
no domini MCCC vicesimo sexto" etc,
hvilket man velat så förstå, som om
lagen vore skriven 1326 under Konung
Waldemar, men meningen med dessa
ord kan tydligen ej vara annan, än
att lagen så blef af Waldemar be-
kräftad, ty redigerandet måste haf-
va skett tidigare. Kofod-Anchor
Jurid. Skriffter. II. sid. 696. 98 anta-
ger, att Stads-Rätten blifvit för-
fattad i 14de århundradet därför att

1300. Falt

1326.

älskilliga köpstäder i Skåne då an-
 lades, men då städer redan tidigare
 der funnos, kan häraf ingen säker
 slutsats om lagens ålder dragas. På:
 de språket och älskilliga stadganden
 gifva, enligt Schlyter, full anled-
 ning att anse honom vara samtidig
 med de äldsta Svenska, Norska och
 Danoka Stads-Rätter, det vill sä-
 ga från sednare hälften eller slut-
 tet af 13de århundradet, skuru ett
 eller annat stadgande kan vara sed-
 nare tillagt. Långe hafva menin-
 garna varit delade bland de rätts-
 lärde, huruvida denna lag var förfat-
 tad för någon viss stad, eller från
 början varit en allmän Stads-Rätt
 för Skåne. Kolderup - Rosenwinje
 säger, att han ursprungligen förfat-
 tades för Lund eller kanske snarare
 för Helsingborg. I olika handskrif-
 ter förekomma på samma ställen
 olika städers namn. Så Malmö
 i 31, Lund i 12, Helsingborg i 9, Lund:
 krona i 4 och Åhå (Lördom stad, nu
 by i Gårds Härad i Skåne) i 2 hand-
 skrifter. Den äldsta kända hand-
 skriften har visserligen Lund, men
 detta bevisas intet, ty sjelfva hand-
 skriften är ej äldre än från 14^{de}
 århundradet. Att det största an-

Skånska Rätternas
 i 1200-talet.
 1200-7

1300-talet

229
Laget hos Malmö är ej heller något
bevis, ty de flesta bland dessa hand-
skriftns äro från en sednare period,
då Malmö var den förnämsta bland
Skånes städer. Larsen antog Hel-
singborg vara den rätta hemorten,
men hans skäl äro ej bevisande. Stor-
sta sannolikheten talar för att den
ursprungligen varit författad med
afseende på Lund, som i slutet af
13de århundradet var den största staden
i Skåne och säte för Erkebiskop-
pen. De olika namnen i olika hand-
skriften bevisa blott, att Lagen se-
dan blifvit begagnad i flera Skånska
ska städer. Någon särskild sank-
tion af Konungen ansågs ej nödig,
utan den skriftliga uppteckningen
blef snart ex usu gällande emedan
den ansågs motsvara det afsedda
ändamålet.

Skånska Stads-Rätten gäll-
de in subsidium utom förordna Skå-
ne, nemligen i de Seelandska stä-
derna. Likhet synes deraf, att i fle-
ra handskriften Skånska Stads-
Rätten finnes skrifven såsom här-
hang till Seelands-Lagen.

Tryckta Upplysningar.

S. Jus Pircicum, quod ita
dicunt, seu municipale Helsingo-

ursprungl. för-
ordning om afse-
nde på Lund.

Burgense i Tillägget till Kopos-excerpts
 Danske Lov Historia II. D.

2. Den äldsta Lundske Stads-
 ret i Kolderup-Rosenvinges Samling af
 gamle Danske Love. Köpenhamn 1827.
 5te delen.

3. Skanska Stads-Rätten
 utgifven af D. C. P. Schlyter. Lund
 1859 i 9de bandet af Samling af Sveriges gamla
 Lagar.

2. Ofriga rättskällor.

a. Stskilliga allmänna
 obs! stadganden af Konungarne.

Yluru Sedrane-Rätten ur-
 sprungligen var den enda rädande huf-
 va vi förut sett. Med utbildade för-
 hållanden och då landskapen såsom
 särskilda rättsamfund i Konungen
 fingo en gemensam enhet, var det
 nödvändigt, att Konungen såsom hela
 Rikets öfverhufvud omäningsom skul-
 le börja utgifva påbud, dels för att
 upprätthålla de Kongl. rättigheterna,
 dels och ordningsstadgar till allmänne
 säkerhetens skyddande. Detta Ko-
 nungamaktens ingripande i den lag-
 stiftande makt, som tyest utestän-
 dande tillhört menigheten på Tingen

231.
visar sig isynnerhet hän slutet af strids-
digheterna emellan Sverkerska och E.
rikska ättarna och Birger Jarl var
den som isynnerhet kraftigt begagna-
de denna lagstiftningsmakt. Bländ
hans efterträdare var det isynnerhet
Magnus Ladulås och Magnus Eriks-
son, som följde honom i svären. All-
männa stadganden utfärdades, hvil-
ka afsågs hela riket och derigenom
blefvo af rikt såsom beredande väg
för en allmän Lands-Lag. I dem
åberopas vanligen den makt Gud gif-
vit Överheten såsom grund för Konun-
gens rätt att utfärda allmänna stad-
gar, och stadgarnes efterbefnad an-
befalltes vid äfventyr af Konungens
kamrad eller svär. Se till exempel
begynnelsorden till Bländs Stadga.
Dessa Stadgars uppställning och ut-
tryck antyda bekantskap med ut-
ländsk lagstiftning, såsom med Fran-
kiska Konungarnes, isynnerhet Carl
den Store så kallade capitularier.
Utän tvifvel hafva de blifvit i
skrift uppcatta af någon Konun-
gens Kansler (uttryckligen säges i dem
hän Magnus Ladulås tid att han
dem underskri vit) hvilken vanligen
i 13de århundradet var en lärd man
det vill säga klerk. Dessa hade

ab. 5.

nemligen såsom förut är sagt, en vidsträckt juridisk bildning, förvärfvad under studium af den Romerske och Kanoniska Rätten vid Universitetet i Paris. Att dessa Stadgar i formelt hänseende voro bildade efter frammande mönster visa be-
 gynnelseorden "Magnus med Guds nåde Luca etc. K." som är en efterhärming af Capitularernas: "Carolus Dei gratia" &c. Att andliga män fört fattat dem synes af de ofta förekommande bibliska uttrycken.

Om innehållet och beskaffenheten af Birger Jarls Stadgar känna vi ganska obetydligt, emäs de ej hafva blifvit till vår tid bevarade i sitt ursprungliga skick. Flera hafva dock till innehållet influerat i sednare Landskaps-Lagar, så att det isynnerhet i Öst. Göt. Lager på flera ställen heter: "sua gaf Birger Jarl". Den Stora Rimkrönikan har och några få och knarrändiga underättelser om Birger Jarls älgörande den Karutinnan.

Det är egentligen från Magnus Ladulas tid, som vi hafva tillförlitliga underättelser om de Kongl. Stadgarne, ty ifrån denna tid linnas de i beväll. De viktigaste till denna period hörande Kongl. Stadgar,

Sec 224

från Magnus Ladulas
 tid som de äro bevarade
 i beväll.

hvilka haft mesta inflytandet på
rättsförfattningens utbildning, äro:

1. Magnus Ladulas Stadga
1280 (ärsårets ombudsätt), innehållande
påbud om allmän landsfrid och kvar-
jehanda politie-föreskrifter.

1280

2. Olson's Stadga af 1285 inne-
hållande en förnyelse af Birgers Yarls,
till vår tid ej bevarade, Stadga an-
gäende de 4 allmänna landsfriderna.
Yvon är kallad till edsvorslagarne
Innehåller också om frälsefriheten, väld-
gästningens afskaffande, inrättande af
Tarverare och dirigonom första upp-
rättningen till gästgiverilagstiftningen
m. m. Dessutom kvarejehanda politie-
föreskrifter.

1285

Begge dessa Stadgar äro af
stor historisk vikt. De visa, att man
djupt känt behöfvat af en stark
Konungamakt såsom nödvigt mot
det mäktiga Prästerskaret och
själfrädige borgherrars växande våh-
de. Magnus Ladulas gjorde därför
genom 1280 års Stadga slut på
Allokarjartinget: "Som alltför myc-
ket allmoze förorsakas dröjsmål,
skulle ingen vidare få komma dit,
utan att vara särskildt kallad till
den af Konungen pålyste "samtal".
Landskapen med lagmännen be-

1280 års Stadga gjorde slut på allokarjartinget

magn. Ladulas uppbyggen i sitt Råd.

257

stodo visserligen ännu, men deras sam-
mansmältande till ett rike med en
gemensam lag förbereddes af Mag-
nus Ladulas genom att utgifva så-
dana för samtliga landskapen gäl-
lande Stadgar. Det medel han
använde till att utvidga och befa-
sta Konungamakten var väl beräk-
nad och vittnar om politiskt för-
utseende. Han uppbog nemligen
lagmännen i sitt Råd, hvarest för-
ut biskoparne suto. Understödd
af dessa och af rikets andra fram-
ste män kunde han lätt utlära
nya Stadgar, för hvilka han kun-
de påräkna äfkyndnad i de särskilde
landsorberne.

Öbs.

Meningen med 1280 års Stad-
ga var egentligen att betrygga den all-
männas landsoriden i Konungens för-
tyd deri att slaga samund och alla
inkor och faderlösa togas under
Konungens synnerliga skydd. Denna
Stadga egel derforre mycket likhet
med Carl den Stores Capitulare:
"De pace tenenda" af 806. Likarta-
de omständigheter i Frankiska Rik-
ket i 9de seklit och hos oss i 13^{de}
seklit hade visserligen kunnat
påbatta Konungens uppbrådande till
de fattiges och värnlöses skyddande,

men likheten i uppställning och tan-
 kegang är påfallande om man jemför
 Stadgan med nämnde Capitulare och
 synes antyda att Magnus Ladulås
 Kanoner Petrus ej varit obekant med
 de Frankiska Regenternas förordningar.
 De Biskoparne suto i Rådet, är
 det förklarligt, att Stadgan, som
 utgitt under sådana auspicii säger
 Konungens skyldighet att uppehålla
 frid och skydda enkör och faderlösa
 vara en honom af Gud ålagd pligt,
 likasom att föra rättvisans svärd i
 den Högestis vägnar.

Stans Stadga är märkvärdig
 såsom en förnyelse af Birger Jarls
 edsvorslagar. Hon förkommer såsom
 bilag, till yngre West-Göta-Lagen,
 men har derjemte grundlagt särskil-
 da Edsvors-Balkarne i Ost-Göta-La-
 gen och äldre Westmanna-Lagen,
 och utgör grundvalen för de flö-
 kar af Konungs-Balken i Uplands-
 Lagen, Södermanns-Lagen och Hel-
 singe-Lagen der edsvorsbrotten fram-
 ställas. För tidshvarfvet karakteri-
 serande är, att Konungen och de för-
 nämte männen förbunds sig med
 ed att gemensamt uppehålla frid i landet.

Obi

Magnus Eriksson utgaf fle-
 ra Stadgar af blandat innehåll,

236.
de flesta utgörande skärpta påbud
om landsfriden, om havernare, om skat-
ters utgörande, om rusttjänst m. m.
De synes hafva blifvit förantlednda
deref, att Skons Stadga ej genast
kunde göras gällande, hvilket isyn-
nerhet inträffade med aflägsnare
landsorber i Of dem bland dessa
Stadgar, som höra till denna pe-
riod är egentligen blott en enda af
rikt, nemligen.

1335-

3.) Skienninge Stadga af
1335 innehållande om allmän lands-
frid, havernare m. m.

1344

4.) Upsala Stadga af år
1344, af likartadt innehåll, samt om
Nämnden såsom berisningsmedel.

1345

5.) Telge Stadga af år 1345,
angående frälserusttjänsten, morgongif-
va, Konungs Rättare Ting, gäldbref
och så vidare.

Alla dessa Stadgar äro tryck-
ta af Hadorph såsom tillhör till
Sons 1687 utgifna edition af Skons
Rätten.

b. Kanoniska Rätten

Kanoniska Rätten har un-
der denna period hos oss omärningom
vunnit insteg och gjort sig gällande.

Öfverallt der Christendomen fram-
trängde organiserades en kyrklig sty-
relse, som erkände vissa regler för
sig bindande. Härigenom uppkom ett
nytt rättselement, som i början höll
sig inom det kyrkliga gebietet, men
sedermesa äfven inträngde på den
verldsliga Rättens område. 1) Sedliga
kätens bevarande, 2) den religiösa kät-
tens uppkällande och 3) den andliga
myndighetens vidmakthållande blefso
hufvudsakliga för lagstiftningsät-
gårderna inom kyrkan. Kyrkans
föregång med exemplet af en ordnad
lagstiftning och från samlandet af
de kyrkliga Lagarne har anlednin-
gen hemtats till upptecknandet af
den inhemska Rätten. Då kyrkan
var allmän och ämnad att omfatta
hela den kända världen, gafs åt den
kyrkliga lagstiftningen en dertill
lämpad allmängiltighet. Biskopar-
nes beslut på de allmänna kyrks-
mötena (concilia oecumenica) anså-
gos bindande för hela Christna
världen såsom omedelbart inspirera-
de af den heliga Andan. Mötena i
Nicaea 325, Konstantinopel 381, Ephe-
sus 431 och Chalcedon 451 hade
till hufvudsakligt ändamål att ans-
taga ett gemensamt symbolum, men

Canones = stadgar om kyrkotukten.

239.
tillika beslut om kyrkotukten och ytt.
re ordningen = Canones i inskränkt bemärkelse
De förste dylika reglor voro de så
kallade Canones apostolorum, hvil.
ka man velat tillägga Apostlarnes
skrift de äro vida yngre. Dessa till.
lika med sednare Canones utgöra
Christna Kyrkans äldsta rättssam.
ling = jus canonicum antiquissi.
mum. s. ante-nicæum. Efter detta
möte samlades Kyrkomötets beslut
af enskilda personer för enskildt
bruk. Sådana samlingar gjordes ti.
digast i Gorkiska, än i Westerländ.
skan Kyrkan. Dessa voro dock fel.
aktiga. Inom den Westerländska
Kyrkan gjorde Munken Dionysius
Exiguus 523 en latinsk öfversättning
af det Nicæiska Kyrkomötets be.
slut och lade dertill åtskilliga Pä.
stliga bref = epistola decretales. Då
denna samling snart vann allmänt
insees, förökade hon Biskoparnes
i Rom anseende. Af denna samling
med åtskilliga tillägg uppstod Co.
dex Canonum eller Codex vetus ec.
clesiæ Romane. I Spanien upp.
stod i slutet af 6te århundradet en
ny samling, som på Synoden i Sevil.
la 618 och Concilium i Toledo 633
tillerkändes fullt gällande kraft

Dionysius Exiguus

523

618, 633

Concilium i Toledo 633

239
Horn tillskrifvas vanligen biskop Isi.
domus af Sevilla * 636. Med denna
Ysidori samling förenades i medlet af
13de seklet älskliga tillägg, hvil-
ka man velat tillägga Biskoparne
i Rom från de 4 första århundra-
derna efter Kristus och som äfven de att
ådagalägga de äfriga biskoparnes
berövande af Biskopen i Rom. Oak-
tadt Pápsen Leo IV i ett Bref 855
förklarade dessa dekretaler falska,
blevos de dock i bruk, och gällande
isynnerhet sedan Pápsen Nicolaus I,
i anledning af tvisten om deras äkt-
het i en särskild bulla förklarad
dem för äkta. Efter stridigheterna
i 15de århundradet har den Katol-
ska Kyrkan sjelf icke velat erkän-
na deras giltighet. Detta är den
så kallade Pseudo-Ysidoriska De-
cretal-Samlingen. Man har lång-
ge tvistat om ursprunget till denna
samling. Sannoliktast är, att den verk-
liga författaren var Diakonen Be-
nedictus Levita, som lefde i förra
hälften af 9de århundradet och äf-
ven med sårdeles skicklighet för-
fattat de falska Kapitularierna,
hvilka han hopsatte genom län från
alla håll, såsom från Kyrkofäder-
na, Codex Theodosianus, Pauli sena

80

Ols.

tentia recepta, Juliani novella, Leges
 Visigothorum, Lex Salica med flere
 och hvilka han sedermera helt djupt
 tillade Pepin, Carl den store och hans
 son Ludvig. Genom den öfning han på
 detta sätt förvärfvat och genom de
 materialier han hade i den rika hand-
 skriftsamlingen på biblioteket i
 Mainz blef det honom lätt att sam-
 mansätta de Galiska dekretalerna. Den-
 na hans samling, åt hvilken han lä-
 nade den Helige Tidoris namn förblef
 emedlertid märkvärdigt nog gällande
 såsom lag under en stor del af me-
 deltiden. Möjligheten af den fram-
 gång som ett så kolossalt bedrägeri
 kom till godo kan ej bero på skick-
 ligheten i förfalskningen, utan må-
 ste förklaras genom den relativa
 sanning som dessa dekretaler inne-
 höll. Deras anda och innehåll in-
 stämde nemligen noga med det be-
 höf som i lagstifkningen för folket
 och kyrkan vid denna tid gjorde
 sig gällande. De uppställa nemli-
 gen grundsatsen om Páfvens valde
 såsom en stark sammanhållande en-
 het, att statens makt skulle vika för
 kyrkans och att högsta domaremak-
 ten skulle ligga hos Páfven. Deri-
 genom bidrogo de Galiska dekretalerna

29.
att slädga Päfte-väldet, hvilket en och
graft missbrukadt, varit den samman-
hållande enheten under dessa stormige
tider, på samma gång det räddat
den Europeiska civilisationen undan
barbariet.

I dessa Samlingar vore ämnena
uppställda i kronologisk ordning,
Försoch till mera praktiska Samlin-
gar ordnade efter innebillet gjordes
af abboten Regins 906, Biskop Bur-
chart i Worms 1012-23 och Duo af Char-
tres * 1025, men alla dessa undanträng-
des af Decretum Gratiani.

Den Kanoniska Rätten såsom
vetenskap grundades genom Decre-
tum Gratiani, som är denna Rätts
1sta källkälla. Decretum Gratiani
äro såsom det ursprungliga kalla-
des Discordantium Canonum Concor-
dia år 1151 författadt af Gratianus,
en Benediktinermunk från Klosteret
St. Felix i Bologna (* omkring 1160).
Denna samling har verkat i samma
anda som Pando-Psidoniska samlin-
gen, till befästande af Päfteins makt.
Hennes framgång beror mindre på
någon ovanlig stil, än på ett kon-
riktigt uttryckt den då rådande fö-
reställningen om Päfteins supremati
och om absolut undergifvenhet den

Samt!

Obs.
Decretum Gratiani

1161

under samt under kyrkans dogmes.

Denna samling är delad i 3 af-
delningar = Partes. Part I. är delad i
10 Distinctiones, dessa åter delade i
Canones. Handlar Rätten i allmän-
het, hans delning i Gudomlig och
mencklig Rätt, om Presters utväljan-
de, deras rättigheter och plikter och
om den andliga Domsrätten.

Part II. är delad i 36 Causae,
hvardera af dessa i vissa Questiones,
hvar på följande ett slags conclut.
Någon ledande princip för ämne-
nas uppställning finnes ej. Här
omtalas tionde, prescription, äk-
tenskaps ingående, process, biskops
rättigheter, om brott, penitence, &c.
om krarandra.

Part III = "De consecratione"
är delad i 5 distinctiones, dessa i
Canones. Handlar om Kyrkans in-
vigning, äktenstaps ingående, Lög-
tider, karndag m. m.

Decretum Gratiani har al-
drig blifvit af någon påfve sank-
tionerat, men blifvit dock snart
allmänt erkänt i Italien och fort-
lor sedan till inom hela påfliga
myndighetens område anses såsom en
kodex för den kyrkliga lagstift-
ningen. Detta beror på de omstän-

243
digheter, hvarunder den tillkommit.

Det var nemligen på en tid, då Ro-
merska Rätterns studium i Bologna
redan börjat uppblossa gendru
Præterius i Decretum Gratiani blif-
da den kufondsakliga Källan vid
studiet af den på samma gång ny-
upplifvade Kanoniska Rätten. I sed-
nare hälften af 12te århundradet
funnos i Bologna en skola för
Romerska Rätten och en för Kanoni-
ska Rätten, hvilka tillsammans bit-
dade ett Universitet. Bulgarus
citerar i sina Glosse Decretum
Gratiani, hvilket visar att detta var
i 12te århundradet allmänt erkändt.
Lärarne i Bologna i Kanoniska
Rätten kallades Canonista s. Decre-
tista. I Paris fanns en Schola De-
creti, derifrån Doctores in utroque
jure (Romerska och Kanoniska Rät-
ten) utgingo.

Liksom de Romerska rätts-
lärarne i Bologna vid Justiniani
samlingar föga glosser, så föga-
de lärarne i Kanoniska Rätten i
Bologna dylika vid Gratiani De-
cretum. Johannes Lemeca, vanligen
kallas Magister Teutonicus (* 1243)
författade en samling af dylika glos-
ser = Glossa ordinaria, hvilken sam-

ling) sedan fortsattes och afslutades
af Bartholomæus a Brescia († 1258).
Glossatorn Paucapalea insatte i sex-
ten till Decretum Gratiani vissa
stycken till jämförelse med Romer-
ska Rätten alldeles i likhet med
Authenticas i Justiska rättsamlingen.
Dessa äro kända under namn af Pa-
lea. 85 sådana äro af kyrkan er-
kända.

Under 12te och 13de århundra-
derna, då den Päfliga makten upp-
nått sin största höjd var det klart
att Kanoniska Rätten ^{hvar} skulle hastigt
utbreda sig. Beslut på kyrkomö-
ten och Päfliga bref = Epistole de-
cretales eller Constitutiones eller Decre-
tales voro en rik källa till rätts-
utvecklingen. Dessa bifogades un-
der namn af Extravagantes vid De-
cretum Gratiani, men då de blif-
vo alltför många, måste särskil-
da samlingar af dem göras. Fle-
ra sådana gjordes, hvilka vi här
förbi. Gregorius IX föranstaltade
och sanktionerade en vetenskaplig
samling af dem. Härigenom upp-
stod den 2de kända källan till
Kanoniska Rätten, nämligen Liber
Decretalium Gregorii Noni s.
Decretales s. Liber Extra (se decr.

12.
Extravagantes

obs.

245.
Lum Gratiani), hvilken i anledning af
sista benämningen afha citeras blott
med ett X. Redaktionen ombetrodde åt
glossatorn Raymundus a Penna forte, Raymundus
1230-1234.
päpelig kaplan och stormästare af
Dominikanerorden, hvilken utförde den
1230-4. Samlingen sändes sedan till 1230-4.
Universiteterna i Bologna och Paris
för att vid undervisningen begagnas.
Bernhard Bottonus af Parma * 1266
författade sedan dertill en Glossa or:
dinarie)

Denna samling är delad i 5 libri,
hvarje liber i vissa tituli, hvarje titulus
i vissa capituli.

Lib. I innehåller allmänna regler,
mest från Romerska Rätten.

Lib. II innehåller reglorna för
processen vid de andliga domstolarna,
och utgör grundvalen till den inquisi:
toriska processen.

Lib. III innehåller disciplinära reg:
lor och lärnan om beneficia.

Lib. IV om trolofning, äktenskap,
skillnad i äktenskap m. m.

Lib. V är af blandadt innehåll, huf:
vudsakligast om brottmål, penitens, ex:
kommunikation o. s. v.

Denna samling skall motvara
ra Romerska Rättens Pandektis och
för att äfven i yttre uppställning lik.

na dessa slutar hon liksom de med 2
tittlar. De verborum significatione och
De regulis juris.

Den 3de hufvudkällan är Libri
sexto Decretalium. Efter den före-
gående utkommit nemligen snart åter
en mängd päfliga bref, af hvilka
en ny samling behöfde göras. Boni-
facius VIII lät därför 1298 göra en dy-
lik samling, hvilken 1299 säsom en 6te
bok (deraf namnet) fogades till Gre-
gorii Decretal. Samling.

1298

1299

Den 4de hufvudkällan är Con-
stitutiones Clementine eller de så
kallade Clementine, hvilken sam-
ling 1317 ombesörjdes af päfven Johan-
nes XXII. Till namn har han fått der-
af, att de der förekommande Constitutio-
nes hufvudsakligast äro utgifna af
Clemens V. Den är delad i 5 böcker.

1317

Den 5te hufvudkällan ut-
göres af de så kallade Extravagantes
seu Constitutiones papae Johan-
nis XXII. De äro 20 titte antalet.

Mid dessa äro ofta i Codices
fogade de så kallade Extravagantes
communes a diversis Romanis pon-
tificibus post librum sextum editae.

Alla dessa samlingar utgöra
tillsammans Corpus Juris Canonici
men utom Extravagantes kallas de

Corpus Juris Canonici clausum. 247.

Sambandet af Corpus Juris Canonici var en följd af kyrkans sträfvanande att beherska samhället och användigheten att ega källorna för kyrkans rätt ordnade till ett helt som man kunde återopa, då kyrkans makt eller rättigheter ifrågasattes eller rent af förnekades. Genom Kanoniska Rättens samband med den Romerska Rätten, som i Södra Europa var basen för hela rättsförfattningen, erhöll den Kanoniska Rätten hela intresset af en praktisk och nyttig vetenskap. Fornyandet af Romerska Rättens studium i Bologna upplifvade och studiet af den Kanoniska Rätten, så att han i sednare delen af medeltiden till och med påflade om öfverrikten med den Romerska Rätten. Kanoniska Rätten egnade sig och synnerligen väl till ett supplement för den positiva Rätten inom hvarje Kristet samhälle genom sitt oberoende af alla territoriala gränser och genom sin religiösa och sedliga anda vann han derjämte öfverrikt öfver den Romerska Rätten.

Den påflan, som i sydliga och medelsta Europa egde rum emel-

kan Romerska och Kanoniska Rätten
 var hos oss ej märkbar. Ty Romerska
 Rätten har hos oss aldrig varit erkänd
 såsom i något afseende bindande. Man
 har visserligen påstått motsatsen och
 för en sådan åsigt vilat anför så-
 som bevis, att Magnus Ladulås i
 domslutet öfver de upproriske Folk-
 ungarne 1282 återopät Lex Julia ma-
 jestatis, men denne lag är öfven
 återopät i Decretum Gratiani (Bok.
 2: c. 53 dist. 1. can. 9). Dessutom kan ett
 så enstaka faktum ingalunda sä-
 gas bevisa, att Romerska Rätten
 hos oss haft gällande Kraft. För öf-
 rigt tyckes ifrågasättande citation haf-
 va tillkommit blott för det änd-
 mål, att den som redigerat domen
 (förmodligen Kanonikern Petrus) skul-
 le få skryta med sin juridiska lär-
 dom.

1220
 Påven Honorius III förbjöd
 visserligen 1220 vid exkommunikation öfven-
 tyr Romerska Rättens studium vid
 Universitetet i Paris, dels för att der-
 igenom upprätthålla anseendet för Bon-
 Nogues Universitet, enär Universitetet
 i Paris började vinna försteq, dels
 för att bibehålla Kanoniska Rät-
 tens supremati öfver Romerska Rät-
 ten. Andamålen med dessa för-

249
bud förfelades dock alldeles af det
skäl, att Romerska Rätten var nöd-
vändig för studium af Kanoniska
Rätten såsom utgörande ett grundläg-
gande studium för den sednare. För-
budet upprepades sedermera flera
gångar, till exempel genom en päfelig bul-
la 1285 eller 1286 ställd till hela Sven-
ska Klerus, deri det såges vara onö-
digt att studera "Legis" (den äldre
Romerska Rätten) men ej heller det.
Ia förbud synes hafva haft någon ver-
kan. Genom Kanoniska Rättens stu-
dium fick man hos oss medelbart, men
också blott på detta sätt, kännedom
om åtskilliga bland Romerska Rät-
tens säsändyngsatsor. Utan tvifvel be-
jude den kyrkliga Rättens inflytande
på den Svenska rättörfattningens ut-
bildning) kort efter Christendomens in-
förande i Sverige, men något betydande
inflytande märktes ej förr, än efter
mödet i Skenninge 1248, då Kardinal
Wilhelm af Sabina, vid afventyr af in-
terdict, ålade biskoparne och Kani-
kerne att ega och studera Gregorius De
Kretales. Sedan blef Kanoniska Rättens
inflytande stort på handokarslagar-
nes redaktion. Detta inflytande vi-
sar sig mest i bestämmelserna om
de allmänna medborgerliga rättighe-

1285.

1248

165.

terna och den allmänna friheten. På
 fullt Kristlig grund uppställde den Ka-
 noniska Rätten principen om en allmän
 jemlikhet. Dermed kunde hvarken Ro-
 merska slaveriet eller den Nordiska träl-
 domen låta förena sig. Visserligen vä-
 gade man ej genast uppträda i direkt
 opposition mot den allmänna meningen
 om träldomens rättmätighet, men man
 fördrade såsom hvarje Kristens pligt,
 att han skulle frigifva sina träl-
 ar, något som också skedd med Kyrko-
 sens träl- och de träl- ar som till Kyrkan
 skänktes. Afven i afseende på böden har
 Kanoniska Rätten haft ett välgörande in-
 flytande. Romerska Rättens princip
 var *partus ventrim sequitur*, således, afven
 om fadern var fri blef barnet träl, ihän-
 delse modern var trälinna. Kanoniska
 Rätten upptog visserligen till en början
 denna princip, men i Gregorii Debra-
 talar sådes, att barnet skulle vara frit
 så snart fadern var fri. Dessa grund-
 sätser stadfastade den i våra land-
 skapslagar uppställda principen, att:
 "barn gånge a bättri halth." Om denna
 grundsats än återfinnes i de öfriga
 Nordiska Lagarne och det således är
 höifvelaktigt, om den ej är ett för Nord-
 boarnes rättomedvetande egendomligt
 drag, så är dock sannolikt, att den

251
Kanoniska Rätten bekräftad eller fast-
ställt den. Vid betraktande af stad-
garne i allmänhet om trälar i våra land-
skapslagar, igenkänner man oöfver-
aktigt Kanoniska Rättens milddrande
inflytande, och i Skara Stadga 1335,
genom hvilken Trældomen afskaffa-
des i Vester-Gotland och Småland,
sages uttryckligen, att detta skeddde:
"till Guds heder och Jungfru S:ta Maria
till ro och frid." Egentligen i Landskaps-
Lagarnes kyrkobalkar äro Kanoniska
Rättens principer uttalade, men af-
ven i de världsliga balkarne, såväl i
hvad som rör den offentliga som den
privata Rätten märkes inflytandet
af den Kanoniska Rätten. Skyldig-
heten att erlägga skatt, isynnerhet
honde inpreglades genom den Kanoni-
ska Rätten, så ock i landskapsla-
garne. På begreppet brott och straff
samt på bevisningsläran har Kanoni-
ska Rätten haft en välgörande och
förbättrande inverkan. Om riktigare
och mera upphöjd uppfattning af äk-
tenskapat, närmare bestämningar om
dets ingående, mannens förhållande till
hustrun, orsaker till äktenskapets uppr-
lösnings, på alla dessa delar af Privat-
Rätten har Kanoniska Rätten välgö-
rande inverkat. Hvad våra landskaps-

Skara stadga 1335 afskaffade Trældomen i Vester-Gotland
och Småland

Lagar Kanna om Testamente, är deri:
 från helt och hållet hemtadt, likaså till
 stor del hvad dessa lagar innehålla
 i afseende på hvaran om Kontrakter.

III

Tredje Perioden (ss. 252-379)

1347-1736.

Denna Landskapslagarnes period utmärker sig genom Landskaps-
 lagarnes sammansmältande till en enda
 Kodex i medlet af 14de ^{13^{de} - 17de} århundradet och
 genom sin tendens att bringa till en-
 het det sönderskyckade rättssystemet.
 Det är naturligt, att under denna län-
 ga, af många skifftingar i fäderneslan-
 dets yttre och inre öden utmärkta
 tid en mängd nya rättsförhål-
 landen skulle hafva uppstått, så
 att Lands- Lagen vid periodens slut

i många delar var alldeles oanvändbar.
 Också utmärktes hela sistnämnda århundradet under denna period af ett förbättrat bemödande att förbättra Lands-Lagen dels partiellt, dels slutligen i sin helhet. De förändringar, som i rättsförfattningen avsågs, voro vanligen förberedda genom långvarig praxis vid domstolarna, hvilken därför har blifvit en vigtig rättskälla. I anledning deraf, att reformbemödandena börjades i synnerhet från Carl IX^{de} tid dels genom af honom och hans efterträdare utgifna särskilda författningar, dels genom utarbetade förslag till ny allmän Lands-Lag, dels genom rättegångsbruket såsom en rättskälla, hvilken domstolarna i viss mån förbundos att följa, afdelas vi denna period i 2 stycken.

4) Kongl. resolutioner.

A. Fösta Stycket.

1347 - 1593.

1347 - 1593.

Det ligger i sakens natur, att de olika landskapens särskilda rättsförbund icke kunde i ett af en gemensam Konung och kyrka rike i längden bibehålla sig med fullkomligt sjelfständiga rättsförfattningar. Den enhet, som förefannas

254.
För de särskilda landskapen i landets ge-
mensamme Konung, måste nemligen vid
mera utbildade samhällsförhållanden slut-
ligen leda till enhet i rättsförfattning-
gen, till en för hela riket gemensam
lag. Såsom de särskilda landskapen
sammansmält på det sätt, att folket
sjelft fattade sig såsom en nation, mä-
ste behöfvat af ett gemensamt uttryck
af det rätts i en lag låta känna
sig nog starkt, för att kräva sin
tillfredsställelse. Ett en så beskef-
fad förändring likväl ej så snart kun-
de inträffa, är klart deraf, att den ej
kunde inträffa förr, än Konungamak-
ten blif tillräckligt stark för att våga
försöket att sammanjämka de skilda
rättsrederna till ett helt. Dertill för-
drades understöd dels af Presterska-
pet, dels af de genom börd och rike-
dom inflytelserikaste männen i landet,
dels ock af landskapens sjelfvalde män-
nän, lagmännen. Ett sådant under-
stöd hade Konungen emedlertid i början
af denna Period att påräkna, ty Prä-
stoskorpne samt Riddarne voro redan
förut medlemmar af Konungens råd.
Magnus Ladibås upptog äfven lag-
männen i Rådet och härigenom blif det
för Konungen möjligt att med fram-
gång våga försöket att införa en för

Obs.

255

riket gemensam Lands-Lag. Af rikt
är att fästa uppmärksamheten dervid,
att de allmänna Städgar, som Birger
Jarl och Folkungarne förut utfärdat
voro förelorare till den allmänna Lands-
Lagen. Sedan Birger Jarl ryckt till
Konungen en betydlig del af den lagstif-
lands makten och han samt hans ef-
terträdare utan motsägelse utfärdat
de förut omtalade riktiga allmänna
Städgarne, hade allmogem redan varit
sig vid allmänna lagar omedelbart
utgångna från Konungamakten och af-
sedda för hela riket. Till förber-
dande af en för hela riket gemensam lag
bidrog och det förhållande, att man
i Kanoniska Rätten egde exemplet af
en allmän lag, som var ämnad att
gälla oberoende af alla territoriella
gränser. Magnus Eriksson kunde af
alla dessa skäl gripa verket raskt
an med den lyckliga påföljd, att
Sverige genom honom erhöll sin för-
sta allmänna Lands-Lag 1347.

1347

1. Lands Lagarne.

a. Magni Erikssons eller den äldre Lands-Lagen (= M. E. L.)

Magnus Eriksson lmnade för utförande af sin plan om redigerandet af en allmän Lands-Lag uppdraget åt 3 lagkunnige män: Ulf Embjörnsson (Sparre), Riddare och Lagman i Tio Hæ: rads lagsaga, Hagot Bengtsson (Grip) Lagman i Vester-Götland och Thorgeir (eller Tyrger), Lagman i Wermland. Den förordnande hade varit ledamot i den 12 manna-nämnd, som uppsatt redaktionen af Södermanns-Lagen. Det förslag till en ny allmän Lands-Lag, som af dem uppgjordes var hufvudsakligt grundadt på Uplands-Lagen, imedan denne Lag bland Landskaps-Lagarne innehöll det mest utbildade rättssystemet. Derpåst hade de rådfregat Södermanns-Lagen. Yöfrigt hade de iförn följt de ifriga landskapslagarne och de ofvan omtalade allmänna Stadgar, med en berömlig pietet bibehöllo de allt, som möjligen kunde bibehållas af de särskilda landskaps-Lagarnes förskrifter, sammanjimbade olik.

Ulf Embjörnsson
Hagot Bengtsson
Thorgeir

25
Laterna i dem, men aflades ej att inför
några nyheter. Förslaget hade således
blott Karakteren af en sammänfattning
af Landokaps-Lagarnes Stadganden läm-
pade ettis förändrade seder och tids-
förhållanden och var för sin tid utan
hifvel förtjenstfullt. Magnus Enks-
son gillade det och för sin del och före-
lade det, till antagande på en Herre-
dag i Örebro 1347. Ovisst är, om På-
det desoförinnan känt det, eller åtmin-
stone om det yttrat sig deröfver, det fö-
refaller åtminstone mindre sannolikt
då man besinner, att Biskoparnes saken
higen skulle haft åtskilligt att deremot
invända. Emedlertid antogs Lagen
af Rikets Ständer med undantag af
Klerkerna, hvilka syntes vara höglig-
gen förgrymmade deröfver, att de ej,
såsom vid Landokaps-Lagarnes redak-
tion, fått deri deltaga utan blifvit
af lekman alldeles utestängda från
redaktionen. De fruktade och, ej utan
skäl, att den nya Lands-Lagen skulle
se liksom Podermanna-Lagens kyr-
ko-Palk medföra inskränkningar i
rättheten att göra testamenten till
kyrkor och kloster, hkaså och gö-
ra minskningar i de all Klericiel till-
erkända rättheter. Derför skickas
de och Domkapitlen i Upsala, Lin.

Herreagen i
1347. Örebro

258
Löping, Strängnäs, Nesterås och Heris
hvar sin canonicus eller domherre till
Orbro, hvilka nedlade, först hos de
3 lagmännen, den 21 Februari 1347 sin
muntliga protest emot hela lagen
och sedermera den 8 Mars samma år
en skriftlig protest inför Magnus
Eriksson emot hvarje Lagens förbät-
ring, ändring, tillökning eller förminsk-
ning, som på något sätt kunde göra
intrång på den för klericiet gällan-
de Kanoniska Rätten eller något af
de privilegier, hvilka det af Paf-
ven, Kongas eller Furstar fått
sig tillerkända, eller de Kyrkor och
Kloster tillförsäkrade förmåner som
de genom gammalt bruk eller sedva-
na "legales et canonicæ" efter Ca-
noniska Rätten förut åtnjutit. I
anledning häraf yrkade de att Lanets
Lagen förut skulle prövas af bisko-
parne och kanikerna. Protesten har
de sannolikt den verkan, att Mag-
nus Eriksson, som ej vågade alltför
mycket stöta presterskapet, ej torde
offentligen sanktionera lagen, åtmin-
stone är det ej känt, att en sådan
sanktion blifvit gifven, men säkert
är att Lagen användes, såsom af flere
bref och handlingar synes blifvit lyft,
det är påbudna till efterlevnad.

259
Protesten hade emedlertid den på-
följd, att man i de landskap der
Lagen snart kom i bruk bredvid ko-
nom begagnade landskapets gamla
Kyrko-Rätt. (Till detta ändamål haf-
va många landskapslagar blifvit
stämpade genom Kyrko Rätt bort-
skärande och sammankäpande med
Lands-Lagen (se föreg.).

Obs.
Det dröjde ej länge innan Hag-
nus Erikssons Lands-Lag blef allmänt
begagnad i de särskilda landskapen.
Der till bidrog förmodligen, att de 3
lagmännen som deltagit i lagens re-
digerande, utan vidare omständighe-
ter tillämpade honom i sina land-
skap, hvarefter de öfriga lagmän-
nen snart följde exemplet. Eft ett
morgongåfvobref af år 1352 (i Lilje-
grens Diplomät.) utfärdadt af Johan-
nus Gregerson i Hæls, synes att Lands-
Lagen på den tiden gällde i Småland.
Der säges nemligen, att morgongåfvan
beständes "secundum modum ac for-
mam legum, per hominum meorum
carissimum dominum Regem nepes
editarum". I en stadga om Tavinnare
utgiven i Stockholm 1375 (Bihang till
Fæderliga Edition af Nyarköa Rätten)
förordnade Konung Albrecht, att såda-
ne skulle invättas "efters ty lagböcker

ett brev Rindur
biskops. 1376.

260.
tillsägis". Slutligen finnes ett Brev
till Linköpings biskopsdöme (Bihang
till Hadorphs Edition af Bjärkra-
Rätten) 1376, den Konung Albrecht
äropar "Riksens Lagbok". Med beg-
ge dessa uttryck menades tydligen Mag-
nus Erikssons Lands-Lag. Det är dock
ett mycket märkvärdigt faktum, att
en allmän lag, mot hvilken ett helt
Riksstånd inlagt sin protest, inom
kort blifvit gällande öfver hela riket,
oaktadt Konungen ej vågade gifva åt
konom offentlig sanktion. Enda för-
klaringsgrunden till detta förhållande
är att behöfvat af en allmän Lands-
Lag varit ytterst brängande och att
man fann detta behöf kunna afhjäl-
pas med det af de 3 lagmännen upp-
gjorda förslaget. I ett och annat lands-
skap borde det dock hafva dröjt något
längre innan Lands-Lagen fullständ-
ligt utträngde landskapets lag och af-
ingresser till en Skadga af Eric af
Pommern 1416 (arbetet osäkert) vill det
nemligen synas, som om Lands-Lagen först
vid Drottning Margarethas anbråd till
Regeringen blifvit fullkomligen erkänd
i Wester-Götland och till detta angår
dock blott de världeliga Balkarne
såsom Kyrko-Rätt begagnades nemligen
såsom förut är nämnt, de särskilda

1389

261
landskapens Kyrko-Balkar. Uplands-
Lagens Kyrko-Balk finnes vidfogade
de flesta i behåll varande exemplar
af Magnus Erikssons Lands-Lag, dock
blott 3 handskrifter från 14de ^{o. 13de} århund-
radet. Dernäst i ordningen kommer
Södermanns-Lagens Kyrko-Balk. Några
tillhöra West-Göta-Lagen, Ost-Göta-
Lagen och Smålands-Lagen och en West-
manns-Lagen. Den egentliga Kyrko-
Balken till Magnus Erikssons Lands-
Lag har ej blifvit till vår tid bevarad.
Dess innehåll kan följaktligen ej vara när-
mare bekant, men sannolikt är att den
var redigerad i temlig aförenstämme
med Södermanns-Lagen, blott måhän-
da med ännu flera inskränkningar
i de åt Klericiet betingade förmåner.

Ämnena äro i Magnus Eriks-
sons Lands-Lag jemförelsevis bättre ord-
nade, än i landskaps-Lagarna det vill
saga mera efter inre sammanhanget,
ehuru intet strängt system är följt, i
det hela äro ämnena sammansvalde som
de i det dagliga lifvet förekomma till-
ammans. Magnus Erikssons Lands-Lag
innehåller 1) De Konungens rättigheter,
Konungaval, Kröning m. m. i Konungs-
Balken. 2) Den egentliga civil-lagfa-
renheten i Giftmåla-, Arfda-, Jord-
och Köpmåla Bk., 3) Processen i Ting-

1315 =

mala Bz. 4) Kriminal-Rätten i de 7 si-
sta Balkarna: Edrovis-, Höghmålis-,
Drapmaal medh Wilia, Drapmaal medh
Wadka, Saramaal medh Wilia, Sara-
maal medh Wadka ock Tiufwa Bz.
Inom dessa finnes icke något system,
utan de särskilda brotten äro behandlas
de om förandra.

14 de led 5.150.

1. 2 de led

Bland Landskriftern till denna
lag Linnas några som i C.P. Kap 1 och
2 i fråga om arfsordningen afrika från
de öfriga. Dessa yngre Landskriftern
hafva nemligen från Uplands-Lagens
C.P. Flock 11 upptagit istäda-Rätten
i descendens- och första sidolinien
intill 5te man det vill säga till och
med 4de led. Detta från Romerska
Rättens jus representationis hemtade
rättsinstitutet stridde mot den äldre
Svenska rättsförfattningens anda och
godkändes därför ej heller i de land-
skapslagar som voro yngre än Uplands-
Lagen, lika litet som i Magnus Erik-
sons Lands-Lag, hvilken med gaf istä-
da Rätt blott i 2 led såväl i de-
scendens- som första sidolinien. Un-
der det 15de århundradet synas emed-
ertid de ofoan omtalade yngre land-
skriftern eller varianterna kom-
mit i bruk. Harvid har utan tvifvel
tillgätt så, att någon afskrifvare
4 d v s. systemens barn voro samarbeten med system (2)

Cristofers handskrift 1442.

263

på eget beväg, ändrat den ursprungliga lagtexten på ofvannämnda ställe till likhet med Uplands-Lagen, hvarefter af ett sådant förfalskadtt exemplar andra handskriffter blifvit afskrifva och kommit i bruk. Dessa handskriffter hafva emmedlertid gifvit anledning till den oriktiga föreställning, att en allmän Lands-Lag emellan 1347 och 1442 blifvit utgifven, hvilken man i sin okunnighet kallat "Medelste Lagen", deraf sedan benämningen "Medel-Lagen" uppstått. Att denna benämning existerat i början af 16de århundradet synes af ett Regeringens och Rådets Bref 1507, hvilket för öfrigt röjer den grofsta okunnighet om det äldre rättstillståndet, så att Rådet till och med ansåg nödigt att höra vittnen, om hvilken lag i landet gällde. Der säges, att man lystet höfvelsmål, huruvida man i en anhängig arfstvist skulle döma efter den äldre eller efter den Medelste Lagen. Man beslöt sig dock för att döma efter den sednare och resolverade tillika, att Ladanf. her efter honom skulle dömas.

Rätta betydelsen af Medel-Lagen har gifvit anledning till många olika hypoteser. Lundius an-

meccan
1347 - 1442.

1507

Lundius

Kare Olivo!
Folke Lundin
1357-59

Lundin
wien

264.
säg, att Medel-Lagen var en sär-
skildt redigerad Lands-Lag gif-
ven af Magnus Erikssons son Erik
Någre hafva till och med påstått,
att han skall vara gifven af Magnus
Eriksson sjelf. Hadonph har i fo-
retaget till edition af Dale-Lagen
påstått, att Medel-Lagen ej var an-
nat, än Magnus Erikssons Lands-Lag.
Detta åter igen bestrides af Jacob
Wilde som i Svenska Lag Historien
och Hist. Pragm. tillkriper Me-
del-Lagen Benung Erik af Tömmern.
Han förmodar, att efter presteroka-
pets protest man ville genom en
omarbetning blidka detsamme och att
derigenom den nya lagen uppkommit,
hvilken i brist på annat namn blif-
vit kallad Medel-Lagen. Han an-
för dock för sin mening inga posi-
tiva bevis. Hans påstående, att
presterokapet skulle hafva haft nå-
got emot istada-Rättens utsträck-
ning hvilas och på ett misstag, då
denna rätt just är hentad från
Romiska och Kanoniska Rätten. För-
tynsten af att hafva fullständigt ut-
redd det rätta förhållandet med
den så kallade Medel-Lagen till-
hör Schlyter.

Magnus Erikssons Lands Lag

265.
Har aldrig varit på originalpråket tryckt,
utan finnes blott i Handskrifter.
Schlyter är dock för närvarandes öf-
versatt med utgifrandet af en upp-
saga deraf. Deremot finnes en öf-
versättning på latin gjord 1481 af Dr.
Chidiaconus Ragnald Ingemundsson
i Upsala. Denne, som var J. U. D.
ville visa sin juridiska lärdom med
att på latin öfversätta den gällan-
de Lands. Lagen det vill säga Chri-
stoffers Lands Lag, ty det är ej tv-
digt att han förstätt att skilja de
bägge Lands. Lagarne åt. Omedel-
ked gjorde händelsen att han istäl-
let öfverkom en Handskrift af Ma-
nus Eriksons Lands Lag, hvilken
således i stället blef öfversatt. Den-
na öfversättning är tryckt och utgif-
ven af Johan Messenius i Stockholm
1614. 4to.

1274.
I Norge hade den af Magnus
Lagabates 1274 förantaltade reri-
sion af Gulatningslagen utbrängt
de särskilda landskapslagarne. Nor-
ge hade alltså erhållit en gemensam
lag, ett halft århundrade före Sverige,
men som rättsutvecklingen i det när-
maste kallat temligen jemna steg,
hade utan tvifvel likartade orsaker
framkallat samma verkningar i de här.

o. Konung Christoffers eller den yngre Landslagen (Ehr. L. d.).

Sedan Magnus Eriksons Landslag, så småningom kommit i bruk, uppskodo, vid sidan af lagens flera särskilde allmänna påbud. Dessa, hvaruti ofta många olika saker hopblandades, torde hafva ökat den förvirring, som i rättsväsendet, isynnerhet under Unionstiden, var rådande. Detta hade vänt på att på ett medel att afhjälpa oredan, hvilket medel vore en revision af allmänna lagen. Denna revision verkställdes under Christoffers af Bayers regeringstid. Det är g sannolikt att denna Konung (om hvilken likväl en utmärkt historisk skriftsare säger, att han är den som af Unionskonungarne gjort Sverige "det minsta onda") af någon synnerlig kärlek till vårt faderland vidtog denna åtgärd för att bringa någon ordning i rättsväsendet. I Stadsfastelsébrevet (dateradt Stockholm dagen efter Philippi och Jacobi apost. hans dag 1442) säges och: "Så hafwe wij förthen skuld, efter then wördige ste Fadrens och Herrns i Christo,

1442

1442

267
Her Nilses (Ragvaldsons) medh Guds
nåde, Erkebiscopens uthi Upsala,
och the wördighe Hans Lydhbisco-
pars öfver Heele Swerike..... så
och wärt älskelighe Rätt, Ridda-
rens och Sweners traghne och flit-
tighe begären..... uthi een book,
som allmannt Laghboken eller Le-
gisterium..... Härit författa, och
sammansättia ätskillighe Städghar,
och verdelis Lagh i ätskillighe böcker
författat, som wärd Förfädher och
framfarn Konungar hafue gifwit
hwar Laghsaghu..... ibland hvil-
ke somblighe wore hwar andre öwa-
ra lijke, somblighe äter twert emot
hwar andre, en part syntes wara my-
kit mörcke och sammanblandade
för sijn widhlyftigheet skul, så wo-
re och somblighe, som intet fun-
nes i Laghboken..... wi hafue
och the bredewidh, tillagt wä-
re eghne Städgar, och nyttigh och
härpligh Lagh." --

Hvilken som haft Konungens
uppdrag att verkställa revisionen, är
obekant, förmodligen har det varit nå-
gon Hans Causler, hvilken förstätt
att göra det till Konungamaktens
föddel. Om man jämför Christoffers
Lands-Lag med Magni Erikssons

Lands-Lag, så finnes man att i Konun-
 gabalken de största och väsentli-
 gaste förändringar egt rum till för-
 del för Konungamablen. - Y Christof-
 fers Lands-Lag finnes ej någon ny
 kyrkobalk; Holigen emedan det an-
 sågs som ett mycket omständigt ämne
 att vidröra. Man ansåg det der-
 för klokast att låta vara som för-
 ut, i synnerhet som man hade Mag-
 ni Eriksens varnande exempel. Cle-
 reciet kunde aldrig förlåta denne
 Konung, att han sökt förminskas deras
 rättigheter, hvarför han ock af den-
 na tids historiskskrifvare, som mest
 utgjordes af Clerker, blifvit illa
 upmalad och tillagd öknamnet Jonck-
 Låsom bevis att Christoffers Lands-
 Lag efter all sannolikhet saknat
 kyrkobalk kan anföras, att uti det
 äldsta exemplaret, som bryfvelsu-
 tan är autentiskt, och hvilket till-
 hört Lagmannen i Upland Bengt
 Jönsson Oxensjöna, samt förvaras
 i Kongl. Biblioteket i Köpenhamn,
 finnes ej någon kyrkobalk.
 Christoffers Lands-Lag har
 aldrig i likhet med Magni Eriks-
 sons blifvit framlagd till antagan-
 de på något allmänt riksmöte,
 Wägnad af utgången på herredagen

aldrig antagen
 på allm. riksmöte

269
i Örebro, då Magnus Erikssons Lands-
Lag förbadet Ständerna ville man undgå
krad som då inträffat. Man valde
den försigtigare utvägen, att blott för-
se den med Kongl. sanction, med befall-
ning, att den skulle gälla såsom andra
allmänna Kongl. Stadgar. Rådet, so-
vants Biskopar, Riddare och Lagmän
hade förut, såsom synes af stadfästels-
se-urkunden gillat denna revision, *obs.*
innan den sanctionerades. Det hade
och genom en särskild clausul tillsetts,
att i något ingrepp skulle göras i be-
stämde privilegier. Det heter näm-
ligen i stadfästelsebrevet: "dock oför-
kreknadt menighe mäns rätt och rätt-
tighet, som uti sjelfwa Lagboken
eller juris Corporis författat är, så
och kyrkiens, Clerkerens, och helens,
Riddarers och Swensers privilegier,
hwilkom wij häruthinnan intet,
Præjudicium, eller fördomme göra,
eller någon kunga påläggia wile."
Och Rådet gillat lagen synes af stad-
fästelseurkunden, der det heter: "Ia
stadfäste wij, med wårt älskelighe
Råds tidlige och moghne betänks-
ande, och synnerlighen och allmän-
nelighen föregångne råd^{och} afwer-
waghande"

Wilde has såväl i sin *Öbr.*

270
storia pragmatica, som i sin Laghi-
storia sagt att Carl Knutsen öf-
versett och förbättrat Christoffers
Lands-Lag isynnerhet Kyrko-Balken,
men detta är ett fullkomligt misstag
emedan: 1°) Ingen Kyrko-Balk fanns
utan dertill har Uplands-Lagens bif.
nit begagnad, 2°) har Konung Carl
Knutsen väl anställt en rådet med
Clericiets egendom, men ej med La-
gen, och den protest, som Wilde me-
nar presterna hafva afgifvit under
Carl Knutsen, är den, som af dem
afgafs 1347. Utli handskrifter af
Christoffers Lands-Lag är vanligen
Uplands-Lagens Kyrko-Balk inta-
gen. Den är ofrivjälaktigt den mest
detaljerade Kyrko-Balk och den som
mest gynnar presterna. Derfor har
den det fullt anseende af en allmän
Kyrkorätt, hvilken därför vidfoga-
des handskrifterna af Lands-Lagen.
Utdelningen i balkar i Chr. L.
Lag är lika med den i Magni Eriks-
jons Lands-Lag. Det stadfästelsebref
som Christoffer gaf 1442 är skrifvit
både på Latin och Svensk, det är
temligen likt med och påminner om
Påfven Gregorii IX° stadfästelsebref
på decretalsamlingen i Konungen stu-
lar documentet med att förbjuda

W
BBalk till-
komme

1442

"att ingen fördröste sigh, utan war^{271.}
synnerligha befalning och myndig-
heet, någon annan Lagh göra eller
bruka, eller thes efter döma, så frampt
the wilia war Konungliche känd,
utthan all nådhe undfly, och uti
war Majestets gunst och nådhe war
ra". När Christoffers Lands-Lag
utgafs var meningem dermed påtagli-
gen att Magni Eriksons skulle
afskaffas, och för att den skulle
skiljas från den äldre (det vill sä-
ga Magni Eriksons) ändrades be-
gynnelseorden sålunda: "Swerikes Rik-
the är af hedhna wärld sammankom-
mit" &c. Det är likväl ett factum,
att Magni Eriksons Lands-Lag varit
gällande lång tid efter 1442, och
detta kan förklarås deraf, att fol-
ket, som gärna vidhöll gamla seder
och bruk, heldre vidblefvo den gam-
la än denna nya lag, gifven af en
foga ombyekt, främmande konung.
Den i Christoffers Lands-Lag gifna
föreskriften om allmogens skattskyld-
ighet oed så vidare borde äfven haf-
va bidragit att minska dess förtro-
ende hos allmänheten. — Afvensä
borde verklig okunnighet, om hvil-
ken wore den rätta lagen, hafva
bidragit hertil, såsom man kan

160

160/608

1608 upphörde Magni Ericssons landslag att gälla fullkomligt.

272.

ifr!

se af afvannämnda Rådets stadga
1507 och Erkebiskopen Ragnvald Inge-
mundssons misstag att öfversätta Magni
Ericssons Lands-Lag i stället för
Christoffers Lands-Lag. Stann i
16de seklet tillämpades Magni
Ericssons Lands-Lag vid sidan af Chri-
stopfers. Detta upphörde i fullkom-
ligt för år 1608, då Konung Carl
IX från trycket utgaf Christoffers
Lands-Lag. - Till och med under
Johan III^{de} tid var man lika oviss
som hvilken lag vore den verkliga
gällande, som man var 1507. - Det-
ta förhållande synes af en i alla af-
seenden märkvärdig arfsvist efter
Fru Gorwel Abrahamsdotter Gyl-
tinstjerna, som dog 1577. - Hon ej-
de inga descendenter eller collate-
raler af 1^{sta} sidolinien, men der-
mot flera collateraler af 2^{dra} si-
dolinien, som gjorde anspråk på arfs-
rätt. - Frågan var om jus represen-
tationis gällde i andra sidolinien
och om Computatio Civilis eller Ca-
nonica skulle begagnas. - Af ena
sidan åberopades medellagen och
att jus representationis skulle gäl-
la i 2^{dra} sidolinien; å andra sidan
beskreddes allt afseende å medel-
lagen, emedan den vore tillkommen

✓ 1608

genom en afskrifvares fel och en ny lag sedan blifvit gifven. - Emedan hela rådet var jäfviigt, måste Jo: han III på egen hand efter ett 8-årigt betänkande ge utslag. I inledningen säger han: "Vi kunna och icke wita med hvad skäl sam: ma lagbok..... kallas Middeste lagen"..... Efter dessa anmärkning: gar dömdes Konungen likväl ef: ter Magnus Erikssons Lands-Lag och erkände jus representationis i 1^a sidolinien till 5te man, men ej i andra. - Denna dom bevisar att Christoffers Lands-Lag ej kunnat utbränga Magni. Erikssons Lands-Lag och att Konungen ej hade reda på hvilken gällande lagen var. - I 15de och 16de århundradet råda: de stor oordning af denna orsaker Behöfvet af en tryckt lagbok ha: de länge gjort sig gällande, och sedan brökes redan 1481 blifvit tryckta, kan man ej annat än för: undras sig öfver, att mer än ett år: hundrade förflöt innan någon all: man lag blef tryckt.

part 5. 291 1/2

262

1481

Åld Riksdagen i Stockholm 1566 begärde Erik XIV, att Lands-Lagen skulle tryckas med den förändring i Korunga Balken att

Riksdagen i Stockholm

1566

riksdagarna 1566.

Konungen vore arfofande ej väljande. He-
 la Konungens begäran tyckes hafva
 utgått kufondsaktligen från detta
 motiv. I Riksdagsbeslutet heter
 det att det vore Sveriges Rikes all-
 männa hön, att Sveriges lag mät-
 te ges från trycket. Derrid blef
 dock icke något då vidgjordt.
 Till afsjelfrande af oredan föreslog
 Hertig Carl i ett betänkande till
 Johan III af den 29 Februari 1592
 att i några lagböcker finge skrif-
 vas och gälla förr, än de blifvit af
 Rikens Råd och flere gode män
 aforseddade samt af Konungen un-
 derskrifne. — I ett bref till Rådet
 af den 14de Januari 1593 säger han
 att i någon borde få afskrifva nå-
 gon lag, förr än han af regeringen
 fått uppdrag, samt att det skrif-
 na exemplaret ej skulle gälla förr,
 än det blifvit af regeringen gran-
 skadt. — Sedan ej heller dessa mätt
 och steg, ledt till något resultat,
 och Konungen misslyckats i sina vid
 riksdagarna 1602 och 1604 gjorda
 försök med lagens reviderande så
 Carl IX från trycket utgifva Up-
 lands-, Ostgöta- och Göttinge-
 lagarne, samt derefter 1608 för
 första gången Konung Christoffers

Utl. L. af fören
 1609. sid. 184

275.

Lands-Lag. - Uti stadfästelsobref:
vet af den 20 Decembris år 1608,
säges:..... "På thet at sådant thes wal-
meente arbete och Laghböcker (det vill
säga de af forra Konungar utgifna) medh
tjiden icke aldeles skulle förkomna,
eller blifva förfalskadhe &c. Therefore
hafve wij uti alle Rikens Landsän-
dar medh störste flit och åhogha,
lätit upökia alle the äldste och
sanferdigste Laghböcker, wij hafve kon-
nat åfwerkomma, och sedan, efter som
the uti framfarne wäro förfäders
Sweriges Konungars och Regenters tycke,
hafwa brukadhe warit, nådhigst ef-
terlätit til at tryckias och publice-
ras". Samt längr med "att eftersom
Christofers Lagbok ännu war i all-
mänt bruk". "På thet, at samma
Lagbok hoarken förkomma eller
förfalskas måtte, och at man ibland
så många åtskillige Laghböcker nå-
got rikt exemplar hadhe, efter hvil-
ket man sigk allmännelighen rätta
kunde, hafve wij och thes Lagbok,
Sweriges Krons och idker til mycken
wälförd, och rättwijsan til märkeligh
förkofring, i lijke måtte wdelat af Tryc-
ket lata uthgå. - Och säson wij försee
oss til idker samptelighen, at i ha-
the idker war nådigh omvårdnat

1608

276
behaga, och för sådant omak baksam-
me befinna. Så wile wij och idher
här medh alwarlighen hafwa budhit
och befalet, att i efter thenne daghen
utthi alle Domar, sätte idher efter then-
na Konung Christofers confirmerade
och Prindade Laghbook, hvilken medh
the aldre wisseste och äldste exem-
plaren afwirens Kommer, och medh
thum på thet flitigste är collatio-
nerat. Salunda förbjöds att någon
afskrift skulle få beagnas och
Magni Erikofons Lands-Lag har
sedan dess Kommit ur bruk. I stad-
fästelsebrevet undantogs Ryrko-Pal-
ten emedan den antogs innehålla
"Dawisk willfarelse". Likaledes an-
drades i 3 Cap. Konunga-Paltein or-
den: "Nu är til Konungariket Swe-
rike, Konunges wäljande och ej erf-
wande" till "Nu är til Konungori-
ket Swerike Konunges ärfrande, och
ej wäljande".— Vidare heter det: "I
liike måtte wile wij och, att man
utthi Högsmåls och andre sådane
grofwe saker, som äre, Menedh, Guds
kastande, Swärjande, Drap, Hoor,
Frandsamis Spield, Ocker, Falsk
witne, och annat sådant, rättar sigh
efter Guds lagh som i then he-
lighe Skrift är författat, och

1) N. B. blott i färdfästelsen, ej i själwa texten.

Har efter skall warda införadt i "Ett"
utdrag af Olofis böcker gjordes af-
ven och trycktes såsom Likang, till
Landslagen. - I stadfästelsebrevet
heter det äfven att: Derest sådana
fall kunde inträffa att man ej kun-
de döma efter Christoffers Lands-
Lag, at the så lagh och rättelse
om sådane fall sökia uti the
andre Laghböcker, som wij hafwe
tryckia latit. "Haraf finner man
således att Konungen medgifvit, att
de tryckta editionerna af Land-
skapslagarne, det är: Uplands-
Lagen, Ost. Götal. Lagen och Hel-
singe- Lagen skulle få begagnas
jemte Christoffers Lands- Lag,
der denna var mörk och otydlig, al-
ter saknade bestämmelser för in-
träffande rättfall." Se tryckta
Uppslagsord
i
substitutum

Utom den af Carl IX ombe-
sörjda edition af Christoffers Lands-
Lag finnas flera tryckta upplagor,
som dock alla äro aftryck af den
första:

- 1°) En af kändisbörding Abra-
hamson, Stockholm 1702 smal octav.
- 2°) En af densamme, Stock-
holm 1726 4°, med tabrika vär-
defulla anmärkingar, dels om pra-
xis i detta sekel, dels Kongl. Förord.

ningar. Den bästa upplaga som finnes

3°) En öfversättning på Latin under titel: Prærogatorum jus civile quod Landslag nominatur, tryckt i Dorpat år 1671. Utgifvaren het: le Petrijus.

4°) En öfversättning på Latin: Suecia Regni leges provinciales. Stockholm 1672. Fol. af Loeccnius.

5°) En öfversättning på Tyska af assessorn i Dorpat Johan Ernander (adlad Ernanderhjelm) tryckt under titel: "Schwedisches Landrecht" Frankfurt och Leipzig 1709.

ob

De båda Landslagarne, så väl den äldre, som den yngre ha i synnerhet på criminal-lagsbiffringen haft inflytande. Med Landslagen börjar nemligen straffrättens privat-rättsliga karakter att upphöra, och här uppträder statens rätt att ensam straffa. I äldsta tider var fredlöshet basen för straffsystemet, emedan detta straff i sig innebar alla möjliga rättsförminskningar, dernäst uppstod föreställning om att brotten kunde medelst böter försonas (åtskilliga brott voro dock uteslotta) men slamligheten af bötesstraff visade sig dock slut-

249
ligen, och man blef frungen att tillgri:
pa Kroppstraff i Övergängen bildade
Landslagarne i Kroppstraffen bli den
grunden för straffsystemet. Dessa
om ock serdeles grovma straff er:
bido dock flera nyanser, och man
vör dessutom vid betraktande af de
olika straffmedlen under olika perio:
der af vår Rätts-Historia i hågkom:
ma, att härvidlag g. straffmedlen i
och för sig själva ~~er~~ bestämma ka:
rakteren af offentliga straff utan den
tanke, den idé som i dem uttalas sig.
Hvad, som äfvn i sin mån bidrog
att förbyta böter till Kroppstraff,
var obifvelaktigt det föreställnings:
sätt om det ondas inneboende i mate:
rien, och att det kunde genom språk:
ning utplånas, som hvilken från Ca:
nomiska Rätten och genom de andli:
gas inverkan fått inötag i allmän:
na tankesättet. I det hela var väl
detta välgörande, ty det gaf straff:
rätten en sedligare grund. Enligt den:
na uppfattning blef os kufondsbligen
brotten såsom öfverträdelse af Gu:
domlig ordning betraktade, såsom
kräfvande straff för att försona Guds
vrede. — Sedan Birger Jarl, Magnus
Ladulas och deras efterföljare hys:
kats rycka till sig lagstiftande

Oles

makten, finner man den öfvertygelsen
gällande, att Konungen såsom den der
på Forsynens vägnar förde svärdet,
borde föreda hela landet från hem-
sökelsen af Guds orrede, hvilket före-
ställningssätt äfven i de allmänna
stadgar, som utgåfros under denna
period, uttalar sig. Från detta fö-
reställningssätt härledes sig den stör-
re stränghet i straff, som utmärker
Lands-Lagen, men den var ock nöd-
vändig under dessa oroliga och rätts-
lösa tider. Thingmala-Balken fö-
retes äfven flera afrikelser från
Landstaps-Lagen. Här äfven spår
af Canoniska Rättens inflytande.
Der hitis det bland annat, att Bi-
skop jemte 2 Capitularer skulle va-
ra besittare i Konungens råfsteting.
Grundsatserna om målnes bevis-
ning underginges äfven betydliga för-
ändringar, hvilka röja verkan af
den Canoniska Rättens ^{inflytande}. Vi kom-
ma nu i ordningen till:

2. Stadslagarne.

Vi ha här att märka 2^{ne} en
allmän stadslag, gällande för alla
städer, om ock egentligen endast skrif-
ven för staden Stockholm, och in

a. Yngre Stadslagen. 1350-talet.

Magni Ericssons Lands-Lag 1347

nes gifvit anledning, till denna nya stadslag. De Kopmän, som bosatt sig i Hockholm voro säkerligen an- gelagna om en ny förbättrad Stads- lag, hvilken bättre än Bjärköa-Rät- ten lämpade sig efter uppkomna nya rättsförhållanden. En ny stads- lag blef därför sammankrifven, hvar- vid Magni Ericssons Lands-Lag hie- rat till monster. Författaren är obe- kant. Den Yngre Stadslagen må- ste vara författad efter 1347, men i mycket sednare. Vi äga nämli- gen ett bref af Konung Albrecht af 1365, som visar att den varit i bruk före nämnde år, sannolikt på 1350-talet. I ett nämnde bref, som är ställt till Ulfoby, nuva- rande Björnsborg, som tillades vis- sa privilegier, heter det, att staden skulle få åtnjuta "jus civile dictum Bjärkölagh per dominum ^{magnum} ~~magnum~~ editum". Med detta jus ci- vile nuper editum kan vi menas någon annan lag än den Yngre Stads-Lagen. Det är ock sannolikt

sid 218.

författaren
obekant.

efter 1347.

1350-talet

1612 lat. Lusatia 2. 112 dag bygera mognen. Lusatia 2. 112

282.

att Magnus Eriksson gifvit betalning
om en omredigering af Bjärköa-rätten.
att Yngre Stads-Lagen egentligen va:
rit utarbetad för Stockholm synes
deras, att i denna lag omnämnes 4
Borgmästare och 24 Rådman, ett
antal allt för stort för de andra stä:
derna. Den har dock sedermera kom:
mit i bruk vid de öfriga städernas
domstolar. I den 1380 utgifna Tel:
ge stadga af Albrecht och hans råd
äroveras afren "Stadsrätten" kvar:
med i kan förstås annat än den yng:
re Stads-Lagen. Denna stadga fin:
nes intagen i Hadorphs edition af
Bjärköarätten. Hadorph har vis:
serligen i förordet till sin så kall:
had Dalalag påstått, att Yngre
Stads-Lagen vore skrifven sedna:
re än Christoffers Lag och byggd
derpå, således efter 1442, men det:
ka påstånde är helt och hållet felakt
och kallkastas fullkomligt deras, att
de flesta handskrifver äro äldre än
Christoffers Lands-Lag en handskrift
till och med från 1400-¹⁵⁰⁰ seklet. Den:
na Magni Erikssons Lands Lag
synes till en början blifvit kall:
had Bjärkölag, men sedermera
stadslag. Att denna lag finnas
i Biblioteket 146 kända kam:

Felge omogen
af. 1380

skriften, dock sinsemellan afviken.
 de, och dessa olikheter gjorde be.
 kofvet af en tryckt Stads-Lagsallt
 mera kannbart. Gustaf II Adolf
 lat år 1618 utgifva densamma, och
 genom stadfästelsebref af den 17
 Januari samma år anbefalldes att
 i några handskriften skulle der-
 efter vidare få begagnas vid dom-
 stolarne. Unge Stads-Lagen är in-
 delad i balkar, men någon Ryrko-
 Balk har boligen aldrig funnits
 utan Uplands-Lagens blifvit be-
 gagnad. Indelningen är lik Landt-
 Lagens utom att 2 balkar tillkom-
 mit nemligen Skirmåla B. och
Dobblare B., som rör spul. Den
 balk, som afhandlas processen ka-
 las Rådstupen B. och y Thingma-
 la B.

1618 ✓

V

Skirmåla B.
Dobblare B.

Rådstupen B.

Nya editioner äro:

- 1°) Af Abrahamson, Stockholm
1702 Smal oetav
- 2°) Af Borgmästar Arnell, Stock-
holm 1730 (med anmärkningas)
- 3°) Latinsk öfversättning
af Loecenius
- 4°) Tysk öfversättning
af Enander

tryckte till
 Lagen med
 förutnämnde
 editioner af Chri:
 stoffers Landt. Lag

Wisby, Stadslag:

Wisby Stad. på Magni
Ericssons befalln.
samma ord som
på Mattytyska om

1350.

Den, på Gotland, för handelen så
serdeles väl, belägna, staden Wisby
blef en af de förnämsta städerna i
Hanseförbundet. Emedan den var upp-
fylld af främlingar, skulle snart be-
hofvet af en lag uppstå för att af-
göra rättshöfvecklingar mellan desamma
och stadens borgare och dessa in-
bördes emellan. Det är därför helt
naturligt att staden bekommit egen
lag, och att Magni Ericssons Yngre
Stads-Lag der ej blifvit såsom min-
dre lämplig, den gällande. Denna
för staden Wisby gällande lag är
skrifven på platt-tycka i medlet
af 14de seklet. Den är försedd med
ett företal af ganska märkvärdigt
innehåll. Det heter der: "Och då det
kom vidare och staden tillvexte, då
uppstod af många handa tungomål
ofta stor oenighet mord och för-
råderi. då sände man till Hertig
Henrik, en hertig öfver Baijern och
Sachsen, han stadfäste oss freden
och denna rätt, som förut hans mor-
fader Lotharius hade gifvit den."
..... "men sedermera, då stor brist
uppstod mellan stad och land,

hoppa k. 1887

285

dei sände vi till Konung Magnus af Sverige, (Magnus Ladulås) han stadfäst oss dä' vår rätt och frihet, därefter Konung Birger af Sverige, Hertig Erik, Hertig Waldemar och därefter förnyade och stadfästade oss Magnus af Sverige, Norge och Skåne (Magnus Eriksson) vår rätt och frihet och gaf oss, att vi skulle hafva två böcker en på Swenska och en på Tyska.

Mid slutet af den pergaments-codex, som finnes på Kongl. Biblioteket i Stockholm är ett sammandrag af de tid efter annan af Staden förömnade privilegier af sednare ursprung.

Uppelöw (i Hans Luthilandiska Cronica) har på grund af hvad företal till lagen sålunda innehåller tagit sig anledning till det påståendet, att Kysar Lotharius och Hans dotterson Yensik samt påfven Innocentius III 1177 skulle hafva stadfästat denna lag. Detta dock en dikt, ty 1177 var Innocentius ej påfve.

Verkliga förhållandet är, att som främmande köpmän och sjöfolk ofta besökte Götaland samt stundom på kusten vågade att lida skeppsbrott, så gjorde främlingarna en öfverenskommelse med öarna, att de sjöfarande skulle, under sådana omständigheter, på fritt begagna ett stycke af 8 famnar från stranden att der upplägga sina varor samt lika utrymme om farbygd blott lägs för ankars. men dä' stridigheterna sedermera angående öfver-

enskommelsen uppstods, vände man sig till Hertig Henrik af Bayern och Sachsen, bekant under namnet Henrik Lejonet, som oförtigare bekräftade öfverenskommelsen. De nya förmanerna utbjordes af skydd till person och egendom inom hertigens statar, med vilket att Gottlänningarne, i sin sida, skulle förkunna hertigens undersätare samma rättighet.

1163

Hertig Henriks bref af år 1163 upplyser, att det ej varit fråga om någon lagstiftningsrätt som Hertigen eller Kysar Lotharius skulle ha hafva sökt tillvälla sig öfver Wisby, ej tiller om någon stadfästelse på Wisby, Skatt-Lag. Således är det fullkomligt misstag af Kadorph, då han säger, att Wisby haft i alla sta tiden egen lag, som blifvit af Kysar Lotharius utvidgad.

Wissar har i
1163

Någon samling har ej blifvit gjord för än uti Konung Magnus Eriksons tid, men då skedd såsom förutalut utvisas, tvänne sådana, en på Gottländska och en på Tyska.

På Magnus Eriksons befallning skulle genom Rådets försorg lagen sammanskrifvas på dessa tvänne språk, ty i denna kansstad var hälften af befolkningen sardes sin förmögnare delen Tyskar, hvar för det utförades en redaktion af lagen på Tyska språket.

Då Magnus Erikson i förutalut skat.

4
1532
1300-1600

hos Konung afven Skane, så bevisar detta, att
 Wisby-Lagen ej kan vara skriven före 1332,
 ej heller sednare än medlet af 14de seklet,
 ty den Handskrift som finnes i Stockholm
 är enligt Schlyter just det original på
 platt-tyska, som blifvit af Rådet förfat-
 tadt. Det Gotländska originalet har
 för oss gått förloradt i. Schlyter är af
 den mening, att man aldrig brytt sig
 om att skriva något sådant utan nöj-
 sig med det tyska, men han skal der-
 för äro svaga, och Olivecrona anser
 sannolikare, att det Gotländska origi-
 nallet gått förloradt vid Wisbys för-
 störing.

Wisby Stadslag är indelad i 4
 Böcker, böckerna sidomera i afdelning-
 ar och i Kapitel. — Tryckta editioner?

1. Nadorphs upplaga, "Wisby Stads-
 lag" Stockholm 1688 in fol. med företal
 och en ordelista.
2. Schlyters, tryckt i Lund, 1853, VIII
 bandet af Sveriges gamla Lagar, med
 svensk öfversättning och glossarium.

3. Gårds-Rätterna.

Gårds-Rätterna hafva haft icke ober-
 tydligt inflytande på Criminal-Rätten.
 De voro egentligen Lagslagar, som Konungar

253.
i egenskap af husbonde ensam beständes,
ändrade och uppköpte för sitt husfolks
eller närmaste omgifning, i hans egen
gård. Deraf namnet Gårdsrätt. De gäll-
de ej allenast för tjänare inom Konun-
gens gård, utan äfven för krigsfolket,
alltids under Konungens omgifning, mer-
ändels tillika bestod af krigsmän hvil-
ka voro inom samma borg eller läger
som Konungen. De kallades och fylldar-
män, hirdmän, hofmän. Gårdsrätterna
erhollo härigenom äfven betydelse af
krigsartiklar. Det låg i sakens natur,
att dessa till särskilda förbindelsers uppr-
tyllande förbundne män blefvo ställda
da omedelbart under sin herres särskil-
da lag och domsrätt. Tacitus: "de mo-
ribus Germanorum" säger att krigs-
mäns tjänare voro "sub iudicio ejus quem
sectantur". Utå de gamla sagorna för-
komma äfven spår af dylika special-
lagar. I Konung Olof den heliges saga
berättas sålunda, att Konung Olof skul-
de hafva utfärdat en Gårds-Rätt för
sina tjänare.

Den äldsta kända gårdsrätt är i svensk.
Det är Konung Knut den Hoves "Viparlags
Rätt" af det gamla taluättet: "Lagges lag
within" en rätt, gällande för sinsemellan
(förbundne personer), skrifven mellan 1018,
1036 af Konungens Secreterare Oppu Smalle

och hans son Eskil.

289.

De äldsta gärdorätterna motsvaras både Hof- och Krigsartiklar. På 15. hundre talet gjorde man sedermera skillnad emell. kan dessa.

Nota bene! :
"1500-talet" af
"16te århundradet"
- Styft Öbro!

Genom Canoniska Rätten har man gjort bekantskap med begreppet om en personsrätt för kyrkans medlemmar. Detta gaf exemplat att också använda begreppet personsrätt på Konungens män, och sålunda tillerkänna dem egen lag och egen jurisdiction.

personrätt
iura est domus
estis egen lag
ut in omnes
jurisdiction

Prära samlingar af gamla lagar finnes tryckta tvänne särskilda gärdorätter:

1.) I Hadorphs samling af gamla stadgar (vid slutet af hans edition af Björka boken) är intagen en gärdorätt, som enligt Hadorphs påståande i ingressen skulle vara gifven af Konung Magnus Eriksson af år 1310. Detta är dock en omöjlighet, alldeles bestämt det der står "Konung af Skåne", hvilket antyder att denna gärdorätt måste vara skriven efter 1332.

etter 1332. 1332

2.) På samma ställe afom en "Yngre Gärds-Rätt", som enligt Hadorphs påståande ende skulle vara af Magnus Eriksson af år 1335. Hadorph har här vid fogat den anmärkning att denna gärdorätt ord för ord utom ingressen oförensammer med en annan yngre gärdorätt af Erik

1335

29.
af Pommern. Det är dock y. troligt, att
båda kvarandra så lika gårdorätten inom
så kort tid blifvit utfärdade.

Om Magnus Eriksson blott ut-
färdat en gårdorätt och denna af överens-
stämmer med den Danska, gör man sig
den frågan, hvilka denna är grunden till
den andra, eller hafva de härflutit från
samma källa? Hofod. etnehmer anser
den Danska ligga till grund för den
svenska.

hirdskraa
af konung Haakan
Hakansson

Det finnes emidlertid en gårdorätt,
äldre än både den Svenska och den Dan-
ska, nemligen den norrska gårdorätten el-
ler "hirdskraa", af Konung Haakan Hakans-
son, således 1217-1263. 1117-1263

117-1263

Flere af den danska rättens stad-
ganden igenfinnas i den norrska, ehuru
i den danska med något större utför-
lighet. Detta ger anledning till den slut-
satsen, att den norrska är äldre och att den
sedermera (ehuru icke såsom Koldewey
Rosenvinge antager först under Drott-
ning Margarethes tid) blifvit känd i
Danmark och der med nödvändiga för-
ändringar antagen. Under Unions-
tiden kan antingen Margaretha eller
Erik af Pommern hafva gjort den be-
kant i Sverige och allmänt gjort de till-
lägg eller förändringar, som rättsbruket
har i landet påkallade. De flesta ar.

291.
tiklas i den äldre Danska äro nästan or-
dagrant lika med den af Hadorph med
Drottning) Margarethas namn försedde
Gårds-Rätten. Jemför man med dessa gårds-
rätter den äldsta svenske som Hadorph
tillagt Magnus Eriksson 1319 och jem-
för densamma med den yngre så kallade
Drottning) Margarethas Gårds-
Rätt, så finner man skillaktigheterna
dem emellan så ringa att man må-
ste lysa betänklighet att antaga, det
den äldre Gårdsrätten ens är från
Magnus Erikssons tid. Hela bevi-
set för ett sådant antagande grundas
allena på beynnelsorden i de svens-
ke handskrifter, som Hadorph bega-
nat. Skillaktigheterna mellan Magnus
Erikssons och Margarethas gårdsrät-
ter är för öfrigt ej större än mellan
äldre och yngre handskrifter af den
Danska.

Troligt är också därför, att ena-
dast en gårdsrätt funnits, ehuru den
i olika handskrifter blifvit vid
afskrifning tillerkänd en, en, en
annan konung.

Frågan af Danmarks rättshistoria,
Kofod- buehus och Kolderup Rosen-
ringe hafva equat speciella undersök-
ningar härät för att få frågan utredd.
De antaga sammanställande att

endast en
gårdsrätt.

den svenska liden sitt ursprung från
den danska. Rosenvinge medgifver
dock, att, om man kunde bevisa, att
den äldre svenska gårdorätten verkli-
gen vore af Magnus Eriksson, det
kunde vara möjligt, att denne konung
medan han vistades i Norrige der
hört känna den Norriska gårdorätten
och tagit denna till måstet för sin
Gårds-Rätt. Oliverona tror dock, att
man ingalunda kan påstå att den
Norriska gårdorätten är närmaste käl-
lan till våra Gårds-Rätter, ty olikheterna
äro alltför öfverskänliga. Deremot
finnas väsentliga likheter mellan den
svenska och den danska af Erik af Pom-
meru. Detta ger anledning till den förmo-
dan att det varit en och samma lag, som
sedan blifvit af olika Regenter hämpad
efter särskilda förhållanden i det ena
eller andra riket, men hvilken, som
strängt taget är den egentliga grunden
eller källan till den andra är svårt, om
ens möjligt, att med någon säkerhet
afgöra.

Maurer s. 136.

Svenska gårdorätt

Obs
Hvad nu angår våra svenska gårds-
rätter innehålla de i allmänhet vida strän-
gare straffbestämmelser för ålskellige brott
än våra landslagar, äfvensom straff för
disciplinära förbrytelser jemte reglemen-
tariska föreskrifter för ordnings uppa

299
rättskällande bland Krigsfolk, Gårds-
rätterna införde och i vår Criminal.

Rätt till nya straffmedel såsom till
exempl rätten och bröd-straffet. Be-
kantskap med Canoniska Rätten gaf an-
ledning att först använda rätten och
bröd såsom ett penitensmedel, sedan
att i förening med fängelse begagna det
såsom egentligt straff för mindre för-
brytelser.

Gårdsrätterna äro af mycket vigt
för vår rättshistoria, emedan de samt-
ligen äro byggda på principen att ge
någon stränga, Kroppsligt affliktiva straff
afskräcka från brott. Landskapslagarne
antaga deremot, att de flesta brott
kunde genom böter lösas.

I Gårdsrätterna framstår contras-
ten derför så mycket skarpare, då
der förekomma alldeles nya straff-
medel såsom att stingas med knif
genom handen, ligga i hornet etc.

Såsom förut är anmärkt voro
Gårds Rätterna egentligen stiftade
för Konungens husfolk, också fram-
står oförvalt husbonden såsom den
der med oblidkelig stränghet och
oinskränkt makt stiftat lag för
sina tjänare. Det kan derför ej va-
ra så oväntadt att, när Birger Jarl
och Konungarne af Folkungaätten ryck-

vatten i bord
straffet

in för de
gärna giv rätterna

införde af förmedel
någon principer
i vår Criminal-
rätt

|| obs.

294.
te till sig en stor del af den lagstiftan-
de makten, man i åtskilliga af Sves-
sa regenters utfärdade allmänna
stadgas finner enahanda principer
der uppenbara sig, ja blifva märkbare
äfvän i Landslagarne.

Obs!
De kroppsligt offliktiva straffen
voro visserligen förut ej helt och hål-
let obekanta, men säkert är att de ge-
nom Gårdsrättarne kommo till en myc-
ket vidsträckt användning.

Den gårdsrätt, som vanligen till-
lågges Magnus Eriksson, var i slutet
följande stadgande: Thenna samma
Rath hafwer min Herre unt sino Rade
i Swerijke atth the magko han sama-
bedid i sinom gardom niuta &c.

Obs
Yvarigenom kunde de mäktiga
herrarne tillämpa dessa stränga kus-
lagar på sina enskilda tjenare. Lands-
konderna förblefvo dock hos oss un-
der allmän lag och den allmänna
domstolens jurisdiction. Således vunn-
no de mäktige herrarne hos oss ej
en så vidsträckt makt i detta afse-
ende som i de ländar i Europa der
feodalväldet vunnit insteg, och at
länsherrarne tillerkände domorätten
öfver sina underlydande.

Utom de nyssnämnde hafva
vi äfvän följande gårdsrätter:

1544 Gustaf Ist af 16 Oct. 1544. 295.
 1560 Erik XIVst Hofordning, 19 Nov. 1560.
 1569 Johan IIIst af 1569 eller 1573 (årtal ut
 osäkert) samt
 1590 Hertig, Carls 1590.

1544 1544
 1560 1560.
 1569 1573
 1590.

Dessa som äro att anse både såsom
 Hof- och Krigs-ordningar äro hvaran-
 dra temligen lika. Här kunna vi af-
 ven nämna en af Carl XIst förmyndar-
 se den 4 April 1671 utfärdad gärdsrätt
 eller Jusdicirlin att användas af ridd.
 och adeln vid sina gårdar, hvilken gärd-
 rätt egentligen tillhör det sista stycket
 af 3de perioden af vår Rätts-Historia,
 men dock med närvarande framställ-
 ning står i nära sammanhang. Genom
 denna gärdsrätt bemyndigades adeln
 att till och med för mindre brott, såsom
 tyfnad af 15 daler silver mynt, och
 derunder bestraffa sina tjenare med
 kroppsstraff, såsom hugg af ris, pen-
 ning, böter, fängelse vid vatten och
 bröd, dock ej öfver 1 månad o. s. v.

1671 ✓ 1671.

Öfver är om denna Gärds-Rätt nä-
 gonsin blifvit tillämpad, säkert är
 att den, kort efter utfärdandet upp-
 höfdes.

Slutligen vill Olivecrona vid
 föga den anmärkning, att gärdsrät-
 terna tillhörde den period af me-
 delliden, då de särskilda stånden

Ja, mycket gärna

276.
berjade att skarpt afsondra sig från
hvarandra. De sträfvade hvar på sitt
håll efter makt, de som tillhörde sam-
ma yrke slöts sig, derför nära till-
sammans, sökte förskaffa sig egen
lag samt om möjligt afven särskild
jurisdiction. Sträfvandet efter egen
domsrätt hade sin grund uti det
djupt rotade förhållningssättet, att
hvar och en borde dömas af sina
likar. Presterna gjorde härmed bör-
jan genom den Canoniska Rätten, se-
dermera tillkämpade sig Förstads-
männens egen Köpstadsrätt i stads-
lagarne, slutligen Konungens Hof-
män och Krigsfolk egen jurisdic-
tion och lag genom Gårds-Rätterna.
Hos oss har aldrig adeln kom-
mit att erhålla någon egen jurisdic-
tion. Orsaken härtil är att sö-
ka i det förhållandet att hos oss al-
drig funnits någon feodaladel. I
våra landslagar finnes ej den rin-
gaste skillnad i privaträttsligt el-
ker criminelt hänseende mellan en
frälseman och en skattebonde. Lan-
dets lag gällde i dessa fall lika för
både sty, såsom Konung, Carl Knuts-son
yttrar (i sin stadga 1449) "lagen skall
gå öfver allas hufvud." Domsrätt öf-
ver enskilda finars var allt som kon-

Obs. !!

och har aldrig kommit
att egen jurisdiction

de vinnas för Konungens Råd och Hof-²⁹⁷
vitsman, försöket 1671 att få doms-
rätten ytterligare utsträckt misslyc-
kades. Ett Forum prius i vissa mål,
blef slutligen det enda, som i judici-
um utmärkte denna sam-
hällsklass och hvilket ännu till en
del kvarstår. Detta var blott en följd
af den grundsatsen, att en hvar bor
de dömas af sina likar. — Vi öfver-
gå nu till

41. Åtskilliga allmänna af Konungamaktens utfärdade stadgar. 185.

Med Folkungarnes valde infördes män-
ga nya principer med afseende på Konunga-
maktens i den svenska lagstiftningen.
Birger Jarl och efter honom Magnus
Brodulas började att, af egen maktfullkom-
ighet, utfärda allmänna för hela riket
gällande stadgar. Dessa stadgar äro af vigt,
emedan de föregingo och beredde väg för
en gemensam lag för hela landet. De visa
Konungamaktens bemödande att tillväbla
sig en lagstiftande makt, som Konun-
gen förut icke egt i och för den allmänna
fredens upprätthållande. Såsom stöd för

denna nya lagstiftningsrätt återopade man
det Konungliga väldet, som Gud föränat
den världsliga makten.

Oaktadt dessa stadganden, såsom
stödde på främmande grundsatser, hem-
tade, såsom det vill synes från principi-
er, uttalade i Carl den stores Capitula-
larier, i öfverensstämmelse med förut va-
rande förhållanden, bidroge de dock
mycket att stadga ett tryggare sam-
hällofölik. Stadgarne äro utän brifvel
uppsatta i skrift af Konungens Cancellier.
Och som Cancellersambetet vanligen sköt-
tes af någon som utomlands studerat
Romersk och Canonisk Rätt, och derjem-
te egde kännedom af de Frankiska Ko-
nungarnes Capitularier, är i underligt om
de Kongl. embetsmännen sökte göra gäl-
lande åtokilliga i främmande Rätt för
Konungamaktes befrämjande befintliga
grundsatser.

Sedan den allmänna Landslagen
utfärdades, skulle man kunna tro
att några särskilda förordningar i ha-
de varit af nöden. Det var dock i sig
De långvariga Fejden, som utmärkte V.
mions-tiden, det förtryck, som saklosh be-
drefs af främlingar, vore i egnade att
gifva styrka åt den allmänna lagen,
ty en lag formis föga de den i efter-
följis af de styrande. Detta var just

kändelsen under medeltiden. Också ¹⁰⁹ Klagar Konung Christoffer redan 1474 af
ver "att Sveriges beskripte lag i åttioåddes."

Såsom de viktigaste allmänna stad-
gar märkas: se sid. 230.

1. Magni Eriksons Statutum
de cessatione usurarum af år 1334, hvar-
igenom all ränta förbjöds, såsom strif-
dande emot Guds lag och lika med
ockur.

1334

2. Magni Eriksons stadga i Uppsala
1344, upprärande Alons stadgas för-
bud mot våldgästning, samt der till med-
delande nya stadganden om nämnd sä-
som bevisningsmedel. Dingressen förfat-
tad af en prest, Klagar Konungen öf-
ver att i hans barndom många slaka
sedvänjor uppstått, hvarför han nu
måste utfärda nya stadgar med ännu
strängare straff. Att dessa förnyade
straffhotelser ej heller hjälpte, visa

1344

3. Albrechts stadga i Stockholm
1375, och

1375

4. dito i Tölge den 10 Januari 1380

1380

5. Eriks af Pommerns Tabud om
Räfstating 1413.

1413

6. Stadgan i Stockholm 1439 om
Logmålsgörningars fastställande nya, strän-
gare straff för tidelag, drap och mord.

1439.

7. Kalmarer recesser af 1474 och
1483, vigtiga i politiskt samt äfven i Ra-

1474, 1483

monatt och ekonomiskt hånseende.

8. Riks-Råds stadga 1507 om fem-

te mans arf. Hvarigenom fastställdes re-
presentationsrätt i andra sidolinien för
broders- eller systers barnbarn. Denna
stadga visar bäst, hvad oreda i lagokij-
ningen rådde under denna tid. Riks-
Råd skulle nämligen, då man ej visste
hvad lag i detta fall var den gällande,
antingen Magnus Erikssons Lands-Lag,
eller, Christofferss Lands-Lag, afge utlä-
tande derom, och måste då till och med
förlita sig på hvarne vittnen, som på is-
in. igat, hvad i denna sak sunst lag
stadgade.

Alla dessa stadgar finnas tryckta
i slutet af Hadorphs edition af Björks-
värdatten.

Med Gustaf Wasa börjar ett
nytt sidelöpar. Hans första skrifvare
den, för att bringa ordning i sitt, under
främmande och räddade rike, måste na-
turligtvis afge de statörätteliga förhål-
landena. Det viktigaste af dessa, eller
huvudsaken, bestämdes genom Riks-
Råds försäkran i Föderköping 1523 och
episkopalförordningen i Westera den 15 Janua-
ri 1544.

Genom reformationen blefvo i ec-
clesias histt hånseende iakttagliga vikt-
iga förbättringar i lagokijningen nödvän-

1507

om femte mans arf
andra sidolinien
3dje led -

sees också förordningen
i Föderköping

1523

1544

301
diga, men vid dessas införande gick Gustaf
I till väga med sin vanliga klokskap, så
att han väl aktade sig för att genom
några brådskotade förändringar sö-
ka sitt oroliga folks vördnad för det
bestående. Hufvudsaken för honom, den
andliga hierarchiens krossande, uppnåd-
des genom de vigtiga författningarna
Westras recess och Ordinantia 1527. Cans-
nicka rätten afskaffades dock ej nu form-
ligen, men Ordinantien blef grundvalen för
den nya kyrkorätt, som långsamt utbildade-
des, och långre fram uttrycktes i de nya
kyrkolagarne. Någon ny ritual bestäm-
des icke genast för att ej hos massan fram-
kulla oro, så smaningom skulle den gam-
la utbytas.

De några vigtiga principer ut-
lades dock i denna Ordantie, framst
deribland, att en beständ skillnad gjor-
des mellan verldsliga och andliga
saker och de lörras kån-sande utsku-
lande till verldslig domstol. Hvarige-
nom unskordes, med undantag för pre-
stens förhållanden i kån-sen, det för-
rum persona för klerken, som de and-
lige verbat att förut tillvala sig. Wi.
Dare förklarades, att Prebostens andel
i sakören kån-sen skulle tillfalla
Konungen, samt att med rörande
benkån-sen och kån-sen skulle

1527
Westras recess
i ordmantien

I
II
Kyrkoren andel
i sakören kån-sen
konungen.

afdomas af reordolig domstol, hvaremot
 Prästkon skulle döma i frågor om behö-
 righet att ingä äktenokas.

Reformationsoverket erhöll sin full-
 ständiga utveckling genom

1571 års Kyrkoordning, författad af
 Laurentius Petri i en resonerande stil,
 polemiserade mot Catholicismen. I af-
 seende på förhållandet mellan stat och
 kyrka, framställdes några enkla men
 frivinnade grundsatser. Kyrko-Balken
 vid Lands-Lagen upphäfdes i annor-
 lunda än till de delar, som spreds mot
 1571 års Kyrkoordning och Westeras Or-
 dinantia. Genom Upsala Mote 1593
 afskaffades den återstod af Catholiska
 ritualen, som icke förut blifvit satt
 å sido.

I afseende på ordnandet af Bor-
 gerliga Rätten, hade Gustaf I i tid
 att göra mycket. Likväl Finnas åt-
 skilliga stadgar, som visa ett allvarligt
 bemödande att afhjälpa bristerna i åt-
 skilliga delar af lagstiftningen, så:
 som 1538 års beslut och 1540 års Stad-
 ga, innehållande ändringar i Lands-La-
 gen jemte deri inblandade föreskrif-
 ter af ekonomisk eller politisk natur.
 I 1540 års Stadga föreskrifs att för-
 kugg och slag mot föräldras eller
 föräldrars bannande, skulle gerrings-

1571

1571 års kyrkoordning

1593

1538 + 1540

103.
mannen utom lagliga böter, straffas
med ris vid kyrkodörren samt af pro-
sten skrifvas och i fasta sätts.

Widare Stadgan 1554 angående
Kyrkorid.

1554

Stadga om kyrkorid

Nya skriffbestämmelser för slags-
mål och oordningar i Kyrke och i
Kyrkogård, då gerningsmannen, om
han fick Konungens råd, skulle un-
dergå uppenbar skriff. Dessa stad-
gar visa, huru Staten nu afvertagit
rättigheten att döma i åtskilliga mål,
der kyrkan förut ensam tillrättat
sig en sådan rättighet, de visa och, hur
en Regeringen ansåg sig böra straffa
brott till Guds behag, alldensbund
öfverheten skulle tillse, att i hela
landet för grofva brott bräffades af
Guds s. raffande hand, Regeringen
borde därför genom de strängaste
straff söka afvända Guds vrede från
folket. Denna åsigt framträder
ganska tydligt i

Erics Patent den 1 Maj 1563
om Högmålsaker, der det säges i
motiveringen, att för en mängd svä-
rare brott, såsom blodskam etc., för
man förekomma Guds straff genom
att strängt bestraffa dem, som för
af sådana missgerningar.

1563

Erics Patent 1563.

Canoniska Rättens förbud mot
 prest: giftermål upphörde genom
 Reformationen, de gifte presber:
 na inträdde såsom familjefäder
 i samma rättigheter och skyldighe:
 ter som bonde enligt Lands-Lagen,
 Örebro Artiklarmen i Örebro artiklar 1569 medgefs, att Prest:
 1069. Enkor skulle få gifte rätt efter Stads lag, ut:
 om i den egendom, som för äktenskapet
 förvärfvats. Detta undantags stadgande
 inflöt sedermera i Presteståndets Privi:
 legier 1650, 1675 och 1723.

5. Domstolarnas Praxis.

Likasom de första uppteckningarna
 af Landskapslagarna voro ofullständiga,
 så voro ock de första försöken att sam:
 manfatta dem till gemensam lag, ofull:
 komliga, hvar för Domarne ofta måste
 afsöka från Allr i tillämpningen söke
 afsjätta bristerna i Lands-Lagen, så
 blif rattsednen vid Lands-Lagens till:
 ämpning, ofta en föregångare till de
 allmänna Stadgar, som ändrade Lands:
 Lagen, och hvad dessa sednare i andra:
 de, det omstapade skubliga Domstolar:
 nes praxis allt efter som Lands-Lagen
 under tidernas lopp blif omöjlig, att
 efter ordalydelsen tillämpa i gamle

domsböcker från 16de och 17de seklen äberopas liksom
 ofta praxis, "riksens gamle godke sijdwanje",
 "hwad af älder brukligt varit", som Lands-
 Lagen. Utli de samlingar af gamle domar,
 som dels blifvit från trycket utgifna, dels
 i handskrift finnas i Riks-Archivet och
 på Biblioteken, kan man finna detta
 bekräftadt. Utli Riksarchivet finnes en
 samling af präjudikater mest från 17^{de}
 seklet, Collectanea Becckiana kallade,
 föranstaltad af Becckius (adlad Palm-
 crantz) Secreteran vid den stora Lag-
 Commissionen 1686. Domarreglorna, den
 äldsta juridiska lärskrift på Swenska,
 troligen författad af Olaus Petri, visa
 och vigten af praxis i 7de 8de 13de och 16^{de}
 reglorna: "En godk och beskedlig domare
 är bättre än godk Lagh. ty han kan
 alltid laga effter lätligheeterna".
 Under Unions tiden spelade visserligen
 ofta godtycket stor role, ja, om äfven
 domare Gunnits, hvilka missbrukat sin
 myndighet och dömt godtyckligt i stället
 för att följa gammal, god sedwanja,
 måste man dock i allmänhet antaga,
 att domstolarnes praxis verkat välgö-
 rande, sårdels emedan den förmildrade
 de tillämpningen af de stränga straffen
 och införde humanare åsigtur, hem-
 tade dels ifrån Romerska, dels ifrån
 Canoniska Rätten. Man bör och komma

Domarreglorna
 af Olaus Petri

ma ihåg, att de Glärdria, i äkta svinsk
 anda uppsatta domarreglorna voro
 länge den enda handledning, för sven-
 ske domaren under 16de och början af
 17de seklet.

B Andra Stycket

1593-1736.

1593-1736.

1600

17de seklet utmärker sig, för ett
 fortsatt bemödande att ombilda
 Lands-Lagen och att sammanomätta den
 med Stads-Lagen till en enda för hela
 Riket gemensam lag. Rättskällorna
 äro desamma, som under det förra stycket
 af ifrågasvarande period, dock hade på
 praxis ännu större vikt än förut, hvar-
 jemte i Mosaiska lagen upptogs såsom
 subsidiar rätt vid bestraffning af visse
 brott. Ofskelliga nya stadgar tillkom-
 mo ock.

1. De första försöken till Lands-
Lagens omarbetande och om Lands-Lagens
och landskapslagarnes fröekning.

1566 Efter hvad äldre handlingar gifva
 vid handen väcktes under Eric XIV^{re} re-
 gering första gången fråga om dels Lands-
 Lagens publicerande genom trycket, dels
 om dess totala omarbetning. Vid Riks-

307
1566 i Stockh.

lagen 1566 i Stockholm öfverlemnade han till Rikens Ständer proposition både att lagen skulle tryckas, blott med den ändring, att stadgandet i Konunga Bälken att Sverige var ett valrike skulle ändras dertill att Sverige var arfrike och att äfven lagen skulle öfverses i sin helhet. Ständerna hemmade sitt samtycke till den förre delen, men på Konungens gjorda förslag, att lagen borde omarbetas, gafs de endast undvikande svar. Konungens enda afsigt synes ha varit, att få stadgandet om "valrike" borttaget ur Lands-Lagen, ty någon tryckning eller omarbetning af Lands-Lagen hordes ej sedan af. Behofvet att få lagen tryckt blef dock allt större och större, ty man begagnade vid domstolarna än handskrifter af Magni Ericssons Landslag än af Christoffers Lands-Lag, och än de felaktiga afskriften af Magni Ericssons Lands-Lag som oriktigt blifvit kallade M. Mellagen. Kung Carl insåg hvare hufvudkällan till oordningen i rättsskrifningen hade sitt ursprung och att ej någon bot för det onda gafs utan en från trycket utgången autentisk edition af Christoffers Lands-Lag, men då hopp ej var att få Lands-Lagen tryckt, föreslog han i sitt till Johan

John III: beakt.
1592.

III ställda Betänkande den 29 Februari
1592, att inga afskrifver Jinge Lagas
af andra Handskriften än sådana,
som af Rådet granskats och af Re-
geringen gillats och underskrifvits. I
Bref till Rådet den 14 Januari 1593
föreslog han vidare, att ingen annan
Jinge afskrifva Lands-Lagen, än den
som dertill af Regeringen erhållit upp-
drag, och att det skrifna exemplaret
ej skulle vid domstol få begagnas
eller tillräknas ritsord, förrän det
af regeringen blifvit granskadt och
godkänt. Men härvid stannade det
i 15 år Mer ända till 1608; ty inre orolig-
heter och politiska förvecklingar un-
der Sigismunds regering, religiösa sam-
dringar m. m. fördröjde den så behöfliga
tryckningen af Christoffers Lands-Lag
till slutet af Konung Carl IX: reg-
ringstid.

1608 tryckta
Landslagen

Om 1593 sid in
Hans utdrag. &c
sid 8.

Sedan Carl kannt sig fullt
fryggad på sin thron, började han med
allvar tänka på förbättring af rätts-
författningen. Han insåg att feben voro
tre: 1) att ingen ordentlig instans-
ordning iakttoogs, 2) att de i Lands-
lagen föreskrifna Konungens Rådstening
sällan höllas och aldrig på någon
ordentlig tid, samt 3) att i anseende
till de många felaktiga handskrif-

terna af Lands-Lagen, Knappt 2 rum-
plac i hela Riket vore kvarandra full-
komligen lika. I anledning af de båda
första orsakerna utfärdade han en
Käädga om Rättegångar den 25 Febr.
1598, som innehöll förslag att organisa-
ra en högsta domstol. Den förskref,
nemligen att Rikets Råd, alla lagmän,
Häradshöfdingar, fogdar och andra
gode män skulle ärligen komma till
Diskungen i Upsala och afdömma
alla Gran Lagmansrätterna, han-
skjutna mål. Som detta ej befanns
lämpligt, tillfölje af de praktiska
hinder, som mötte, förstog han på
Riksdagen 1600 att Konungens Rät-
tarening, som i mannaminne ej Rät-
tits, skulle ärligen ega rum i Up-
sala och Linköping, dit alla Laga-
män och Häradshöfdingar, som er-
hållit kallelse, skulle infinna sig.
Detta förslag synes ej hafva rätt
behagat Ständerne; och så ledde
det ej till någon påföljd. Konungen
framlade då för Rådet 1604, efter
monstret af de Tyska Collegiala dom-
stolarne ett förslag, till ordning och
process huru förhållas skall med
rättegångsaker i Konungens Hof.
Detta förslag är af stor märkvär-
dighet såsom utgörande första pla-

209

Högsta rättegångs

1598

W

1600

1604

den i följande
1614

men till den Hof-Rätt, som af Gustaf II Adolf i Stockholm inrättades 1614. Det strandade dock mot Rådets motstånd; ty Konungen hade föreslagit, att domstolen skulle kunna döma till "torturen och pinobanken" för resor, mot den, som ej ville bekännas, men Rådet afstyrkte all tortur, hvilket så retade Konungen, att han, ehuru Rådet sedan gaf efter, afstod från hela förslaget och aldrig mer framlade något dylikt för Ständerna.

1602

Riksdagen i Stockholm

Vid Riksdagen i Stockholm 1602 föreslog Carl IX Lands-Lagens förbättring, hvarpå Ständerna svarade, att den borde öfverses och sedan först uppläsas på en Riksdag och i alla landsändas förkunnas innan den skulle få bryckas. Staden hade i sitt svar namngifvit 12 personer, som borde öfverses Lands-Lagen, men de öfriga Ständerna öfverlemnade utskendet af dessa personer åt Konungen. Vid verkställandet af beslutet synes starkt tvist hafva uppstått mellan Konungen och Rådet, dels angående personerna, dels angående sättet för lagens öfversende, hvar för sig kan slutligen synes sjelf jemte några andra förtrogna vänner hafva 1603 i Kalmar påbörjat lagrevis.

1603

311.
sionen. Vid Riksdagen 1604 i ^{311.} Norr-
köping gjorde Carl ny framställning
i ämnet, och anhöll för vite, hvad
de af adeln utsedde gode männen
hade gjort vid saken. Bönderna
ville bibehålla lagen oförändrad.
Borgarståndet ville hafva uppköf
med saken. Presteståndet instämde
med adeln, att en lagrevision var
nödvändig och behöflig. Riksdagens
beslutet innehåller, att ändock i Stock-
holm lagrevision beslutits och någ-
ra personer dertill förordnats, så
hafva Händerne förnimmit, att in-
genting vidgjorts, hvarföre de öns-
skade, att lagrevisionen måtte snar-
ligen konstågas. Man finner ock,
att en lagcommission kort deref-
ter organiserats och verkligan bör-
jat arbeta på ett förslag till för-
bättrad Lands-Lag. Till ledamöter
synes hafva utnämmts dels Konun-
gens förbogna, dels några af dem
som Adeln 1602 föreslagit. Bryt-
ning dem emellan inträffade snart,
hvarföre Konungens förbogna ut-
trädde ur Commissionen och började
på egen hand arbeta, medan de öf-
riga på sitt håll, under Thure Ja-
cobson Rosengrens præsidium, för-
satte lagrevisionen. På detta sätt

1604

Riksdagen i Norr-
köping

1604

Lagcommissionen

Rosengren

2 lagförelag

312.

uppkommo 2 lagförelag, det ena eller majoritetens fullständigt (deraf finnes 2 manuskriptur) i Nordiniska samlingen), det andra omfattande blott få balkar. Men då nu Konungen föresåg att det under hans auspiciers utarbetade förelag, skulle väcka motstånd hos Ständerna vid kommande Riksdag, ansåg han bäst att först verkotälla hvad Ständerna beslutit eller att utge Lands-Lagen från trycket. Först utgäfvos dock Uplands-Lagen och Östgöta-Lagen 1607 såsom närmaste kallor till Lands-Lagen. 1608 trycktes första gången Christoffers Lands-Lag, och derigenom gjordes slut på den förut rådande oredan, att vid en domstol dömdes efter Magnus Erikssons Lands-Lag och vid en annan efter Christoffers Lag. Carl gaf 1608 en särskild confirmation på den tryckta lagboken, hvori förbjöds att vidare användas de handskrifna exemplar af lagen, utan endast den nu confirmerade och präntade lagboken. Genom detta confirmationstrof, gjordes vidare följande undantag, och tilltag i Lagen:

1. Undantogs från Confirma-

Uplands Lagboken

1607

1608

1609 del 2

Förord mot användning af handskrifna exemplar

Två blad 60

313: se gamla
blad!

Konom personligen riktade stadganden.
 I Konunga-Rådet Capitul 7 säges vid
 fråga om Rådets ed, att de skola
 svärja att råda Konungen till det
 för landet nyttigt och gagneligt är,
 vare sig att de tillfrågats eller ej,
 samt att Konungen skulle följa
 och lyda deras nyttiga Råd och
 utan misshag det höra och efter-
komma. Vidare förekomma i för-
 slaget omständliga redogörelser för
 de 5 Riksembetsmännens funktioner,
 såsom att Riks-Kanslern skulle vid
 Kröningen bära "Riksens Klämna
 för Konungen" och så vidare. Så litet
 som möjligt synes man velat afrika
 från den i Christoffers Lands-Lag
 antagna ordningen för ämnens be-
 handling, men deremot har man ve-
 lat förbättra gamla lagspråket, ehuru
 nu föga lyckligt, hänga ordförklarin-
 gar äro nemligen inryckta i texten,
 så att den concisa stilen försvunnit.
 Många nya grundsater, som genom
 praxis redan gjort sig gällande eller
 Lag-Commissionen brodde sig höra
 föreslå, intogs, så till exempel en
 utvidgad testadarätt i första och
 andra sidolinien till 5te led. För-
 slaget röjer här och der bekantskap
 med Romerska Rättens ledande

10 fem riksembetsmännen

testadarätt 11te
2de sidol. och 5te led

lytt plats

316.
principer, en följd af Rosengrens och
hvar någon af Lagläsarnes känne-
dom af densamma. Så upprä-
nas i Tjufta-Rätten samma cau-
sa exheredationis, som i Romerska
Rätten och de nye stadgandena om
prescription härflyta proligen
från samma Källa. Bestämmel-
serna rörande sedlighetsbrotten
äro hämtade från Mosaiska rät-
ten. Christoffers Lags grymma af-
flictiva straff äro bibehållna ut-
om i Tjufta-Rätten. I Rättegångs-
formerna förekomma åtokälliga
nyheter såsom inskränkningar i
rätten att använda edgårdsmän.
m. m.

Förslaget, såsom det första i
denna väg, har stort värde, såsom
visande oss, huru man den tiden
uppfattade Lands-Lagen och hvil-
ka man då ansåg vara dess hufvud-
sakligaste brister. - det ger oss också
god vägledning i att bedöma, huru
folket vid början af 17de seklet
synes hafva tänkt sig beskaffen-
heten af en ny förbättrad lag.

lax 1. 17de lagstiftning

K. Carl IX: Lagförslag. - Re-
dan 1603 hade Konungen, såsom förut
är sagdt, i Kalmar börjat revi-
dera Christoffers Lands-Lag;

tion Kyrko-Balken.

2. ändrades begynnelsorden i Konunga-Balkens 2de Capitel, om val rike, till: "till Sveriges rike i Konung ärfvande och i valjande".

svensko-afrik
18. erkant.

3. föreskrefs, att i vissa hög-
målsaker, såsom mened, Gudssta-
stande, falokt vittnesbörd, dräp, for,
ofter, frändsamisfjicall m. m., skul-
le man rätta sig efter Guds lag,
hvarföre ett appendix, innehållande
utdrag ur Röse böcker, bifogades
Landslagen.

utdrag ur roses
böcker.

Hes.

4. gjordes det tillägg, att i de
fall, der hvarken Christoffers Lants-
Lag eller Rikens Recesser och Be-
skut vore tillämpliga, skulle domar-
ren söka rättelser i de andra lagar
vi utgifvit, det vill säga Uplands-
Lagen och Ost-Götha-Lagen, "undanta-
gande deras Kyrko-Balk och hvad
Päpvisk villfarelse der finnes kan".
Ost-Götha-Lagen och Uplands-Lagen
kunde således in subsidium begag-
nas och Landskapslagarne blefvo
i hället de jure upphäfdade förran
1736.

W

1608 vore emellertid, såsom nyss
nämndes 2 lagförslag utarbetade,
dessa voro:

I lagförslag

a) Rosengrenska lagförslaget.

314
1602 hade adelen namngifvit 12 män
att verkställa lagrevisionen, och 1604
hade i Commissionen insatts dels des.
sa, dels Konungens förbrogne, des.
sa sista utbrädde snart, hvar på
majoriteten utarbetade ett fullständ.
digt lagförslag. Thure Jacobsen Ro.
sengren till Gransholm nämnes först
bland ledamöterna och var utan tvif.
vel den, som utarbetat det mesta af
förslaget. Förslaget börjar med ett
ganska felaktigt föröral om uppkom.
sten af våra äldre lagar, derefter
om oredan i lagskrivningen och slut.
ligen om planen för arbetet. Förslaget
innehåller lika många balkar, som
Christoffers Lands-Lag. Första af.
vikelsen anträffas i Konunga-Rät.
ten, der vid bestämmandet af Konun.
gens rättigheter visar sig, att ett par.
tinflytande dikterat ordalagen. Allt.
igenom framstår en märkbar ten.
dens att till Rådets förman inskrän.
ka Konungens makt och ställa Ko.
nungen i beroende af Rådet. Adelen
önskade nemligen att i nya lagen in.
lagga ett correctiv mot Konungens en.
valdsgrundsats och upphöja Rådet
till en återhållande makt. Ej under.
ligt således, att Carl Tann sig hög.
ligen förnärmad af åtskilliga mot

Rosenkrantz lagman

1604 insatte han i Lagcommissionens
 älskälliga sina förhögna, men des-
 sa utträdde snart derus och börja-
 de arbeta på egen hand. Frukten
 af denna minoritetens verksamhet
 utgör detta lagförslag, hvaraf vi
 blott ega en afskrift, som dock in-
 nehåller blott några balkar. Den
 egentliga författaren är ej med viss-
 het bekant, men troligt är, att det
 var Nils Chesnecephorus, (P. N. i
 Marburg 1593, P. U. D. derstädes 1600
 — stod i stor gunst hos Carl och blef
 därför föremål för mycket förhåll),
 som Konungen insatt till ledamot
 af Lagcommissionen. Ett en skick-
 lig jurist för pennan, är tydligt
 utaf den oförvält framstående be-
 kantskapen med Romerska och Ca-
 noniska rätten. Detta förslag an-
 dades helt olika åsikter, än de som
 tillhöra det Rosengrenska, och i syn-
 nerhet framstä dessa olikheter i
 Konunga-Balken. Förslaget ville
 nemligen lemna Konungen en vid-
 sträckt makt och göra den begrän-
 sad, ej af Rådet, utan endast af
 Ständerna på allmänna riksdagar.
 P 13de Capitlet Konunga-Balken för-
 slogs, att i viktiga saker må Ko-
 nungen ej något besluta utan

Carl 13de förslag

Obs

allmogens dertill utskickade mans
 jägvrådis och samtycke. Vidare fö-
 ristås att Konungen ej skulle gifva
 mer än 3 furstendömen åt sina
 söner, och att grefve och friherreskap
 ej skulle utdelas utan allmogens
 jaord och samtycke. 42 Capittet
 stadgar, att ingen frälseman må
 frälse njuta om han ej, så uppfo-
 stras sina barn, att de i kronans
 tjänst kunna brukas, och skulle de
 derföre kunna Svenska, Finska
 Latin och Tyska och de ifriga Båh.
 känne. Finnas ej så stora skiljak-
 tigheter, i formelt afseende följis för-
 slaget med Lands-Lagen och stilen
 är derföre concisare och utan de
 långa ordförklaringarne, som anträff-
 as i det Rosengrenska förslaget.
 För resten utvidgas Konungens el-
 ler hans embetsmans myndighet i
 många afseenden, såsom i förmyn-
 darsärenden. Märkvärdiga äro följande
 och följande Cap. Kyrko-Balken om
 Upsala Universitet, i hvilka det
 stadgas, att der skulle vara 2 theolo-
 gica professorer, 1 Juris Consultus,
 som äfven skulle "proficere juris-
 prudentiam", 1 Ethicam och Politic-
 cam, och 4 Philosophica Professorer
 samt 1 Medicus, och vidare att till

319.

controll ärligen 2 Riks-Råd samt 2
ke. Biskop och 2 lyd-Biskopas jem-
te 2 lärde män af Konungens Can-
celli skulle rannsaka öfver Professo-
rernas uppfyllande af sina skyld-
igheter, hvarvid öfren en allmän
examen skulle hållas med Studen-
terna för att utrona deras framsteg
i studier. Dessa stadgar visa Ko-
nungens nitälskan för vetenskaper-
na. Af förslaget äga vi endast
Kyrko-, Balken, Konunga-Balken,
G. C. J. och P. B.

1609

Med Riksdagen 1609 meddelades
dette förslags Kyrko- och Konunga-Bal-
ken åt Ständerna, hvilka tackade Ko-
nungen för hans möda, men gafos und-
vikande svar, hvarpå Carl blef förtörnad
och svarade, att "eftervom Hans Majt. fö-
slag ej behagade Ständerna, måga de
dermed handla, som dem själfa synes,
Hans Majt. ville intet bekymra sig me-
ra derom". Intetdera af förslagen bed-
de således till något resultat, emedan
de bedande personerna sökte främja e-
genlyttiga afsigter. De nödvändiga e-
lementerna för ett nytt lagverk fun-
nos ej ännu till hands, ty innan någ-
ra studier i den inhemska Rätten
idkades vid Upsala Universitet,
voro domare okunniga om de ledan-

Obs

329.
de principerna för Christoffers Lands-
Lag; denna måste först tryckas och
blifva allmänt känd, samt skickliga
jurister uppstå, innan den stora lag-
förbättringen kunde med hopp om
framgång försigga. På Upsala
Universitet 1595 fick nya privile-
gier, fanns ej någon juridisk Pro-
fessor. Först 1609 utnämndes Johan
Messenius till Juris Professor, men
huravida han ens kallat några fö-
reläsningar, att ej bekant, och redan
1614 blef han professor i Svea Hof-
Rätt. Början för grundläggningen
af en förbättrad rättsförfattning var
omedelbart gjord, dels genom Lagens
tryckning, dels ock genom anordning
af en juridisk undervisning, hvare-
genom man kunde hoppas att bilda
kunnige jurister, skicklige att en
gång förtaga den så länge på-
känkta lagrevisionen. Någon fast
allmän praxis vid domstolarna var
ej heller möjlig, förren man fick
någon permanent Högsta instans,
ty för kunde någon enhet i lag-
skifningen ej åstadkommas. Carl
stannade vid planen hertill, och
det blef hans store son förbehå-
let att utföra hvad fadern tänkt,
så i ordnandet af den juridiska un-

1595

1609

Johan Messenius
juris prof.

321.

dermissionen, som i bildandet af en
Högsta Domstol. Man kan ej an-
nat än anse såsom en lycka, att
intetdera af berörde lagförslag
antogs, ty då begge voro slamp-
liga för folkets dåvarande rätts-
utveckling, skulle ej något af dem
väckt allmänt bifall, hvarföre utan
tvifvel ny lagrevision snart erfor-
drats, hvilken blott borde hafva
förhindrat den slutligen nödvän-
diga stora lagreform, som mer
än ett århundrade efter Carl IX:^s
tid gick i fullbordan.

2. Om de af Gustaf II Adolf vidtagna förbättringar i Lagskip- ningen och Kyrkoförfattningen.

Wid Gustaf Adolfs tronbe-
stigning hade ordan i Lagskip-
ningen nått sin höjd, ty Carl IX:^s of-
vannamnda försök att afhjälpa
den, hade ej medfört ämyftad fram-
gång. Sedan Lands-Lagen tryckts,
och derigenom blifvit allmännare
känd, insåg man ock bättre dessas
fel. Gustaf Adolf ville ej i likhet
med fadren gripa verkut an både
med förbättrad lagskipning, och
en ny lagbok, och måhända, lik

oles

konom misslyckas i båda, han insåg, att först måste orödan i rättegångsväsendet afhjelpas. Denna oröda hade uppstått under unions-tiden, då den allmänna ordningen i styrelsen hade bragt i glömska Landskaps- och Landslagarnes stadganden utan att gifva några nya i stället. Rättegångskollos an- tingen sällan och oregelbundet eller alldeles icke. På detta sätt blef Lagmansrätten ofta högsta instan- sen, men ej heller lagmanstingen kol- los på bestämda tider, hvarföre behöfvit af stadgad instansordning var högst kännbart. Lagmansrät- terna hade också mycket förlorat af sitt forna stora anseende, och hade sjunkit ned till en blott skugga af hvad de varit, emedan Lagmannen, som tillika voro Riksråd, ej själva skötte sina laga- gor, utan öfverlemnade dem åt akunniga lagläsare, deras domar förlorade därför den aktning, som folket förut högt för den af dem valde lagman- nens dom. Gustaf Adolf klagade också, att en del lagläsare ej ens kunde skrifa sina namn. Folket vände sig där- för ständigt till Konungen, som skul- le "lag styrka", Lands-Lagens instans-

ordning lemnades på detta sätt utan
afseende, och Konungen öfverhopades
med en massa mål att afgöra. Gu-
staf Adolf hade 2 medel att afhjälpa
dessa ondska, nemligen att antingen upp-
hjälpa den gamla domstolsinrättningen,
eller söka att tillstaka en ny domstol.
Han valde det sednare såsom både bet-
tare att realisera, och emedan ideen
dertil redan var gifven af fadren
i den ofvannämnda Process Ordning-
en. (Frågas kan visserligen om i det
andra medlet, nemligen att återföra
de gamla domstolarne till sitt för-
ra anseende, varit bättre. Gustaf Ad-
olf ansåg måhända det vara omöj-
ligt att återgifva åt Lagmansrät-
terna deras förra anseende.) Han in-
rättade i stället efter monstret af
de Tyska Collegialdomstolarne den
16 Februari 1614 Rea Hof. Rätt.

Ursprungliga afsigten härmed var att
denna skulle i högsta instansen dö-
ma Konungs dom, men detta blef i
Handelsen, utan Konungens domsrätt
quarblef hos honom och Rådet, hvar
igenom instanserna i verkligheten
blefvo 4 i stället för 3.

På Riksdagen i Örebro 1614
framlade han förslag till Rätte-
gångsartiklar, enligt hvilka instans-

1614 ✓

revid. i Örebro.

ordningen skulle regleras, och bestämdes, att från Hof-Rätten i Stockholm något vad icke skulle tillåtas. Loke-Drotningen afgaf härom genom sin Hofkanster Chesnegorherus ett vidlyftigt betänkande med många anmärkingar deremot. Inom de särskilda Ständerna gjordes ^{och} anmärkingar mot afdelns forum privileg. och den önskan uttalades, att Lagmansbingen blott skulle hållas hvar 3de år. Det var icke underligt, att man ogerma ville öfvergifva, hvad som så liffligt erinrade om folkets gamla frihet och dess gamla domsrätt; folket hade nemligen i Landsbingen deltagit med Konungen i Högsta domsrätten, genom Tolfmannarämnd, i hvars utväljande folket deltog. Den 10 Februari 1614 utgafs derpå Rättegångs Ordinantia. (Ingressen klagas öfver), att allmogem icke iakttog någon instansordning, och att Lagmansbingen förlorat allt anseende. För att afhjälpa detta, stadgades:

1. Att underdomare skulle upptaga alla mål och icke få skjuta dem ifrån sig.
2. Att ordinarie Hvaradsbing 3 gånger om året och Lagmansbing åtminstone hvar 3de år icke skulle hållas i Georgi härad.

1614
Rättegångs ordinantia

3. Att Landsköfdingar och Stathållare ³²⁵ skulle handhafva executionsväsendet, och ej domare blanda sig deruti.
4. Att från Lagmans och Rådsturätter skulle rådjäs till Hofrätten.
5. Att domareed skulle afläggas, in- ^{Obs.}nan några fick sitta domare.
6. Att Hof-Rätten skulle döma Konungens dom.
7. Att Hof-Rätten skulle bestå af 14 medlemmar, Riksdrotset, 1 vice President, 4 Riks-Råd, 5 adelsmän och 4 andra lärde och lagfarne män.
8. Att Hof-Rätten skulle vara adelsforum privilegium.
9. Att domböckerna från Under-Rätterne skulle granskas af Hof-Rätten.
10. Att Hof-Rätten skulle öfverse och skäda alla lifssaker och sedan till Konungen afgifva sitt betänkande, men vare han frånvarande, skulle Hof-Rättens utslag gemaast verkställas, Konungens benädningsrätt dock oförkränkt.
11. Att då Hof-Rätten fick rätt att döma Konungens dom, gjordes dock förbehåll om Konungens rätt att bryta alla "skrok- och oflöknis". Detta tillägg gjorde således factiskt omöjligt för Hof-Rätten att i vissa insäsnar döma Konungens dom. Detta

Obs. tinn-
presiden-
tens stum-
varu om af de
5 adelsmännen
inriktningen aut.
det följande 14.

Rättgångs processer
1615

326.

insåg man efteråt och därför utfärdades
den 23 Augusti 1615 Rättgångs-Pro-
cessen, som stadgade "att supremum
judicium skulle vidmakthållas," dock
så, att den, som var missnöjd med Hof-
Rättens dom, skulle ej vädja till Ko-
nungen, utan genom ädmjuk böne-
skrift söka beneficium revisionis,
och i Hof-Rätten såsom revisions-
skilling gifva 200 Daler s. mt. Konun-
gen förtfor således döma i Högsta
instansen, skuru han ej omedelbart
mottog några vädjade mål. Det var
vissertigen fördelaktigt att få en
permanent ofördomstol, men den
enhet i lagskifning, som åuyflades
derigenom, upphäffdes genom inriät-
tande af äbo Hof-Rätt den 15 Juni
1623 och Götha Hof-Rätt den 5 Novemb.
1634, hvarför sedomira måste på-
bjudas, att dessa Hof-Rätter vid sina
domar skulle, der klas lag saknades,
följa de af Trea Hof-Rätt gifna
präjudicater.

äbo Hofrätt 1623

Göta Hofrätt
och Dorpats 1634

1618

1618 trycktes Yngre Stadslagen
afven af Stadslagen hade en massa
felaktiga handskrifter upptäckt, hvar-
af mycket villervalla i lagställamp-
ningen blifvit följden såsom det så-
ges i confirmationsbrevet den 7 Ja-
nuari samma år. I detta brev befäl.

327
las alla domare att noga följa den
tryckta lagboken och förbjudas
att vidare betjina sig af handskrif-
na exemplar af lagen.

Om kyrkoordningens förbät-
rande hade fråga varit vid Riksdä-
garna 1600 och 1602, och vid sista Riksdä-
dagen beslöts, att kyrkoordningen och
messboken skulle revideras, hvil-
ket väl skedde, men utan resultat
i anseende till det missbröende, som
Carl IX väckte hos Prest. Ståndet
genom sin böjelse för den reformer-
ta trosbekännelsen. I sin konun-
ga försäkran lofvade Gustaf Adolf
en revision af kyrkoordningen, men
han ansåg att först behöfdes en öf-
verstyrelse för kyrkans angelägen-
heter. Han beslöt därför inrät-
tandet af ett Consistorium Ec-
clesiasticum Generale, och förslaget
derom förelades Ständerna 1624.

1602
1624.
Detta Consistorium skulle bestå
af 12 ledamöter (Erkebiskopen, Bi-
skoparne i Westeras och Strängnäs,
3 andra andliga, samt 6 världslig-
ga ledamöter, hvaribland Riksdrot-
set och 2 riksråd.)

Consistorium ecclesie
generale.
Detta Consistorium skulle ut-
arbeta ny kyrkoordning, hafva till-
syn öfver kyrkoboken, afgöra

328.
3. krister om presternas tillsättande,
utöfva Högsta förvaltningen af ec-
clesiastikväsendet, och äga Högsta
domsrätt i Kyrkoärenden. Det skul-
le ock ha uppsigt öfver läroverken
och till och med öfver Biskoparne,
deras lära och embedsförvaltning.
Förslaget föll genom Biskoparnas
ihärdiga motstånd, och Konungen,
som behöfde presternas bistånd, vil-
le ej bryta med dem. Det anförda
visar nog, att Gustaf Adolf, som i
den politiska historien intager så
utmärkt rum, äfven måste tiller-
kännas ganska framstående plats
i vår rättshistoria. Churu kan ej
uppgif någon ny lag, ordnade hans
lagstifningen och gjorde slut på
den långvariga oredan deri genom
föreskriften om en bestämd instans-
ordnings iakttagande, genom Stads-
lagens utgifvande och så vidare.
Ätt ej reformen i Kyrkovaendet
lyckades, var ej hans fel.

1632-1686.-

3. Lagstiftningsförsöken un-
der Christina, Carl X och Carl
XI intill 1686

1632-1686

Tiden från 1632-1686 utmärker
sig genom upprepade försök att ä:

329

stadkomma partiella förbättringar i
lagen, isynnerhet i Criminal- och
Processrätten. Statens ledare anså-
go bättre att afhjelpa vissa brister
än att våga sig in på en genomgri-
pande reform, hvartill tiden ej än-
nu var inne. Fruktberna af dessa
sträfvanden visa sig i de många
goda förordningar, som utgafvos un-
der denna tid.

Sedan Svea Hof. Rätt börjat
sin verksamhet, utbildades snart
en jemnare praxis i likartade rätts-
fall. men denna praxis mistade sin
enhet, då nya Hof. Rätter upprättas-
des. I svifvelaktiga fall vände de
särskilda Hof. Rätterne sig då till
regeringen med förfrågningar om la-
gens rätta förstånd. Den åt Hof. Rät-
terne hemnade makt att döma efter
omständigheterna, synes i vifs mån
hafva minskat Underrätternas anse-
ende, då dessa domstolar voro tvung-
na att döma stricke efter Lands-
Lagen, men deras domar sedan i
högre instanser ändrades enligt den
der gällande praxis. Då hvar Hof-
Rätt inom sin jurisdiction iakttog
en särskild praxis, blef det i vig-
tigare fall nödvändigt att ofta för-
ga regeringen om hvad som borde

1633

vara lag. Så inlemnade etbo Hof-Rätt
1633 till regeringen, en mängd för-
frågningar om lagens rätta mening
i åtskilliga tvistiga fall. Regerin-
gen sammankallade i anledning här-
af, under Riksdagen i Nyköping 1640

1640

Kansl. i Nyköp.

en lagcommission, bestående af Pre-
sidenterna i Hof-Rätterna och nå-
gra medlemmar af hvarje Hof-Rätt
för att rådplåga öfver 17 särskilda
frågepunkter. Commissionen afgaf ett
betänkande om ändring af Lands-La-
gen i åtskilliga fall. men regerin-
gen hade ej tid att gripa sig an med
reformer i lagstiftningen i anseende
till pågående krig, och troligt är,
att regeringen ej heller fann frågor-
na nog utredda för att därpå grun-
da några nya lagförslag. Derfor
bestöt Regeringen att den 4 November

1642

1642 sammankalla en ny Commis-
sion bestående af Tio Pres. i de 3
Hof-Rätterna och 16 lagkunnige män.

1643

Den sammanträdde i Februari 1643. I
 denna Commission sattes Skjernhook
(Johannes Olai Dalacarlus), Skjernhilm
(Berling), Ericus Olai (Balingsstadius),
Eric Proms (Rosenhilm), Skvelius (Ge-
derschöld), Sigrelius (Lijonstjerna) &
D. i Orleans), Carl Måneshöld, som
var ordförande. Riks-Drotset Pehr

331.

1843

Præbe var regeringens ombud och in-
lemnade 11 punkter, "hvarofver Com-
missionen skulle yttra sig". Den 17
Mars afgaf den "Betänkande öfver
några nödvändiga punkter i Just.
väsendet", deladt i 24 Capitula. Com-
missionen föreslog bland annat, att
i sådana criminalfall, der stadgad
praxis mildrat dödsstraffen, Un-
derrätterna skulle få döma i enlighet
härmed, och ej stricte följa Lands-
Lagen, ehuru de skulle underställa
domen Hof-Rättens pröfning. Rege-
ringen fann Betänkandet ej vara
nog utarbetadt, och saknade förslag
till lagtext, der ändring skulle eja
rum, hvarföre en mindre lagkommis-
sion utsågs för utarbetandet af det
som ansågs brista. 5 af den förra
Committéns medlemmar, Stjernhök,
Stjernhjelrn, Eric Olai, Eric Broms och
Tigrellius fingo detta uppdrag. Ti-
grellius skulle ensam uppsätta försla-
get till process vid Stadsdomstol-
en och utarbetades 4 lagförslag,
nemligen:

1. Processus Judicialis eller Tingmäl-
rätt, som hållas skall i Karads- och
Lagmansting. (Civil Process).
2. Processus i Missgerningom och
Högmalom (Criminal Process).

3. Om straff i Missgärningom och Högmådom (Förslag till Straff-Balk.)
 4. Rådslägg-Process (Förslag till Process-Ordning) vid Stadsdomstolarna) utarbetad af Sigrelius, de 3 andra förslagen voro uppoatta af de 4 förstnämnde medlemmarna i Committéen, ehuru under skrifna af alla. Dessa lagförslag visa att deras författare voro män med högre bildning, än de, som arbetade under Carl IX. Regering. Deras starka tendensen att återgå till de äldre lagarnes stadganden jemte det enkla språket röja den frjädade författaren till "de jure Svecorum et Gothorum vetusto". Förslagen äro ock af stort historiskt värde, emedan de visa de första, visserligen ofullkomliga försöken i Sverige att i ett visst system bringa de hiri behandlade delar af den positiva rätten, eller att skilja Criminal-Rätten ifrån Processrätten och denna sednare i Civil- och Criminal-process.

Förslagen quarstå, såsom ett värdefullt minne af 17de århundradets lagstiftningsförsök och af de mans högnodanden, som derpå arbetade. Men likväl var det en lycklig förlust för landet att de ej blefvo gällande lag.

ty dels bibehöllo de mycket, som vor:
 de bortbagas, till exempel de grymma
 stymningsstraffen, dels innehöllo
 de mycket af den Romerska-Rätten,
 hvilket förhållande möjligen kun-
 nat beredt denna frammande Rätt
 inträde här i landet såsom en sub-
 sidie Rätt. Ut i förvege nu till be-
 traktandet af hvarje lagförslag ser:
 skildt.

1. Om Straff i Missgerningom *Straffsänkan.*
 och Hogmalom. - indelad i 140 Ca-

sitel. är i mycket systematisk -
 sedlighetsbrott bestraffas strängt,
 edsöresbrott straffas i allmänhet så-
 som förr, men flera straffas här strän-
 gare, med lifvets förlust, till exem- *des.*
 pel våldtäkt. - dräp straffas med
 lifvets förlust, om det skett med
 beräddt mod eller gerningsmannen
 gripits på bar gerning. - "urbota
 och Hogmala" är om dräp skett i
 edsore eller om någon mördat någon
 (det vill säga, socker undandölja gerner-
 gen). - höjligt är, att med dödsstraff
 belägges åtskillig så kallad troll-
 dom, och förbund med Satan att
 få pengar eller lära något af honom,
 enligt 9:3. - den, som underhandlar
 med trollkarlar för att veta sine
 lycka, skulle kaktas och stå Ryt:
 i oaktadt dessa ss. edsörestraff i proxis upphö

Koplikt

§ 10 Capitlet om Tjufnad finnas flera afskickelser från Lands-Lagen, enligt denna skulle tjuv, som stulit 2 mark hängas, men enligt förslaget ej förr, än han stulit 100 Daler s. mt. — äverkan ("skada-gjerd") är med beivring i fullständighet afhandlad. Fördömandet af hittad skatt är i fullkomlig öfverensstämmelse med Novella Leonis besträffadt. Endast 10de Capitlet af detta förslag är tryckt i Professor Chivronas Disq. "Om Tjufnadsbrott".

1000 s. mt

Pantproven

2. Rättegångs Process i Misgerningom — indelad i 6 Capitel. — Mycket deraf är lånadt ur Romerska Rätten. — 3 Capitel innehåller föreskrifter om en inquisitorisk procedur i brottmät, hittills okänt i Sverige. 4de Capitlet tillåter såsom bevisningsmedel en psykologisk tortur, nämligen "kof", "kustkan" (troligen starkare kof — somliga tro pintliga medel) och "lockan". 5te Capitlet handlar om jäf och värjemålsed, med en fint utbildad bevisningstheori efter Tyskt monaster, som upptagas ej blott allmänna grunder för bevisning, utan

Oles

335
och kvad som i särskilda mål (till
exempel barnamord) skulle af do-
maren antagas såsom indicier, till
exempel, vid drap, om någon haft
ovänskap med den döde, eller kom-
mer med blodiga kläder, eller af-
yttrat några af den dräptes klä-
der. Straffexecutionsbestämmelser-
na äro vidlyftiga. Såsom redan
är anmärkt, är ganska mycket
hembadt ur Romersk och Tysk
Rätt. Föga nyttigt hade det
derför varit, om förslaget an-
tagits, emedan nämndens infly-
tande med mera derigenom bort-
tagits, liksom och den accusato-
riska processen, hvilken utgjort
grundvalen för vårt äldre rättssystem
måst till landets skada vika för den
inquisitoriska.

3. Proc. judicialis eller Ting-
måla-Rätt. — innehåller i 23 Capitel
fullständig Rättegångs- och Utöknings-
Process. — är utarbetad med stor om-
sorg och är det bästa bland de fyra
förslagen. Det visar sig att Com-
missionens Ledamöter här kännt sig
mera hemmastadda med ämnet och
haft stadgad praxis att följa.
Berisningen har dock lidit af fram-
mande Rätts inflytande. Der talas

om jäf och sannolika skäl, hvarvid
 en massa indicier uppräknas, såsom:
 "kålles en med rätta jemt för arg och
 ond i de stycken, der han en gång fun-
 nits arg". Heradsförding skulle ut-
 ses så, att Heradsborna utsägo 12 c.
 lektorier, hvilka jemt lagman skulle
 välja 3, bland hvilka Konungen
 skulle utnämna 1, men några Kun-
 skapsprof för ordinarie domare för-
 dras i Rättigheten att antaga lag-
 sasare erkännes, men Heradsför-
 dingen pålagges att taga en i Herad-
 det boende, hvar på Hof-Rätten
 skulle pröfva, Konst och frejd
 hans. Det hela visar de ringa an-
 språken på studier hos Statens em-
 betsmän, men man hade ännu i Kun-
 nit kunna de välgörande verkningar-
 na af den juridiska undervisningens
 upprifvande vid Upsala Uni-
 versitet som under Gustaf Adolfs
 tid försiggick, för att tillbörligen
 uppskatta värdet af att ega vil-
 dae domare. Gamla krigsbussar
 togas ofta till domare. Carl Skä-
 rsköld var till exempel först Kap-
 ten, sedan Assessor och derefter
 Vice President i Göta Hof-Rätt.
 I 2 öre Cap. finnas ganska goda
 anvisningar åt domare, blandade

med mycket puerila saker, såsom till
exempel att "mot syndare, som dömas
till lifvet, skall domaren ej te sig"
grym, ej heller blödig och strogder.
4. Rådstuge-Process, inder
had i 15 Capitel Förslaget är temlig
gen lika med det förutgående, en-
dast med de olikheter, som betingats
af Städernas olika institutioner.
Märkvärdiga äro det 12de Cap. "om
mät och doms utsökande" och 13^{de}
"om borgensärens företräde sine emel-
kan" emedan dessa innehålla det
första detaljerade försök till in ef-
ter den Romersk Tyska Rättens mon-
ster tillökad Concurslag. Deri
göres beständ skillnad mellan
"banquerotter" (bedrägliga gäldenä-
rer) och sådana, som genom olyc-
kor kommit på obeständ. De för-
re borde genast häktas och genom
arbete afljina sin skuld. Förslaget
innehåller och detaljerade stadgan-
den om bysättning, kvarom förut
alla närmare bestämmelser saknats.
Dessa förslag aflämnades af lags-
commissionen 1643 till Stael Oxen-
stjerna, som ä regeringens vägnar
högade deröfver hemra förklaring,
hvilket dock, af många handa skäl
alldeles utblef. Regeringen var ej

Innesordning
stadarna.

1643
V

Stoppanden om
högst 100.

1643 ✓

nöjd med förslaget, ty det motvår-
kade ej dess förväntningar. Tilli-
ka fruktade den möjligheten af
ett afslag från Ständernas sida,
tillfölge af de många förändrin-
gar, som förslaget ämftade.

1649

1649 års riksdag

Wid 1649 års Riksdag fram-
lemnade regeringen ej dessa för-
slager, utan gjorde blott förfrå-
gan, huru Berges lag skulle öf-
verses. Ständerna svarade und-
vikande, utom Borgarståndet, som
förklarade sig mot hvarje för-
ändring. I Riksdagsbeslutet yt-
rade därför Ständerna i obestäm-
da ordalag, "att när en god ut-
tydning på lagen blir gjord, sko-
la vi den gärna antaga, om den
rättrvis behinnes".

1650

Ej heller vid 1650 års Riks-
dag gjorde Regeringen några
framställningar i detta syfte, men
ej var därför det stora målet
hemnadt åt sitt öde. Den stora
svårigheten att göra några genom-
gripande reformer, väckte tan-
ken att försöka med partiella
förbättringar i sådana delar, der
praxis sedan ändrat Lands-La-
gen, och allmänheten således var
beredd på förändringen. Derfo-

339
re utfärdades en allmän skrif-
velse till Hof-Rätterna med
anmodan, att meddela hvilka
ändringar i lagen hufvudsakli-
gen behöfdes och sedan svar an-
kommit från Svea Hof-Rätt,
visade sig första frukten häraf
i den så kallade Drottning
Christinas Straffordning den
18 Maj 1653. Dets rätta namn
är: "Resolution öfver några Cri-
minalsaker, serdeles Kor och stöld.
P ingressen, författad af Hjerm-
hook, uppgifves orsaken till dess
utgifvande vara den, att då
underrätterna voro anbefallda scri-
te följa Lands-Lagen, äfven der
praxis ändrat den, gjorde Kongl. Maj:
nåd underrätternas domar "illusoria
och til yddel apespel," hvarigenom
deras anseende minskades. Författ-
ningen angår egentligen blott lä-
geromål och tjufnad, men gjordes
sedan et analogia användbar på
andra brott, och är därför märk-
lig såsom den första förordning,
hvilken medgifver förvandling
af ett strängare straff till ett
lindrigare. Så påtyder den, att
vid lägeromål och tjufnad i stäl-
let för dödsstraff eller stymp-

skrifvelse till
hofrätterna

1653

1653

lägeromål och tjufnad

* Drottning Christina Straffordning.

ning, skulle man springa gatulopp
 och hållas till straffarbete i järn
 och grinna hudstrykas. Denna
 förvandling af Lands-Lagens straff-
 arbet tillämpades sedermera ge-
 nom praxis på andra brott, ^{hvar}
 igenom gatulopp, straffarbete
 och hudstrykning vunno stor
 användning, så att i en mängd se-
 dermera utkomna resolutioner
 finnes man brottslingar, dömda
 till gatulopp eller arbete, vid
 Marstrand eller Carlskrona, och
 ifrån denna tid dateras sig och
 det vidsträckt användandet
 af spö och risstraff, som först
 under de sista åren fullständigt
 afskaffats. Frågan om den full-
 ständiga lagrevisionen afstannas
 de väl ej, men fördringarna der-
 å voro i någon mån tillfred-
 ställda hväd de svaraste brotteri-
 na i Criminal-Rätten angick.
 Carl X hann i anseende till
 de många krigen, ej göra något
 för lagens förbättrande. Bor-
 garståndet påminde vid Riksdä-
 gjen i Gothenborg 1660 om den
 länge utlofvade lagrevisionen,
 men derå svarades, att saken
 näste uppskjutas till lagli-

1660

revis. i. G. 1660.

371.
gare tid, och likadant svar tem-
nades å Händernas anhällan derom
vid Riksdagen i Stockholm sam-
ma år. Vid 1664 års Riksdag
företom frågan ånyo och väckte
allvarsamma discussioner. Riks-
Drotset Pehr Brahe var emot all
lagrevision. Hofrätterna, hvil-
kas utlåtanden infordrades, af-
styrkte enhälligt all ny lag i:
synnerhet förändringar i Konun-
ga-Balken under Konungens
mindreårighet, men de tillstyrk-
te att "per novellas constitutiones
supplera och förbättra lagen".

Riksdagsbeslutet innehöll, att
för att verkställa förbättringar i
lagen, skulle ett utskott tillsät-
tas, hvilket medlemmar Hån-
derna skulle utnämna. Detta
verkställdes likväl icke, obekant
af hvad orsak. 1663 beslöts der-
för i Rådet, att Pehr Brahe,
Riks-Rådet Sverid Båät och ets-
sessorerna Berling, Drysenius och
Gyldenstolpe (som sedan utgick
och Kalamstjerna kom i hans
ställe) skulle granska 1643 års för-
slagen. Den 20 December 1663 in-
lemnade denna Commission 3 för-
slag, nemligen:

1664

Oles

1664

1665

1665

obs

1. Förslag huru Justitien in genere skulle oförhindrad hafva sin gång. Commissionen uppger här huru Herads-Rätternas sjunkande anseende skulle upprättas derigenom, att inga oskickliga substitutioner finge förordnas. att Heradshöfdingarne ej finge skjuta från sig någon sak, som hörd under deras lagliga forum, utan döma efter klar lag, om sådan finnes, men i annat fall vara berättigad att "à equo et bono arbitrera" (att lagmansting) hvarje år skulle hållas o. s. v.

2. Beträknande öfver de af Riksdrotset uppsatte punkter. Brake hade nemligen till Commissionen inlemnadt åtskilliga lagförslag, rörande hvilka olikheter in praxi egde rum. Commissionen föreslog sålunda, bland annat, att representations-rättswarf för nedstigande linea skulle vara obegränsad, men i 1^{sta} sidolinea stanna vid andra ledet, samt vidare att hustrun, sedan hon efter manns död afstätt all sin egen dom i boet, skulle för samtiden vara fri från hans gäld, med mera.

obs

3. Förslag till strafford.

ning, är i mycket öfverensstämmande med 1643 års förslag i detta ämne, hvilket ofta följis Capitel efter Capitel, blott med iakttagande af de förändringar, som tillkommit genom 1653 års straffordning och genom praktis.

Man finner att Lag-Commissionen frångått sitt första syftemål, att blott utstaka plan för en efterföljande större Commission, ty Stadfordningen är utarbetad i fullkomlig lagstil.

Den tilltänkta, större Commissionen hvilken förmyndare-Regeringen ämnade förordna, blef aldrig utaf, ty Pehr Brahe var yverdels böjd för reformen och förmodligen ryggade förmyndarstyrelsen tillbaka för alla de Svårigheter, som mötte, att under en omtyndig Konung ändra lagen. Den bestöt i stället 1666 att Stjernhök uppdraga att på bruklig Svensk "translaterat" Lands- och Stadslagene. Stjernhök begärde då att få utelenna alla föräldrade och endast bibehålla de delar, som vore i bruk eller också att få göra ett kort utdrag ur lagen i Svaret, obekant, var troligen nekande.

1666

1668

344.

Wid 1668 års Riksdag före:
 kommo nya öfverläggningar, utvi:
 sande att den stora frågan ej var
 glömd, ehuru uppskjuten i Riksdagsbeslutet, som innehöll att la:
 gen skulle hemnas orörd, men nya
 förordningar vidfogas såsom ett
 supplement, visar Händernas sbo:
 ra misstro mot alla omändrin:
 gar i Lands-Lagen, en följd af
 den vanliga fruktan för nyheter,
 jemte rädsla för antingen inkrant:
 ning å ena sidan eller utvidgning
 å den andra af de särskilda stän:
 dens privilegier. 1669 fingo
 Hjernhök och Berling likväl
 befallning att öfverse lagen, men
 trifvelsutän vidgjordes föga, eme:
 dan Berling var upptagen i Hof:
 Rätten, och Hjernhök var gammal
 och nära blind.

1669
 Hjernhök
 Berling

1675

Wid 1675 års Riksdag stodo
 sakerna på samma ståndpunkt
 som förut. En Commission under
 Riks-Rådet Johan Gyldenstjernas
 presidium tillsattes för lagför:
 bättringen, men härvid stannade
 det, ehuru påminnelser gjordes vid
 1678 och 1680 års Riksdagar. Ehuru
 således inga genomgripande refor:
 mer gjordes, skedde dock i man:

Johan Gyldenstjerna

ga mindre fall vigtiga lagförbättringar under denna period, hvilka gingo före och förberedde den stora revisionen af Lagen, hvilken börjades 1686 och lemnade såsom frukt 1734 års lagbok.

IV. Kyrkoordningen.

Som vi veta önskade Gustaf Adolf förbättring här genom inrättande af Consist. Eccles. Generale. Detta förslag föll, emedan det hade att lösa den svåra frågan om gränslinien mellan St. Lens och Kyrkans myndighet. Nya öfverläggningar om samma ämne eode rum vid Riksdagarne 1634 och 1636.

1649 framlade Regeringen återigen ett nytt förslag till Consist. Eccles. Generale, men som afven detta skulle bestå till hälften af lekman och till hälften af prester, strandade det mot Presters Ståndets motstånd.

Då Ständerna likväl fortsatte sin anhållan om Kyrkoordningens öfverseende sammankallades 1650 ett så kalladt Collegi.

1650.

Blv

346.

um Her. Kyrkolags-Commissionen,
 med And. Oxenstjerna till ord-
 förande, samt såsom besittare Str.
ke. Biskop Lencus, Biskoparne
Mathie i Strängnäs och Laurelius
 i Westerås, Pastor Primarius Empo-
ragrius, Stiernhöök, Loecenius
Professor Högrelius, Kongl. Sekrete-
rarne Gyllenklow och Piörnklow
 samt Historiografen Freinshenius.
 Commissionen utbrättade dock ej
 mycket, ty den upplöstes samma
 år efter att hafva utarbetat blott
 1 Capitel af nya Kyrkoordningen.
 Vid 1654 års Riksdag granskade
Presteståndet ett af Biskopen i
Westerås Laurelius uppsatt för-
 slag till Kyrko-Ordning, och 1655
 anhöll Presteståndet, att detta för-
 slag måtte meddelas den Commis-
sion, som skulle tillsättas för Kyr-
ko-Ordningens förbättrande. En så-
 dan Commission tillsattes 1655, be-
 stående af Löke-Biskop Lencus,
Biskop Laurelius och Gierin-
gius, Theologi Professor Högrelius
 och Pastor Primarius Emporagrius,
 men snart yppade sig olika me-
ningar inom Commissionen, hvar-
 för Laurelius till Regeringen
 inlemnade ett och Emporagrius

1654.

1655

1655

ett annat förslag till ny ³⁴⁷ Kyrko-
Ordning. Carl X^e död synes haf-
va förordnat att arbetet seder-
mera aldrig förbättes. För-
målen för de mesta kisterna
inom Commissionen voro inväk-
ningen af Consist. Eccles. samt prä-
gan om jus patronatus och om et-
delns rätt att tillsätta Kyrko-
herdar.

Påminnelser om Kyrko-
Ordningens förbättrande gjordes 1664 & 1678
vid Riksdagarne 1664 och 1678,
men utan påföljd. Då 1571 års
Kyrko-Ordning var i många fall
isynnerhet hvad rörde kyrkobru-
ken antiquerad, följde man den
praxis, som under tiden ut-
bildat sig och utfärdade stad-
gar, hvarigenom åsyftats att
så småningom ändra det mest
bristfälliga. Dessa stadgar ut-
färdades af Biskoparne i de sär-
skilda stiftet efter öfverläggn-
ingar med Domkapitlen. På
dette sätt utkommo en massa
stadgar, hvilka samlades och
kallades Ordinantier, särdeles
rörande ritualen, emedan 1571
års Kyrko-Ordning bibehållit
mycket i denna väg, som påmin-

Kongl. Resolut.

de starkt om de catholiska bru-
ken i Hwad dessa Ordinantier in-
nehöllo blefvo sedan ofta föremål
för en Kongl. Resolution, för att
ge mera anseende åt det häfd-
runna.

Kyrko-Rätten utbildades
således genom 1) Praxis, 2) Ordinan-
tier; 3) Kongl. Resolutioner.

1682

V
Med Torsdagen 1682 anbefall-
des Preste-Ståndet att ofördröjli-
gen granska de utarbetade för-
slagen till ny Kyrko-Ordning.
Efter slutad granskning uppsatte
Preste-Ståndet därefter ett för-
slag, godt dels på Lauretius dels
på Emporagius, ehuru mest på
det förra. Konungen befallde
den 6te November samma år att
detta skulle granskas af ett Ut-
skott af Rådet och medlemmar
från alla stånden, hvilka den
20 November samma år afslu-
tade och till Konungen öfver-
lemnade sitt arbete.

1682

1684

1684 öfverlemnades förslagen
till ytterligare granskning
åt 8 af Konungen utsedde lek-
män. Dessa inkommo med
grava anmärkningar, isynnerhet
dermot, att åtskilliga världslig-

349
ga ärenden deri upptagits, och att
älskligt i förslaget var in-
ryckt, som rörde brosläran
För att slita den ombristade grä-
gan om gränsen mellan andlig
och världslig domsrätt, utlar-
dades Konigl. Resolutionen den
5 Maj 1684, som föreskref att
världslig rätt skulle ransaka
och döma öfver frågor rörande pre-
sters ^{hustrus och} barns arv, förmynd-
darskap och testamenten, otynd
och slagimål i kyrka och i
kyrkovall, öfver eder och sab-
batsbrott m. m.

Oles.

Blind Resolution
1684 1684

1685 lemnades förslaget till
kyrkolag åt några prester att slutligen
afslutas. Sedan dess i början af 1686
till Konungen öfverlemnad den slut-
liga redactionen och några ytterligare
rättelser blifvit i Rådet vidtagne,
stadfastade Carl den 3de September
1686 den nya Kyrkolagen. Vid den
samma år sammanträdande Riksdagen
gen tyckes förslaget ej blifvit del-
gifvet ^{Ständerna} Ständerna, men de godkände
det likväl i Riksdagsbeslutet såsom
lag. Hade man ej i Kyrkolagen
utlemnad de förut nämnda briste-
punkterna om Consistorium Eccl-
siasticum, om Konungens deltagande

1685

1686

350.
i Rymkoregimentet, om vidden af socken-
stammans myndighet, och så vidare, ha-
de den väl ej blifvit så lätt anta-
gen.

V. Partiella lagförbättringar, inflytandet af praxis.

Domstolspraxis var under det
17de seklet den verkande faktorn för
alla de partiella förbättringar, som
då egde rum. Då allmänna lagen
var föråldrad, och underrätterna
ofta bekläddes af okunniga domare,
var det en lycka, att en ledning hem-
nades åt de sednare genom de perman-
nenta Hofrätternas rättspraxis, ty
skuru i Criminalsaker underrätterna till
1653 voro behållne följa stricte Lands-
Lagen, blefvo dock i andra mål pra-
xis rättesnöret för domen. Hofrät-
ternas större frihet att "arbitrera" af-
sag endast de tillfällen, der lagen
ej var fullt klar, skuru de utan trif-
vel beqagnade sig deraf i många an-
dra fall. Carl XI var därför nöd-
saktad att i Kongl. Brefvet den 14
November 1684 till Svec. Hof-Rätt
uppmåna dem att, "som ibland det
var något afventyrligt med samveten"

351.
1684
ej använda något arbitrerande i de
mål, der lagen var fullt klar, i
svifvelaktiga fall skulle frågan från
Hof-Rätten hänskjutas till Kongl.
Majt.

16 Kongl. resolution.
Detta hänskjutande till Ko-
nungen blef derfore ganska vanligt,
och de Kongl. resolutioner som innehölle
svaret deraf, tygade sedan till lag,
likasom äfven Hofrätternas domar i
de till dem hänskjutne mål från
Underrätterna följdes, åtminstone in-
om samma Hof-Rätts domwäjs-
Enheten i lagskippingen befordrades
hvarigenom, och man erhöll präjui-
dicater att följa vid sidan af den
föräldrade Lands-Lagen. Stundom
anbefalldes den praxis, som utbild-
dat sig vid en Hof-Rätt till ef-
terlysning för de andra. Så alades
Höf Hof-Rätt 1667 den 25 April
att rätta sig efter de andra Hof-
Rätternas praxis. Vi se således,
huru giltigheten af präjudicater
mer och mer erkändes, hvarigenom
att jus consuetudinarium bildades,
som blef en af grundvalarne till 1734
års lag. Framst sattes Höf Hof-Rätts
domar, och de andra Hof-Rätternas
anbefalldes att ställa sig dessa till
efterföljande. Utte Kongl. Bref och

jus consuetudin-
arium

obs

den 26 October 1632 till Höf Hof-
Rätt förklarades att at Hof-Rät-
ten skulle meddelas de declaratio-
ner, som Kongl. Majt gifvit i at
skilliga rättsfall, hvilka skulle
tjena till efferrättelse.

Particularreglement

1664

1667

1667
1669 1669

Genom särskilda författningar
stadfastades och beständes närmare
de i praxis gällande grundsatser. Det
ofullständiga i Landslagen angän-
de förmyndarsäendet, hade länge
allmänt insetts och vid 1664 års Riksdag
föreslogs derför en ny Förmynd-
areordning skulle utfärdas. Då den
vid samma riksdag ej antogs att
gälla för hela riket, beslutades dock
att försöka densamma i Landslag
den hvarför den inrättades Hof-
och Förmyndar-Kammaren i Stock-
holm den 27 April 1667 hvarpå
den 17 Mars 1669 Förmyndare-Ord-
ningen utgafs, som utgör närmaste
källan till 19-23 Cap. Hof-Rät-
ten.

Executionersäendet hade länge
allena utbildats genom praxis. Deri
vådde emellertid en allmän oreda
ty någon bestämd gräns mellan Doma-
res och executioners myndighet fanns
ej bestämd, så att dessa ofta blödd
hade sig i hvarandras äligganden.

353.
ligt stadgandet i Christoffers Lands-
Lag Kon. B. 33 egde man att vid
utskändande af Klara och ostridiga för-
dringar vända sig direkte till Konun-
gen. men denna utväg med förde både
olagenheter och besvär. Vid 1664 års
Riksdag tillsattes en Commission för
utarbetande af ett förslag till en ny
lag i ämnet, hvilket dock icke vann
Ständernas bifall, hvarpå en ny Com-
mission upställde ett annat förslag,
hvilket ^{af} Ständerna deri gjordes
ätskilliga ändringar antogs och ut-
kom den 10 Juli ¹⁶⁶⁹ under namn af Kong-
Majts Stadga öfver alla executioner
i gemen.

1664
10 Juli 1669
1669

I Kreditförhållandet rådde
och mycken obestämthet. I allt som
rörde konkursförhållandet synes man
allena hafva följt præjudicater. Sedan
nu executionsväsendet ordnats, bestod
man att genom särskilda förordnin-
gar bestämma hvad praxis förut god-
känt rörande villas och Köpmans
rättsförhållanden, hvareför utlar-
ades den 10 Mars 1671 Lexelstad-
gan samt den 21 Mars 1673 Flan-
dels-Ordinantierna.

1671
1673

För Econom. lagstiftningen ut-
färdades öfver många förordningar,
bland hvilka böra märkas Kong-

1647-64
1647-64
1667
ordningar af 1647 och 1664 Jagt-
Stadgar af 1647 och 1664, samt
Lörlagen af den 12te Juni 1667.

1653
1655, 1669
1681, 1684
Beträffande Criminalrätten
är redan nämnd den stora rikt Chris-
stinas Straffordning 1653 erhöft så-
som en lag angående förvandling af
straff, vidare fyra Barnamords-
Plakater den 23 Februari 1655, den 26
April 1669, den 1 Maj 1681 och den
15 November 1684, hvilka alla stödjä
sig på de nya principer om bevisning
samt om presumptio iuris, som för-
rekommis i 1643 års lagförslag.

Sedan, genom reform, Kyr-
kans domsrätt till större delen bort-
tagits, ansågs nödigt att stadga någ-
ra straffbestämmelser för åtskilliga
derunder förut förändrade brott, såsom
den öfverdrifna ärobrödet och sabbatsbrott. Westerås stad-
ga 1528 meddelas visserligen några
straffbestämmelser derför, och i det
utdrag ur Mosaiska lagen, som vi
fogades Landslagen vid dess tryck-
ning 1608, funnos äfven straff för
mined, Juds lastande, med mera,
men dessa bestämmelser voro dock
ganska ofullständiga. Prest- Skän-
det yrkade vid flera Riksdagar på
en ny lag för dessa brott. Vid 1649
års Riksdag förslög regeringen äfven

att genom en lag söka minska miss-
bruket af eder, som man trodde, ädra-
ga land och rike Guds vrede genom
missbruket af Hans namn. Sedan pre-
ste-ståndet ängs vid 1660 års Riks-
dag erinrat om nödvändigheten att
befrä sabbatsbrotten, framlade regeri-
ningen vid 1664 års Riksdag ett lag ^{1664 års lag}
Lagslag i detta ämne i Ödalen och
Borgare. Ståndet hade många anmärk-
ningar mot detsamma, såsom varan-
de överkastligt och Efter åtskilliga
genkningar antogs det dock, och der-
på utfärdades Stadga om eder och
sabbatsbrott den 2 October 1665.

Förordningen, som är särdeles omständ-
lig afhandlas eder i 20 och sabbats-
brott i 23 articlar. Bland annat
stadgas den, att straffet borde ap-
proprieras till personens constitu-
tion. vidare förbjudes allt förbund
med Satan eller trolldom, såsom att
göra sig hård mot skott etc. såsom
en grofvelig synd. Det hela vittnar
om mera välmening än praktisk
lagtiffnarvisket. Den Klandrades
skärpt vid 1668 års Riksdag såsom
varande utfärdad utan Ständernas
förande, men någon ändring blef ej
af förrän då den 17 October 1687
utfärdades ny Stadga om eder och

1665

1687

356.
sabbatsbrott, som är betydligt kor-
tare och i bättre lagstil. Den ut-
gör grunddragen till N. B. 3 Cap.
i 1734 års lag.

Bland öfriga under denna
tid utgifna förordningar bör mär-
kas Duell-Plakatet den 23 Decem-
ber 1662, som var en speciell lag för adl.,
Krigsbefäl och dess vederlikar. Vid
1664, 68 och 1672 års Riksdagar yrka-
de adeln dess upphäfvande. Den
22 Augusti 1682 upplästades därför
nytt Duellsplakat, äfven då utan
Stor. ternas förande, men ändradt
med afsende på Adelns anmärk-
ningar. Detta plakat är nu upp-
häfdt genom Kongl. Förordningen
den 29 Januari 1801 om mord, drap
och annan misshandel. (S.)

Rättsordning.

Äfven i Rättegångsordningen
skedde flere förändringar. Då Bra-
he 1641 blev Riks-Drotts, vidtog han
med tillhjälp af ett par Riks-Råd,
till hvilkas biträde 1647 2 Revisions-
Sekräterare förordnades, en särskild
beredning af de justitie ärenden,
som skulle i Rådet afgöras. Bra-
he ville först inrätta ett särskildt
collegium revisionis, som skulle ha
uppdraget af att justitieväsendet, men
då detta förslag ej gick igenom,

kong. revisionis

1662

1682

1801

1641

yrkade han, att en särskild afdelning³⁵⁷
af Rådet skulle afgöra justitie ären-
derna, då ej heller detta antogs, fö-
reslog han att åtminstone till des-
sa ärenders beredning, särskilda
personer måtte tillförordnas hvarpa
den 17 Juli 1663 instruction ut-
färdades för det så kallade Re-
visions Kansliet. Denna var i bör-
jan blott tillförordnad, men blef
genom en ny instruction den 30
October 1669 permanent. Kalla-
des först Revisions-Cancelliet,
nu Nedre justitie Revision. Eru-
ru Brakes förslag ej gick i ge-
nom, äinna vi dock vid särskilda
tillfällen några af Riks-Råden förord-
nade att särskildt afgöra revisions-sä-
ker, så tillsatte Carl X 1659 en så kallad
Commissorial-Rätt, eller afdelning af rå-
det, som skulle afgöra justite ärenden,
med samma kraft, som Konungen sjelf,
men den blef ej långvarig. Den 28
Juni 1662 utfärdades Revisions Plaka-
det för att bestämma reglorna för att
njuta beneficium revisionis hos regi-
ringen, det utgör grunden till det ca-
pitel af Rättegångs-Balken i 1734
års lag, som afhandlar ändringsof-
kande i Hofratts domar.

Revisions Kansliet

1663.

1669.

1662

Revisions Plaka-

VI. Lagrevisionen

1686-1736.

1686-1736.

Vid 1680 och 1682 års Riksdagas
 hade loffen gifvits om snar revision af la-
 gen, men intet ägjordes dervid under de
 närmast följande åren. Sedan Carl
 XI blifvit enväldig, uppstod hos honom
 önskan att till enlighet med det nya
 styrelsesättet förändra Konunga-Pal-
 ken och den öfriga lagen. Men då Hän-
 derna i sitt svar på Carls vid Riksdag-
 en 1682 framställda förfrågan, huru-
 vida han utan deras förande kunde
 stifta ny lag, förbehållit sig, ehuru
 i högst odmyuka ordalag, sin rätt
 att deltaga i hvarje beslut om lagens
 ändring, önskade han naturligtvis, att
 de togo initiativet i denna fråga, så
 att det måtte synas, som om Konungen
 endast af sin Kongl. nåd vilfor deras
 begäran. Genom Landtmarskalcken Lind-
 sköldes impuls förväddes och Hän-
 derna vid 1686 års Riksdag ankhälla om
 lagrevision, och derpå uppfärdade Carl
 den 6 December 1686 Constitutorial,
 för Lindsköld att jemte 11 andra öf-
 verser lagen. Dessa voro Sekreteraren Ha-
 dorak, Assessor Parmander, Sekreteraren
 Stjernhoff, Borgmästarna Cameén och

1682 års riksdag.

Lindsköldes

1686

Torne, Heradschefding Turubom, Lag¹⁹⁵⁹
man Fripenhjelrn, Assessor Schutte-
hjelrn, Revisions-Sekretarien Lovisins
Assessor Norling och Rådman Brunell.
Konungen tyckes hafva förmodat, att
lagarbetet snart skulle vara färdigt, ty
redan 1687 gaf han Committien föres-
bräelse för långsamhet.

1690. Vid Lindsköldes död 1690, blef
N. Gyldenstolpe Ordförande. Sam-
ma år den 21 Juni öfverlemnades de upp-
satta förslagen till G. B. och A. B. till
Hof Rätterna för att granskas, hvar-
jämte genom ett bref af den 16 Maj
1691 samtlige Landshöfdingar befall-
tes att till viss ort i hvarje län sam-
mankalla Heradschefdingar, Lagmän
och Borgmästare för att genomgå öf-
vannämnde Balkar. Sedan deras yt-
randen inkommit, och Lag Commissio-
nen i anledning af de gjorda anmärk-
ningarne företagit åtskilliga ändringar,
ansågos dessa balkar färdiga och
fastställdes af Konungen 1694. Vid
hans död voro 4 Balkar af honom
gillade, nemligen G. B., A. B., B. B. och
Byggn. O. för Häderna.

1690
Gyldenstolpe.
C. P.

Lagcommissionen hade fått i
uppdrag 1) öfverse lagen och sätta
den på bruklig, 2) utlemna
det obrukliga, 3) delvätta det, som ge.

1694.

nom Kongl. Stadgar eller praxis anta-
 gits, 4) codificera detta till en lag. Den
 tycks vid sitt arbete nog följt ett af
 Lindsköld. uppsatt Förslag, enligt
 hvilket det som var allmänt och gemens-
 samt för alla borde inflytas i all-
 männa lagen, men deri ej intagas det
 som gällde viss ort, viss tid, eller af
 föränderligt innehåll, hvilka stadgar
 borde samlas i en särskild volumen
constitutionum. Enligt hans åsigt
 skulle således ur allmänna lagboken utes-
 slutas allt, som angick jus publicum,
 privilegier, föra privilegiate, ekonomi
 och politirätt. Den praktiska regeln
 man antog, var den, att allt borde i la-
 gen intagas, som tillhörde de allmän-
 na domstolarne, och såsom ett skil-
 jemärke mellan allmän och ekonomisk
 lag ansåg man, att den förre borde
 vara både allmän och ständig, så att
 den icke lätteligen vore förändringar
underkastad.

Genom sin instruction hade
 som vi finna Lagcommissionen gan-
 ska fria händer, men den synes följt
 temligen nog Lindskölds arbets-
 förslag, backlande märktes dock un-
 der Styldenstolpes presidium, och
 inconsequens visade sig i de första
 Balkarne, men de ändrades sedan,

Så var i första förslaget ett helt Capitel om jordnatur, hvad som menades med fräse, etc; men detta uteslöts sedan, såsom hörande till Ekonomirätten.

Gyldenstolpe, under hvilken nya Criminal-Balkar (dervid hade Landslagens Balkindelning följts, utom att begge Dräpmåls Balkarne sammanslagits till en, och derjemte tillagts en Balk om kor och lagens mål) utarbetats, dog 1709-1710 blif G. Cronhjelm Ordförande.

I sin skrifvelse till Rådet anhöll samma år Lag-Commissionen att få adjungera tvänne lärda theoret jurister, Professor Carl Lundius och Assessorn i Dorpat Enander (Enanderhjelm) för att öfverser och rätta språket i de färdiga Balkarne samt äfven emot innehållit framställa anmärkningar. Enander reviderade Gift- och Jorda-Balkarne. Lundius skulle få göra anmärkningarna äfven öfver de af Carl XI antagna Balkarne, men, ehuru 80 år gammal, företog han sig i stället för att ändra språket, att skriva en helt och hållet ny reduction till alla, utom Handels- och Utöknings-Balkarne; hvarvid

nye förändringar

1710

Angående
Lundius, se
nr. 145

in ännu tyg
mel?
dock, ädelmo-
rige Oliva-
folket den öfver-
gäbban, hos hvil-
ken det dock
hvar pått.

Öfver för sammankommit

1717

han rättade och tillöfte de gamla
 förslagen. Lag-Commissionen tack-
 kade Sundius för hans flit och
 möda, och började derpå att själv
 genomgå de af Sundius och Enan-
 der ändrade Balkarne. I berättel-
 se till regeringen 1717 kunde den
 och anmäla alla Balkarne färdi-
 ga utom Handels-Balken. Bön-
 nell, som först fått den på sin lott
 vid lagarbetets fördelning 1686, ha-
 de icke gjort något dervid, icke heller
 hans efterträdare Polcker. Den
 lemnades derpå åt Sturavill, som
 utarbetade ett förslag, hvilket 1718

1718 lemnades till samtliga Landshof-
 tingar att communiceras med Ma-
 gistraterna i Städerna med flere
 förhoppning det genomgicks af Lag-Com-
 missionen. Mellan 1717-1723 synes
 hela lagverket öfversettts och jern-
 kats i afseende på stilen och äm-
 nans inbördes ordning, hvilket ar-
 bete utfördes af G. Cronhjelm
 med mästarchand. Hvad concis lag-
 stiel och tydlichkeit i uttrycket an-
 går, står 1734 års lag oupphunn
 af alla under förre seklet utkom-
 na lagar i frammande händer.

1723

1723 vid 1723 års Riksdag an-
 märkte Lag-Commissionen att lag-

363.
verket var färdigt, och att den fun-
nit skäligt alla Utsöknings-Bal-
ken i 2 delar, Straffmålar och
utsöknings-Balken. Berättelsen
remitterades till Händernas Ju-
stices Deput., som skulle granska
förslagen, men tycks gjort föga
dervid, endast Handels Balken
synes flyktigt blifvit genomgått
gen, Svarna Deputationen stamma-
rikt förklarade, att de öfriga //
Balkarne borde ändras i öfverens-
stämmelse med sedan ärens För-
ordningar och en Konunga-Balk
införas, lämpad efter 1720 års
Regerings-Form.

Det Riksdagsbeslutet heter
det, att Händerna funnit nödigt blif
att lagförslagen yttermera borde
granskas och jänkias. Dervid gör-
des dock ingenting, emedan Lag-
Commissionen ansåg sig hafva
shutat och äfven anslaget för
ledamöternas aflöning indrogs
Först sedan Cronbygelon 1725 För-
ordnats att bilda en ny Lag-Com-
mission bestående af 7 af de gam-
la ledamöterna och 2 nya, upptogs
åter det afstannade lagarbetet.

1725
1725 under Cronby
1727.
Midt 1727 års Riksdag annat
des att blott E., O. och J. R. vore

äro färdiga; G. Balken härvid varit föredragen och bordlagd hos Ständerne, men några i förläggningar förekommo ej, i anseende till de politiska stridigheter, som delade Ständern i partier, hvilka togo all uppmärksamhet i anspråk.

Ecclésiastisk Deput.

1723

En särskild Ecclésiastisk Deput. hade ifrån 1723 haft uppdrag att revidera 1686 års Kyrkolag, men ännu ej gjort något dervid hvarföre

1727: Riksdagsbeslutet förklarades, att såväl allmänna lagen som Kyrkolagen borde vara färdiga till nästa Riksdag. Derpå arbetades flitigt, och 1730 trycktes G., et. J., B., H., M. och S. Balkarne. Alla Criminal-

1730

obs

Balkar hade vid denna sista redaction sammanslagits till en Missgernings-Balk, hvars första 149 Capitel motsvara den forna Hög-
måls-Balken, Cap. 18-23 Edöres-
Balken, Cap. 24-33 Dräp-
måls-Balken, Cap. 34-39 Låramåls-
Balken, Cap. 40-52 Tjuft-
Balken, och Cap. 53-59 Hög-
och Lagermåls-Balken i Lag-
commissionens första förslag, såsom tillägg kom 60 Cap. om injurier och 61 Cap. om delaktighet i brott. Då nu dessa delar utarbetats af olika personer är det

365.
ij underligt om stilen och åsigterna
äro vacklande. Utöknings- och
Rättegångs- Balken lemnade Com-
missionen, emedan den ansåg, att des-
sa Rättens processuella delar, först
borde öfverses, sedan den constitutiva
delen granskats. Sedan vid 1730
års Riksdag Lag- Commissionen
affgifvit sin berättelse, beslöts, att
lagen skulle föredragas inför samt-
liga Ständerna på Riddarhusalen, då
Commissionens ledamöter skulle
vara närvarande för att affgifva
upplysningar. På detta sätt gran-
skades under 12 pleni-dagar G. st.,
F. B. och M. B.; de öfriga beslöts
Ständerna att uppskjuta till följ-
jande Riksdag, särskildt G. B.,
på Borgareståndets begäran. Vid
Riksdagen 1731 öfverlemnades och
förslaget till ny kyrkolag. Frågan
om dess revision hade väckts redan
vid 1723 års Riksdag, trots Prester-
nas motstånd utnämndes då, så-
som ofvan är sagdt, en Ecclesiastik-
Deputation, för hvilken Constitu-
torial uttardades den 17 October
1723, och då regeringen 1725 sjelf
deri insatte medlemmar af Preste-
Ståndet, emedan Ståndet ij vilje
utnämna några, bejodde den sin

1730

1731
reiv.

1730 1731

verksamhet samma är. Händerna
 beslöt att detta förslag skulle
 granskas på sätt som den allmän-
 na lagen, men som detta ej med-
 hans, uppskjöts det till nästa Riks-
 dag.

Lag-Commissionens förslag att
 arbetet med Utöknings- och Rätts-
 tegangs-Balkarne skulle få hvilat,
 sann ej bifall, hvarföre Commissio-
 nen genomgick dessa, så att den
 den 14 Maj ¹⁷³⁴ kunde anmäla sitt
 arbete såsom alldeles färdigt.
 Vid 1734 års Riksdag beslöt Hän-
 derna att granskning af de åter-
 stående Balkarne skulle försig-
 gå på samma sätt, som vid fö-
 rre Riksdagen, och att Kammar-
 Rådet Hulfwenstjerna skulle i
 Commissionens vägnar vara till-
 stades och svara på de anmärk-
 ningar, som mot förslaget kun-
 de framställas i Afven andra
 lagkunniga personer, än Commis-
 sionens ledamöter, singo vara
 närvarande och göra anmärkingar,
 huru naturligtvis ej votera. På
 detta sätt genomgicks under 10. De-
 cember-sammanträden Straff-, Utökn-
 H. och R. Balkarne. Derpå gran-
 skades de vid förra Riksdagen till

1734

1734

Commissionen återremitterade para-
 graferne i de andra Balkarne, hvar-
 på lagen förklarades färdig, sedan
 utkväl en Committee (Kipvit nedskatt
 bestående af 8 Adelsmän och 4 heda-
 möter af hvarje af de andra ständer
 att jemka Rotesbeloppen i förslaget.
 Derafter anhölls Händerna, att Kongl
 Maj: måtte utlagga Lag-Commissionen
 att författa förutal och ordaregister,
 och derpå sanctionera den, så att
 den kunde träda i verksamhet den

1 Jan. 1736.

1 Januari 1736. Lag-Commissionens
 förslag till Svensk Lag finnes från
 trycket utgifven 1841. Någon gransk-
 ning af förslaget till kyrkolag med-
 häns ej, och blef sedan alltid upp-
 skjutet, tills förslaget föll i glöms-
 ska, allt i anledning af Preste-Hän-
 dets motvilja att underkasta 1686
 års Kyrko-Lag någon ny revision.

1841

Var allmänna lag är den mög-
 na frukten af ett halft århundra-
 des arbeten, man hade mera sökt
 en praktiskt användbar, efter god-
 kets därvarande rättsmedvetande
 lämpad, lag, än ett i theoretiskt
 afseende fulländadt och i de min-
 ste detaljer genomfördt system.
 Lag-Commissionen ville därför
 följa den gamla indelningen i:

368.
Balkar, vid hvilka folket hade vänt sig, och den ordning, i hvilken nämna der förekomma. Den eftersträf-
vade och vann uttrycksfullt kort-
het i förening med klarhet, och
med skäl kunde Cronhjelm 1731
till Landtmarskalcken i Commis-
sionens namn yttra "lex imperiosa
et brevis esto". Det var en lycka
för vårt fosterland, att arbetet
i riksdagades för mycket, ty derige-
nom kunde åsikterna mogna, erin-
ringar om luckor eller fel i de för-
sta förslagen kunna göras, och
Commissionen fick göra sig till
godo de anmärkingar som af sak-
kunniga personer framställdes.

Den slutliga gränstningen vid 1731
och 1734 års riksdagar synes varit
temligen ytlig, och knapphändig, och
anledningen dertill torde varit det
lätta förtroende, man hyste för Lag-
Commissionen och i synnerhet till des.
Ordlörande Grefve Cronhjelm.

Vi kunna ej med tydnad för-
siga en episod från riksdagarne 1731
och 1734 som betorde att Kullstorta
hela det så mödosamt uppbyggda
lagverket i P. B. B. hade nemligen
Lag-Commissionen föreslagit att 23
Artiklar "huru bötas skall, då hög-

{
1731
1734

369
djur, hare eller fågel olagliga skjuti-
les eller fångas, — som tillerkände
frälseman jagträtt i blott på egen
mark utan ock å lunds, härads och
sockne allmanningar, men fränkan-
de samma rätt skattebonde, afven
på hans egen mark. Striden här-
om började vid 1731 års Riksdag, a-
deln påstod, att jagträtten var ett
regale, som Kronan under vissa vil-
kor afträtt åt frälseman. Häre mot
opponerade sig de andra Stånden,
 hvilka ville försvara skattebondens rätt.
adelen påstod da, att saken var en
privilegii-fråga, hvilket i tiller
de öfrige Stånden ville medgifva.
Biskop Humble förde ifrigast des
talan mot isynnerhet Landshöf-
ding Chrencrona, som yttrade, att
B. P. 29 vore någon ny lag, utan ett
utdrag, ur de redan antagna 1647
och 1664 års Förordningar, och att det
vore betänkligt att tillåta en colo-
nio till privilegium, som i hela Ro-
merska riket endast vore Kronan
och Adelen medgifvet. Som stri-
den ej kunde bläggas, emedan den
vorde frågan om skattebondens jord-
eganderätt, och den på Riddarhuset
vällade en ordväxling, som tvingade
till frågans uppskjutande för en

370.
tid, beslut man att återremittera den
till Lag-Commissionen. Vid 1734
års Riksdag upplagade striden anse.
Borgare. Ståndet återopade Christof-
fers Lands-Lag, B. B. 19. Ståden an-
såg att hela Cap. borde utslutas,
såsom varande af privilegii natur,
hvaraf ij något borde inflyta i all-
männa lagen. På Bonde-Ståndets
föreslag, tillsattes en deputation för
att öfverväga frågan, hvilken till-
styrkte Capitlets borttagande, och på
Riksdagens näst sista dag blef det-
ta äfven Rikens Ständers beslut.
P. M. B., 24:11 hade Lag-Commis-
sionen, föreslagit, att om någon ut-
manas annan och drap ij sker,
vare han arelös, samma straff, om
någon förvitar den, som utmanad
blef, att han ij utgick. Vid 1731
års Riksdag hade Wulfwenstjerna
föreslagit, att denna paragraf bor-
de utgå och ett nytt Capitlet om
duellen i stället införas. Vid 1734
års Riksdag framlades detta Cap.,
utarbetadt af Lag-Commissionen, men
anmärkingar riktades deremot. Bor-
gare-Ståndet önskade att Duells-
plakatet skulle utsträckas till alla,
Landtmarskalcken föreslog att hela
Capitlet skulle utgå, hvilket föreslag

371.
antogs genom 3. Ständes beslut emot
Preste-Ståndets bestridande. Skälet
var att det såsom ett oeconomicum,
som kunde vara förändring under kar-
stätt y lämpligen hade plats i M.
P. i öfrvinsstämmelse med detta
beslut, erhöll M. P. 24:11 sin nura-
rande lydelse. Ständerna anhölls och
om ett nytt duelloplakats utfärdan-
de, hvilket och skedde den 26 Fe-
bruari 1738, men genom Kongl. Bref-
vet den 6 Juni 1739 upphäfdes det
åter, och 1682 års duelloplakat för-
klarades åter gällande i P. S. P. 5
hade Lag-Commissionen uppställt
som regel, att Kroppsstraff för man
skulle vara gatulopp, der tillgång
till biter ej fanns i Borgare och Bom-
der voro dermed missnöjda och in-
skäde spöstraff i stället. Adul och
prester ansågo att någon ändring ej
kunde göras, emedan Ständerna re-
dan 1731 antagit M. P., der gatu-
loppsstraffet flerstädes förkom-
mer. Ständernas beslut blef dock
att spöstraff skulle antagas i stäl-
let för gatulopp, som endast bibe-
hölls för gemenskapet vid Krigsmak-
ten.

1738
1739
Efter Riksdagen hemställde
Causli-Collegium till Konungen,

om ett förutals författande till den nya lagen, saken uppdrogs åt Riks-Historiegrafen Wihlén, som äfven sammanskref sin bekanta afhandling "Om Sveriges beskrefne lagars upprinnelse" (som finnes tryckt i Backmans Lagsamling Del. 1), men som detta var alldeles för långt, för att tjäna till förutal, fick Kansli Collegii Chef Grefve Gustaf Prinde uppdrag, att författa ett helt kort, hvilket och antogs.

1736
 Fredrik I stadfästade lagen den 23 Januari 1736 och förklarade den trädad i verksamhet den 1 September 1736. I stadfästelsen förklarades att i lagen ej intogs något, som rörde 1) Grundlagsämnen, 2) privilegier, 3) särskilda domorätter, ekonomi och politiskt rätt.

Ofver Cronhjelm slogs en guldmedalj, och detta blef hans enda belöning för hans stora förtjenster om lagverket. De öfriga ledamöterna erhöles ej något, utom re: Kommendation af Ständerna hos Konungen till befordran.

IV.

Fjerde Perioden! (ss. 373-398)

Från 1736 intill närvarande tid.

A. Första Stycket1736-1809.

1796-1809.

I. Lagförbättringar 1736-1809.

Som allt mänskligt är ofullkomligt, kunde det ej dröja, innan man i den nya lagen fann ställen, som bar frade för förbättring. De första artiklarna efter 1736 utmärkte sig, därför genom en massa Kongl. Bref angående Lagens rätta förstånd, hvilka finnas samlade i Pustkens "samling af Kongl. Bref", Stockholm 1751.

Skön Tack!
Var fick de
den från, Olov?

Förkast visade sig bristerna i Kreditbästämningen och i Missgernings-Balken. Vi böra ihågkomma att ännu 1736 landets ekonomiska resurser voro föga beagnade: att åkerbruket sköttes efter gammal häfd, att bergbruket stod på en låg standpunkt genom det herrskande prohibitiösystemet, som hindrade all

hushållningen
i Missgern.

concurrrens; man började visserligen rik-
 ta sin uppmärksamhet på anläggandet
 af fabriker och upphjelpandet af hand-
 verkerierna, men man begick det stora
 felet, att genom kvarjhandes konst-
 lade åtgärder söka bringa dem till
 lif. Dessa bemödanden visade emeller-
 tid lagstiftaren att handel och närings-
 behöfde 2 vigtiga hjelpmedel, nemligen
Capital och trygghet för dess använ-
dande. För vinnande af det förra ut-
 gafs en massa ekonomiska författnin-
 gar, äsyftande att framkalla karita-
 ter och att göra dem rörliga. För det sv-
 nare ändamålet utfärdades äfven åtskil-
 liga stadgar, bland hvilka den vigti-
 gaste är Kongl. Förordning den 19de Maj
 1756 om tillsättning för ovillkorliga för-
 skrifningar. Då allmänna lagen fördrö-
 de, att utmätning skulle föregå tillsät-
 ning, medgafs em genore denna Förordning
 att innehafvaren af den löpande förbindel-
 sen skulle genast efter förfallodagen kun-
 na vinna handräkning för att tillsätta
 gäldenären. Det var dock att gå för långt
 att tillägga alla löpande förskrifningar
 för obeständ tid sträng executiv verkän-
 rättelse hvari erhöles först genom För-
 ordningen om—

obs

1756

1770 och
 1798.

Lagsöknings och Utöknings-
 mål af den 28 Juni 1798, hvilken med:

förde åtskilliga ändringar i ³⁷⁵ Utse-
nings-Balken.

För Capitalernas trygghet vid gäl-
dinars concurs lemnade 1734 års lag
ringa säkerhet. — Ingen del af 1734 års
lag är så ofullkomlig, som den, hvilken
afhandlar concurs-rätten, man hade och
alldeles försett, att concursmål tarf-
vade en snabbare procedur än den van-
liga i andra brottemål. — Underligt
lätt att man snart kände behöfvet af
en fullständig lag för denna riktiga
del af privaträtten. — Derför uppräda-
des den 8 Maj 1767 vår första con-
kurslag eller Kongl. förklaring om
hvad vid fallissementer samt cessions
och concursbrister iakttagas bör. in-
nehåller detaljerade föreskrifter om an-
hängiggörande af Concurs, förvaltning
af de afbrädda tillgångarne m.m. samt
vidare om boskilnad och urafpågörel-
se, hvarom i 1734 års lag nästan in-
genting nämnes.

Som bilag till denna första
konkurslag slutas sig Kongl. förklaring
den 24 Mars 1768 och den 23 Mars ¹⁷⁶⁹
hvilka närmare bestämma åtskilliga
delar af 1767 års förklaring. Men
erfarenheten visade, att dessa förord-
ningar ej motsvarade de förhållnin-
gar man fastat vid dem, och att så-

8 Maj 1767.

51770
Sollan 1768, 2300

1770

hendes ännu mycket öterskade att göra i denna väg, och det blef derfore en af Gustaf III:s första regeringshandlingar att söka ställa Concurslagstiftningen på en redig fot. —

För detta ändamål utgaf han den 26 Augusti 1773 Stadga om afträdes och förmåns samt boskillnads och urarboamål. Utå ingressen, till denna förra Konkurslag yttras, att ändamålet med förordningens utgifvande var att ett af de största hindren för den allmänna Creditens upphjelpande måtte undanrödjas, nemligen de talrika Banqueroutter, genom hvilka enkla och faderlösa förlora sin egendom. Men äfven nu lyckades man ej vinna det äsyftade ändamålet, varfore och utgafs snart derefter en tredje Concurslag, nemligen Kongl. Maj:ts förnyade Stadga angående afträdes och förmåns samt boskillnads och urarboamål den 23 Juni 1798. denna är uppsatt af den då församlade Lagseminissionen.

Äfven i Missgjernings-Praktiken harfades snart reformer. 1734 års Lagstiftare hade uppfattat straffet blott såsom afskräckningsmedel, ej såsom ett hinder att försona den begångna brottliga handlingen. Denna uppfattning

6 Aug 1773

äret efter revolutionen

8 Juni 1798

obs

af straffet var den allmänt rådande ³⁷⁷
under 16-18 århundradet, och den ut. 15, 16, 17 åren.
talar sig genom det talrika använ-
dandet af dödsstraff och kroppsligt,
afflictiva straff. Man trodde sig bo-
ra åstadkomma afskräckning i blott
med stränga straffhotelser utan och
genom straffexecutionen verka på åska-
darnes genom det varnande exemplet,
som derigenom meddelades. En natur-
lig följd var och, att man ansåg sig
kunna sloa med hot, och lagen gick
ända derkan att såsom i 21. § all. R.
stadga straff, som ej kunde verkstäl-
las, utan att alltför mycket violera
alla menckliga känslor. Likväl an-
såg man lagen vara alltför mild,
och att ännu strängare straff behöfdes,
verdes vid Tjufrådsbrott. Såsom ett
exempel på de författningar, som till-
fölgi af denna åsigt utgåvos, kan an-
föras Kongl. Förordningen den 20 Decem-
ber 1745, som stadgar, att som straffet
för stöld i allmänna lagen var en rin-
ga, borde kvar och en som gör inbrott var-
da hängd utan alltt skonsmel, och
skulle fördenskull på torgen i Stockholm
ripgalgar uppställas för att inga helso-
som fruktan hos illasinnade personer.
Tydligt är, att sådana lagar ej kunde
verkställas och att straffet blott kom

Kongl. Förord. 1745

378.
att stå på papperet. Den allmänna opi-
nionen öfverensstämde dock under dessa
tider med denna lagarnes stränghet, och
afven de rättslärda tyllade afsträcknings-
Theorien P. von Caspows, utmärkt genom
sitt arbete: Nova acta rerum Criminalium
(hvilket gällde såsom det bästa
arbete öfver Criminal-Rätten under 17^{de}
sekel), skrifit öfver att sjelf Caspa af-
kunnat 20,000 dödsdomar. I provinsen
Burghausen i Bayern med 20,000 in-
wånare exequerades mellan 1748-1776
öfver 1100 afsträttningar. Samma åsigt
gällde i Italien, Frankrike, Spanien
och framför allt i England, der än-
da till 1810, då reformen i Criminal-
rätten började, dödsstraff var stad-
gadt i ej mindre än 223 Parlements-
akter, bland annat till och med
för stöld af 1 shilling sterling värde.
Terrorismen gick så långt till slut,
att inga domar kunde verkställas,
och med rätta sager Livingstone att
strafflagarnes överkastlighet står i jemnt
förhållande till deras stränghet. Det lig-
ger därför ej heller någon öfverdrift i Bur-
tons yttrande om Engelska straffjusticen
i äldre tider, att man kunde hålla 5
ms. till att brottet upptäcktes,
50 ms. till att han ej tilltalades, 100 ms.
till att han ej sakfällades och 1000 ms.

att domen ej skulle gå i verkställighet ^{37.}

1734 års lag, som dock i mer än 50 paragrafer hotar med dödsstraff, utmärker sig i jämförelse med samtida lagar genom sin ovanliga humanitet. Detsamma strängt mildradt i visserligen genom Hof-Rättens benägenhet och Konungens benägenhet, men lagstiftaren hade dock gått för långt, och en reaction uppstod emot öfverdriften. Denna tog sin början med den märkvärdiga och vigtiga Förordningen den 20 Januari 1779, som i alle Hedrar Gustaf den III:es minnen

Såsom nämnt är, var föreställningen om dödsstraffets nödvändighet i 16:de och början af 18:de seklet allmän, och enstaka röster mot denna äsigt hade förklingat utan uppmärksamhet, såsom Thomas Morus i sin Utopia och Montesquieu i sin berömda skrift De l'Esprit des Loix. Bland mängden af jurister och statsmän hade afskräckningsteorien sina fastaste anhängare. Så var förhållandet ända till Beccaria 1764 utgaf sitt utmärkte arbete Dei delitti e delle pene, der han på ett bevisande och hänförande sätt förer mensklighetens talan mot de grymma brottmåls-lagarne. Dettas arbete öfversattes

20 Jan 1779.

Montesquieu

Beccaria
på 1764

genast på de flesta europeiska språk
 och på Svenska 1770 i Folken tyss-
 nade med förväning till hans ord,
 och ^{borjade inse} sina lagars öfverdrifna sträng-
 het i Hans satsar hade visserligen
 ingen fastare grund, ty de hvilade
 på den under denna tid herrskande
 materialistiska världsåskådning, men
 just detta, eller att Beccaria öfver-
 ensstämde med tidekrarforsts förnäm-
 ste filosofer, skaffade hans åsigtur
 storre publik och anklang, Voltaire,
Diderot och de öfrige så kallade En-
 cyclopedisterna förordade och vidare
 utspridda dem i Gustaf den III. Kun-
 de ej länge förblifva obekant om
Beccarias af den franska skolan
 berömda skrift, och det smickes, som
 författaren i densamma slösas på
 furstar, som visat sig, såsom förbätt-
 rare af barbariska lagar, kunde ej för-
 fecla sin verkan på Gustafs för så
 dant så bättre motlagliga sinne. En
 annan furste, Storhertig Leopold i
Toscana, hade föregått med godt exem-
 pel; ty sedan 1766 hade i hans län
 ej några dödsdomar verkställt, och
 den förvänade världen såg landet
 lyckligt och att brotterns antal icke
 ökades. Kännedomen om allt detta
 gjorde sin verkan på Gustaf den III,

Voltaire & Diderot
 |||

och han beslut, att vid den första Riks-³⁸¹
dagen efter regementsförändringen gifva
ett högsinnadt prof på sina upplysta
åsigter. Vid 1778 års Riksdag inlem-
made han därför tvänne Propositioner,
om dödsstraffets instyrkning för bar-
namord och några andra brott och
missgärningar, samt om den moralitet,
som i en god lag bör ega rum. Ärendet
föredrogs den 21 October i Rådets ju-
sticie afdelning, som beslut att inkomta
utlåtande af Lag-Commissionen. Ko-
nungen vilde nemligen upphäva döds-
straff i alla mål, utom för förräderi
och fadermord. Lag-Commissionen sam-
manträdde samma dag och yttrade att
den fann betänkligt att till den grad
berättiga dödsstraffet, ehuru den ansåg
att det i många fall kunde afskaffas.
Det borde bibehållas enligt Lag-Com-
missionens tanka, vid alla brott, som
uppenbarligen ströde mot Guds ord, så-
som vid drap med berädd mod. I följ-
jande fall borde enligt Commissionens
åsiigt ändring i lagens stadganden ega
rum: nemligen vid troldom (M. B. 2:1),
dæst. Föreslog Commissionen att döds-
straff för nödig farhågas skull borde
grävsas, men aldrig tillämpas utan på
särskild Kongl. befallning.

Vid M. B. 4:3, 5:2 Föreslogs lag:

1778 års
riksd.

Obs
dödsstraff
för vid fader-
mord & förräderi

ste Kronorolikt, vid 9:1 samma straff
och fästning, vid 10:1 och 14:2 borde döds-
straff bibehållas, men ej tillämpas. Vid
barnamord återopades ett serokildt betän-
kande, hvare Commissionen yttrat, att den
ej kunde tillstyrka dödsstraffets fullkom-
liga afskaffande. Vid 17:2, 3, 18:3, 20:9, 22:
1 anmärkte Commissionen, att ehuru döds-
straff sällan verkställes, ansåg den o-
lämpligt att bortaga detsamma. Vid
40 Kap. 3 §, borde dödsstraff bortagas
och i stället lifstidsfängelse och bränn-
märkning, för hufvar, vid 42:2, 45:2, 46:1
ansågs böra städgas lika straff som för
4de resan stöld, och i 56 Capitlet borde
straffet mildras genom Kongl. råd.

Sedan detta Lagcommissionens
betänkande inkommit, fortsattes öf-
verläggningarna i Rådets justitie af-
delning som instämde med Lag Com-
missionen utom vid några lagrum,
der den ansåg att arbete i kalsjern på
lifstid borde användas, och i några an-
dra, der dödsstraff till bokstafven bor-
de bibehållas. Den 31 October 1778 af-
lemnades Konungens proposition till Stan-
derna om dödsstraffets inskränkning
vid barnamord och andra brott, samt
om förändrad straff för Edsvärket.
Hos Öfveln och isynnerhet hos
Preste-Ståndet mötte propositionen

383.
starkt motstånd. Adelsns deputerade i Lagutskottet önskade revision af Gula-
lagen och att en ny Codex Gustavianus
mätte utgifvas. Detta vann dock ej sym-
patier hos de andra ständer, och hela
Landslaget var kånkända blott en artig:
bet mot Gustaf III. Preste Ständets de-
puterade afslynkte upphälvande af döds-
straff vid barnamord, åberopande sig
på 1 Moser Bok 4:13 och 9:6, så och af allt
straff för trolldom, emedan detta var, en-
ligt Ständets tankar, ett styggt brott
som ådrog landet Guds vrede, ty möjlige-
heten af denna styggelse kunde ej för-
nekas, och trolldom förbjödes dessutom
i Lutheri Cathekis, hvarför ämin-
stone landsförvisning om ej dödsstraff
borde ådömas. För resten medgafs
de att lagen kånkända innehöll för
många dödsstraff. I svaret till Ko-
mungen yttrade Ständerna, att döds-
straff borde kunna utgå i några vis-
sa uppräknade fall. Frukterna af des-
sa förslagningar blef den för Crimi-
nalrätten så viktiga Kongl. Förordningen
den 20 Januari 1779, hvilken betydligt
inskränkte användningen af dödsstraffet
och stadgade nya straffbestämmelser
för edsvärbrotten.

Viktiga förordningar utgafvas
äfvn med afseende på besittning af jord. *besittning af jord*

Adels deputerade

1779

Sedan man länge experimenterat lit och
 dit med Förordningar för industriens upp-
 hjälpsande, började man sent omsider
 tänka på att för landets hufvudnä-
 ring, jordbruket, bereda åt brukaren trygg-
 het i besittningen, i detta afseende tem-
 nade nemligen 1734 års lag mycket öf-
 rigt att önska i Fordegarer var ej fullt
 tryggad för Kländer af sin jord, dels
 kunde han enligt P. B. 4:1 vänta Klän-
 der af bördeman ett helt år efter 3 åre-
 uppsudet, dels temnade P. B. 10:1 alldeles
 för obestämda stadganden, i följd af hvil-
 ka en bonde fidei possessor aldrig kun-
 de vara säker för att ej blifva beröf-
 vad besittningen af sin jord om någon
 kunde visa laglig rätt till fastigheten.
 Nödvändigheten af nya stadganden i
 detta fall visade sig slutligen, och
 Lag-Commissionen fick af regeringen
 uppdrag att afge förslag till lag här-
 om, hvarnär utgafros Kongl. Förordnin-
 gen om lagfäst och börd af jord på
 landet den 13 Juni 1800 samt Kongl.
 Förklaring angående Kländer af fast
 egendom, den 14 Maj 1805.

Stann mer precis var en landtbo's
 ställning genom stadg. i P. B. 16:15 att
hög brytes begostämman, den osäkerhet,
 som häraf vållades, gjorde att en landt-
 bo ej vågade göra några förbättringar

trygghet. beordr.

Kongl. Förordn.
 om lagfäst i börd

13 Juni 1800.

14 Maj 1805

ä den arrenderade jorden när en ny egare
alltid efter köpet af egendomen, kunde upp-
säga honom till aflytning. Därför ut-
färdades Kongl. Förordning på hvad sätt
med städsel och lega af jord på landet,
förhållas bör af den 13 Juni 1800,
som gaf handtbon utvägen, att genom
arrendecontractets inbetecknande njuta
sin rätt till gods mot hvilken egare
af jorden som helst.

Genom en mängd mindre vigtiga
Förordningar hade allmänna lagen än
här, än de ändrats; domstols praxis ha-
de ock utbildat ändringar i vissa fall,
och vid början af detta århundrade in-
säg man därför behöfet af en omfat-
tande lagförklaring, som kunde närmare
reglera alla dessa ändringar, då man ej
ännu ville förestå en fullständig revi-
sion af den gällande lagen.

För afhjelpand af detta behof, ut-
färdades Kongl. Förklaring den 23 Mars
1807, som i 55 punkter berör såväl civil-
som criminalrätten. Den är dock mera
än en blott förklaring, ty den innehåller
flera nya stadganden, hvar på 1^{sta}
punkten om giftorätt i förköpt jord är
ett bevis. Närmaste anledningen till dess
utgifvande var Kongl. Skrifvelserna den 13
Juli och 13 Augusti 1806 till Lag-Commis-
sionen med befattning att utarbete en

137/1800:000

165

75 Om upskötet
af jord i landet
år 1802

23 Mars 1807

Markens af
Lagkommissionen

1806

dylik förklaring. Commissionen, som då
 hade RiksDrotset Wachtmeister till
 ordförande och till ledamöter H. C. Pre:
 sidenterna Lagerheim och Lijonmark,
 Revisions Sekreterarne Pehrhielm, Boije och
 Björkman, Justitie Borgmästaren Wallin,
 Lagmännen Poppius, Bredberg och Sylvander
 samt Expeditionssekreteraren Liljewalch, för:
 fattade ett betänkande, som öfverlemnades
 till Konungen den 4 Februari 1807 och ligger
 till grund för förklaringen.

4 Febr/1807

1736-1809 II. Lagcommissioner 1736-1809.

Med undantag af ett par korta up:
 pehåll, hafva Lag-Commissioner varit per:
 manenta från 1686 till 1809. Den 1725 till:
 satta Lag-Commissionen upplöstes namli:
 gen i fullkomligt, då allmänna lagen
 antogs, utan bibehölles fortfarande, ty
 dels återstod förslag till ny Kyrko-Ord:
 ning, dels ansåg man behöfligt att Com:
 missionen öfverväg åtskilliga gällande,
 men föräldrade speciallagar. Ständer:
 na anhöll den 20 Juli 1738, att Lag-
 Commissionen skulle genomgå 1683 års
 Krigs- och 1685 års Sjöartiklar och jün:
 ka dem till öfverensstämmelse med
 1734 års lag, samt att den måtte få
 fortfara både derföre och för att afge
 förklaringar öfver åtskilliga mindre tyd:
 ligheter.

1725

1738

1683 års lag
1685 års lag

liga punkter i den nya lagen. Genom
Kongl. Brefvet den 2 Augusti 1738 be-
falltes Lag-Commissionen ställa sig
Ständernas önskan till efterrättelse.
Den 20 Juli 1738 begärde Ständerna och
att Amiralitetets Collegii förslag till Sjö-
artiklar måtte granskas.

1738

Ad Commissionens handlingar, som
för laghistorien äro af stor vikt, finner
man, att regeringen under förra seklet, in-
nan den utgaf nya förordningar vanligen
infordrade dess utlåtanden och detta ej
blott vid frågor om ändring af lagen, utan
ock i en mängd ekonomiska frågor, såsom för-
slag till ny Figgareordning, ny Bränn-
rens förordning och dylikt. Dessutom fick
den bevara från Hofrätterna inkomna
frågor om lagens rätta förstånd i tvif-
relaktiga fall. Den var således ej overk-
sam. Då Lag-Commissionen emedertid
ej bevarat alla remisser anbefalldes Com-
missionen genom Kongl. Brefvet den
2 December 1741 att skyndsamt förbättra
sina arbeten. 1748 fick den befall-
ning att utarbета förslag till ny för-
ordning angående skäppt ansvar för kre-
ators sköld. Som arbetet ej gick fort, ser-
delas med Krigs- och Sjöartiklarna, erhö-
ll Commissionen genom Kongl. Brefvet den
1 October 1752 påminnelser om att skynde
sig. 1750 förordnades en särskild så kall.

1741

1741

1752

1750

1763

Förkortnings Depu-
tation 1763.

388.

Förkortnings Deput., som skulle af-
 gifva förslag till förenkling af Rättegångs-
 Ordnningen i Dess första förslag
 i denna väg återremitterades, och den be-
 falltes sammanträda med Lag-Commis-
 sionen och gemensamt med den rådplåga
 om lämpliga mått och steg att afhjelpa
 de många oskick och missbruk, som under
 frihetstiden inrotat sig vid domstolarna.
 Efter slutade öfverläggningar med
 Lag-Commissionen afgaf den år 1755
 sitt betänkande under titel: Kongl.
 Förkortnings Commissionens pro-
 ject till förenkling i utöknings och
 rättegångs-mål, uppställt i form af
 anmärkningar under S. S. i Rättegångs-
 och Utöknings-Balkarne. Förslaget
 särade förmåket enskilda intressen
 och framkallade en massa bittra mot-
 skrifter, så att en af ledamöterna
 måste vid 1760 års riksdag afgifva
 ett vidlyftigt försvar för betänkandet.
 Till bevis på hvilka smäsaker stundom
 öfverlemnades till denna Commission
 kan anföras, att hemställen gjordes, hurn
 i Söfthörs borg spöstraff borde förvandlas, till
 följe af den knappa tillgången på hassel,
 emedan all dylikt vara på platsen behöf-
 des till band på siltturnor.

1755

V

1737 dog Commissionens Ordförande
 Gustaf Cronhjelm saknad af hela Fo-

1737

1737 dog Cronhjelm

sterlandet. Till hans efterträdare utnämndes den 7 April 1739 Riksrådet Nordenstråle, som efterträddes 1748 af Riksrådet Baron Ehrenpreis, och denna 1760 af Riksrådet Grefve C. G. Tessin, efter hvilken följde kort på hvarandra Riksråden Baron Lagerberg, Friessendorff, Stockenström och Ridderstolpe.

1784 afbröts af obekant orsak Commissionens arbeten, men den 28 Augusti 1792 tillsattes en ny Commission, med Grefve Sael Wachtmeister till Ordförande och till ledamöter Vice Presidenten Fridenstjerna, samt Revisionssekreterarne, Hofrättsråden Zellen och Nogell, Kammarrådet Lönnberg, Borgsrådet Leijonmark och Justitieborgmästaren Bredberg. Sekreterare var dåvarande Protokollssekreteraren, sedermera Justitie Statsministern M. Rosenblad. Första ombytet af ledamöters egde rum, af ren den frjida de Calonius var en tid ledamot af denna Lag-Commission.

Nämnde Commission har uppgjort förslag till de riktiga Förordningar, som utkommo under tiden 1792-1807 nemligen 1798 års Concurslag, begge Förordningarne af den 13 Juni 1800, förklaringsarne den 14 Maj 1805 och den 23 Mars 1807, äfvensom 1795 och 1798 års Krigsartiklar (genom Kongl. Brefvit den 30

1739
1748
1760

1784

1792

Wachtmeister

1792-1807

1798

13 Juni 1800

14 Maj 27 Juni 1805

23 Mars 1807

KA 1795 o 17

Augusti 1793 erhöll Commissionen befäl-
ning att utarbete förslag till dylika

B. Andra Stycket

1809-1860.

I. Lagrevisionen.

Samt och väckert!

Då ett folk ändrat sin statsför-
fattning, är det ganska vanligt att det
snart vänder sina blickar till den all-
männa lagen och söker ändra denna till
öfverensstämmelse med dess nya politiska
författning. Så skedd också i Sverige.
På 1809 års Riksdag väcktes flera motbe-
rus om lagförbättringar, dels syftande på
partiella ändringar, dels absunder en re-
sion af hela lagen. Så väcktes och för-
slaget om tillsättandet af en Lag-Com-
mitté, om att "handels- och slöjdalagar-
na" skulle revideras, om att nya skono-
miska författningar måtte utgifvas, samt
(af v. Schantz) om en fullständig omar-
betning af hela den allmänna lagen
samt Kyrko-, Fjö- och Ekonomilagarne,
för hvilket ändamål 12 à 16 lagkunnige,
väl aflönade, män borde förordnas, m. m.
Det visar sig häraf, att Rikets Ständer

nu vilde begagna sig af sin nyförvärfade lagstiftningsrätt, men på synas klart fastsat hela riddens af den lagrevision som egentligen äsyttades. Den 1 April 1810 af gaf Lag-Utkottet sitt af dess Sekreterare Professor Holmbergson uppsatta betänkande, i hvilket det yttrades, att lagen i allmänhet behöfde reformer i form och händelse, och vore det därför öundgängligt, att en Lag-Commission nedattes, hvar om anhängan borde göras hos Kongl. Majt., men, tillade Utkottet vidare, man en skade i någon omfattande lagförändring, utan blott förenkling och förtydligande. Churu Ständerna godkände detta betänkande, afgafs dock ej någon skriftlig till Kongl. Majt. i anseende till den korta tiden för riksdagens afbläsande.

1810

förenkling & förtydligande

Wid 1810 års Riksdag i Örebro räcker till Lag-Utkottet ätes samma förslag, hvilket af Ständerna (Borgare-Ståndet var dock nu benäget för lagreformen), afstog allt ansökan till en Commission och ansåg, att Justitie-Råden under deras ledighet kunde utarbeta förslaget) antogs, hvarpå genom Kongl. Brefvet den 14 Februari 1811 sammanträdande af en Lag-Commission af 5 arbetande ledamöter anbefaltes. I Kongl. Majt. berättelse vid 1812 års Riksdag omnämnes, att en Lag-Commission väl vore organiserad, men att

1810

1811

1812

den, i anseende till den korta tiden, y. kon.
nit utarbete något lagförslag.

Den instruction, som gafs för Lag-
Commissionen var vidsträcktare, än den
Ständerna begärt. Commissionen hade
fått befähhing att afsluta arbetet till
1815, men detta var omöjligt, både i anse-
ning af den korta tiden, och deraf att Com-
missionen uppfattade sitt äliggande vid-
sträcktare, än ämnadt var, och företog
sig omarbetande af hela lagen, i stället
för att, som ursprungliga meningem var,
antaga 1734 års lag till grundval. Vid
detta förfarande återvände den sig på
Instructionen, som gjorde Commissionen ban-
den af nämnde lag endast till yttre för-
men, dit vill säga vid indelningen af Bal-
kar, men i öfrigt lemnade den fria kon-
sterna. Ledamöterna voro: Justitie Rättsom-
råden Grefve Rydénborg, Edlinsen Grefve
Rosenblad, Justitie Råden Poppius och
Blom, Justitie Kanslern Grefve Frolle
Wächtermeister, Justitie Ombudsmannen Be-
rn Mannerheim, Advokatfiskalen Stäck
Kommers.-Råden Lenius och Lenngren,
Haradshöfding Richert, akademi Stad-
junkten Apfelinus, Kammarrådet Polén,
Bergs Rådet Sandels, Landshöfding Edel-
örentz och Hofrättsrådet Widman. De
arbetande ledamöterna voro Richert,
Stäck, Lenius och Apfelinus.

Härvidt
afgörelse

Liftermåls- och Handels-Balkarne

1815 trycktes 1815, Stofdel och Jorda-Balkarne

1818, Byggn.-Balken 1819, Nilsöknings- och

Rättgångs-Balkarne 1822. Commissionen

nen hade dervid förfarit så, att de ers
betande ledamöterna uppsatte förslag och

motiver, hvarpå Commissionen samman-

trädde in plena och granskade de sam-

ma G. B. och H. B. anmältes för Stån-

derna såsom färdiga vid 1815 års Rikso-

dag, men de vilke ej pröfades dem, förren

hela lagförslaget var färdigt.

Den första frakt, som mögnade

af Lag-Commissionens arbete, var Concurs-

lagen. Förslaget dertill granskades af

Högsta Domstolen, hvarpå det med några

deraf förantledda förändringar framlades

vid 1818 års Riksdag och antogs af Stån-

derna. Denna concurslag utmärker sig

betydligt framför sine föregångare genom

en systematisk anordning af ämnen, stor-

re precision i bestämmelserna och ända-

mälentigare stadganden.

Commissionens af trycket utgif-

na förslag till Civillag emottogs med

ganska olika omdömen, man anmärkte i

allmänhet, att Commissionen förmycket

afvikit från 1734 års lag, att den från

frammande lagar infört nya principer, och

att den förmycket byggde på theoretiska

grunder, utan att fasta afsende på den

concurslag

1818 års
konkursl.

1822

historiska utvecklingen af våra rättsinsti-
tutioner

1823 års

Wid 1823 års Riksdag väcktes på
minnelse om att påskynda arbetet, hvilket
som ännu icke något förslag till Crimi-
nallag afhörs. Man föreslog, dels att
öka antalet af Commissionens ledamöter,
dels att befria dem från andra föromål,
som upptogs deras tid. Resultatet blef
en skrifvelse till Kongl. Majt. med
anhållan att arbetet måtte påskyndas,
så att lagförslaget nästa Riksdag mät-
te komma under Händernas pröfning.
Commissionen ansåg sig dock först bö-
ra omarbete de redan utgifna Civila
Balkarne, hvilka derpå reviderade öfver-

1826

1826.

1827

1828

lemnades till Kongl. Majt. den 1 Aug.
1826, och utgafs under titel: Förslag
till allmän Civillag. Detta förslag
öfverlemnades till Högdomstolarnes gransk-
ning, hvarmed Högsträtterna började 1827
men endast Gotiska och Skånska Hög-
strätterna fingo sina anmärkningar färdi-
ga då Högsta Domstolen började gransk-
ningen. Wid 1828 års Riksdag uttala-
des ett skarpt klander mot Lagcommis-
sionen för det sätt, hvarpå den uppfyllt
sitt äliggande, då den i stället för att
codificera de sedan 1736 utkomna Förord-
ningas, företagit sig utarbetande af en
helt ny lag. Hos Kongl. Majt. an-

395.
1828
hölls och Händerna om utarbetande af
en tableau till jämförelse mellan nya
lagförslaget och den gamla lagen, men
då Högsta Domstolen ej ännu medhän-
nit granskningen af nämnda lagförslag
ansåg regeringen en dylik tableau för-
tidig. Högsta Domstolen påbörjade
1832 denna granskning och avslutade
den följande året.

Först efter 1830 började man med 1830
allvar arbetet på en ny Criminallag.
Professor Rabenius utarbetade första
förslaget dertill, hvarvid han iupend.
saktligen åtnöjde sig med att codificera
de efter 1734 utkomna förbättringarne,
men detta förslag förkastades allde-
les af Lag-Commissionen, som önska-
de en total förändrad lag byggd på
sådana principer, som i den nya Payer-
ska Criminallagen. I stället utar-
betade Lemius och Richert ett nytt
förslag till Missgärnings-Balk, som
blef färdigt 1832. Detta förlemnades 1832
till granskning af Universiteternas Ju-
ridiska Fakulteter och Professorer i Phi-
losofi, hvilka deremot framställde gan-
ska allvarsamma anmärkingar, hvilka
dock af Commissionen ogillades i dess
utlåtande af år 1834. Lag-Commis-
sionen reviderade sedermera sitt eget
förslag, som utgafs 1839.

Prof. Rabenius

se sid 8.

1839

1834-35

396

Wid Riksdagen 1834-35 anhölls
Ständerna, att Lag-Commissionen eller
andre sakkunnige män måtte till nä-
sta Riksdag utarbete (sådan jemföran-
de) tableau, som den, hvilken 1828 be-
gärdes. En särskild Commission af Re-
visions Sekretären Boje samt Lag-
männen Cassel och Norkin förord-
nades dertill, och 1841 utkom denna
tableau, sedan Högsta Domstolens
och Rätternas förut granskade försla-
get till Criminallag, och deras an-
märkingar dervid blifvit offentlig-
gjorda. Att tableauen ej kunde hän-
da till stor nytta är tydligt, emedan
sinsemellan heterogena ting ej kunna
kompareras. Inom själwa Commissio-
nen hade förfrigt dissensus uppstått,
och Boje, som hytte olika åsikter om
sjelfra formen för en dylik tableau, ut-
gaf en särskild, upptäckt efter den plan
derför, som han ansåg vara den bästa.
Wid 1840 års Riksdag tillkänna-
gaf Regeringen, att den ännu ej kunnit
inhämta Högsta Domstolens yttrande rör-
rande Criminallagen, hvadan den ej
ansåg sig kunna framställa proposi-
tion om nya lagens antagande, men hop-
pades vid nästa Riksdag kunna göra
det. Enskilda riksdagsmän väckte e-
medelstid motion, att förslaget skul-

397
se genast till och kallet antagas. Detta
afstycktes dock på goda grunder af Lag-
Utskottet, som i stället antog ett förslag
om organiserandet af en Lagberedning,
bestående af Justitie Stats-Ministern,
2 Justitie-Råd, Justitie-Kanslern, Ju-
stitie-Ombudsmannen och fem andra,
lagkarna män, hvilka skulle ytterligare

genomgå och granska lagförslagen.
I följd af Händernas begäran
tillsatte och Konungen 1841 en Lagbe-
redning, som mest sysselsatte sig med
rättegångsväsendet, och såsom frukten af
sitt arbete den 16 December 1842 afgaf
tre nio förslag, nämligen 1) om domsto-
larnes organisation, 2) om de straff, som
i en ny kriminallag borde bestämmas
och 3) om förlikningsdomstolar.

År 1844, efter Carl Johans död,
tillsattes en ny Lagberedning af 6 perso-
ner, deribland afven inrikes Expeditionens
Sekreteraren Rickert, hvilken utgjort sjä-
len i den gamla Lag-Commissionen. I
storsta Huset uppsattes nu ett nytt för-
slag till Straff-Balk, hvilket efter
att i Högsta Domstolen hafva blifvit
granskadt på fem dagar och i Högsta-
döt på en dag, den 7 December öfverlem-
nades till Händerna Lag-Utskottet
medhann i vid denna riksdag granska
hela förslaget, utan ^{ändring} och C. Capit.

1840
1840

1841

1842

1844

ken om straff-arterna och latitud-systemet, såsom varande de viktigaste och innehållande grundbestämmelserna. Dessa tillstyrktes och antogs derpå af tre ständer.

Wid flera af följande Riksdagar ha enskilda motionärer yokat på antagandet af dels förslag till ny Civil-Lag, dels förslag till ny Straffbalk, men sådant har ej runnit Ständernas bifall. I stället har man börjat för lagstiftningen beträda en ny bana, den nämligen att, genom partiella lagförändringar, afhjälpa de känbaraste bristerna i den allmänna lagen. Härom vittna de många nya förordningar hvilka utkommit under de sista åren och som redan betydligt omskapat vår rättssförfattning.

Suop, Suop, Suomen
 Huj bassatorum
 Nu in vian etc. —

1828. blef föres. om ny civillag författ.

1830. föres. om artikel för inflyttning.

1837. blef ut. författ.

1840. utskallt en lagberedn. att göra en

1842. utskallt lagberedn. om föres. om

1844. ny lagberedn. utskallt att

Handwritten notes in the top right corner, including numbers and symbols:

815
185
60
45
2 456
11.68
15
10

25
80
80
11.55
11.80

6000071871

Göteborgs universitetsbibliotek

